MUZAFFER İLHAN ERDOST

# Pandora'nın Bir Başka "Kutu"su

ONUR YAYINLARI

BİRİNCİ BASKI
KASIM 2000

# PANDORA'NIN BİR BAŞKA "KUTU"SU

MUZAFFER İLHAN ERDOST

ONUR YAYINLARI
ANKARA 2000
BASKI: ŞAHİN MATBAASI

ISBN 975-351-018-7

# İÇİ

7 Ön Not

BİR
PANDORA'NIN BİR BAŞKA "KUTU"SU
*9-49*

9 1. İnsanlığımızın gülümseyen yüzü
12 2. Pandora'nın Bir Başka "Kutu"su
32 3. Uyuyan Güzel
36 4. Yeni-Atatürkçülük

İKİ
OY SİVAS!.. KOCA SİVAS!..
*50-79*

50 5. Bize, hepimize, hafifçe gülümsüyorlar!..
56 6. Oy Sivas!.. Koca Sivas!..

ÜÇ
AVRUPA BİRLİĞİ VE AZINLIKLAR SORUNU
*80-110*

80 7. Türkiye ile Avrupa Birliği Makasında "Azınlıklar" Sorunu

DÖRT
GÖRÜŞME/SÖYLEŞİ
*111-189*

111 8. Muzaffer İlhan Erdost'la *Üç Sivas* Üzerine Söyleşi
Söyleşen: Ahmet Yıldız
127 9. Muzaffer İlhan Erdost ile söyleşi
Yöneten: Hasan Benli
165 10. Muzaffer İlhan Erdost ile "Küreselleşme" ve "Yeni Dünya Düzeni" Kitapları Üzerine
Söyleşen: Işık Kansu

BEŞ

## KÜÇÜK KÖYLÜLÜĞÜN YIKIMINDAN GAP'IN "İŞGAL"İNE

*190-255*

190 11. Sermayenin İlkel Birikimi ve Küçük Köylülük
197 12. Kırıldı kolum!..
"Sermayenin İlkel Birikimi ve Küçük Köylülük"e Birinci Ek
207 13. İçerim Yanıyor Aney!..
"Sermayenin İlkel Birikimi ve Küçük Köylülük"e İkinci Ek

# ÖN NOT

*Ulus, Uluslaşma, Demokratikleşme* (Şubat 1991) ile başladığım, *Türkiye'nin Yeni-Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas* (Eylül 1996), *Osmanlı "Millet" Modeli Makasında Türkiye* (Kasım 1998) ve *Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye* (Ağustos 1999) adlı kitaplarımla geliştirerek sürdürdüğüm çalışmamın sonuncusu olan bu kitap, umarım, bu konudaki son kitabım olur.

Bir başka anlatımla, Türkiye, umarım, bilgilenmesinin ve bilinçlenmesinin bilinçli olarak engellendiği karanlığından çıkar, geleceğini kendisinin belirleyeceği bir bilgi ve bilinç düzeyine erişir, ya da bu bilgi ve bilinçte olanlar, ülkenin geleceğini belirleyen siyasal erke egemen olur. Ben de, "kupon" kesenlerin kulelerin üstünden uçtuğu bir çağda, "kupür" keserek kuyulara inmekten kendimi kurtarırım. Doğal ki kurtarabilirsem.

Okurun, "İçi"nde sıralanan bölüm ve yazı başlıklarından da okuyacağı gibi, bu kitap, biriki küçük yazı dışında, son bir yılda (yani 7 Kasım 1999'dan 7 Kasım 2000'e değin) yazdığım yazıların bir derlemesi. "Devlet ve din" açısından "laiklik"in eleştirel olarak irdelendiği yazımın başlığından kitabın başlığına taşınan "Pandora'nın Kutusu", duraksamasız söyleyebilirim ki, tüm yazıların üst başlığını oluşturuyor.

Söylencede, bütün kötülükleri içinde taşıyan Pandora'nın "kutu"su, anlam olarak, 2000 yılının Türkiye'sini bir kanser gibi saran, "gizli" ya da "örtük" olarak, bizi, istencimiz dışında ve istencimize karşın güdüleyen sorunların çevirdiği kötülüklerle birebir örtüşüyor. Bu yazılarda, en azından kötülüklerin kötülük olduğu turnusollaşıyor.

27 Eylül 2000, Ankara

BİR

# PANDORA'NIN BİR BAŞKA "KUTU"SU

## 1
## İNSANLIĞIMIZIN GÜLÜMSEYEN YÜZÜ

DOĞA, doğa olarak oluşurken insan yoktu. Doğa, doğalaşırken, ilk ve ilkel canlı da, çoğala büyüye, evine devine, insana yükseldi. Doğa insanlaştı. Ama insan insanlaşmamıştı daha.

Yine de doğal varlık olan insandan, insanlığın kendi tarihinin ve kültürünün ürünü olan bugünkü insana varmak için nice değişimlerden, dönüşümlerden geçti insan. İnsanın özgürleşmesinin tarihi, sürüden topluluğa ve bağımlı bireyden özgür bireye evriminin tarihidir. İlkel özgürlükten çağdaş köleliğe evriminin tarihi de denilebilir.

Yani her özgürleşme, yeni bir köleleşmenin de başlangıcı oldu. İnsanın özgürleşme süreci, aklın özgürleşme süreciyle içiçe gelişti. Aklın her özgürleşmesi de, aklın köleleşmesiyle iç içe yumaklaştı. Akıl köleleşmekle kalmadı, köleleştirdiği aklın da kölesi oldu insan. Köleleşmiş aklın kölesi olanlar, gün oldu üstümüzde durdular, insanın insanlaşan gülüşüne tükürdüler, yani sanatımıza. Yüzümüze tükürür gibi.

*

Başlarken yineledim: Doğa, doğa olurken, insan yoktu diye. Doğa, doğal insana yükselirken sanat da yoktu. Şiir yoktu, ezgi yoktu, resim yoktu. Heykel de.

Çünkü insan, doğaya, ezgiyle, şiirle, resimle, heykelle gelmedi. Tümünü insan üretti, insanlaşma sürecinde. Mırıldandı, sözü sesle ezdi. Ezgiledi, dizgeledi. Uçan kuşu çizdi balçığa. Taşa oydu yabanıl boğayı. Zihnin derinliğine, sanatın ince damarlarından iniverdi insan. Böyle çıkmaya başladı yabanıl karanlığından. Sürüden topluluğa yönelen insan, topluluktan topluma, özgür bireye böyle evrimleşti.

*

Hangi küçük kaynaktan doğmuş olursa olsun, bir türkü, bir şiir, bir deyiş, bir oyun, bir nakış, kendi yerel özelliğinin içinde, insanın evrensel özelliğini de kucakladı. Yerel olanda, yöresel olanda, evrensel olanın tohumu filizlendi. İnsan insanla böyle kucaklaştı. İçiçe geçen damarları saran kollara sanat dendi.

Yerel kültürlerin evrensel özüyle ne denli yoğrulduysa ulusal kültür, o ölçüde insanlığa çiçek açtı.

Ulusal kültürde, biz, insanlığı sarıp kucakladık. Ulusal boyutta evreni kucaklar gibi... Çünkü insanı evrenselleştiren bilincidir. Bilinç, toplumsal bilincin üretildiği değerlerle evrenselleşebilir. Sanatla, estetikle, bilgiyle, bilimle. Sanatın ilk devindireni ve sürekli devindireni, **özgürleşmiş akıl**'dır. Köleleştirilmiş aklın, özgürleşen akla "pala" sallamasıdır, sanatın yerlerde sürüklenmesi.

*

Bağımsızlığımızın başkenti olarak doğdu Ankara. Selçuklu egemenliği, Moğol sultası altında pörsümeye başladığı zaman, Ankara, kimi tarihçilerin "ahi cumhuriyeti" olarak

adlandırdıkları bir halk yönetimi dönemi yaşadı.

Selçuklu ile Osmanlı arasında, kente, "ahi" örgütü diye ünlenen esnaf ve zanaat loncası egemen oldu.

Yani sultanın, şahın, padişahın kenti olmadığı gibi, mollaların, şeyhlerin, dervişlerin yönettiği kent de değildi Ankara. Zanaatçıların, emekçi esnafın, ekip-biçen halkın yönettiği bir kentti.

Mustafa Kemal'i, Ankaralıların coşkuyla karşılamasının ardında, nasıl ki, "ahi cumhuriyeti" geleneği yatıyorduysa, onun da, cumhuriyeti kurmak için başkent olarak Ankara'yı seçmiş olmasının ardında, bir zamanlar, burada, bir "cumhuriyet" döneminin yaşanmış olmasının bilinci saklıydı.

Ankara, cumhuriyetin, yani bağımsızlaşmanın başkentidir.

Özgürleşmemizin ve devrimcileşmemizin de başkenti Ankara'dır.

*

Özgürleşme ve devrimcileşme yolunda nice acılar çektin Ankara. Nice kızlarının, oğullarının çarmıha gerili çığlıkları silinmedi sesinden.

Nice gencinin ip altındaki gülüşleridir gülüşün. Tanklar ezdi öğrencilerinin kitaplarını. Panzerler çiğnedi bağımsızlık türkülerini. Sevgili ve anne, gül ve ekmek, sürüklendi senin "çağdaş" bulvarlarında. Ama boğdurmadık gericiliğin karanlığına seni. Faşizmin darağaçlarına yenik düşmedin.

Ne denli yaşamış olsan da, zorbalığa yenik düşmedin. Susmadın. Çığlıklandın en gür sesinle özgürlüğü.

Çünkü aydınlık kafalarımızda, üreten ellerimizde, özgürlüğün ve geleceğin başkentisin sen. Adının sonu gibi tarihinin bir yanı "kara" olmuş olsa da, şiirin dizelerinde, sesin ezgisinde, sanatın renginde ve biçiminde, insanlığımızın gülümseyen yüzüsün Ankara.

*Cumhuriyet*, 8 Nisan 1995

# 2
# PANDORA'NIN BİR BAŞKA "KUTU"SU

(1)

Yargıtay'ın yeni başkanı Sami Selçuk, "Adli Yılı Açış Konuşması"nın bir bölümünü, "Din ve Devlet İlişkisi"ne ayırmış.

Laikliğin, Türkiye Cumhuriyeti devletinin yumuşak karnı olmayı sürdürdüğü vurgulanan bu bölümde, "teokrasi, laikçilik, laiklik" kavramları tanımlanarak "Pandora'nın kutusu" açılıyor ve tanı konuyor: "Türkiye Cumhuriyeti, egemenliğin kaynağı açısından laik; devlet örgütlenmesi açısından teokratik; dini yönlendirme açısından laikçi bir devlettir.".

Bu vargılar, Sami Selçuk'un kendi yorumuna göre şöyle açıklanabilir:

*Birincisi*: "Türkiye Cumhuriyeti" laiktir, çünkü çoğulcudur, yani iktidar halkın seçimine dayanmaktadır. *İkincisi*: "Böyle bir devlet teokratiktir", çünkü "devlet örgütü içine alınan" Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir dini (islam) ve bir mezhebi (sünni) vardır. Ayrıca, bir dinin (islamın) ve bir

mezhebin (sünniliğin) okullarını (din okullarını) açmış, bu okulların finansmanını sağlamıştır. *Üçüncüsü*: "Bunun adı laikçiliktir", çünkü, devlet ve din ayrımı ilkesinden yola çıkılmakla birlikte, din ve devlet birbirlerinden bağımsız değildir; devlet dini yönlendirmekte, dine karışmaktadır.

"İdeolojik laikliği, teokrasiyi bırakıp laikliğe dönmenin tam sırası" olduğunu konuşmasında vurgulayan Sami Selçuk, devletin dine ve dinin devlete karışmaması olarak tanımladığı laikliği, devletin ve dinin ayrışmasında değil, tersine, islamın laiklikle bütünleşmesinde arar. İslamın laiklikle bütünleşmesi için ileri sürdüğü dört koşulun paydasını da din oluşturur. Şöyle:

(1) "Din ve devlet ilişkisinde katı ve düşmanca ayrım bulunan" Fransız örneğinden esinlenen ve "gerçek laiklik" ile ilgisi olmayan Türk deneyimi bir yana bırakılmalı; (2) "Ulusal birliği sağlamada önemli bir *tutkal* olan" dinden ve özellikle de islamdan yararlanmanın yolları aranmalı; (3) "Atatürk'ün "Gazi"lik gibi dinsel bir ünvanı benimseyerek dini dışlamadığı ve dini bir *katalizatör* olarak kullandığı unutulmamalı"; (4) "Çağcıl, çoğulcu, laikleşmeye elverişli islamın bu damarını işleyerek onu (islamı) laiklikle bütünleştirmeli.

Sami Selçuk, Bakara Suresinden, "Herkesin bir yolu, ideolojisi, yöntemi vardır. Allah sizleri sınamak için böyle yaptı. Hayırlarda birbirinizle yarışın." ayeti ile "Doğu da Batı da Allah'ındır. Nereye dönseniz Allah karşınızdadır." ayetini alarak, 124 bin (evet "124 bin") peygamberi kabul eden bir Tanrının, bir dinin, yani islam dininin, hiçbir topluluğa (doğal ki "din topluluğu"na) düşman olmayacağını varsayarak, (artık şu adı olan, ama kendisinin var olup olmadığını pek bilemediğimiz) laikliğin yerine, laiklikle bütünleşmiş islamı koymayı önerir.

(2)

Yargıtay Başkanı olarak Sami Selçuk, konuşmasının hemen girişinde, Şimon Perez'in, "yirminci yüzyıldan yirmibi-

rinci yüzyıla geçiş"in "yalnızca kronolojik bir olay olarak kalmayacağı, *bir çağ değişimini* de beraberinde getireceği" sözlerini anımsatarak, bu "yeni çağ"ın *başlangıcında*, "üçüncü bin yılın ilk adli konuşmasını açma olanağını", "*Tanrının kendisine bağışladığını*" söyler. Bununla da kalmaz, Tanrının kendisine bu konuşmayı bağışlamasının "bir ayrıcalık mı, yoksa bir raslantı mı olduğunu bilemediğini" de sözlerine ekler.

Kendisine Tanrı tarafından verilen bu görevin "bir ayrıcalık" olup olmadığını bilmediğini söylemekle birlikte, "nereye dönseniz Allah karşınızdadır" diyen Tanrının, kendisini (Sami Selçuk'u) bin yıllık yeni bir çağı başlatmak için görevlendirmiş olduğunu da duyumsatmak gereğini duyar. Yargıtay üyelerinin oylarıyla başkanlığa seçilen ve bu başkanlığı dolayısıyla açış konuşmasını yapmış bulunan Sami Selçuk, bu konuşmayı yapma görevini Tanrının kendisine bir ayrıcalık olarak verip vermediğini *bilemediğini* belirttiği yerde, bir "vahiy" durumunu anımsatırcasına, "*Bildiğim* tek şeyin" der, "beynimin üşüşen binlerce soruyla dolu ve yüreğimin karmaşık duygularla yüklü olduğudur".

Benzetmek ya da yakıştırmak amacıyla söylemiyorum ama, bu söylem, nakşbendiliğin günümüzdeki etkin kolunun kurucusu Mevlana Halid'in ya da nurculuğun kurucusu Saidi Nursi'nin, birincisinin 19. yüzyılın, ikincisinin 20. yüzyılın, din yenileyicileri (müceddidleri) olarak görevlendirildiklerinin Kuran'ın "gaybi bilgileri" arasında bulunduğunun, yani Tanrı tarafından görevlendirilmiş olduklarının ileri sürülmesini anımsatıyor. Ya da Fethullah Gülen'in, kendisini, Allah'ın "figüran olarak kullandığını" ("kullanana binlerce hamd ve sena olsun"!) söylemesi gibi, Sami Selçuk da, yeni yüzyılı ve yeni bin yılı, yani yeni çağın açış konuşmasını, Tanrının kendisine bağışladığını söylerken, bize de, özellikle yeni bir çağın, üçüncü bin yılın ilk yılının açılışı için Tanrı tarafından görevlendirilmiş olduğunu duyurmuş oluyor. (Bu üçüncü bin yıl, kökeni bakımından isevi olsa da!) Ama bunun, Tanrının kendisine doğrudan bir iletisi mi (vahiy mi) ol-

duğu, yoksa Kuran'ın gizli ("gaybi") bilgileri arasında mı bulunduğu, "açış konuşması"nda açıklığa kavuşmuyor.

(3)

Sami Selçuk, Atatürk'ün, "dinsel bir ünvan" olan "gazi"liği benimsemiş olmasını, dini dışlamadığının kanıtı olarak ileri sürer. Kitabının kapağındaki adıyla "Gazi M. Kemal" ise, *Söylev*'de, 15-20 Ekim 1923'te (yani Cumhuriyetin ilanından birkaç gün önce), gazetecilerle yaptığı bir görüşmeyi anımsatarak, bir gazetecinin, "Yeni hükümetin dini olacak mı?" sorusuyla, o sırada beklemediği bir soruyla karşılaşınca, duraksadığını anlatır. "Çünkü, der, uyrukları arasında çeşitli dinlerden topluluklar bulunan ve her dinden olanlar için adaletli ve eşit işlemler yapmak ve mahkemelerde adaleti kendi uyruğuna ve yabancılara eşit olarak uygulamakla yükümlü bir hükümet, din ve düşünce özgürlüğüne saygı göstermek zorundadır. Hükümetin bu doğal niteliğini, kuşkulu anlam çıkarmaya yol açacak niteliklerle sınırlamak elbette doğru değildir. (...) Cumhuriyetin kuruluşundan sonra da, yeni anayasa yapılırken, "laik hükümet" teriminden dinsizlik anlamı çıkarmaya eğilimli olanlara ve bundan yararlanmak isteyenlere fırsat vermemek amacıyla, yasanın ikinci maddesini anlamsız kılan bu terimin konulmasına gözyumulmuştur. (...) Ulus, Anayasamızdan bu gereksiz terimleri ilk elverişli zamanda kaldırmalıdır." (*Nutuk / Söylev*, cilt II, s. 955-957.)

Daha "Cumhuriyet" kurulmadan önce, "Gazi" M. Kemal'in, din ve laiklik görüşlerine karşıt görüşlerde olanların ve Büyük Millet Meclisi üyelerini kendi görüşleri doğrultusunda yönlendirmek için çaba harcayanların sayısının az olmadığı bilinir. Bunlar arasında, Kasım 1922'de (yani Ankara hükümeti cephede başarıya ulaştıktan sonra) Ankara'ya gelecek olan Saidi Nursi'nin çabaları anımsatılabilir. Saidi Nursi, milletvekillerine seslenen Arapça bildirisinde, Meclisin ve Ankara Hükümetinin, "garplı değil şarklı olması" ne-

deniyle, "akıl, bilim ve felsefe" ile değil, ancak "din ve kalb" ile başarısını tamamlayacağını ileri sürer. Saidi Nursi tarafından ileri sürülen görüşe göre, "küfrü mutlaka" götüren "fen ve bilim", "fen bilimleri", "bilimsel yasalar", "maddi felsefe" dışlanmış, "islamiyetin desatirine inkıyad" edilmiş (yani islamın kurallarına uyulmuş) olsaydı, kuşku yok ki, gene Saidi Nursi'nin "şekil ve resim" olarak nitelediği "laik" cumhuriyetin yerine, "Asrı Saadet"te olduğu gibi, "dindar" manada bir cumhuriyet de kurulmuş olabilirdi.

Saidi Nursi'nin önerdiği "dindar manada cumhuriyet", Sami Selçuk'un tanımlarına göre değerlendirilirse, "cumhuriyet" sözcüğünün kendisinde içkin bulunan "çoğulcu" niteliği dolayısıyla laik bir cumhuriyet olarak da tanımlanabilirdi. Ama Kurtuluş Savaşını verenler, "dindar" manada "cumhuriyet"i değil, Saidi Nursi'nin deyişiyle "şekil ve resim" olan cumhuriyeti, Sami Selçuk'un tanımlamasıyla "laikçi" cumhuriyeti, yani gerçekte "laik" olacak olan cumhuriyeti kurmayı yeğlemişlerdi.

Buna koşut olarak da, 1924 Anayasasına konan "Türkiye devletinin dini islamdır." tümcesi, 10 Nisan 1928'de Anayasadan çıkarılacak, Cumhuriyet Halk Partisinin 1931'de parti doktrinini belirleyen "altı ok" içinde yer alan "laiklik" ilkesi, 1937'de Anayasaya konacaktı.

Daha önce, 3 Mart 1924'te, "Şeriye ve Evkaf Vekaleti" kaldırılacak, dinsel işlerin yürütülmesi görevi, Başbakanlığa bağlı, "Diyanet İşleri Başkanlığı"na aktarılacaktır. (1950'li yıllarda cami imamlarının da devlet memuru kadrosuna alınmasına değin) merkez dışındaki kadrosu, il ve ilçelerde müftülüklerle sınırlı olan bu başkanlığın başlıca görevleri, (namaz saatleri gibi) dini saatlerin, (oruç gibi) dini günlerin, fitre ve zekatın belirlenmesiyle, hutbe metinlerinin hazırlanmasıyla sınırlı bulunuyordu. Topluluğun ortaklaşa sahibi sayılan camilerin ve öteki kutsal yerlerin topluluk adına devlet tarafından sahiplenilmesi ve denetimi gibi, dinin "din" olarak gereksinilen görevleri de bu başkanlığa verilmişti. Bu dönemde ve bu aşamada, devletin, bu kurum aracılığıyla

dini denetlediğini değil, irticayı denetlediğini ve dini, irticanın tasallutundan koruyarak, dinin kendisini de koruduğunu söylemek yanlış olmazdı. Dolayısıyla, kuruluşunun ilk evresinde, bu başkanlığı, Sami Selçuk'un söylediği gibi, "devletin örgütlenmesi açısından teokratik" olduğunun bir kanıtı olarak algılamak olanaklı olmadığı gibi, bu başkanlık dolayısıyla, devletin, "dinsizleşme" doğrultusunda dini yönlendirdiği anlamında "laikçi" olduğunu söylemek de doğru değildi.

(4)

Sami Selçuk, Bakara Suresinde yer alan (modern çağın terminolojisine uyarlanmış bir sözcük olduğu hemen "her halinden" belli olan) "ideoloji" terimine dayanarak, islamın "çoğulcu" olduğunu söylüyor. "Herkesin bir yolu, bir ideolojisi, bir yöntemi" olduğunu söyleyen Tanrının, ayrı ayrı ideolojileri olan insanların "hayırlarda birbirleriyle yarışmaları"nı öğütlediğini ayetlerden aktarıyor ve burdan, islamın "çoğulcu" olduğu sonucuna varıyor. Çoğulcu olan islamın, laikliğe de elverişli olacağını söylüyor. İslamın laiklikle bütünleşmesi için bu "çoğulcu" damarını geliştirmeyi önermekle birlikte, bu çoğulculuğun niteliğini ve nasıl gerçekleşebileceğini sormuyor, sorgulamıyor.

Sayısal olarak (yani nüfus açısından) çoğunlukta olan sünni-islamın, "sünni-islam" kimliğiyle siyasal erke, *çoğulcu* bir yöntemle mi, yoksa *çoğunlukta* olduğu için mi egemen olacağı sorgulanmıyor. "Sünni-islam" kimliğiyle, siyasal parti olarak, genel oyun kullanılması sürecinde ve siyasal iktidar olma durumunda, bütün bu süreçlerde, mezhep açısından sünni-olmayanların, din açısından islam-olmayanların, inanç açısından inancı-olmayanların siyasal eşitliklerinin ve dolayısıyla inanç eşitliğinin de, siyasal ve yönetsel yaşama nasıl uyarlanacağı ve uygulanacağı da açıklanmıyor.

İslamın siyasallaşması, yani din ve mezhep temeli üzerinde siyasallaşma, günümüzdeki biçimiyle tarikat ve cemaatlerin liderliğinde, çoğunlukta olan sünni-islamın sürekli

iktidarını amaçladığı, din ve mezhep dışı siyasal partileri siyasal yaşamdan dışlamayı hedefine aldığı açıktır. Diyanet İşleri Başkanlığının islam ve sünni olmasını, devletin teokratik yapılanması olarak niteleyen Sami Selçuk, *gerçek laikliğe* ulaşmak için, "çoğulculuk" adı altında, çoğunlukta olan sünni-islamı, sünni-islam kimliğiyle siyasal iktidara taşımanın önünü açıyor. Dolayısıyla, gene sünni-islamın, sünni-islam olarak devlete egemen olmasının önündeki "laik"lik engelini, "gerçek laiklik" adına kaldırmayı öneriyor.

Çağımızın terimiyle söylersek, burjuva toplumda, sünni-islam çoğunluk, çoğulculuk şemsiyesi altında, "teokratik faşizm"e hazırlanıyor. "Teokratik", çünkü bu, geleneksel olarak çoğunlukta olan bir din ve mezhebin kastlaşmış temsilcilerinin liderliğinde devleti denetimi altına alması demektir; "faşizm", çünkü bu, burjuva toplumda siyasal erkin, bir avuç tarikat şeyhi ya da cemaat liderinin mutlak egemenliği altına girmesinden başka bir şey değildir.

Her ne kadar, Sami Selçuk, laikleşme sürecini, laikçilik olarak, yani devletin toplumu dinsizleştirmesi olarak niteliyorsa da, devletin, "laik" devlet olarak, kendini dinden bağımsızlaştırmak isterken, dini bitirmek anlamında, onu "yemek" istemediğini de herkes biliyor. Buna karşın, din, devletin laik kimliğini "yemek" için önce gizli ve şimdi açık eylemliliğini artırarak sürdürüyor. *Bugün* ise, devlet, cemaatlerin irticai eylemliliği karşısında, edilgin durumda bulunuyor. Bu, siyasal erkin, bir yanıyla tarikat ve cemaatlerle örtük bağından ve bir yanıyla sünni-islamın yaygın olarak siyasallaşmasından ve parlamentoya yansımasından kaynaklanıyor. Devlet laik kimliğiyle tam da edilginleşirken, siyasallaşmış din, her gün medyadan yeni bir eylemliliğini izlediğimiz gibi, saldırganlaşıyor. Çoğulculuğu, yalnızca çoğulculuğu gerçek laiklikle özdeşleyen Sami Selçuk'un yanılgısı da burada. Çünkü o, masal bu ya, koyunların önüne, koyunların yemesi için kurdu koyuyor.

(5)

Bunun içindir ki, ilkin, neyi, niçin tartıştığımızı sormak gerekiyor. Çünkü, biz, demokratikleşme savaşımı veriyoruz, temel sorunumuz bu. Bu savaşımı, konumuzla çerçevelersek, teokratik (şeriatçı) faşizme karşı, irticaya karşı veriyoruz. Bu demokratikleşme savaşımını, "bir" din ile mi vereceğiz, yoksa "dinler"le mi vereceğiz? "Bir" mezhep ile mi vereceğiz, yoksa "mezhepler"le mi vereceğiz? "Bir" tarikat ile mi vereceğiz, yoksa "tarikatlar"la mı vereceğiz? "Bir" cemaat ile mi vereceğiz, yoksa "cemaatler"le mi vereceğiz? Hiç biriyle. Kuşkusuz, "laik"lik adı altında "teokrat"lık oyunu oynamıyorsak.

"Din" yalnızca din olarak, "mezhep" de yalnızca mezhep olarak, yani salt inanç kurumu olarak algılandığında, ancak o zaman, din ile devletin karşılıklı olarak birbirlerinden bağımsız duruma gelmelerinin koşullarının da oluşacağı kendiliğinden anlaşılır. Ama, islamın başlangıcında olduğu gibi dini yayma ve İmparatorlukta olduğu gibi fetih ve egemenlik aracı olarak dinden yararlanma, yani dinin gücünün, siyasal egemenliğin aracı olarak ve özellikle de "savaş"ın aracı olarak kullanılması, günümüzde, "laik" devlete dinin egemen olması *eylemliliğine* dönüşmüş bulunuyor. Din, devlete ve siyasal erke egemen olma eylemliliğini sürdürdüğü sürece, devletin "laik" kimliğini koruması anlamında, dinin gerici ve siyasal eylemliliğini önlemesi, laikleşmenin olmazsa olmaz koşuludur ve devletin kendini şeriattan korumasından başka bir şey olmayan bu *laikleşme süreci*, Sami Selçuk tarafından, laiklikten özünde ayrı, laikliğe karşıt "laikçilik" olarak nitelenmektedir. Bir başka deyişle, laikleşme süreci, yani laik toplum olmanın ya da laik topluma dönüşmenin diyalektik süreci, devletin, dine, dinsizleştirme anlamında karışması olarak, "laikçilik" olarak adlandırılmaktadır. "İslamın laiklikle bütünleşmesi"nin ardında örtük duran da bu yanılgıdır: dinsizleştirme olarak nitelendirilen laikliğin yerini, dinde özgürleşme anlamında laiklik almakta, yani din, şeriat olarak, laikliği denetimi altına almakta ve yönlendirmekte-

dir. Bu, gericiliktir. İrticanın modern topluma egemen olmasının yolunu açacaktır. Afganistan'da olduğu gibi.

İmparatorlukta yüzyıllardır siyasallaşmış dinin siyasal etkinliğine son vermek için, "1930'larda", siyasal erkin, din olarak din ile siyasallaşmış din olarak dini birbirinden ayırarak ikincisini denetimi altına aldığı, *sınırladığı laikleşme süreci*, dinsizleşme anlamında laikçilik olarak adlandırıldığı gibi, bu süreç, 1950'lerden sonra, dini canlandırma ve islamın siyasallaşması uygulamalarıyla özdeş ya da aynı şeylermiş gibi değerlendiriliyor. İlhan Selçuk'un vurguladığı gibi, toplumsal ve tarihsel bilinçten ve diyalektikten yalıtılmış "kalıp" tanımlar yumağı, görünüşte çözüm için, ama gerçekte bir çelişkiler yumağı olarak önümüze konuyor.

Böylece de "elli yıllık atatürkçü Sami Selçuk"un, atatürkçülüğün temel niteliği olan bağımsızlıkçı ve demokratik devrimci kimliğini, islam adına gözardı ettiği de açıklığa kavuşuyor. Çünkü, her devrim, kendi sistemi için bir demokrasi ve özgürlük, yıktığı sistem için bir baskı ve diktatörlük demektir. Demokratik devrim, burjuva toplumun sınıfları için, serflikten ve kastlıktan kurtulma ve özgürleşme, feodal toplumun (soyluluktan, topraktan ve dinden gücünü alan) egemen sınıfları ve üst kastları için baskı demektir. Kuşku yok ki, demokratikleşme, İngiltere'de olduğu gibi ekonomik ve toplumsal bir "**evrim**" sonucu değil de, Fransa'da olduğu gibi bir "**devrim**" sonucu gerçekleşebilmişse. Objektifi, kendimize, Türkiye'ye çevirdiğimizde (1930'lara özgü olan ve bugün devlet ile din arasında kucaklaşmanın belirleyici bir noktaya gelmiş bulunduğu, yani diktatörlük ve baskının tarihin gerisinde kaldığı bir dönemde), feodal kurumlar üzerindeki diktatörlüğü ve baskıyı, "din" üzerinde bir diktatörlük ya da baskı olarak, "dinsizleştirme" süreci olarak, "laikçilik" olarak nitelemek, din olarak din ile, siyaset olarak dini aynı kefeye koymak demektir. Aynı zamanda, demokratik devrimin "devrimci" özünün de yadsınmasıdır.

Modern toplumun sınıfsal yapılanmasından doğan ve modern toplumun sınıflarının ekonomik, toplumsal ve siyasal dinamikleriyle açımlanan "ideoloji" terimi, Yargıtay Başkanının konuşmasında, kapitalist-öncesi ve özellikle ilkel komünün son aşamalarına denk düşen kabile ilişkilerinin egemen olduğu toplulukların ve dönemlerinin özelliklerini kendi *değişmezliğinde* korumuş bulunan Kuran'a ve Kuran'ın ayetlerine prangalanarak, demokratikleşmenin olmazsa olmaz koşulu olan laiklik de, dine, mezhebe, tarikata, cemaate prangalanmış oluyor. Dolayısıyla sorun, demokratikleşme sorunu olmaktan çıkıyor, ortaçağın temel sorununa, din ve mezhep çatışmaları sorununa dönüştürülüyor. Ama "modern" gömleği içinde. Yani, din, bu kez, başka bir din ile ya da dinlerle savaşmıyor, bilim ile savaşıyor; inanç, bu kez, başka bir inanç ile ya da inançlarla savaşmıyor, akıl ile savaşıyor. Bilimi dinin, aklı inancın egemenliği altına alması amaçlanıyor, adına da, islamın modernleşmesi deniyor, ya da islamın laiklikle barışıp bütünleşmesi.

Burada, laikliğin, başlıbaşına bir devlet sistemi olmadığı da unutulmuş görünüyor. Çünkü, laiklik, feodal devletin yerini alan burjuva devletin temel öğelerinden biridir. Nasıl ki feodal devlet için laiklik düşünülemezse, laik olmayan bir burjuva devlet de düşünülemez. Çünkü birinin hücresi "ümmet" ve ötekinin hücresi "yurttaş"tır. Bir başka anlatımla, biri kastsal bir sistemin, yani "bağımlı birey"lerin birliğinin ve öteki demokratik bir sistemin, yani "özgür birey"lerin birliğinin adıdır. Birinin "tutkal"ı "inanç", ötekinin "akıl"dır; birinin "din", ötekinin "bilim"dir; birinin "vahiy", ötekinin "madde"dir, yani nitel bakımdan birbirinden ayrı, birbiriyle *birleşmesi* olanaksız iki ayrı toplumsal bilinç biçimi birbirlerine karşıt konumdadırlar. Bu, aynı zamanda, bir toplumsal sistemden, bir başka toplumsal sisteme geçişin, geleneksel üretimden kapitalist üretime geçişin, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden burjuva mülkiyet ilişkilerine geçişin ve gele-

neksel olarak kastlaşmış (soya bağlı olan ve değişmeyen) sınıflaşmanın yerini modern toplumun (ekonomik konumuna bağlı ve değişen) sınıflarının almasının bir sonucudur. Bugün, burjuva toplum yapısına uyarlanmış olan parlamenter sistemin, siyasal erkin ve devlet aygıtının, kapitalist-öncesi toplumsal bilinç biçimlerinden olan dine göre ve özellikle şeriata göre yeniden düzenlenmesini istemek, birincisinin (feodal sistemin) üstyapı kurumlarını, ikincisinin (kapitalist sistemin) üstyapı kurumlarının yerine geçirmek demektir. Oysa, değişim üstyapı kurumlarında değil, temeldedir. Sistemin maddi koşulları değiştiği zaman, sistem de değişir ve bu değişiklik, üstyapı kurumlarının değişmesinde, altüst oluşunda kendini yansıtır. Feodal sistemin yerini kapitalist (burjuva) sistem aldığı zaman, bu temeldeki değişiklik, kendini, doğası gereği, üstyapıda, siyasal erkte ve devlet yapılanmasında somutlaştırır. Kapitalist sistemin ve burjuva toplumun sınıflarının sınıfsal niteliklerini ve mülkiyet ilişkilerini koruyarak, eski, geleneksel ve büyük ölçüde de feodal altyapıdan kaynaklanmış manevi kurumları, burjuva toplumun kurumlarına egemen duruma getirmek, gelişmenin diyalektiğine aykırıdır. Toplumsal gelişmenin ve özgürleşmenin önünü kapamak demektir. "Gerçek laikliği" kurmak, "gerçek laiklik" için islamı laiklikle bütünleştirmek, islamı, parlamentonun, siyasal erkin ve devletin belirleyici egemen gücü durumuna getirmek demek, imparatorluk özlemiyle bütünleşen teokratik sistemi, yeni ve modern bir kalıp içinde, denebilirse Truva Atı içinde laikleşen devletin içine sokmak demektir.

Dinin, yani islamın laiklikle bütünleşmesi durumunda, din din olmaktan, islam islam olmaktan çıkar, laiklik de laiklik olmaktan. Laikliğin kendisi bir sistem olmadığı gibi, laik devlet de özünde dinin kendisini yadsıması olarak tanımlanamaz. Buna karşın, tarihsel oluşum aşamasında, ulus-devletin öncülüğünü yapmış bulunan burjuvazinin ve emperyalist aşamada uluslararası kimliğiyle burjuvazinin, (şurada islamdan, burada budizmden, ötede hıristiyanlıktan

vb. yararlanması gibi, ya da şurada "fanatik" islamı kışkırtması, burada "ılımlı" islamı öğütlemesi gibi) farklı ülkelerde farklı biçimde din ile ilgilenmesinin nedeni, dinin *kendisi* olmamıştır. Günümüzün egemen devletlerinin, şu ya da bu dinin, şu ya da bu niteliğinin canlandırılmasını farklı nedenlerle de olsa istemelerinin ve dini siyasallaştırmalarının nedeni, emekçi sınıf ve katmanların, kendi sınıf bilincine varmalarını önlemek ve demokratikleşme ve bağımsız ulus olma bilincini karartmaktır. Dün Afganistan'da laikliğe karşı islamı kışkırtan, bugün Türkiye'de laikliği islamın kalkanı yapan politikanın temelinde, geleneksel ve kalıtsal mezhep ve din ayrımını derinleştirerek, sınıf çıkarları odağında birleşen emekçileri, bir yandan din ve mezheplerine göre bölmek, bir yandan onların üretim ortamında ve modern yaşam pratiği içinde özümsemeye başladıkları sınıf bilincini karartmak ve köreltmek, sınıfın birliğini dağıtmak olduğu biliniyor.

(7)

Diyanet İşleri Başkanlığının devlet örgütü içine alınması gibi devletin din okulları açmasını ve laik okullara zorunlu din dersi konmasını da, devletin teokratik yapılanmasının göstergesi olarak niteliyor Sami Selçuk. Ama aynı adı taşıyan din okullarını (son imam-hatip okulu 1930-31'de kapanıyor) kapatmış olan devlet ile bu okulları (ilk imam-hatip okulu 1950-51'de Adana'da açılıyor) açmış olan devleti, "devlet"in adı değişmediği için olsa gerek, birbirinden ayırmıyor. Dolayısıyla, din okullarını açan devleti, devletin teokratik yapılanmasının kanıtı sayarken, din okullarını kapatan devlet de bu tanımlama içine hapsediliyor.

Cumhuriyetin ilk on yılında, İmparatorluktan devralınan laik okulların ("mektep"lerin) yanında yer alan din okulları, Eğitim Birliği Yasasıyla birlikte kapatılıyor. Eğitimin temelini de, "Gazi"nin Onuncu Yıl Söylevinde vurguladığı gibi, ulusun ilerleme ve uygarlık yolunda, "elinde ve *kafasında* tuttuğu meşale", "*müspet bilim*" oluşturuyor.

1950'den sonra ise, mesleki anlamda din adamı yetiştirmek için açılan din okulları, (ilk imam-hatip okulu 1950-51'de Adana'da açılacaktır), giderek, nicel bakımdan olduğu gibi, nitel bakımdan da meslek okulları olmaktan çıkıyor, laik okulların karşısında ve onlara karşıt, "ulum-u islami"yi, yani din bilimlerini eğitime temel alan tarikat okullarına dönüştürülüyor. Geleneksel yaşam biçimine bağlı kalmış ve dolayısıyla dinsel açıdan da özgürleşmemiş köy ve kasaba kökenli sünni çocuklar imam-hatip okullarını seçerken, aynı ya da benzer çevrelerde yetişen alevi çocuklar, doğası gereği bu okullardan dışlanıyor; alevi-sünni farklılığı, okuyan gençlik içinde (uluslaşma sürecine karşıt olarak) kastsal bir karşıtlığa dönüşmeye başlıyor. Bu din okulları, daha çok ailelerin bilime ve modern yaşama ya da tarikat ve cemaatlere yaklaşımları doğrultusunda, sünni kökenli çocuklar arasında da, laik olan ve dindar olan, ya da inanan ve inanmayan biçiminde birbirlerinden ayrışmasının da temelini oluşturacaktır. Zamanın asker kökenli cumhurbaşkanının, laik okullardan yetişenleri "anarşist" olarak niteleyerek, devletin üst ya da önemli mevkilerinin imam-hatip okullarından yetişecek olanlara verileceğini dile getirmesi, bu okulların açılmasının amacının meslek okulları anlamında din adamı yetiştirmek olmadığını, laik eğitim içine sokulmuş birer Truva Atı olduğunu da açıklığa kavuşturacaktı.

Kısacası, Sami Selçuk, devletin din okullarına yaklaşımında, farklı evrelerde birbirine karşıt süreçler başlattığını gözardı ediyor, din okullarını kapatan devleti, "devlet tarafından açılan din okulları" ifadesinde, bir ve aynı şey olarak tekleştiriyor.

(8)

"Devlet din okulu açamaz" diyor Sami Selçuk, ve ekliyor: devlet, "toplulukların (cemaatlerin) din okulları açmasını da önleyemez".

Devletin okullara din dersi koymasını, zorunlu din dersi

koymasını, devletin teokratik örgütlenmesinin göstergesi olarak niteleyen Selçuk, "laik " olmanın koşulu olarak, cemaatlerin din okulları açmasının serbest olmasını, cemaatlerin (doğası gereği) din okulları açmasına devletin karışmaması gerektiğini, cemaatlerin açacağı bu okullardaki din derslerine de engel olmaması gerektiğini ileri sürüyor. Arkasından "ne var ki, diyor, bu dersler, beyin yıkayıcı olmayacak, çoğulcu, agnostik (bilinemezci), kuşkucu esaslara göre olacak, birey dinler arasında seçimini özgürce yapacak". Devam ediyor Selçuk: "Din dersleri zorunlu olmayacak, ama her an ilgilinin buyruğuna hazır bulunacaktır."

Laikliği, din ve devletin birbirlerinden bağımsız olmaları olarak niteleyen Sami Selçuk, cemaatlerin açacağı din okullarını devletin önleyemeyeceğini, bu okullardaki din derslerine engel olamayacağını, ama aynı devletin, bu cemaat okullarını "kamu düzeni, kamu güvenliği, kamu ahlakı, kamu sağlığı açısından denetleyeceği"ni, "uyumsuzluk çıkarsa, sorunu bağımsız yargının çözeceğini" söylüyor. Laikliğin "doğal sonucu" olarak nitelenen cemaat okullarının "laikçi" bir yaklaşımla devlet tarafından denetleneceğini belirtiyor, olası sorunlar da yargı tarafından çözümleniyor. Ama bu yargının, doğası gereği, devletten bağımsız, devletin dışında, cemaatlerin okullarından yetişmiş yargıçlardan oluşan bir yargı olması olasılığını, yani yansız karar veremeyeceğini eklemeyi unutmuş görünüyor.

Sami Selçuk, din okulları ile ilgili önerilerinin ("kamu" dışındakileri) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kjeldsen (7.12.1976) ve Kokkinakis (25.5.1993) kararlarından aldığını dipnotta belirtiyor.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, Avrupa'da, herhalde "hıristiyan" din okullarının açılması için değil, Avrupa ülkelerinde yeni oluşan ve dinsel bakımdan azınlık olan toplulukların açacakları hıristiyan-olmayan (dolayısıyla "islam" olması olası) din okullarına, devletin koymasını istediği "sınırlamalar", yani Sami Selçuk'un tanımına göre "laikçilik", gene Sami Selçuk'un önerisine göre, Türkiye'ye "laiklik" ola-

rak taşınıyor.

Genel olarak dini (dinsel inanışı) özünde yadsıyan "kuşkucu" gibi, "bilinemezci" gibi din-dışı ve din-karşıtı felsefelerin, ve özellikle islam inancına karşıt olan ve aklın üstünlüğünü olurlayan "beyin yıkayıcı olmamak" gibi yöntemlerin, Türkiye'de cemaatlerin açacakları "din" okullarına taşınması öneriliyor. Dolayısıyla, hıristiyanlık okyanusundaki hıristiyan olmayan toplulukların açacakları din okulları için çerçevelenen modeller, halkın genel olarak müslüman olduğu ülkemizde, tarikatların ya da yeni adıyla cemaatlerin *açacakları* din okulları için öneriliyor. Ama bu cemaatlerin, devlet tarafından açılmış bulunan din okullarının arkasındaki güçler olduğu gözardı ediliyor; üstelik "özelleştirme" ile birlikte, aynı cemaatlerin, yalnızca adları "din okulu" olmayan din okulları açtıkları da görmezlikten geliniyor. Bu okulların, laikliğe, ve "Gazi" M. Kemal'e düşmanlığıyla bilinen nakşbendiliğin ve nurculuğun okulları olduğu, ve gene bu okulların ülke içinde tarikatları güçlendirdiği ve (özellikle laik olan Türk cumhuriyetler gibi ülkelere) bu okullar aracılığıyla, nurculuk ve nakşbendilik ihraç edildiği bilinmezlikten geliniyor.

Oysa Türkiye'de din okullarından (imam-hatip okullarından) ve zorunlu din dersi okutulan laik okullardan ayrı olarak, cemaatlerin kurduğu, yurtlardan kolejlere, kolejlerden üniversiteye değin, yönetimin ve iş yaşamının gereksindiği tüm alanları kucaklayacak kadroları yetiştiren ve geleceğin "imparatorluğu"nun da kadrolarının yetiştirildiği okulların, burada, adı ve sanı anılmıyor. Üstelik, cemaatlerin açtığı bu okullar nedeniyle, bunca yayın yapılmış olmasına karşın.

O zaman, "Pandora"nın bir başka "kutu"sunu açmak da bize düşüyor.

(9)

*İslam Aleminin Ana Meselelerine Bediüzzaman'dan Çözümler* kitabında, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dekanı Prof. Dr. İbrahim Canan, "Medrese, Mektep ve Tekkelerin İttifakı" başlıklı bölümde, Saidi Nursi'nin "fünun-u cedide-i medeniye"nin, yani uygarlığın yeni bilimlerinin, "ahlaken tefessüh edip kokuşmuş mekteplilerle millete maledilemeyeceği" sözlerini aktararak, bu bilimlerin, "ancak halkın itimat ve sevgisini koruyan ulema ve medreseler kanalıyla halka maledilerek, terakkimizin (ilerlememizin) gerçekleşmesinde yararlanılabileceğini" söylediğini belirtir ve gene Saidi Nursi'nin şu sözlerine yer verir: "O fününun da gayrı müteaffin (kokuşmamış olan) bir mecrası ulema ve bir menbaı da medreseler olmak lazımdır. Ta ulemayı din fünun ile (din alimleri bilim ile) ünsiyet peyda etsin."

Prof. Dr. Canan, burada, Saidi Nursi'nin, "millete maledilmesi gereken yeni ilimlerin medrese uleması ile alınmasını" isterken, iki amacı olduğunu, bunlardan birincisinin, "mürşidi umumi (halkın yol göstericisi) olan ulema (alimler) ve meşayih (şeyhler) ve talebeyi, *şeriat namına* ittihada (birliğe) davet" etmek, ikincisinin, bu yeni bilimlerin, "*şeriatın süzgecinden* geçirilerek", yani "içerisindeki menfi unsurlardan paklanmış olarak" alınmasını önerdiğini belirtir.

Prof. Dr. Canan, "Hemen belirtmek isteriz, diyor, Bediüzzaman, burada, ulum-u cedide ile (yani "yeni bilimler ile") sadece fizik, kimya gibi ilimleri kastetmiş olmamalı. 19. asırdan itibaren ortaya çıkan her çeşit benzeri ilimler buna dahil olmalıdır. Sosyoloji, antropoloji, etnoloji gibi. Bu ilimler, aslında sömürge ilmi olmaları sebebiyle millileştirilemez. *Şeriat süzgecinden geçirilmezlerse*, bulanık ve zararlı olurlar."

Prof. Dr. Canan'a göre, "sosyoloji, antropoloji, etnoloji gibi" "sömürge bilimlerin", islamlaştırmak anlamında millileştirilmesi, Saidi Nursi'nin önerdiği gibi, "şeriat süzgecinden süzülmesiyle" olanaklıdır. Bu çabayı da medrese alimleri verecektir. Din okullarının ve cemaatlerin açtıkları okulların, bilimi şeriat süzgecinden süzen, bir başka deyişle, dinin egemenliği altında bilimin köleleştirilmesinin anahtar açıklamalarını içeren Saidi Nursi'nin bu konudaki düşüncelerini, günümüz diliyle şöyle aktarabiliriz: "Dışardan gelen yeni

eğitimin bir yanı/yolu, medrese alimlerinden olmalı. Böylece hile ve kinden arınmalı. Çünkü çürüyüp kokuşmuş bir başka yoldan/yataktan bulanık olarak gelmiştir. (...) Bir baskı altında solunan, zulmün zoruyla ezilen halkın tepkisine neden olan bu kokuşmuş suyu, *şeriat süzgeci ile süzdürmek zorunludur. Bu da medrese alimlerinin verecekleri çabaya* bağlıdır."

Cemaatlerin (açtığı ve Sami Selçuk'a göre açması gereken) din okullarında, "kuşkucu" ve "bilinemezci" eğitim anlamında, "fizik, kimya yanında, sosyoloji, antropoloji, etnoloji" gibi "sömürge bilimler", "ulema"nın ve "şeyhler"in şeriat süzgecinden süzdürüldükten sonra öğrenciye aktarılıyor ve böylece de, "beyin yıkayıcı olmama" anlamında (sömürgeler krallığında neşvünema bulmuş ve hıristiyanlığın bataklığından islamın nur'una, yani Saidi Nursi'nin ışığına kavuşmuş bulunan nurcu hamfendi Meryem Weld'in yineleyerek vurguladığı gibi), "akıl ve bilim" ile "maddi felsefe", din ve vahyin emrine ve hizmetine sokuluyor.

(10)

Okul ile ilgili olarak, Saidi Nursi'nin iki öğretisinin (ya da önerisinin), biri devlet tarafından açılan din okullarında ve öteki cemaatlerin açtıkları "kolej" adı altında özel okullarda uygulandığına da değinmek gerekir.

Saidi Nursi, geçen yüzyılın son yılında, yani henüz aklın, bilimin ve maddi felsefenin, "küfrü mutlaka" ve "dalalet"e götüren (yani dinsizliğe ve tanrıtanımazlığa götüren) bir temel oluşturacağı inancına varacağı Risale-i Nurları "telif etmeye" başlamadan *önce*, yani "aklı ve bilimi" kuşun iki kanadından biri, "din ve kalbi" öbür kanadı olarak nitelediği "*eski Said*" döneminde, Tanzimatla birlikte açılmaya başlanan "mektep"lere (laik okullara) din dersi, medreselere fen dersi konulmasını ve tekkelerin de ehil ellere verilmesini önermekteydi. Bu önerisi, padişah tarafından benimsenmeyecek, ama, "müslüman Türk vicdanı üzerinde yapılan tazyikleri

kaldırmayı gaye edindiklerini" söyleyen Menderes döneminde (Demokrat Parti iktidarında) uygulanmaya başlanacaktı. Tanzimatla birlikte kurulmaya başlanan ve laik eğitimin halk içinde temellerini oluşturan "mektep"lere din dersi koyma önerisi, Cumhuriyetin laik okullarına din dersi konularak, İmparatorluktaki medreselerin yerine dinin/şeriatın süzgecinden süzülen fen derslerinin de okutulduğu din okulları (imam-hatip okulları) açılarak, ve gene İmparatorluktaki tekkelerin yerine, Diyanet İşlerinden belgeli hocaların görevlendirildiği Kuran Kursları açılarak, Said Nursi'nin "eski Said" olarak uygulanmasını istediği öneriler laik cumhuriyetin çeyrek yüzyılından sonra (1950'lerde) yaşama geçirilecekti.

Cemaatlerin açtıkları okullar kadar, açmayı programladıkları üniversiteler açısından da eğitimin niteliğine bakmak gerekir: "Mektep"lere din dersi, "medrese"lere fen dersi konulmasını önerdiği dönemde Saidi Nursi, Erzurum ya da Van'da, Cami'ül Ezher (Ezher Üniversitesi) benzeri bir üniversitenin kurulması düşüncesini de dile getirmekteydi.

Canan'ın kitabına bir "Takriz" ("Sunuş") yazacak olan M. Fethullah (Gülen) ise, "Fatih Üniversitesi"nin kuruluşundan önce, Saidi Nursi'nin, mekteplere din dersi, medreselere fen dersi konması ve tekkelerin iyileştirilmesi önerisini içeren sözlerini yineledikten sonra, gene Saidi Nursi'nin önerdiği "Cami'ül Ezher" benzeri "Medreset-üz zehra"sını, "ideal talebe olarak yetişecek" bir üniversite tasarımında somutlaştırır. M. Fethullah (Gülen)'e göre, "ideal talebe"nin yetişeceği bu medrese ya da üniversite, bir "kompleks" olarak düşünülmektedir. Gülen, "Bunun büyük bir bölümünün mektep, bir kısmının medrese, bir köşesinin de zaviye şeklinde dizayn edileceğini" yazar. "Mektep"in, "medrese"nin ve "tekke"nin birarada ve birlikte model oluşturduğu bu "kompleks"i, Türkiye coğrafyasına yaydığınız zaman, cemaatlerin açtığı okulların varlığı ve niteliği de kendiliğinden anlaşılır.

Devlet tarafından kurulan ve laik eğitim yapan okullar mı? Her ne kadar bu okullarda şimdi din dersi zorunlu da

olsa, bu okullar bir yönüyle laik eğitimin kaleleri olmayı sürdürüyor. Ama aynı zamanda, matadorun kırmızı bayrağı gibi, bu laik okullar, cemaatlerin açtıkları ve bilimi şeriat süzgecinden süzen okulları görmemizi, devletin açtığı bu din okullarının meslek okulları olmaktan çıktığını görmemizi de engelliyor. Bilinmediği için olsa gerek ki, yetmişbeş yıllık Cumhuriyetin son elli yılında, fen bilimlerini olduğu kadar toplumsal bilimleri de şeriatın süzgecinden geçiren ve bilimi dinin egemenliği altına almayı "laik" eğitimin kisvesi altında başarmış bulunan "bu" devlet, "laikçi" olarak niteleniyor ve laik devlet olması için islamın laiklikle bütünleşmesi öneriliyor.

(11)

Bitirmek için şunları da eklemek gerekiyor:

*Birincisi*: Sami Selçuk, laikliğin, Türkiye Cumhuriyeti devletinin yumuşak karnı olmayı sürdürdüğünü söylüyor. Oysa Türkiye'nin yumuşak karnı laiklik değil, demokratikleşmedir, devrimci demokratikleşmedir. Laiklik, demokratikleşmenin temel öğesidir, olmazsa olmaz koşuludur. Laikliğin, ister sulandırılarak olsun, ister bulandırılarak olsun geriletildiği bir demokrasi ise, biçimsel olarak, çok partili parlamenter sistem içinde, kuşku yok ki, bir "demokrasi"dir, ama geriye giden, gericilik üreten bir demokrasidir. Bir başka deyişle, *harakiri* yapan bir demokrasidir. Bu nedenle de, ülkeyi teokrasinin karanlığına götürecek olan "demokrasi"dir.

*İkincisi*: "İslamın laiklikle bütünleşmesi" görüşünün, CIA analistlerinin son on yıl içinde yineledikleri, eski ama eskimemiş bir görüş olduğunu ayrıca belirtmek gerekir. Paul Henze, bir yandan "laiklik"in, öteki klasik Atatürkçü ilkeler gibi eskidiğini söylerken, "Türk islamında dikkate değer modern akımlar"a, ve "modernizmi daha ileri götürme potansiyeline" vurgulama yapar. Modern akımlara ve modernizmi daha ileri götürme potansiyeline örnek olarak, nakşbendiliği

ve Saidi Nursi'nin takipçisi nurcuları gösterir. Fuller ise, 1990'da, "islami hareketin önündeki en büyük görevin inançların çağa uygulanması olduğunu", "din siyasete soyununca gerçekçi ödünler vermek" ve "laiklik ile barışmak" durumunda bulunduğunu söyler. Kuşkusuz, burada, dinin laiklikle barışması ile, islamın egemen siyasal güç olarak da öteki dinlere "hoşgörü" ile bakması da amaçlanıyor ve bu, daha geniş ve uzun erimli perspektif olarak "bilim" cephesine karşı, öteki dinlerle birlikte "inanç" cephesi kurulması amacından kaynaklanıyor. Bugün laiklik tartışması gibi görünen, aslında, dinsel gericiliğin laikliğe saldırısından başka bir şey değildir. İslamın siyasal olarak egemenliğinin sağlanmak istenmesinin nedeninin ardında, "Adriyatik'ten Çin Seddine", *"müslüman ulusların resmi-olmayan birliği"nin "liderliği"ni* üstlenmiş bulunan ABD'nin, Avrasya trampleninden eski dünyayı kontrolü altına alarak bütün dünyaya egemen olmak amacı yatmaktadır. Bu amaç, geçenlerde, *Milliyet*'in (30 Eylül 1999) manşetinde müjdelendi: *"Zirvenin perde arkası: Clinton'dan çarpıcı yorum: Türkiye farklı müslüman."*.

"Farklı müslüman Türkiye"nin farkı ise, "laik" olmakla açıklanıyor:

"Hıristiyan" ülkelere göre farklı, çünkü "müslüman".

"Müslüman" ülkelere göre farklı, çünkü "laik".

Sami Selçuk'un özlemiyle: laiklikle bütünleşmiş islam.

Türkiye'ye sırtlarını dönenler, "laik, ama müslüman" diyorlar; kucaklarına oturtmak isteyenler ise "müslüman ama, laik" diyorlar.

10 Ekim 1999, Ankara
*Edebiyat ve Eleştiri*
Ocak-Şubat 2000, Sayı: 47

Not: Sami Selçuk'tan alıntılar, *"Adli Yıl Açış Konuşması (1999-2000)"*in 1 ve 39-45 sayfalarından alındı. Öteki alıntıların tüm kaynağını okur, benim, *"Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye"* (Onur Yayınları, Ankara 1999) kitabımda bulabilir.

# 3
# UYUYAN GÜZEL

*abece*'nin Temmuz 1999 sayısında "Bir Hazin Hürriyet" adlı güzel bir yazı okudum. Bu yazıda, benim *abece* "yazarı" olarak onurlandırıldığımı gördüm. Sevindim. Bir yazarın demokrasi, bağımsızlık, özgürlük gibi evrensel ve ilerici düşüncelerine bir öğretmen dergisinin sahip çıkması kuşkusuz güzel bir şey. Bir derginin, yazarın kendisini yazı ailesinden sayması, yalnızca yazdıklarıyla değil, gelecekte yazacaklarıyla da sahiplenilmesi demektir. Dergi sağolsun, yazıyı kaleme alan da sololsun!

*abece*'nin Ağustos 1999 sayısında, Hacı Angı'nın "Tonguç Baba'yı Anma" adlı yazısını okurken de sevindim. Nice panel ya da açık oturum, panelin ya da oturumun yapıldığı yerde duvarlara yapışıp eriyor diye kaygılanırım. Hacı Angı, Tonguç Babayı anmak amacıyla, Köy Enstitülerini konu alan panelde yapılan konuşmaları, konuşmacıların düşüncelerini, özetleyerek de olsa, yapışıp kaldığı duvarlardan ışığa çıkar-

mış. Böyle küçük notların, hangi okurda, birbirinden farklı nice duygular uyandırdığını, onları nice düşlere çektiğini bilirim. Ortaokul sıralarında, Ladik Köy Enstitüsünden Tokat-Sivas şosesi üzerinde petrol lambasıyla gecesini aydınlatan küçük kasabaya getirilmiş *Unutulan Köy*'ü okuduğumda, içim içime sığmamıştı. Beni nice düşlere götürmüştü. Kuşkusuz bir panel özeti, böylesine derin bir etki yapmayabilir, ama sorunla yeni karşılaşacak bir köy öğretmenine küçük de olsa ışık olabilir. Bu nedenle de sevdim yazıyı. Sevdim de, gene aynı nedenden dolayı, bir burkuluverdim, eyvah dedim, o köydeki öğretmen ne düşünecek benim için diye kaygılanıverdim.

Çünkü, benim konuşmamın özetlendiği yerde, "Erdost" denmiş, iki nokta üstüste (:) konmuş, tırnak (") açılmış ve şunlar yazılmış: "Asya'yı kurtaran din ve kalptir; akıl ve felsefe değildir. Onun için din adamları Asya'dan, bilgin ve feylosoflar Avrupa'dan yetişmişlerdir."

Evet, nokta konmuş, tırnaklar da kapanmamış, belli ki bir şey kesilmiş yazıdan, ya da kimi satırlar düşmüş, yani eksik yayınlanmış. Ama, okurun, bu sözleri, benim düşüncelerim olarak algılamasına da olanak sağlanmış.

Bu sözler Saidi Nursi'nindir, benim değil. Bu sözü birçok yerde yinelemiş Saidi Nursi. Bir kez de, 1922'de Ankara'ya geldiğinde, Büyük Millet Meclisi'nde dağıtacağı Arapça "beyanname"sinde dile getirmiş. Demiş ki, Asya'yı kurtaracak din ve kalptir, akıl ve felsefe değildir. Din adamlarının, peygamberlerin Asya'dan, bilim adamlarının, filozofların, Avrupa'dan çıkmış olması da, ezeli bir buyruğu gösterir ki, Asya'yı din, Avrupa'yı bilim kurtarır. Bu nedenle de, Kurtuluş Savaşını veren ve Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ni kuranlar, akla, bilime, maddi felsefeye değil, dine, kalbe yönelmeli, başladıkları işi tamamlamalıdır. İlgi görmemiş söyledikleri, küsmüş Van'a gitmiş Saidi Nursi.

Ben, Köy Enstitüleri ile ilgili toplantıda, bu sözleri niçin dile getirdim? Kuşkusuz, eğitimle ilgili olarak, Köy Enstitülerini kapatan ve yerine İmam Hatip okullarını açan, bu yet-

mezmiş gibi, laik okullara din dersi koyan politik anlayışın, özünde, Atatürkçü eğitime karşı, Saidi Nursi'nin eğitim önerisini uygulamaya koyan bir anlayış olduğunu açıklamak için.

1899'da, Van'dan İstanbul'a gitmeye hazırlanan Saidi Nursi'ye, niçin İstanbul'a gideceğini sorarlar. O da, Padişahı göreceğini, "mektep"lerde din dersi, medreselerde fen dersi de okutulmasını isteyeceğini, tekkeleri de yeniden düzenlemesini önereceğini söyler. Saidi Nursi ile ilgili kitaplarda, eğitim konusuna değinildiği zaman, bu sözlere ayrı bir önem de verilir. Saidi Nursi'nin oy olarak desteğini almak için onun elini öpmüş olan Adnan Menderes'in iktidar döneminde, Türkiye'de Köy Enstitüleri kapatılırken, İmam Hatip Okulları açılmıştı. İmam Hatip Okulları, tam da, Saidi Nursi'nin belirttiği gibi, din dersi yanında fen dersi de okutan "medrese"den başka bir şey değildi. Tanzimat fermanından sonra açılmaya başlayan laik okullarda da din dersi okutulmasını isteyen Saidi Nursi, bu laik "mektep"lerin devamı olan laik eğitimi temel alan okullarda din dersi okutulmasıyla, bu amacına da erişmiş bulunuyordu. Genellikle Kuran okutulan tekkelerin yerine de, Kuran Kurslarının resmen kurulmuş olması, cahil mollaların tekelinde bulunan tekkelerin, Saidi Nursi'nin isteği doğrultusunda iyileştirilmesinden başka bir şey değildi. Kısacası, 1950'li yıllardan sonra, "Öğretim Birliği" yasasının gölgesinde, "Atatürkçü" eğitim adıyla, eğitim ve öğretim birliğine, bilime, akla düşman olan, bilimi, aklı, dinin egemenliği altına almak isteyen Saidi Nursi'nin eğitim sistemi belirleyici olmaya başlamıştır. Meşalesi "müsbet bilim" olan Atatürkçü eğitim altında, bilimin, şeyhler, mollalar tarafından şeriat süzgecinden süzüldüğü bir eğitim sistemi, bugünkü eğitimimizin esasını oluşturmaktadır.

Ben, buraya, Türkiye'de iç gerici güçlerin gücüyle değil, emperyalizmin Asya'yı köleleştirme politikasının bir parçası olarak geldiğimizi, Köy Enstitülerinin kapatılmasının arkasında da bu emperyalist gericiliği bulmak gerektiğini, konuş-

mamda vurgulamıştım.

Bir yanlışı düzeltmek için olduğu kadar, yeni yayımlanan *Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye* adlı kitabımın "Din, Bilim ve İdeoloji Tartışmaları" bölümünde ayrıntısıyla sergilediğim, Türkiye'de olduğu kadar, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde de, laikliğe karşı geliştirilen eğitim sisteminin özünü, özellikle eğitimcilere duyurmak istediğim için bu açıklamayı yazdım.

Okur diyebilir ki, iyi, anladık da, yazının adı niçin "Uyuyan Güzel"? Yanıtı okurda.

*abece*, Eylül 1999, sayı 157

# 4
# "YENİ-ATATÜRKÇÜLÜK" YA DA GAZİ M. KEMAL NASIL "PANTÜRKİST" OLDU?

## 1

Saidi Nursi'nin "takipçi"lerinden Fethullah Gülen, "Berlin Duvarı"nın yıkılmasının ardından, ilkin Azerbaycan'a (11 Ocak 1990), ardından Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'a arkadaşlarını ve işadamlarını gönderdiğini, bu ülkelere başkaları gelmeden okul açmaya başladıklarını anlatır. Rusların kişisel görüşlerine göre, Washington'ın Ankara'yı bir araç olarak kullanarak "Orta Asya'daki Rus nüfuzunu azaltmak" için, Gülen'e göre ise, "bu ülkeleri kurtarmak" ve kurtarılan bu ülkelerle "Türkiye'nin bütünleşmesi"ni sağlamak amacıyla açılmıştı bu okullar. Gülen'in anlatımıyla, "Çanakkale destanını gerçekleştiren, yokluk içinde İstiklal Mücadelesini gerçekleştiren bu millet", "Hicret ruhu içinde" "o ülkeleri kurtarmak için" "evindeki kabı kacağı satarak" Asya'da okullar açmıştı. (*Yeni Yüzyıl*, 16-17 Ocak 1998.)

Orta Asya Türk cumhuriyetlerine "Türk Birliği" sloga-

nıyla gitmesini, "olur olmaz yerde" Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'e gönderme yapmasını, kimi nurcular eleştirmekle birlikte, Gülen, Orta Asya'daki okullar olgusunu, "bir tarafta Atatürk'ün gördüğü rüya, bir tarafta Bediüzzaman'ın Asya ile alakalı gördüğü Rüya"nın gerçekleşmesi olarak açıklayacaktı.

Atatürk'ün düşü ise, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına endekslenmişti. "Nitekim Atatürk 'Bir gün Rusya İmparatorluğunun yıkılacağını' söylemişti." diyen Gülen ile röportaj yapan Hulusi Turgut, Atatürk'ün bu "sözlerini" içeren pasajı da aktarmıştı. Şöyle:

"Bugün Sovyetler Birliği dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat, yarın ne olacağını kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan gibi parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler, avuçlarından kaçabilir. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman, Türkiye ne yapacağını bilmelidir... Bizim bu dostumuzun idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak, yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprülerini sağlam tutarak. Dil bir köprüdür... İnanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimizin içinde bütünleşmeliyiz. Onların bize yaklaşmasını bekleyemeyiz. Bizim, onlara yaklaşmamız gerekir." (*Yeni Yüzyıl*, 15 Ocak 1998, s. 6.)

Hulusi Turgut, Atatürk'ün bu konuşmayı 1933'te yaptığını yazmakla birlikte, gününü, yerini, nedenini belirtmemişti. Atatürk'ün söylev ve demeçlerinin toplandığı kitaplarında ise böyle bir pasajı içeren herhangi bir konuşması da yoktu. 1933 yılının *Hakimiyet-i Milliye* koleksiyonunda da, Atatürk'ün benzer bir konuşmasına rastlamak olanaksızdı.

Fethullah Gülen cemaatinin, "Atlantik'ten Çin Seddine hoşgörü soluyan bir dünya için elele" teması çerçevesinde, yurtdışındaki Türk okullarının tanıtıldığı yemeğe katılan Zeynep Göğüş ise, bu pasajı, (bir-iki sözcük değişikliğiyle, birkaç tümce eksiğiyle) yazısına alarak, bunun, Mustafa Kemal'in 20 Kasım 1921'de yaptığı konuşmasından aktarıldığı-

nı yazacaktı. (*Sabah*, 10 Mayıs 1997.) Ne var ki, bu tarihte, Mustafa Kemal, "Başkomutan" olarak cephe ile Meclis arasında koşuşturuyordu. O gün böyle bir konuşma yapmadığı gibi, "Türkiye Cumhuriyeti" de kurulmamıştı.

## 2

Enis Berberoğlu'nun, Aralık 1999'da yayınlanan *Öbür Türkler / "Büyük Oyun"un Milliyetçi Süvarileri* adlı kitabının "Giriş"ine bu pasajı içeren Gazi Mustafa Kemal'in konuşması alınmıştı ve bu pasaj, "Giriş"in olduğu kadar kitabın da belkemiğini oluşturmaktaydı. Berberoğlu, Atatürk'ün olduğu savlanan pasajı içeren konuşma metnini, İsmet Bozdağ'ın *Atatürk'ün Avrasya Devleti* (Tekin Yayınevi, İstanbul 1998) kitabından aldığını belirtiyordu. Konuşma ise, Cumhuriyetin onuncu yılında, yani 29 Ekim 1933'te yapılmıştı.

Gazi M. Kemal, Cumhuriyetin onuncu yılında, kordiplomatiğe verdiği yemeğin ardından Ziraat Bankasının holünde düzenlenen Cumhuriyet Balosuna uğramış, burada, "Milletlerin babadan-oğula sıçrayan uzun vadeli idealleri vardır, siz bize böyle bir ideal aşılamadınız." diye kendisini sorgulayan "Tıbbiyeden yeni mezun *Doktor Zeki*'yi" yanıtlarken söylemişti yukardaki sözleri.

İsmet Bozdağ, *Atatürk'ün Avrasya Devleti* (Tekin Yayınevi, 2. baskı, İstanbul 1999) kitabında, "Cumhuriyet On Yaşında" başlığı altında yayınladığı bu konuşmasının sonuna düştüğü notta, bunu, gene kendisinin hazırladığı *Atatürk'ün Sofrası* (İstanbul, s. 11-26) kitabından aktardığını yazıyordu.

*Atatürk'ün Sofrası* ise, ilkin, Eylül 1975'te, Kervan Kitapçılık tarafından İstanbul'da yayınlanmış. Burada, "Türk Milletinin Ülküsü..." başlığı altında (s. 127-143) yayınlanan konuşma, gene İsmet Bozdağ'ın *Atatürk'ün Fikir Sofrası* (Tekin Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 1999) kitabında, aynı başlık altında (s. 9-22) yinelenmiş.

*Atatürk'ün Sofrası*'nda (1975 baskısı), konuşmayı içeren metnin bitimine, "*İhsan Sabri Çağlayangil'den dinlenmiş,*

*Sebati Ataman'dan tahbik edilmiştir.*" notu düşülmüş.

*Atatürk'ün Fikir Sofrası*'nda (1999 baskısı) ve *Atatürk'ün Avrasya Devleti*'nde (1999 baskısı) ise, "*Olay: İhsan Sabri Çağlayangil'den dinlenmiş, Sebati Ataman, Kılıç Ali, Tevfik Rüştü Aras, Hikmet Bayur tarafından doğrulanmıştır.*" notu düşülmüş.

1975 baskısında "doğrulayan" olarak yalnızca "Ataman"ın adı verilmişken, 1999 baskılarında, adları geçenlerden Kılıç Ali'nin (1888-) 1971'de, Tevfik Rüştü Aras'ın (1883) 1972'de, ve Hikmet Bayur'un (1891-) 1980'de ölmüş olduklarını ayrıca belirtelim.

3

Atatürk'ün olduğu savlanan bu pasaj, İhsan Sabri Çağlayangil'in ağzından ya da kaleminden üç yerde dile getiriliyor: (1) *Milliyet*'te, 12 Aralık 1984'te; (2) *Güneş*'te, 6 Şubat 1990'da; (3) *Anılarım* kitabında, Şubat 1990'da.

(1) "Altan Öymen Sordu, İhsan Sabri Çağlayangil Yanıtladı" yazı dizisinde, "galiba o zamanlar Talebe Cemiyeti Reisiydi" dediği bir gencin "ideal" ile ilgili sorusunu, Atatürk'ün şöyle yanıtladığını söyler Çağlayangil:

"Dünya Türkleri, bugün (*Cumhuriyetin onuncu yılı*), Türkiye'de yaşayan onbeş milyondan mı ibaret? Dünyanın her yerinde Türk var. Turancılık, Kızılelmacılık yapalım demek istemiyorum. Bugün bütün Türkleri, siyasi bir birlik altında toplayacak şartlar yok. Ama biz büyük bir milletiz. Neden kültürümüzü birleştirmeyelim? Bugün senin, benim konuştuğumuz Türkçe, niçin Türk soyundan gelen bütün toplumlarca rahat anlaşılmasın? Zaten ortak olduğumuz dilimize, tarihimize, edebiyatımıza sahip çıkmalıyız. Sözün kısası, bir kültür birliğine gitmeliyiz.

"Bizim Türk tarihi, Türk dili, Türk kültürü üzerindeki araştırmalarımızın hedefi budur." (Öymen: "Çağlayangil anlatıyor", *Milliyet*, 12 Aralık 1984; *Başöğretmen Atatürk* 1929-1938, Cilt: II, Ankara 1991, s. 779.)

(2) *Güneş*'te (6 Şubat 1990), "Sınırlarımız Dışında Yaşayan Türkler" adlı yazısında ise, İ. Sabri Çağlayangil, "Cum-

huriyetin onuncu yıldönümü şenliklerinde düzenlenen halk balosunda, dönemin öğrenci derneği başkanına", Atatürk'ün verdiği yanıtı şöyle aktarıyor:

"— Türklükten büyük ideal olur mu? Bugün sınırlarımız dışında bunca Türk yaşıyor. Bunların arasında bir kültür birliği kurmalıyız. Aynı tarihten geliyoruz, geçmişimizi yeterince bilmiyoruz. Aynı dili konuşuyoruz, birbirimizi anlamıyoruz. İstanbul'da konuşulan Türkçe, burada yayınlanan dergi; Kırgız'da, Kıpçak'ta, Özbekistan'da, Azerbaycan'da bizim anladığımız gibi anlaşılmalıdır. Her tarafta İstanbul lehçesi konuşulmalıdır. Bunlar, bütün Türk aleminde, bizim anladığımız gibi anlaşılsın. Niçin ben Türkiye Reisicumhuru olarak Türk dili ve tarihi ile bu kadar yakından ilgileniyorum? İstiyorum ki, menşeimizle (kökenimizle) ilgili bilgiler birbirine eş ve sağlıklı olsun. Temiz Türkçemiz, her tarafta aynı biçimde konuşulsun.

"Siyasi birlik, bugün için ütopyadır. Kızılelma dönemi geride kaldı, ama, pekala kültür birliği kurabiliriz." (İ. Sabri Çağlayangil, "Sınırlarımız Dışında Yaşayan Türkler", *Güneş*, 6 Şubat 1990.)

Çağlayangil, yazısını, İkinci Dünya Savaşının ardından Ege'deki adalarla ilgili olarak İnönü'den ve Bayar'dan dinlediği anılarla sürdürüyor ve "dış Türklerin akıbetine seyirci kalamayacağımızı, bizim kardeşlerimiz olduğunu" belirttikten sonra, "Seçmene hoş görünmek için *pantürkizme, Turancılığa kalkışamayız*. Milliyetçiyiz, ama şoven değiliz." diye bitiriyor.

(3) *Anılarım* kitabında ise, Çağlayangil, "Kılıç Ali, Şeryaver Celal Bey, Sebati Ataman" ve kendisinin birarada olduğu yerde, "Bu sırada, Talebe Cemiyeti Başkanı ve adı *Mehmet Ali*" olan Tıp Fakültesi öğrencisi gence Atatürk'ün yanıtını şöyle aktarıyor:

"Biz onbeş milyonuz, dünyadaki Türkler onbeş milyondan ibaret değil. Şu haritaya bak. Dünyanın her tarafında Türkler yaşıyor. Bugün için siyasi bir vahdet (birlik) düşünülemez. Çeşitli engeller var. (Güneş-dil) teorisi üzerinde durmam bunun için. Dil-tarih inkılabını yaymak istiyorum. Meseleye kültür birliğinden başlamak lazım. Evvela lehçemizi düzeltelim. Türkiye'de konuşulan Türkçe, bütün Türk aleminde anlaşılmalıdır. Zamanla kültür vahdeti siyasi vahdete (birliğe) erişir. Ama yüz sene sonra, ama elli sene sonra...

Bundan büyük bir ideal olur mu?.. (İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, Güneş Yayınları, İstanbul 1990, s. 39-40.)

Çağlayangil'in bu üç anlatımından ilki, konuşmanın gerçekleştiği tarihten 51 yıl sonra, ikinci ve üçüncüsü 57 yıl sonra seslendirilmiş ya da yazılmış. Üç anlatımdaki farklılıkları, doğal karşılamak gerekir. Kimi anlam kaydırmalarını ise Çağlayangil'in özel görüşlerindeki "gelişmeler"le açıklamak olanaklı. Ama, Çağlayangil'den "dinlendiği" söylenen, kimin, ne zaman ve nerede dinlediği belirtilmeyen Atatürk'ün sözleri olarak aktarılan, "*Bugün Sovyet Rusya dostumuzdur, komşumuzdur, müttefikimizdir. ... Tıpkı Osmanlı İmparatorluğu gibi, tıpkı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi parçalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler, avuçlarından sıyrılabilir (kaçabilir).*" "*Dünya yeni bir dengeye ulaşır. O zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir.*" "*Bizim bu dostumuzun yönetiminde (idaresinde) dil bir, inanç bir, öz bir kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız.*" ve benzer sözler ve düşünceler, Altan Öymen'in ve *Anılarım*'ı yayına hazırlayan Tanju Cılızoğlu'nun Çağlayangil'in kendisinden doğrudan dinleyerek yazıya geçirdikleri metinlerde ve Çağlayangil'in kendi imzasıyla yayınlanan yazısında yer almamaktadır.

## 4

Mustafa Kemal'in "Misakı Milli" politikasının pantürkizme ve panislamizme *karşıt* bir politika olduğu bilinir. Ali Fuad'a (Cebesoy) 1913-15 yılları arasında gönderdiği mektuplarda, Mustafa Kemal, "icat edilen ve birbirine karşıt Pan Turan ve Pan İslam" politikalarının, "güç olan durumumuzu daha da güçleştireceğini", Osmanlı ordusunun cephelerini "genişliğine ve derinliğine dağıtacağını" yazıyordu. (*1907'de Misak-ı Milli*, s. 46, 48.) 24 Nisan 1920'de, Türkiye Büyük Millet Meclisinde bütün Türkleri kapsayan bir sınır tasarlamanın "pek vasi (geniş)" ve "emperyalist" (yayılmacı) bir görüş olduğunu vurguluyor; *Söylev*'de bu iki "pan"ı uygulanma-

sı olanaksız bir serüven olarak niteliyordu.

Pantürkizmin, etnik açıdan Türk olmayanların, panislamizmin dinsel açıdan islam olmayanların karşıtlığına ve aynı zamanda (alevi-sünni gibi) mezhep ayrımcılığının derinleşmesine yol açmaması olanaksızdı. Üyelerinin etnik ya da dinsel bağla birbirine bağlı olduğu aşiret birliği gibi, tarikat birliği gibi, cemaat topluluğu gibi "birimler"in kendi yapısal özelliklerini ve geleneklerini koruyarak, modern anlamda "ulus"u oluşturduğunu düşünmek yanlış olduğu gibi, bu geleneksel birimleri, üyelerinin ekonomik ve siyasal bağla birbirine bağlandığı ve bütünleştiği modern ulus birliğinin birimleri olarak düşünmek de, toplumların gelişmesinin tarihsel diyalektiğine aykırıydı.

Birinci Dünya Savaşından önce, Almanya'nın, İmparatorluğu, panturan ve panislam temeli üzerinde güdüleyerek Orta Asya ve Hindistan yoluna yönlendirmiş olması, Sevr Andlaşmasını hazırlayan devletleri ve özellikle Orta Asya'yı ve Hindistan yolunu kendi tekelinde tutmak isteyen İngiltere'yi, karşıtı politikalara yönelttiğini gözardı etmemek gerekir. İngiltere Dışişleri Bakanı Curzon, Sevr toplantıları sırasında, "büyük bir panislam ya da panturan hareketinin ortaya çıkabileceğini" belirterek, "Türkiye müslümanları ile daha doğudakiler arasına sokulmak üzere kuzeyden güneye bir hıristiyan toplumunun sıkıştırılmasını", "bunun da yeni bir Ermeni devleti olabileceğini" düşündüğünü söylüyordu. (Osman Olcay, *Sevr Andlaşmasına Doğru*, s. 513.)

İkinci Dünya Savaşı sürecinde Hitler, Türkiye turancılarını güdüleyerek, Türkiye'yi, Kafkaslar üzerinden Sovyetler Birliğine ikinci bir cephe açmaya zorlamıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ise, Türkiye'nin yeni jeopolitiğini Amerikan yönetimine öneren CIA analistlerinden Paul Henze, klasik Atatürkçülüğün eskidiğini ileri sürdüğü yerde, *panafrikacılığın* ve *panarapçılığın* ilerici sayılmasına karşı, pantürkçülüğün Türkiye aydınları tarafından gerici ve faşist olarak nitelendirilmesini bir çelişki olarak niteleyecekti. (*Turkey's New Geopolitics*, 1993, s. 7-8, 31, 33, 16n.) Fuller

ise, yeni-osmanlıcılığı öne çıkararak, Türkiye'nin, yeni bir birlik için, "eski Osmanlı toprağı olan Balkanlar'da ve Kafkaslar'da" tarihsel "hakkı" bulunduğunu yazıyor, hiçbir zaman Osmanlı toprağı olmamış Orta Asya'da ise bu "haklılık" Türk etnisitesi ortak bağı ile açıklanıyordu. (*Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği / Balkanlar'dan Batı Çin'e,* s. 33.)

Eski ve yeni on CIA analistinin 1996'da Virginia'da yaptığı toplantıda, "Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra pantürkist ve yeni-osmanlıcı arzular için ortamın olgunlaştığı" ileri sürülüyor, kendini yalıtmış (izole etmiş) Atatürkçü dış politika ile pantürkizmin reddedilmesi politikasının artık bırakıldığı belirtilerek, Türkiye'nin ilk kez "Türki devletlerin kurtuluşunu izleyerek pantürkçü bir politika izleyebileceği", "yeni bağımsızlaşmış birçok devlet"in de "birleşebileceği yeni ortaklar arayacağı" ve "yeni-osmanlıcı düşleri besleyenlere başvurabilecekleri" görüşlerine yer veriliyordu. (*Turkish Daily News*, 15 Mayıs 1997.)

Karşıtı görüşler de dile getiriliyordu: Azerbaycan Bilimler Akademisinden Doç. Esmeralda Hasanova, "Nedense özellikle bu son dönemde (1992'de) Türkiye'de herkes kendi kendine gelin güvey oluyor. 'Şöyle birlik kuracağız, böyle büyük bir Türk devleti kuracağız, dünyaya egemen olacağız.' diye. İnsanlar 21. yüzyılda artık böyle fikirlere yalnızca gülüp geçiyorlar." diyor, Türkeş ve çevresindekilerin, "islamı Türkçülükle birleştirerek, pantürkizm esaslarına dayalı, kemalizme karşıt, yeni bir Türk-İslam sentezini oluşturmalarını" eleştiriyordu. (*Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1992.)

1981 başlarında, MİT'te görevli olduğunu ve 12 Eylül paşalarının emriyle geldiğini söyleyen bir albay ise, görüştüğü *Yeni Asya* gazetesi sahibi Mehmet Kutlular'a, "Atatürk aleyhinde konuşmayın", "size devlet olanaklarını tahsis edelim", "hatta cezaevlerine Risaleyi Nur'ları dağıtalım!" diyecekti. (*Artı-Haber*, 20 Aralık 1997.) Çünkü Saidi Nursi, *Risalei Nur*'ları ile "dinsizliğin, komünizmin ve anarşizmin belini kırdığını" söylemiş, ama aynı zamanda, (Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in 1966 Adli Yılı Açış Konuşmasında (1966)

vurguladığı gibi) "Kemalistler"i ve Atatürk dönemini "dinsizlik ve komünistlik komitelerinin faaliyet yılları" olarak nitelemişti. (*Ulus*, 7 Eylül 1966.) Saidi Nursi, ayrıca, yeni kurulan islam devletlerine sahip çıkan ve onları okşayan Amerika'nın, Asya'da ve Afrika'da barışa ve huzura ancak islamiyet ile kavuşulacağı inancında olduğunu (*Hutbei Şamiye*, s. 30) yazıyor, "dünyadaki komünizm tehlikesine karşı" "müslümanlık alemi ile hıristiyanlık aleminin birleşmesi gerektiğini" (*Yeni Sabah*, 8 Ocak 1960) söylüyordu.

12 Mart (1971) döneminin MİT Müsteşarı Fuat Doğu'nun, 1986'da, "Yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin aşılarak Türkiye'nin "Cihan Türklüğüne dönmesini", Ortadoğu'da, Kafkaslar'da, Balkanlar'da "siyasal ve askeri açıdan aktif rol üstlenmesini" önermesine koşut olarak, CIA analistleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ertesinde, Türkiye, "pantürkist politikalara karşı olan Atatürk'ün politik mirasını" aşarak "Doğu Avrupa'dan Batı Çin'e kadar uzanan" büyük "Türk Kuşağı"nın merkezinde yeni yerini almaya çağrılmış ve "ABD'nin yeni projesi, 'Turancılar'la aynı noktada birleşmişti." (Bkz: Soner Yalçın-Doğan Yurdakul, *Bay Pipo*, Doğan Kitapçılık, s. 424.)

1993'te yayınlanan "Türkiye'nin Yeni Doğu Oryantasyonu" yazısında Fuller, "Alparslan Türkeş'in milliyetçi partisinin gazetesi *Yeni Düşünce* ile islamcı gazeteler *Zaman* ve *Milli Gazete*'nin *Orta Asya*'ya en geniş yer veren gazeteler olduğunu" belirttiği yerde, "dış Türklere yönelik destekler bakımından milliyetçi gazeteler ile islamcı gazeteler arasında fiiliyatta hiç bir fark olmadığını" yazarken (*Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği*, s. 55), ABD'nin projesinin, yalnızca turancılarla değil, islamcılarla da birleştiğini duyumsatıyordu.

## 5

Pantürk ve panislam vizyonun coğrafik çerçevesini de çizmek gerekiyor:

"Büyük Türk Kuşağı"nın merkezinde yerini alacak olan

Türkiye, Fuller'a göre, "Balkanlar'da Bosna-Hersek ve Arnavutluk ile Makedonya ve Batı Trakya müslümanlarını içine alacak bir müslüman blokun şampiyonluğunu yapabilir"di. Türkiye'nin, eski Sovyetler Birliği'ndeki nüfuzu ise, yalnızca Kafkaslar ve Orta Asya ile sınırlı değildi; Kırım Tatarları, Volga Bölgesindeki Tatar ve Başkır cumhuriyetleri, Sibirya'da Yakutlar (Yakutistan), Türkiye'ye, en azından kültürel destek sağlayabilirlerdi. Türkiye'nin Orta Asya ile ilgisi de, yalnızca eski Sovyetler Birliği Orta Asya'sıyla sınırlı kalmayacak, Çin'deki Doğu Türkistan'a, burada yaşayan altı milyon Uygur Türküne, bunu izleyerek kendisini Rusya ile Çin arasında sıkışmış duyumsayan Moğolistan'a uzanacaktı. (*Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği*, s. 77, 75, 60-61.)

Türkiye Türklerinin ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından "Türk dünyası"nı keşfetmeye başladığı ve Sovyetler Birliği sınırları içindeki Türklerin de yenileyin kendi etnik Türk bilincine varmaya başladıkları (Fuller) söylemleri ise, tarihin yüzeysel ve o denli yanlış yorumları olarak değerlendirilebilir. Osmanlı'nın aksine, Atatürk, Türk dünyasını, tarihiyle, diliyle, kültürüyle araştırma kurumları oluşturmuş, Türk Tarih Kongreleri düzenlenmişti.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulduğu günün ertesinde, 24 Nisan 1920'de, "Turanizm politikasını kendi arzumuzla takip etmek istemediğimizi", "hakikatte bütün gayemizin hududu milli dahilindeki milletimizin istirahatini, refahını ve hududu milli ile muayyen vatanımızın tamamiyetini masun bırakmaktan ibaret olduğunu" söyleyen ve *Söylev*'in hazırlanması sürecinde, 1926'da, "millet" (*nation*) sözcüğünün "siyasi kuruluşu", "kavim" (*peuple*) sözcüğünün "kök bağını ve ırkı" anımsattığını yazan, bir başka deyişle, "ulus" ile "ırk" arasındaki bağı irdelemiş bulunan (bkz: Sadi Borak, *Atatürk'ün ... Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri*, Ankara 1980, s. 338-346) Mustafa Kemal'in, Cumhuriyetin onuncu yılına bir kala, 1932'de, Türkiye özelinde, *ırk* ile *ulus*'u özdeşleştirmiş olmasının uluslararası ortamına da değinmek gerekir:

ABD patentli 12 Eylül yönetiminin Kürt gerçeğini yadsıyan politikasına karşın, Mustafa Kemal'in Kongreler döneminde, Heyeti Temsiliye ve Büyük Millet Meclisi dönemlerinde ve Cumhuriyet kurulduktan sonra da Kürt "gerçeğini" yadsımadığı bilinir.

1925'te Şeyh Sait ayaklanmasının, Suriye, Irak ve İran sınırından yönlendirilen ve 1930'lara değin yinelenen kimi baskın türü "Kürt" ayaklanmalarının inişe geçmeye başladığı, buna karşılık, dünya ekonomik bunalımının kundağında ve kapitalist sistem içinde özellikle teknolojinin en fazla geliştiği Batı Avrupa'da azgınlaşan faşizmin saldırganlığının temelini oluşturan "üstün ırk" kuramının, Türkiye'de "turan" ideolojisine yeni bir boyut kattığı dönem, Gazi M. Kemal'in, *ırk ulusalcılığı*na karşı *siyasal ulusçuluğu* egemen kılmak istediği dönemle örtüşür.

Şu da var ki, nazizmin "üstün ırk" kuramına göre, ırk olarak "Türk"lerin "alt-ırk" grupları arasında ifade edilmesi, buna karşılık "üstün ırk"ı kuram olarak benimseyen turancıların, ülke içinde etnik açıdan Türk olmayanları, Türk "ırk"ına göre alt-ırk grupları olarak nitelemeleri karşısında, Gazi M. Kemal, *ırk* ile *ulus*'u özdeşleyerek, "Diyarıbekirli, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı"yı "*hep bir ırkın* evlatları, *hep aynı cevherin* damarları" (*Cumhuriyet*, 5.10.1932'den aktaran Sadi Borak) olarak nitelemesine neden olacak, ırk ayrımcılığına karşı "ulus"u oluşturan ırkların kardeşliğini ("evlatları" söyleminde vurgulandığı gibi) dile getirecektir.

*Irk* ile *ulus* tartışmalarının öne çıktığı dönem, aynı zamanda, Türkiye'de siyasal erkin ve Cumhuriyeti kucaklamış aydınların uluslaşmanın diyalektik ve tarihsel süreçlerinin, bir başka deyişle sınıfların nitel değişimlerinin ve sınıf savaşımlarının ürünü olduğunun bilgisine ve bilincine varmadığı bir dönemdir. Bu dönemde Gazi M. Kemal, burjuva ulus tanımları çerçevesinde bir çözüm arayışı içersindedir. Dolayısıyla, tüm ırkları eşitlemek amacıyla, *ırk* ve *ulus*'u özdeşleştirerek, ulusun tüm üyelerinin tek bir ırka indirgenmiş ol-

masının negatifleri de, daha sonra, ırkçı (şoven) uygulamaların boyutlanmasına ideolojik temel oluşturacak, ırkları tek bir ırka eşitleyen yaklaşım, eşitlendiği tek bir ırkın ("Türk" ırkının) ırksal egemenliğine dönüştürülecektir. Özellikle de ABD patentli 12 Eylül (1980) yönetiminde.

Dış politikada Atatürk'ün "izolasyon" stratejisi izlediği söylemi ise, tarihsel olgularla bağdaşmayan yanlış bir tarih değerlendirmesidir.

Türkiye ile Yunanistan'ın önderliğinde 1930'da kurulan ve Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'nin içersinde yeraldığı ve Almanların Romanya'yı işgaliyle (1940) dağılan *Balkan Paktı*; Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında, 1937'de kurulan *Sadabad Paktı*, gene Atatürk döneminde Sovyetler Birliği, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya ve ABD ile geliştirilen işbirliği ve dostluk anlaşmaları gözönünde bulundurulduğunda, Kemal Atatürk'ün dış politikada "izolasyon" politikası gütmediği de kendiliğinden anlaşılır. Ama, pantürk ve panislam politikalar güdülseydi, bu paktlar oluşturulamaz ve evrensel ölçekte dostluk ve işbirliği geliştirilemez, Türkiye kendisini sonu belirsiz "savaş"lardan yalıtamazdı. Bugün de, panturan ve panislam, Türkiye'nin, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da, Türk ve islam topluluklarla tarihsel yakınlığı dolayısıyla karşılıklı eşitlik temelinde, siyasal, ekonomik ve kültürel işbirliğini kurmasının ve geliştirmesinin politik söylemi değil, ABD'nin Türk ve islam topluluklara ve uluslara dayanarak Avrasya'yı hegemonyası altına almak için Türkiye'yi "kullandırma" politikası olarak gündemdedir; bizim de vurgulamak istediğimiz temel sorun budur.

## 6

"Yugoslavya'dan Çin'e, Sibirya'ya" söylemleri, "Türklerin Yüzyılı"nı muştulayan Cumhurbaşkanı Turgut Özal'dan Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e değin "Adriyatik'ten Çin Seddine" söyleminde yineleniyor; "Türk milliyetçilerinin

Başbuğu Alparslan Türkeş", "Adriyatik'le Çin Seddi arasındaki ulu Türk aleminin temsilcileri" tarafından uğurlanıyor; Fethullah Gülen, yurtdışındaki okullarını "Adriyatik'ten Çin Seddine Hoşgörü" içinde tanıtıyordu. Türkeş son yıllarında, "Atatürk"ü seslendirmeye başlamış; laik Türk cumhuriyetlerine okulları aracılığıyla nakşbendiliği ve nurculuğu ihraç eden Gülen ise, ABD'nin yeni kurulan müslüman devletleri okşadığını ve koruduğunu söyleyen Saidi Nursi'nin Asya düşünü, Atatürk'ün "sanal" düşü şemsiyesi altında gerçekleştirmeye koyulmuştu.

"Avrasya" coğrafyasını, Demirel, "İki Denizin Hikayesi"nde, Hazar Denizi ile Karadeniz'e Doğu Akdenizi de katarak, *üç denizin rüzgarlarının birleştiği* coğrafya olarak nitelerken, yeni-imparatorluğu örtük de olsa muştulayacaktı. Ne var ki, Amerika'nın yeni stratejisi üzerinde çalışmalarıyla uzmanlaşmış yazarlar (Lind ve Heilbrunn), bu "imparatorluk"un, "yeni-osmanlı" tipi bir imparatorluk değil, üçüncü bir "Amerikan İmparatorluğu" olduğunu (ya da olacağını) yayınladıkları yazılarıyla duyurmuşlardı. (*New York Times*, 2 Ocak 1996.)

Bu "imparatorluk", ABD'nin, dinsel açıdan müslüman ve etnik açıdan Türk olan ulusların resmi-olmayan birliğinin *liderliği* anlamında bir imparatorluktu. Aynı zamanda bu, ABD'nin *küresel egemenliğinin* belirleyici aşaması olan Avrasya'ya egemen olmasıyla, ve bu da *ABD'nin liderliğinde* Türkiye'nin bölgesel güç olmasıyla içiçe geçmiş bir stratejiydi. Yani, ABD'nin Avrasya'ya egemen olması, Türkiye'nin, *ABD'nin liderliğinde* bölgesel güç olmasına bağlıydı; başlıca engelini ise Türkiye'nin *bağımsız* bölgesel güç olması oluşturacaktı. Bir başka deyişle, Türkiye'nin, ABD'nin liderliğinde bölgesel güç olması için, onun bağımsız bölgesel bir güç olmasını önlemek gerekiyordu. Bu da, Türkiye'yi, dışarda, batısında ve doğusunda (ve güneyinde de) pantürkizm ve panislamizm bataklığına çekmekle, ve içerde, etnik açıdan Türk olanlar ile Türk-olmayanları, din açısından islam olanlarla islam olmayanları, mezhep açısından sünni ve daha

sonra hanefi ya da şafi olanlarla olmayanları, giderek kadiri, nakşbendi vb. tarikatından olanlarla olmayanları derinliğine ve genişliğine birbirinden ayrıştırmakla olanaklıydı.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına endekslenmiş ve nesnel sonuçları bakımından bir senaryonun ürünü olan ve Kemal Atatürk'ün olduğu söylenen "sanal" sözler, "Atatürk'ün yetmiş yıllık dış politika mirasının direnci"ni içinden dağıtmak için yeterli olmuş, CIA analistlerinin ve Pentagon'un, bir yandan turancıları pan-turana, öte yandan islamcıları pan-islama yöneltecek olan pan-turancı ve pan-islamcı yeni-atatürkçülüğün türetilmesinin "reel" temelini oluşturmuştur.

22 Nisan 2000
Anadolu Ekini,
Mayıs 2000, Sayı: 34

İKİ

## OY SİVAS!.. KOCA SİVAS!..

### 5

### BİZE, HEPİMİZE, HAFİFÇE GÜLÜMSÜYORLAR!..

**31 Ocak 1990**: Beyaz cama, akşam haberleri arasına, beklenmedik bir anda, Muammer Aksoy'un aklaşmış portresi giriyor. Spikerin geciken sesi, izleyenlerin nice sorusunun ardından, Aksoy'un düşürüldüğünü eğri bir hançer gibi dalıyor bilincimize.

**6 Ekim 1990**: İkindi ile akşam alacasında, kadehlerin çınladığı masamıza ve yüzümüze çarpıyor Bahriye Üçok'un bileğinden kopmuş kanlı eli.

**24 Ocak 1993**: Çığ düşmüş gibi bir çığlık telefonda: "Uğur Mumcu" diyebiliyor yalnızca.

Vahap'la koşup vardığımız sokakta, Uğur'u arandığımız yerde, bulduğumuz, kavruk ve parçalanmış demir bir iskeletti. Sokağa dik inen duvarın üstünde, avluda, Uğur'un geceleri üşüdüğünde üstüne çektiği battaniye. Altında yarım gövdesiyle Uğur, sonsuzu soluyan uykusunda değil de, sanki "göğe çıkış"ının yazısını tasarlamakta.

*

Yüzlerin yüzleri, seslerin sesleri sorguladığı, demirin bedenle kaynaştığı sokağa karışıyor anılarım:

"Laiklik" panelinde Aksoy, hiç tükenmeyecek gizil gücüyle, dinsel gericiliğin içine saldığı yangını, dinleyenlerin bilincinde dindirmeye çalışıyor.

Aynı panelde Üçok, "Cumhuriyet"in neredeyse yalnız adı kalmış cumhuriyetini, yani laikliği kurtarmak için bir anne sevecenliğiyle canhıraş!

Doğan Öz'ün alnından akan kanın kırmızıya boyadığı kar birikintisinin hemen yanında buluşuyoruz Uğur'la; İlhan, Vahap ve ben. Gözbebeğimin karesinde Mumcu'nun bir başka fotoğrafı: Cebeci Mezarlığında kefene sarılı Aksoy'u göğsünden kucaklamış toprağa yaklaştırıyor Uğur.

*

Sanki lunaparkta, adına daha sonra "tarih" denecek olan dönmedolapta bir geri gidiyorum, bir ileri. Bir geri: Berlin duvarı yıkılıyor (Kasım 1989). Bir ileri: Fethullah Gülen'in oluşturduğu 11 kişilik bir grup 11 Ocak 1990'da Bakü'ye, gene Gülen'in oluşturduğu 37 kişilik bir işadamı grubu 28 Mayıs 1990'da Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan'a gidiyor.[1] Bunu, 27 Mayıs 1992'de, "CIA Ankara eski istasyon şefi Paul Henze"nin, Türk-Amerikan işadamlarıyla, Türk cumhuriyetlerini ziyareti izleyecek.[2]

Yani, Sovyetler Birliği'ni "birlik" yapan ip kopmuş, "ulusçuk"lar, tespihin taneleri gibi dağılmışlar. Kendi coğrafyalarında kendilerini bulma uğraşındalar. Devasa alıcı kuşlar şurasından burasından kapmak için fırdönüyor "ulusçuk"ların tepesinde.

Bu stratejinin Türkiye'ye yansıması (daha doğru bir söylemle, "Türkiye'yi dalayışı"), gizli bir iç savaşın başlangıcı olacaktır. Fuller'in deyişiyle, "Osmanlı İmparatorluğu'nun, Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya'nın dağılmasıyla boşlukta

kalmış olan ve tek başlarına kendilerini korumaya ve varlıklarını sürdürmeye güçleri yetmeyen bu küçük toplulukları", eski Osmanlı imparatorluğu'nun kalbinde, Osmanlı "millet" modeline benzer federal bir birlikte birleştirmek için, Türkiye, toplulukların etnik, dinsel, mezhepsel doğal örgütlenme biçimlerine göre, olmazsa coğrafya özelliklerine göre federasyonlara bölünmeye zorlanacaktır.[3]

ABD Savunma Bakanlığının katkılarıyla, eski ve yeni on CIA analisti tarafından, Aralık 1996'da Virginia'da, Türkiye'nin 2020 yılına kadar geleceğini dört ayrı varsayıma göre senaryolaştıran bir konferans gerçekleştirildi. Türkiye'nin federasyon temelinde büyümesi için, federasyonlara bölünmesini amaçlayan strateji, bu konferansta oluşturulan Adriyatikten Çin Seddine, "Türkiye'nin ve Türk devletlerin egemen üyeleri olduğu yeni bir uluslararası güç", yani 225 milyon nüfusu aşkın (evet "225 milyon nüfusu aşkın") "Türk İmparatorluğu" ya da "Türk federasyonu" senaryolarında, daha da somutlaşacaktır.[4] ABD'nin tam denetimine alacağı ve Türkiye'nin federasyonlara bölünmüşlüğüne dayalı büyük bir "Türk federasyonu"nun, aynı ölçüde Rusya'nın küçülmesini amaçlayan bir stratejinin parçası olduğu ayrıca belirtilmeli. Heilbrunn ile Lind ise, daha önce, ABD yönetiminin, Bosna'dan Basra Körfezine, müslüman topluluklara dayalı "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu"nu gerçekleştirmek istediğini işlemişlerdi yazılarında.[5]

225 milyon nüfusu aşkın "Türk federasyonu"nun başlangıç çekirdeğini oluşturacak olan "Anadolu federasyonu" ve benzer federasyon senaryoları,[6] Körfez Savaşıyla birlikte uygulama sürecine sokulacak, Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bir yandan Türkiye için "federasyon"u tartışmaya açarken,[7] bir yandan da, "Biz imparatorluk bakiyesiyiz. Osmanlı çok iyi iş yapmış. Açık söyleyeyim. Türkiye Cumhuriyetinden iyi iş yapmış. Bu insanları bir arada tutmuş. Osmanlı bu işi nasıl yapmış. Muhakkak incelememiz lazım." diyerek,[8] Fuller'in üçbuçuk yıl sonra İstanbul'da dile getireceği ve Türkiye'ye önereceği Osmanlı millet modelini uygulamaya koyma-

nın ön hazırlığını yapacaktır.

Mumcu'nun öldürülüşünün yıldönümünde, Mumcu ile Mezarcı'nın Atatürk'ü ve Cumhuriyeti tartıştıkları ve Erhan Akyıldız'ın yönettiği "Ateş Hattı", HBB'de yeniden yayınlandı. Burada Mezarcı, Fuller'in birkaç yıl sonra Türkiye'de de dile getireceği görüşlerini yineler gibi, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından bütün imparatorlukların yeniden kurulma sürecine girdiğini söyleyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun da yeniden "ihyası"nın gerektiğini ileri sürüyor, Mumcu, bu görüşleri "saçmalık" olarak niteliyordu. Atatürk'e ve Cumhuriyete yöneltilen eleştiriler, özünde, Henze ve Fuller gibi CIA uzmanlarının Atatürk'e ve Cumhuriyete yönelttikleri eleştirilerle örtüşüyordu. Çünkü her şeyden önce, laik ve ulus-devlet, "Türk" ve "islam" temeli üzerinde, yeni bir "imparatorluğun" oluşturulmasına engeldi.

Bir başka anlatımla, Aksoy'a sıkılan kurşun, "Türkiye ya büyür, ya küçülür. Böyle kalmaz. Bir tek böyle kalması imkansız."[9] sözlerinde açımlanan stratejinin, Türkiye bir tek böyle kalacak, yani laik-devlet ve ulus-devlet olarak kalacak görüşünün direngen savunucularına karşı gizli savaşı *de facto* başlatan kurşun olarak da tarihteki yerini alacak. Bunun için de, emperyalist-faşist gericiliğin, yurtsever sosyalistlere yıllardır yönelttiği namlular, şimdi ve aynı zamanda, pantürkizme ve panislamizme karşı "laik-ulus-devlet"i savunanlara, yani sol-atatürkçülere çevrilecek, laik ve ulus-devletin öndeki savunucuları atatürkçüler, bu gizli savaşın ilk hedefi olacaklardır.

Aksoy, Üçok ve Mumcu üçlüsünün, *Ankara* Üniversitesi öğretim üyeleri oldukları burada anımsanmalı. 31 Ocak 1991'de, 12 Eylülün susturduğu sokakta Aksoy'a sıkılan kurşun, özünde, Ankara'yı başkent yapan laik ve ulusal kimliğinde Türkiye'ye sıkılmıştı, ve 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta, 12 Mart 1995'te Gazi'de Türkiye ölçeğinde başlatılmak istenen ve laikler ile alevileri hedef alan iç savaşın da başlangıcı olacaktı.

*

Bahçelievler'de Türkiye İşçi Partili yedi üniversite öğrencisini hunharca boğan katillerin CIA tarafından yönlendirildikleri ve cinayetin CIA tarafından devlet kadroları içinde planlandığı, (kumarhaneler krallığının egemenliğine dokunulmuş olması nedeniyle olsa da) bir kez daha açıklığa kavuştuğu bugünlerde, Mumcu'nun, Aksoy'un öldürülüşünün birinci yılında, "devlet"i sorgulayan sorusunu yinelemek gerekiyor:

"Devletin görevi, *diye yazıyordu Mumcu*, bu cinayetlerin kanıtlarını bulmak değil midir? Devlet, (...) uçlarına susturucu takılmış silahlarla cinayet işleyen çetelere karşı bu kadar çaresiz midir? Yoksa devlet dediğimiz bu büyük aygıta takılan başka susturucular var da, biz mi bu susturucuları bilmiyoruz."[10]

Mumcu'nun öldürülüşünün birinci yılında ise, bir "üst düzey yetkili", "Bu işin üstüne gidebilmek için, *diyor*, devletin en üst düzeyinden "Bu işi çözün!" direktifi gelmesi gerekir. Böyle bir direktif gelmediği sürece bu iş çözülmez."[11]

"Devletin en üst düzeyini ben temsil ediyorum." diyen Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in yanıtı şöyle: "Faili meçhul cinayetler tarafımdan gayet yakından takip edilmektedir. (...) Suç işleyen kim olursa olsun, araştırma ve soruşturma nereye varırsa varsın, bütün cinayetlerin aydınlatılmasını ve katillerin cezalandırılmasını her zaman istedim ve istemeye devam edeceğim."[12]

Bugün, bu sözlerin üzerinden tam beş yıl geçmiş bulunuyor. Uğur Mumcu'nun öldürülüşünün hemen ardından, Başbakan olarak Demirel'in, "Önemli ipuçları ele geçirdik." (*Cumhuriyet*, 28 Ocak 1993), "Delil olarak ipuçları var." (*Cumhuriyet*, 30 Ocak 1993), "Devlet cinayet işlemez. Devletin cinayet işleyen bir teşkilatı yoktur." (*Cumhuriyet*, 13 Şubat 1993), "Mumcu cinayeti çözüldü. Mumcu olayında meçhul taraf kalmadı. İpuçları eldedir." (*Milliyet*, 23 Şubat 1993), "Ben elimizde bazı delillerin ve ipuçlarının olduğunu

söyledim. Bununla bir kararlılığı vurgulamak istedim. Türkiye'de hiçbir cinayet sonuçsuz kalmayacak. Hepsinin faili yakalanacak. (...) Failler kesinlikle yakalanacak." (*Cumhuriyet*, 24 Şubat 1993) demiş olmasına karşın, ne bulunduğu yinelenen ipuçları açıklandı ve ne de failler *kesinlikle* yakalandı. Aksoy'un da, Üçok'un da, Mumcu'nun da katili bulunmadı. Bulunmadı mı, yoksa "bulunmadı" mı? Bugün hemen herkes "bulunmadı"ğına inanıyor. "Devlet dediğimiz bu büyük aygıta takılmış" susturucuları susturacak irade, devlete egemen olmadıkça da bulunmayacak.

Mumcu'nun öldürülüşünün birinci yılında, "Ya tabutların içinde olduk ya da altında!" diye yazmıştım. Tabutların içinde olanlar, etkin bir birliktelik için, bizi, hepimizi uyarıyorlar. Uyarıyor ve cinayetlerin ardındaki gülüşleri düşürene değin, bize, hepimize, hafifçe gülümsüyorlar.

3 Ocak 1999
*Cumhuriyet*, 23 Ocak 1999

[1] Hulusi Turgut, "Fethullah Gülen ve Okulları", *Yeni Yüzyıl*, 15 ve 16 Ocak 1998.

[2] Uğur Mumcu, "Henze'nin İşi", *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1992.

[3] "Fuller'den Türkiye'ye Osmanlı Modeli", *Yeni Yüzyıl*, 5 Ekim 1996; Chomsky, *Kader Üçgeni*, s. 541.

[4] *Turkish Daily News*, 16-18 Mayıs 1997.

[5] Heilbrunn/Lind, "The Third American Empire", *The New York Times*, 2 Ocak 1996.

[6] Uğur Mumcu, "Anadolu Federasyonu", *Cumhuriyet*, 31 Temmuz 1992.

[7] Uğur Mumcu, "Hakkı Yok", *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1992.

[8] Uğur Mumcu, "Osmanlı Bakiyesi", *Cumhuriyet*, 12 Ocak 1993.

[9] Cengiz Çandar, "Tarihi Fırsat ya da Tarihi Risk", *Sabah*, 25-26 Mart 1995.

[10] Uğur Mumcu, "Aksoy Cinayeti", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1991.

[11] *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1994.

[12] *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1994.

# 6
# *OY SİVAS!.. KOCA SİVAS!..

## 1

Çok değil, daha dün, öldürenlerin değil öldürülenlerin, yakanların değil yakılanların sorgulandığı günlerde, "tebliğ" döneminden "cihat" dönemine, yani "şeriat" için "ayaklanma" aşamasına "tekamül" etmiş bulunan Hizbullah'ın, "Allah için" adam öldürmekte deneyimi olanları "iş"e alacağını davul-zurna duyurması üzerine, örgütün "lideri" Hüseyin Velioğlu'na gönderilen özgeçmişlerden birisinde, "Uğur Mumcu olayında da bulundum!" diye yazılmış olması, yani aranan "ipucu"nun Hizbullah arşivinden çıkması, yeni bir operasyon dizisinin başlatılmasına temel oluşturdu.

Batman-Diyarbakır-Mardin üçgeninden, Gaziantep-Mersin-Konya üçgenine ve oradan Ankara-Bursa-İstanbul üçgenine "hicret" edip ülke ölçeğinde genişlemeye başlayan

* Walt Whitman'ın (1819-1892), ABD Başkanı Abraham Lincoln için yazdığı (Türkçesi: Can Yücel) "Oy Reis!.. Koca Reis!.." adlı ağıt-şiirine anıştırma.

Hizbullah, cihat için de kadrolarını genişletmeye başlayınca, çağrısını duyan "dini bütün müslüman"lar, öldürmek için sıraya girmiş, resmi kayıtlara göre, 20 bin kişi "özgeçmişi"ni Hizbullah Bilim Grubu lideri Velioğlu'na göndermiş. Bunlardan biri de, becerdiği "iş"lerin yanına Uğur Mumcu olayında da bulunduğunu eklemiş. Bu "temel" belgeyi ele geçirmiş bulunan "devlet", on yılın toplumu sarsan suikastlerinin ardındaki "giz"i birbir çözmeye başlamış, operasyona da, bir zamanlar MHP'nin (Uğur Mumcu'nun deyişiyle) tosuncuklarının taşlayarak, olmadı havaalanında "görevli" bir polisin bir "acayip" silahından çıkan mermisiyle öldürülmek istenmiş olan Karaoğlan Ecevit'i çağrıştıran "Umut" adı verilmiş.

Mumcu (24 Ocak 1993) cinayetini, Kışlalı (21 Ekim 1999), Aksoy (31 Ocak 1990) ve Üçok (6 Ekim 1990) cinayetlerini çözmeyi temel amaç edinmiş bu operasyonun, bu dört adın ortak paydası olarak bilinen "laik-kemalist" kimliğe dayandırılmış olması, bunun bir "senaryo" olduğunu, doğal ki, bir soru imi olarak içinde taşıyacaktı. Sanki, şimdiki Yargıtay Başkanının bile "laikçilik" olarak nitelediği "kemalist laiklik anlayışın" yolun sonuna geldiğini, 1990'lı yıllardan beri, CIA analistleri ikide bir yinelemiyormuş gibi, laik-kemalistler öldürülünce, laik-kemalistlere pala sallayanlar değil de, gene CIA'nın Türkiye'yi dalaştırmak istediği İran akla geliyor ve "Umut" operasyonu da, giderek "İran" senaryosunun bir senaryosu olarak gündemi belirlemeye başlıyordu.

## 2

İlkin, şu Umut Operasyonuna "temel belge" olan "iş mektubu"nun ardındaki, devletin koca koca kulakları, iri iri gözleri önünde büyüyen ve adına Hizbullah denen yeraltı "ordusu"nun nasıl bugüne değin gizlilik içinde yüzlerce cinayet işleyebildiğini sorgulayarak başlayalım:

Hizbullahın iki tür sığınağı bulunuyor. Biri örgütün "karargah"ı olarak anılıyor ve içinde bulunan dizi dizi bilgisa-

yarlara, her gün örgüte kuryelerden akan notlar işleniyor; öteki sığınaklarda ise "tutuklu"lar bulunuyor. Yeraltındaki bu sığınaklarda, her cinsten ve her işten insan zincire vurulmuş sorgulanıyor. Kimi sorgulandıktan sonra öldürülüyor. Sığınakların sayısı ise bugün bile tam bilinmiyor. Örgüt evlerinin altı sığınak dedikleri sorgulama yerleri, yanları ise "mezarlık". Ne zaman başlamış bu makine cinayet işlemeye? Ben deyim on yıl, siz deyin beş fazla.

On yıl deyip geçmeyiniz? "Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan" dizesinde de çığlıklandığı gibi, nüfusu 10 milyon olan Anadolu insanı, 10 yılda, anayurdu, demirağlarla örmüştü. İşte bu demirağlarına "komünist işi" diyen bir adam cumhurbaşkanı olduğu sırada, Hizbullah vahye ve aşka gelmiş olarak, Takarov tabancayı arkadan enseye dayayıp bir kez tetik çekmekle işe başlayacaktı. Batman caddesinde, gündüz gözüyle, esnafı, ordan geçeni, pencereden bakanı, simitçisi, boyacısı, öğretmeni, polisi, askeri, ayakta yürüyen bir adam gördüler, bu fotoğrafın birinci karesiydi; ensesinden kanlar akan ve yerde yüzükoyun yatan bir adam daha gördüler, bu da fotoğrafın ikinci karesiydi. Birinci kare ile ikinci kare arasına giren ve elindeki silahı adamın ensesine dayayan çocuk (çocuk, çünkü 15 ya da 16 yaşlarındaydı hepsi) fotoğraf karelerinde yoktu. Yani kimse yerde yüzükoyun kan içinde yatan adamı vuranı görmemişti. Ama takarovun tetiğini çeken çocuk, ara sokaktan bir eve giriyordu. Arkasından koşuyordu polis. Bu da, B senaryosunun birinci karesiydi. İkinci karede ise sokaktaki polis boş bir evin kapısı önünde, hemen oracıkta kaybolan takarov tabancayı arıyordu. Çuval minareye sığmıştı, minare çuvala sığmasa da. Ama gene de, "cahil" kimi görevliler, kapıyı zorlayıp içeri girmek gibi "hata"lar işlediler. Bu da, "hata"lar senaryosunun birinci karesiydi. İkinci karesinde, boş bir evde bir görevli "çıldırmış" gibi bomboş odaların kapılarını açıyordu. Çünkü ev boştu, görevli polisin eli de.

Takarov ne de olsa tabancaydı. Alması, götürmesi, getirmesi vardı. Görülebilirdi, alınabilirdi, taşıyan sorgulanabilir-

di. Fişek namluya sürülür ve kovan mermiden ayrılır, tabancadan çıkarken, kovana, tabanca kendi parmak izini işlerdi. Buna tabancanın "aşk öpücüğü" diyenler de vardı. Tabanca bir başka kentte, yeni bir cinayette, aynı parmak izini yeni bir kovana işlediği zaman, kovanların izini sürenler, tabancanın da izini sürüyor, tabanca örgütün seyir defterini ve haritasını giderek tamamlıyordu. İşi "kovan"sız yapmak da vardı ve enseden sırta sokulu satır, Batman'ın büyük caddesinde, birinci kare fotoğrafa çocuğun ensesinden çıkarırken giriyor ve ikinci kare fotoğrafta aynı çocuğun ensesine geri giriyordu. Enseden çıkan ve yolda gidenin sessizce ensesine inen satır ölüm satırıydı, karenin dışındaydı, yani satırı vuranı gören olmamıştı. Görmek demek, bir başka gün enseye satır yemeyi göze almak demekti. Ama bir gün bir başka şey oldu. Satırın girdiği eve giren polisin "karesi"ne hareket halinde bir de buzdolabı girdi. Buzdolabının altındaki kapağı kaldırmak yetiyordu yeraltındaki sığınağa ulaşmak için. Derler ki, burası Diyarbakır'dı, onlarca kişinin hücrelerinde zincire vurulmuş olarak sorgulandığı bir sığınaktı. Gene derler ki, içlerinde iki yıldır bu sığınakta bekleyenler de vardı. Unutulmuşlardı belki de, belki de ölüme bırakılmışlardı. Derler ki, (bu karede yalnız duyum vardır, görüntü yoktur) "sana kim dedi o eve gir, o sığınağı bul?" diye sorgulamışlar, fotoğraf karesi kapanmadan sığınağa ulaşmış olanı.

3

Ama "sığınak" tartışması çook eski. Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonuna anlatılmış "Hizbullah"ın kampları. Nasıl lojistik destek sağlandığı da. Kim kime söylemiş, Memiş efendi Karamemiş efendiye miş miş'lememiş, valisi demiş ilin, emniyet müdürü demiş. Kime demiş? Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu işle görevlendirdiği milletvekillerine. Genelkurmay Başkanı Güreş'e demişler de, ah vah demiş, nasıl olur? İnanamamış! Aramışlar taramışlar bulamamışlar kampları. Vali bir yere sürülmüş, emniyet

müdürü bir yere. Kamp filan yok dedikleri köyler de Hizbullah'ın liderlerinin köyleri. Bir de cami var Velioğlu'nun köyünde. Şimdi bu caminin altından, bu "kamp var" dedikleri yerlerin altından, yanındaki tarlaların içinden "sığınak"lar çıkıyor. Sığınak dedikse, hava saldırılarına karşı korunma sığınağı değil, Hizbullah'ın sorgulamak için kaçırdıkları ya da "davet" üzerine ayaklarına getirttikleri kişilerin zincire vurulup sorgulandığı, kiminin boğulduğu, kiminin kazıklandığı, kiminin kafasına çivi çakıldığı, toprak altında inşa edilmiş hücrelerden oluşan derin araştırma laboratuvarları. Bu sığınakları yapma talimatını okuyanlar bilirler ki, bunları yapmaya getirilenler gözleri bağlı getirilmiş, ve işini bitirdikten sonra gözleri bağlı götürülmüş buradan.

Ne için olursa olsun, "hicret", yeni mekan demektir. İstanbul'a hicret de bir başka yeni mekandır. Ama bu mekanların bazıları villa. Almışlar genç-yaşlı demeden, kadın-erkek demeden insanları, sorgulamışlar, videoya almışlar sorgularken, emir vermiş lider Velioğlu, nasıl vermişse emri o hal üzre öldürülmüşler. Kimini bahçeye, kimini mahzene, kimini yemek yedikleri masanın altına, kimini seviştikleri karyolanın yanına gömmüşler. "Allah hakkı" için ve salt "Allah adına"!

Ama bir de densizlik yapmışlar, Malki derler "Yahudi" bir tefeciyi öldüreni avlamaya çıkmışlar. Kötü niyetle değil kuşkusuz. İşin içinde üçbuçuk milyar dolar olduğu için! İsrail'in New York'tan lobisi seslenmiş. Adı dillere destan "Yeşil"in bu parayı İsrail'e yolcu ettiği söylentileri var. Bu cinayete adı karışan eski ülkücü (nedense hepsi ülkücü ve hepsi eski) bir ilkyaz çiçeği (adında "sümbül"ün sesi var çünkü) alınıp Hizbullah'ın liderinin huzuruna çıkarılmış ve sorulmuş paralar. Derler ki (karede görüntü kayboluyor, ama ses işitiliyor) iki ya da üç MOSSAD (bunu sakın domuz pirzolası sanmayın, museviler de müslümanlar gibi domuz yemezler) iz sürmüş. Bir de derler ki, (bu kareye Başbakan olarak Ecevit de giriyor), MOSSAD'la ilgisi yok, bizim polisimizin başarısı. Velioğlu'nun İstanbul karargahı çevriliyor. İçinden çıka

çıka Velioğlu'nun cesedi ile iki arkadaşı çıkıyor. Ama iş değiliyor. Kimi gazete yüzbin diyor, kimisi ikiye katlıyor. Yani ikiyüzbin sayfa bilgisayar belgesi ele geçti diyorlar. Bu kadar sayfalık bilgi ve belge tek tek tek toplanır, kuryeler, görevliler, köylerden, sokaklardan, mahallelerden, ilçelerden, illerden, kahvelerden, camilerden, kuran kurslarından tek tek ve yazılı olarak getirir, ben deyim 10 yıl, siz deyin beş fazla, Mardin karargahında, sığınak içinde, dizi dizi bilgisayarlara geçirilir, birer kaseti Velioğlu'nun emrine iletilir. Hiçbirinin farkına varamamış, hiçbirini görememiş, hiç birini duyamamış olan devlet, şimdi, onbin, yirmibin, yüzbin, ikiyüzbin sayfalık belgeyi bulduğu için şişiniyor.

## 4

Soru çok ama, bizim sorunumuz Hizbullah değil. Bu belgelerin yirmibini Hizbullah'ın kadrosuna girmek için yapılan "iş" başvurusu. Bunların birinde, biri "Uğur Mumcu olayında da bulundum" diye yazmış. Mumcu olayında bulunmuş da olabilir. Ama birinci sorun Mumcu'nun katilini yakalamak olsaydı! Sorun, "İran" sorunu olarak gündeme geliverdi ve üstelik İran'la yapılan doğalgaz anlaşmasının ertesinde.

"Umut" operasyonu dediler ama, her gün, kocaman olduğu kadar, on yıl önceki bir cinayetin failinin ortaya çıkması, medyanın yarış içinde ürettiği birbirinden "güzel" senaryolar, kimi açıklamaları yapan sorumluların (Başbakanın da) yüzlerinden okunan sorular, cinayet sorularını geride bırakıverdi. Özellikle işin içine İran girince, CIA ve benzeri örgütlerin yıkanması operasyonu olup olmadığı daha ilk günden sorulmaya başlandı. Bu soruyu sorular izledi. (12 Eylülün, Çankaya'da "Cumhurbaşkanı vekili" olarak bulacağı Çağlayangil'in sözleriyle) "CIA zaten içimize girmiş"ti ve şimdi ABD'nin iç istihbarat örgütü olan FBI'nın Türkiye'de şube açmasıyla örtüşen bir yıkanma ve yıkama operasyonu olup olmadığı da sorulmaya başlanmıştı.

İran'a gelince, İran'ı su ve sabunla yıkamak, onu kan ve

irinden arındırmak oldukça zor. Ama Tahran'da CIA istasyonunu basan ve Türkiye'nin önemli politikacılarıyla CIA arasındaki ilişkileri içeren belgelerin (perde kapanır, görüntü gider, yalnızca sesler işitilir, sesler de kaybolur, fısıltılar duyulur) *açıklanmaması için* Türkiye'nin İran yönetimine bir dizi ödün verdiği söylentileri yayılır.

Şimdi bazı gazetelerde, kimi köşe yazarlarının yazıları, gazetelerin manşeti olarak veriliyor ve İran'ın, Türkiye'de, 300'e yakın İranlı öldürttüğü, ama bunların araştırılmadığı sorgulanarak yazılıyor. Bunu yazanlardan biri İsmet Berkan. Şunları yazdı Berkan:

"80'li yılların başında Türkiye çok sayıda İranlı rejim muhalifini İran'a iade etti. Bu iadeler aslında devam ediyor. Ve bir hesaba göre 20 yıl boyunca, Türkiye'nin iade ettiği İranlılardan 83'ü bu ülkede idam edildi. (...) İran'a, Türkiye'de rejim muhaliflerine karşı istihbarat yapma serbestisi de verildi. (...) Daha önce de yazdım. 20 yıl boyunca Türkiye'de 200'ün üstünde İranlı öldürüldü. Bunların bir kısmını İran'dan gelen katiller öldürdü, ama bir bölümü de Türkiye'de nerdeyse serbestçe çalışan İran istihbaratının İran'daki rejimin sempatizanı Türklerle kurduğu taşeron örgütler tarafından öldürüldü. Aslına bakarsanız 200'ün üstündeki cinayete gözyumuldu. Bunların failleri hiçbir zaman yakalanmadı. Doğru dürüst bir soruşturma bile yapılmadı..." (*Radikal*, 29 Mayıs 2000.)

Öldürülen İranlılar, Şah döneminde ve özellikle Şah'ın istihbarat örgütü SAVAK'ta görev alanlar, Şah yanlısı üst düzey görevliler, Molla rejimine (hani başbakan olarak Turgut Özal'ın "tutmuş" diye sevinç çığlıkları attığı "İslam Devrimi"ne) muhalefet eden Halkın Mücahitleri adlı örgüt üyeleri (bunların yanısıra, Türkiye'nin sınıra koyduğu ve İran'ın tümünü idam ettiği söylenen İran Komünist Partisi (TUDEH) üyeleri), Türkiye'den İran'a giden ve burada siyasi olduğu kadar silahlı ve bombalı eğitim gören ve Türkiye'ye dönen kişilerin yardımıyla kaçırılmış, bu kişilerin bulundukları yerlerde ve özellikle evlerde, İran'dan gelen görevliler ta-

rafından sorgulanmış, öldürülmüş ve öldürülenler oraya buraya gömülmüş ya da atılıverilmiş.

Bir tane değil, beş tane değil. Burada, İran'a verilmiş bir ödün olduğunu düşünmemek olanaksızdı. Bu ödünü verenlerin ödünü vermelerine Tahran'da CIA istasyonundan elde edilen belgelerin neden olduğu söylendi. Bu belgelerin kendilerinin siyasal yaşamlarıyla negatif ilişkileri olduğu için açıklanmaması karşılığında bu ödünlerin verildiği de söylendi ortalıkta. ABD'nin karşı olduğu İran'a, tam Irak'la savaşırken gizlice silah sattığının ortaya çıkması üzerine, ABD başkanının, bunu, Lübnan'daki rehineleri kurtarmak için yaptığını söylemesinin ardındaki gizin, bu belgeler olduğunu biz düşünemeyecek miydik?

İran istihbarat örgütü üyeleri ya da onların yerli taşeronları üçyüze yakın insan (İranlı) öldürür, kimisi küçük bir haber olur, kaybolur. Ama gene Türkiye'de laik bir ilerici öldürülür, bir cinayet işlenir, "bir el" İran'ı gösterir. Toplu cinayet işlenir, "bir el" İran'ı gösterir. Bu "bir el"in kimin eli olduğu ise hiç sorulmaz. Uğur Mumcu öldürüldü, o el İran'ı gösterdi, Uğur'un yıldönümünde de İran'ı gösterdi o el; "Umut Operasyonu", o elin gösterdiği İran'ın elini yakalamak için "Körebe"yi oynadı.

Uğur Mumcu odağında operasyonun öne (Kışlalı'ya) ve geriye (Üçok'a ve Aksoy'a) doğru genişletilmesinde, saldırıya uğrayan kimliğin "laiklik" olarak benimsendiğini daha önce de anımsattık. Ama bu operasyonda, "laik" kimlik temeli üzerinde "alevi" topluluğunun ve gene "laik" kimlik temeli üzerinde ilerici aydınları hedefine alan Sivas (2 Temmuz 1993) ve Gazi (12 Mart 1995) olaylarının dışlanmış olduğunun da anımsatılması gerekir. Biçimsel olarak bakıldığında, bunun, Aksoy'dan Kışlalı'ya olduğu gibi "tetikçiler"in bilinir kişiler olmamasına karşılık, Sivas ve Gazi'de "tetikçiler"in (Sivas'ta oteli yakanların, Gaziosmanpaşa ve Ümraniye'de kitleye ateş açanların) yargı önüne çıkarılmış, yani "bilinir" kişiler olmaları ayrımından kaynaklandığını anlamak da olanaklı. Ama soruna özsel açıdan, yani "neden"i ve amacı

açısından bakıldığında, Sivas ve Gazi olaylarında kitleleri bir yerde otel önüne yığan ve bir yerde kitlelerin karakola doğru yürümelerine neden olan, bir başka deyişle, her iki kitlesel olayın başlangıcında ve hazırlanışında, birkaç kişilik küçük grubun (Sivas'ta cami önüne gelen, pankart açan ve bayrak yakan grup ile Gazi'de ticari taksiyi gaspeden, şoförü bağlayıp bagaja kapatan, dört kahve ve bir pastane tarayan grubun), her iki kitlesel olayın arkasındaki "tetikçiler" olduğunu, bunları, Aksoy'a kurşun sıkan, Üçok'a bombalı kitap yollayan, Mumcu'nun ve Kışlalı'nın arabasına bomba yerleştiren "tetikçiler" ile aynı kategoride değerlendirmek gerektiğini, ve bunun için de, bugün de Sivas ve Gazi olaylarının "faili meçhul" cinayetler listesinde bulunduğunu belirtmek gerekir.

## 5

"Yakalananların Mumcu suikastına karıştıklarına kesinlikle inanmadığını" söyleyen TBMM Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu Üyesi Hüsamettin Korkutata, Mumcu cinayetinin aydınlatılmasının yedi yıldır istenmediğini, gereken bilgilere ulaşmalarının da engellendiğini ve "bu suikastın büyük bir örgüt işi ve çok planlı bir organizasyon olduğunu", "devletin derinlerine daldığını" belirtiyordu. (*Akit*, 12 Mayıs 2000.)

Korkutata ile yapılan konuşmanın yayınlandığı sayfada Uğur Mumcu'nun öldürülmesi ile Eşref Bitlis'in ölümü arasında, "ortak" bir neden olabileceğine de yer veren bir haber vardı. Daha önce de, Eşref Bitlis'in ölümü ile Muavenet muhribinin vurulmasına neden olan iki ayrı "kaza"nın birer kaza olmadığı yazılmış, ve iki olayın "ortak" nedeninin, gene Çekiç Güç olduğu açıklanmaya çalışılmıştı. Bir başka deyişle, Mumcu ve Bitlis olaylarının "ortak" nedeni, ABD'nin Kuzey Irak'ta Kürt devleti kurmak için görevlendirdiği Çekiç Güç'ün Türkiye tarafından başarısızlığa uğratılmış olmasıydı. Buna "Muavenet" muhribinin vurulması da ekleniyordu.

Bir yandan, Türk Genelkurmayının Irak'a sınır-ötesi harekatı gerçekleştirmesi, bir yandan Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis'in Iraklı Kürt liderlerle (Barzani ve Talabani ile) görüşerek, onların ayrı bir devlet kurmaktan vazgeçerek, özerklik için Saddam ile görüşmelerini sağlaması, ve üçüncüsü, PKK'ya silah da taşıyan Çekiç Güç'ün denetlenmesi, bir anlatıma göre, Ege'de NATO tatbikatına katılan Muavenet muhribinin ABD'nin Saratoga gemisinden atılan iki adet Sea-Sparrow füzesiyle vurulmasının nedeni olmuştu. Geminin beyni konumundaki kaptan köşkü vurulmuş, gemi komutanı Dz. Kur. Yb. Kudret Güngör ile dört denizci yaşamlarını yitirmiş, 11 denizci de yaralanmıştı. Tarih: 2 Ekim 1992.

Bir zamanlar Uzay Araştırmaları Merkezi (NASA) içinde güdümlü füzeler konusunda eğitim görmüş emekli bir ordu mensubunun yazdığı ve Zeki Kentel'in 29 Ekim 1992'de köşesinde yayınladığı mektupta, Muavenet'in vurulmasının "ancak ve ancak kasıtlı, önceden tasarlanmış ve incelikle hesaplanmış düzenin bir parçası olduğu" ileri sürülmüş, "bu olayda trilyonda bir dahi olsa kaza olma olasılığı bulunmadığı" vurgulanmıştı. (*Armegedon*, s. 87.)

NASA'da eğitim görmüş emekli ordu mensubunun açıklamasına göre, Sea-Sparrow füzesi, gerek rampasında, gerek hedefine uçarken görevini tüm koordinatları ile en ince ayrımına kadar bilen akıllı ve çok yetenekli füzeydi. Muavenet ise, tatbikata ara verildiği bir sırada vurulmuştu. Üstelik tatbikat NATO tatbikatıydı, Saratoga ise 6. Filoya bağlı bir gemiydi.

Emekli Deniz Albay İlhan Kanbay, Muavenet'in vurulan köprü üstünde, gemi komutanının bulunduğunu ve Türk devletinin sancağının burada dalgalandığını söylüyor, ve ABD'nin Türk devletine gözdağı vermek için Muavenet'i vurduğu kanısı yineleniyordu.

ABD'li komutanlar bunun bir "kaza" olduğunu söylemekle birlikte, bir kurmay albay da, Çekiç Güç'ün bölgedeki misyonunun birleşik bir Kürt devletinin kurulması olduğunu,

Muavenetin vurulmasının Çekiç Güç'ün misyonunu her toplantıda gündeme getiren ve eleştiren Kuvvet Komutanlarına ve Genelkurmaya ve dahası Türk devletinin başına bir "mesaj" anlamını taşıdığını söyleyecekti.

Amerikalı Avukat Kirk A. Guidry, Muavenet davacılarına yazdığı mektupta, davanın, "hukuksal dokunulmazlık" kapsamına alınarak, davayı yürüten yargıç tarafından reddedildiğini (3 Ocak 1996) iletecekti.

## 6

Özellikle de Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis'in bölgede kurulacak bir Kürt devletinin Türkiye gibi İran'ı, Irak'ı ve Suriye'yi de bölmeyi hedefinde taşıyan genel bir planın parçası olduğunu söylediği ve bu nedenle Şam'da, Türkiye, Suriye ve İran arasında yapılacak olan toplantıdan önce, İçişleri Bakanı İsmet Sezgin'in sınır güvenliği konusunu görüşmek için İran'a gittikten (10 Eylül 1992) kısa bir süre sonra, 2 Ekim 1992'de, Muavenet'in vurulmuş olmasına dikkat çekiliyordu. (*Armegedon*, s. 89 vd.)

Jandarma İstihbarat Astsubayı Hüseyin Oğuz, Uğur Mumcu cinayetini soruşturmakla görevli komisyona verdiği ifadesinde, Eşref Bitlis'in uçağına bir saat önce bir pilotun girdiğini ve bir şeyler koyduğunu nöbetçi erin söylemesine karşın, erin ifadesinin alınmadığını ve bu pilotun da araştırılmadığını söyleyecekti. Uçağın düşüş nedeni buzlanma olarak açıklanmıştı ama, verilen teknik raporlar ve uçağın özelliklerini belirten sertifikalar uçağın düşüşünün kesinlikle buzlanmadan kaynaklanmadığı, bir sabotaj olduğu noktasında birleşiyordu. Konuyu irdeleyenler, Eşref Bitlis'in, bir yandan Iraklı Kürt liderlerle sık sık görüştüğünü, ve bu bölgede Bitlis'in helikopterinin Çekiç Güç'e bağlı uçaklar tarafından açıkça taciz edildiğini, Diyarbakır'a, gene Kürt liderlerle görüşmek için gittiği gün (düştüğünü değil) düşürüldüğünü yazıyorlardı. (Bkz: Adnan Akfırat, *Eşref Bitlis Suikastı*.)

Uğur Mumcu'nun öldürülmesi ise, Muavenet'in vurulma-

sından dört ay sonra ve Eşref Bitlis'in uçağının düşmesinden 21 gün öncedir. Mumcu'nun öldürülmesinin ardından M. Emin Değer, Mumcu "*ABD emperyalizmine, hele Çekiç Güç'e* karşıydı." diye yazıyor (*Cumhuriyet*, 30 Ocak 1993); Evren Değer, "Uğur Mumcu Dosyası"nda, Mumcu'nun, 13 Ocak 1993'te, Harp Akademilerinde verdiği konferansın bitiminde 500 kurmay subay tarafından ayakta alkışlandığını (*Cumhuriyet*, 24 Ocak 1994) vurguluyordu. Son iki yılın köşe yazılarında, Mumcu'nun, "Çekiç Güç'ün koruması altında bir Kürt devletinin oluşması"ndan, "Çekiç Güç'ün koruması altında oluşan Kürt parlamentosunun 'Kürt Federe Devleti'ni kurduğunu" açıklamasına değin, Çekiç Güç'ün gizli misyonunu eleştirel diliyle açıklayan yazıları öne çıkıyordu: "Çekiç Güç Talimatnamesi"nden de sözeden 19 Ocak 1993 günlü "İncirlik" yazısını şöyle bitiriyordu Mumcu: "Çekiç Güç Türkiye'de konuşlandırılırken muhalefet liderleri olarak yeri göğü inleten Demirel ve İnönü, bugün hükümette neden susuyorlar? Ve neden Bush ve Özal'ın o kadar eleştirip karşı çıktıkları Körfez siyasetini birer noter gibi onaylıyorlar?" (Uğur Mumcu, "İncirlik", *Cumhuriyet*, 19 Ocak 1993.)

Mumcu bu yazı yazıldıktan 5 gün sonra öldürülecekti. Uğur Mumcu'nun evine gelen Başbakan Süleyman Demirel, çıkışta, Uğur'un parçalanmış ve yanmış arabasının yakınında, "Bu bir cinayet, bombayı koyanlar bulunup çıkarılır." diyerek, "yüreklere su serpmiş"ti. Bir hafta sonra ise, İstihbarat Dairesi eski başkanı Mustafa Yiğit "CIA ve MOSSAD'dan bilgi alınması yanlıştır." diyecek, ve dolayısıyla "bombayı koyanlar"ı bulma görevinin kime "havale" edildiğini de açıklamış olacaktı. Manşetlerde ise bir "el" İran'ı gösterecekti.

## 7

İran'ı gösteren "el", kara saat 2 Temmuzu vurduğunda, Uğur Mumcu sokağından sökülmüş, Sivas'a Madımak Oteli'ni gösteren caddeye taşınmıştı.

Sivas'ta olacak olaylardan önceden "haberli" olanlar, yerel basınıyla, televizyonuyla, "fısıltı" yayınlarıyla, karalamalarıyla, Emniyetin faksından geçen "Müslümanlara" bildirisiyle, "cuma cemaatini", Salman Rüştü'nün "şeytan"ını yakmaya ayarlı saatli bir bombaya dönüştürmüşler ve fitilini ateşlemeleri için "sela verilmesini" beklemeye koyulmuşlardı. Yani senaryo hazırlanmıştı, "oyun"da yer alacaklar, "sahnede" yerlerini almış, perde açılmış ve süflör fısıldamıştı.

Koca Sivas!. 4 Eylül kongre binasının önünde "büst" olarak simgeleşen Mustafa Kemal Paşanın, "yeni-mandacı"ların, "şii şereat"ı adına güdülediği ve sürüdüğü topluluğun, çelenk sopalarıyla başına vurulup simgesel olarak "öldürülmek" istendiği günleri de mi görecekti!

Büst gene büsttü, ama bu fotoğrafın "altında", Kızılırmağın "kızıl" suyu değil, semah dönen gencecik kızların kızılca kıyameti sel olup akmıştı.

"Sivas" deyip cigarayı üflemeyin beyler! Çünkü Sivas, yalnız Sivas değil çünkü.

Bir su damlasının tüm küreyi yansıtması gibi, Sivas, bölgesel (Ortadoğu) egemenlik aşamasından küresel egemenlik aşamasına sıçrayan uluslararası sermayenin stratejisini içinde yansıttığı bir damla gibidir.

Odağın Sivas olmasının nedeni, coğrafyasından geldiği kadar, bin yıllar boyu çeşitli kavimler kapısı olmuş olmasından, ilk siyasal birliğin taşlarının bu kentte konmuş bulunmasındandır. Dolayısıyla Sivas, bir prototip olsa da, insanlığın yerellikten ulusallığa devrimleştiği, bölgesellikten evrenselliğe evrimleşeceği coğrafyada (bölgesel perspektif açısından Ortadoğu ve küresel perspektif açısından Avrasya coğrafyasında) bir odak, bir düğüm noktasıdır. Uluslararası sermaye, din, etnisite, mezhep ve ne kadar geçmişten günümüze kalmış ayırıcı özellik varsa hepsini birbirleriyle çatıştırarak, emeğin ve emekçilerin uluslararası birliği şemsiyesi altında, ulus ölçeğinde emeği ve emekçileri birbirine düşmanlaştırarak ve birbirine kırdırarak, kendi küresel egemenliğinin önündeki engeli (ulus-devlet engelini) kaldırmış

olacaktı. Bu nedenledir ki, küresel egemenliğin değil, sermayenin küresel diktatörlüğünün güdülediği küresel karşı-devrimin ulus-ölçeğinde yaşandığı bir karşı-devrimdi Sivas kıyını.

## 8

Gazi olaylarından bir ay kadar önce CNN televizyonunda "*Global View*" programında konuşan CIA eski Rusya büro şefi Donald Jameson'ın, "Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, CIA'nın Türkiye'ye ajan yığdığını, tüm istihbarat örgütlerinin ajandalarının ilk sırasındaki ülke olan Türkiye'nin yakında büyük karışıklıklar yaşayacağını öne sürmüş" olmasını, Zülfü Livaneli, köşesinde açıklamış (*Milliyet*, 5 Şubat 1995), ama hükümet kanadından hiç tepki gelmemişti.

"Casusların Türkiye Dansı" başlığı altında yayınlanan Yusuf Özkan'ın haberi, bu konuyla ilgili olarak sorulan sorulara yanıtlardan oluşuyordu. Şöyle:

TBMM Faili Meçhul Cinayetleri Araştırma Komisyonu Başkanı Sadık Avundukoğlu, çalışmaları sırasında, dünyadaki tüm istihbarat örgütlerinin Türkiye'de faaliyet gösterdiklerini saptadığını söyleyecekti. Avundukoğlu, en iyi eğitim görmüş istihbarat elemanlarının Türkiye'ye gönderildiğini ve Mumcu, Aksoy ve Üçok cinayetlerinin de "ajanların işi" olduğunu ileri sürmüş, bu cinayetlerin, Türkiye'de bilinen örgütlerin işi olmadığını vurgulamıştı.

Devlet Bakanı Azimet Köylüoğlu ise, "Türkiye'nin Avrupa Birliğine, ya da Gümrük Birliğine girmesi, uluslararası kredi kaynaklarından ya da Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya gibi pazarlardan yararlanması sözkonusu olduğunda, önüne bu sorunların çıkarıldığını", "son zamanlarda ulusal ve uluslararası basında çıkan haberlere bakılırsa, Türkiye'nin, insan haklarının korunup geliştirilmesinin ve demokratikleşmesinin ertelenmesine gerekçe olarak kullanılan bir istikrarsızlığa zorlandığını, üstelik bu zorlamanın önemli bir kayna-

ğının da batı ülkeleri olduğunun anlaşıldığını" söylüyor, böyle bir ortamda "dış kaynaklı karıştırıcılar"ın gözardı edilemeyeceğini vurguluyordu.

İP lideri Doğu Perinçek ise, Türkiye'de ABD'nin ajan yığınağı yapmasına uygun bir yönetim bulunduğunu, aralarında Başbakan Tansu Çiller'in de bulunduğu 600 Türke CIA'nın ajanlık önerdiğini saptadıklarını öne sürmüştü.

Eski MİT ajanı Prof. Mahir Kaynak ise, "İhtilaf, Kürt sorunu şeklinde tezahür ediyor. Ama temelinde Ortadoğuya verilecek yeni şekil yatıyor." diyordu. "Burada ABD ile Avrupa çatışıyor. Türkiye'nin genel politikası ABD istikametinde değil. Yani herkes Çiller'in ABD politikası izlediğini zannediyor, ama öyle değil. Türkiye esas itibariyle İngiliz-İsrail ekseni üzerine kuruyor politikalarını. Çiller'in politikası değil bu. Başbakanımızın hiçbir politikası yok. Onu mazur görün. (...) Sorun, Ordu-ABD gerginliği. Bu yüzden politik uzlaşma olmadığı için mesele çatışmaya dönüşecektir." (*Cumhuriyet*, 14 Şubat 1995.)

Olağanüstü Hal Bölge Valisi iken Çekiç Güç'ün Kuzey Irak'ta bir otorite boşluğu yarattığını, bölgenin casus kaynadığını, "Körfez kriziyle birlikte bizim bölgemize çeşitli adlar, çeşitli kisveler altında birçok yabancı ülke ajanının geldiğini, hala ülkemizde olduğunu, ama bu ülkelerin adlarını açıklamak istemediğini" belirten Hayri Kozakçıoğlu (*2000'e Doğru*, 11 Ağustos 1991), İstanbul Valisi olarak, Gaziosmanpaşa olaylarının değerlendirildiği toplantıda, asıl önemli olanın olayın çıkış nedeni, amaçlanan şeyler olduğunu vurgulamış, ardından da, ABD'nin uzun yıllar, "dini, milliyetçiliği ve bölgesel her türlü sorunu kullanarak" Sovyetleri çökertmek için kullandığı kuvvetlerini, Balkanlar, Ortadoğu ve Türkiye'ye kaydırdığını" "sorunlara bu perspektifle bakılması ve olayların bu açıdan değerlendirilmesi gerektiği"ni söylemişti. (*Aydınlık*, 1 Nisan 1995.)

Aynı haberde vurgulanan bir başka nokta da, Gaziosmanpaşa provokasyonunun, "Türkiye'nin, ABD'nin fiili egemenliği altındaki Kuzey Irak'a karşı Cumhuriyet tarihinin

en geniş askeri operasyonunu yapmadan *önce*" gerçekleştirilmiş olmasıydı. Dolayısıyla, Gazi provokasyonunun, Türkiye'nin Kuzey Irak'a, yani PKK'ya karşı girişeceği askeri operasyona karşı da bir provokasyon olduğu duyumsatılıyordu.

Gazi olaylarından bir hafta sonra, 20 Mart 1995'te, Kuzey Irak'a, Türk Silahlı Kuvvetlerinin 35 bin asker ile girmesinin akşamdan sabaha kotarılacak bir operasyon olamayacağı düşünülürse, olaylardan önce üniversitelerde ülkücü-sol çatışmalarını başlatmanın, bunları, sünni-alevi çatışmasına dönüştürmenin ardında, sünni-alevi çatışmasının İstanbul'u kuşatarak alevilerin yoğun olduğu Ankara'nın kuzeyinden Sivas'a ve Erzurum'un güneyine, Tokat-Çorum'a, Hatay'a uzanan hatlarda bir iç savaş başlatılarak, Irak'a yapılacak operasyonun önlenmek istenmiş olabileceğini düşünmek de yanlış olmazdı.

Kuzey Irak'ta PKK hedeflerinin vurulması, Almanya'nın askeri yardımı kesmesine ve vermekte olduğu krediyi durdurmasına neden olmuş; Washington, bir hafta sonra Ankara'yı uyarmıştı: Irak'tan çekilin.

Türkiye ise, operasyonla ilgili olarak, dünyaya yedi maddelik bir mesaj iletiyordu. Mesajda, operasyon ile Çekiç Güç'ün etkinliklerinin amaçlandığı diplomatik dille duyurulacaktı: "Türkiye'nin Güneydoğu sınırları korunacaksa, Kuzey Irak'ta Irak'ın egemenliğinin esas" olduğu belirtilen mesajın birinci maddesi şöyleydi: "Eğer, Türkiye'nin harekatı, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine bir saldırı olarak görülüyorsa, Huzur Hareketinin (Çekiç Güç) Kuzey Irak'taki varlık nedeninin de aynı nedenle tehlikeye girmesi gerekiyor." (*Cumhuriyet*, 25 Mart 1995.)

Operasyon dolayısıyla askeri yardımı durduran Almanya Başbakanı Helmut Kohl'e mesajında Cumhurbaşkanı Demirel, "*Çekiç Güç'ün altından yılan çıktı.*" diyecekti. Demirel, Kuzey Irak'taki harekatın sürdürüldüğü bölgenin Çekiç Güç'ün denetiminde bulunduğunu anımsatarak, "Bizim müsaade ettiğimiz şemsiye altından yılanlar çıktı. Bu yılanların varlıkları, neticede Körfez Savaşı ve *Provide Comfort*'a izin

vermemizdendir." diyecek, ayrıca da ekleyecekti: "Teröristlerin şaşılacak ölçüde gelişmiş silahları var. Ellerinden ne kadar alsak yenisini buluyorlar." (*Cumhuriyet*, 31 Mart 1995.) Kuşku yok ki, üst düzeyde diplomatik bir yazışmada, "silah" ile "yılan"ı *özdeşleştirmek* bir zorlama olarak nitelenebilirdi. "Yılan", burada, çok daha farklı "olayları" çağrıştırıyordu.

Demirel'in "yılanlı" açıklaması, bir gün sonra, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in şu sözleriyle pekiştirilecekti: "Zaten Çekiç Güç bu hale getirmedi mi orayı? Huzur harekatında, huzurdan başka her şey geldi!" *Cumhuriyet* (1 Nisan 1995), Ecevit'in sözlerini, "Çekiç Güç huzursuzluk getirdi" başlığı altında vermişti. Buraya değin yazılanların ışığında algılanacak olursa, bu huzursuzluğu, Çekiç Güç'ün yalnızca "oraya" değil, tüm ülkeye getirdiğini de eklemek gerekecekti.

## 9

*Cumhuriyet*'te, "CIA'dan uyarı / Türkiye Karışacak" başlığı altında, 20 Martta yayınlanan Fuat Kozluklu'nun haberi, içeriğinden de anlaşılabileceği gibi, Gazi olaylarından önce yazılmıştı. Kozluklu, CNN'de yayınlanan, emekli CIA görevlisinin, "yakında Türkiye'de büyük karışıklıklar yaşanacağını" söylediğinin belirtildiği yerde, ayrıca, "ABD başkentinde, Emniyet Genel Müdürü Mehmet Ağar, Olağanüstü Hal Bölge Valisi Ünal Erkan ve Emniyet Genel Müdürlüğü Güvenlik Dairesi Başkanı Ersin Yılmaz'ın da katıldığı CIA yöneticileriyle yapılan toplantıdan" da sözedilecekti. "1994 yılı nisan ayında CIA merkezinde gerçekleştirilen istihbarat *alışverişinde*", "Türkiye'de, *aşırı dinci* örgütlenmenin hızla güç kazandığı ve *laik müslümanlara* yönelik saldırıların olabileceği konularının" görüşüldüğü belirtiliyordu. (*Cumhuriyet*, 20 Mart 1995.)

ABD televizyonları ve ABD basını, Gaziosmanpaşa olaylarını, "Türkiye'de sünni-alevi savaşı başladı" diye duyurmuş, "ılımlı müslüman alevilere aşırı dinci sünnilerin saldırısı" biçiminde vermişti. (*Aydınlık*, 18 Mart 1995.) Cumhuri-

yet'in manşeti "Alevilere saldırı" başlığını taşıyor ve "Türkiyeyi karıştırmak istiyorlar" deniyordu. (13 Mart 1995.) İçişleri Bakanı Nahit Menteşe, "Bu olayları, PKK ile Hizbullah'ın ortaklaşa gerçekleştirmiş olabileceğine inanıyoruz" diyor, bunun "alevi-sünni çatışması olduğunu" söylüyordu. Ertesi gün de ekliyordu: "Hangi örgüt olduğunu bilsek olay bitecek." (*Cumhuriyet*, 14, 15 ve 16 Mart 1995.) Çiller ve Türkeş ise, olayların arkasında Yunanistan'ın olduğunu söyleyeceklerdi.

Gazi olayları, özünde Sivas'ın İstanbul ölçeğinde ve coğrafyasında yinelenmesiydi. PKK'nın bir yandan Sivas'a yerleşmek ve buradan Samsun'a (Karadenize) bir yol edinmek istemesinin nedeni, aslında, bir savaş alanına dönüştürdüğü Doğu Anadolu'dan geçmesi tasarlanan ve bir dizi silahlı eylemiyle engellemeye çalıştığı (Bakü-Ceyhan) petrol boru yolunun, Doğu Anadolu yerine tasarlanan Samsun-Ceyhan yolundan geçmesini önlemekti. Ya da bu boru yoluyla olumlu ve olumsuz ilgisi olan yerlere, ülkelere verdiği mesajı pekiştirerek yineleyecekti.

PKK'nın Sivas-Samsun, Sivas-Erzincan ve Sivas-İskenderun hatlarında egemen olma stratejisi, kuşkusuz, yalnızca petrol boru yollarını tutmakla açıklanamazdı, ve Sevr haritasının yeni bir çizimi olarak da algılanabilirdi. "Ulus"u, siyasal sınırlarla belirlenen "ulus birimi" içindeki etnik, dinsel ve mezhepsel toplulukların, ana-ata yaşamlarını sürdürdükleri coğrafik bölgelere göre ayrıştırmayı ve bölmeyi temel alan Sevr haritasının tarihin arşivine gönderildiği yer olan Sivas, şimdi etnik, dinsel ve mezhepsel çeşitliliğine göre ayrılmanın ve ayrışmanın "ateşleme" noktası olarak gündemdeydi.

Susurluk Komisyonu üyesi Refah Partisi Gaziantep Milletvekili Bedri İncetahtacı, "Hanefi Avcı'nın ifadelerine göre, Gazi olaylarının da, Sivas olaylarının da sanılandan farklı bir biçimde geliştiğini ve bir provokasyon olduğunu" söylemişti. (*Radikal*, 16 Temmuz 1997).

"Senaryoları", açıklanmış senaryolardan kopyalayarak

üretmek de olanaklıydı.

Başbakan olarak, Mesut Yılmaz, "Ben, diyor, bir operasyona imza attım, kimin operasyona katılacağını bilmem.". Yılmaz, bunu, "Yeşil'in katılacağı bir operasyona imza attığının" basında yazılması üzerine söylemişti. Ama, bir başka yerde, aynı operasyon kararında, operasyona katılacakların adlarının da bulunduğu, yalnızca adlarının değil, fotoğraflarının da bulunduğu yazılacaktı. Negatif kalmış bu "operasyon"un ne olduğunu, okur, "*Operasyon*" kitabında okuyabilir. Konumuzun dışında olmakla birlikte, bu, aynı zamanda, bize, Sivas olayları öncesinde de benzer bir "operasyon" kararı alınmış olabileceğini düşündürüyor.

Sivas'a yerleşmek ve buradan Samsun'a bir yol edinmek isteyen PKK'nın önünü kesmek için olduğu kadar, bu örgütün Sivas'a yerleşmesine ortam oluşturacağı ileri sürülen laik ve ilerici kişilere ve topluluk olarak alevilere yönelik planlanmış bir "operasyon" kararı bulunabileceği bir olasılık da olsa düşünülmeliydi. Kimlerin operasyona katılacağının bu kararda yer almış olabileceği de.

Öcalan'ın, Roma'dan ayrıldıktan sonra "izini kaybettirdiği"nin zihinlerde yer etmeye başladığı ve bir sessizlik sürecine girildiği günlerde, yani "Operasyon"dan birkaç gün önce, Tansu Çiller'in, siyasal iktidarı, Apo'nun izini sürmek için çaba harcamamakla sorguladığı bir televizyon programında, "Biliyorsunuz, Sivas'ın ötesine geçilemiyordu!" sözleriyle birlikte düşünüldüğünde, PKK'nın yerleşmek ve Samsun yolunu tutmak istediği Sivas'ta, benzer bir operasyonun olasılığından sözetmenin salt "hayali" bir yakıştırma olmayacağı da o denli anlaşılır bir şeydi.

Sivas Olaylarını Araştırma Komisyonuna özellikle Türk-İş temsilcilerinin yaptığı açıklamayı okuyanlar, Sivas'a, Doğu ve Güneydoğu illerinden gelmiş ya da getirilmiş, kendilerine "Hizbullah" diyen, "cuma cemaatini" olayların içine çekmeye çalışmakla birlikte kendileri cuma namazı kılmayan bir grubun, kitlesel olayların başlatılmasında ve yönlendirilmesinde kullanılmış olabileceğini de gözardı edemezler.

Bunların başlarında, devletin farklı birimleri içersinden görevlendirilmiş "Yeşil" ya da "Çatlı" benzeri birinin bulunduğunu, "dinsiz" PKK'ya karşı savaştığını söyleyen Hizbullah örgütünden ya da hizbullahçılardan, PKK itirafçılarından, koruculardan, cinayet işlemek için cezaevlerinden çıkartılıp tekrar cezaevine konulan katillerden vb. derlenmiş bir ya da birkaç özel ekip olduğunu bir varsayım olarak da olsa düşünmek, mantığın doğal sonucuydu.

## 10

Merkezi Washington'da bulunan Meditarranean Affairs şirketi tarafından yayınlanan *Mediterranean Quarterly* dergisinde (Kış 1995) Obrad Kesic'in, "Amerikan-Türk İlişkileri Yol Ayrımında" başlıklı yazısında, "ABD Dışişleri Bakanı Warren Christopher'ın 30 Eylül 1994 tarihinde Kürt politikasına ilişkin uyarısı"nın "Amerikan-Türk ilişkilerinde belirsizliğe ve soğukluğa neden olan değişiklikleri" duyumsattığını yazıyordu. "Amerikan-Türk ilişkileri yol ayrımına gelmişti." "Çünkü Türkiye, ABD'nin Ortadoğu'da, Türk cumhuriyetlerinde ve Balkanlar'daki beklentilerine yanıt vermemiş", "Kuzey Irak'ta özerk bir Kürdistan'ın kurulmasına razı olmadığı gibi, Kürtlere karşı sınırdaki önlemleri sıklaştırmış"tı. Yazar, Türkiye'nin "haddini aştığını", "ABD'nin sabrının taştığını", buna bağlı olarak da "Türkiye'nin istikrarsızlık durumunun daha da ağırlaşabileceğini" yazıyordu. (Bkz: *Aydınlık*, 18 Mart 1995.)

Sorun, bölgesel ölçekte ve küresel boyutta, ABD'nin beklentilerine ve çıkarlarına elverişli bir stratejik işbirliğini *dayatma* sorunuydu.

Sabrı taşan ABD'nin, "yapmazsan yaparım" kampanasını çalarak, amacına erişene değin "uyarı"da bulunması, küresel egemenliğin ona sağladığı bir "tarihsel hak" sayılıyordu.

ABD'li yazarların "ılımlı müslüman", "laik müslüman" olarak da niteledikleri *aleviler*, Sivas "düğüm"ünde, yalnızca

mezhepsel olarak "sünni"lerden ayrılmakla kalmıyor, etnik açıdan da Kürt ve Türk olarak ayrılıyordu. Sünniler de, aleviler gibi, Türk ve Kürt olarak etnik açıdan farklıydı. "Sünni"lik, "alevi-sünni" ayrımında bir mezhep olarak sayılmakla birlikte, sünniler kendi içinde dört mezhepten oluşuyor ve bölgede, hanefi ve şafi mezheplerinden topluluklar bulunuyordu. Hanefiler Türk sünnilerdi, şafiler ise Kürt sünnilerdi.

Nakşbendi tarikatının (ki Anadolu'da ve Kafkaslar'da yaygın olan Halidiye koludur; bu kolun kurucusu Mevlana Halid Süleymaniyeli Kürttür), esas olarak şafi Kürtler içinde ve bizim genel olarak "Çerkez" adı altında andığımız Kafkas topluluklarda şafiler içinde güçlendiği, Kürt ve Çerkez aşiret ve kabilelerinin siyasal örgütlenmelerinin temelini oluşturduğu, burada bir kez daha anımsanmak gerekir. Çünkü, il merkezi içinde ve kırsal alanında da (özellikle Uzunyayla'da) yoğun olarak Çerkezlerin bulunduğu, nakşbendi tarikatının etnik açıdan Çerkez ve mezhep açısından şafilerin önderliğinde geliştiği bir ildir Sivas. Bu bakımdan, Sivas, sünnilerin, tarikatların yaygınlığı ölçüsünde, şafi ve hanefi olarak ayrıldığı, şafilerin Çerkezler ve Kürtler olarak ayrıldığı düğüm noktalarının da odağıdır. Somutlaştırmak için belirtmek gerekirse, Koçgiri isyanında (1921) genel olarak alevi-Kürtleri, Şeyh Sait isyanında (1925) esas olarak şafi-Kürtleri görürüz.

Tarikatların yasaklanması, aslında, dinin siyasallaşmasının önlenmesiydi, ve dinin siyasallaşması, tarikatların, ve özellikle de nakşbendiliğin, daha sonra da nurculuğun denetlenmesini gündeme getirecekti. Bu "denetim", gene siyasal amaçlarla ve gene oy nedeniyle *de facto* kalkmış, tarikatlar, sağdaki siyasal partilerin "örtülü" merkezleri haline gelmeye başlamıştı. Türk-Kürt etnik ayrımcılığının sıcak çatışmaya çekildiği, din, mezhep ve tarikat kazanlarının kaynatıldığı bir odakta ve coğrafyada, tek bir "ateist"in (tanrı-tanımazın) üzerine kurgulanmış bir ayaklanma, Türk-Kürt, alevi-sünni, Türk alevi-Kürt sünni, Türk sünni-Kürt alevi, sünni Türk-alevi Türk, şafi Kürt-alevi Zaza, şafi Çerkez-alevi Kürt ay-

rımcılığının tutuşturacağı ateş, Türkiye'yi de yakabilirdi. Türkiye "selamete" çıkmak istiyorsa, yeni dünya düzeninin ve dolayısıyla ABD'nin yörüngesine girmeliydi. Sivas, bu dayatmanın özçocuğuydu.

## 11

Sivas'ta, başka yerlerde olduğu gibi tanrıtanımaz olduğunu açıklamaya zorlanan, tanrıtanımaz olduğunu açıklamaktan çekinmeyen, Mollaların islamı ayağa kaldırdığı ve yazarını ölüme yargıladığı "Şeytan Ayetleri"ni Türkçede yayınlayacağını, salt molla sultasına bir kafa tutma anlamında söylemeye başlayan Aziz Nesin'in, Sivas'ta, gericiliğin "Şahın casusu" olarak fısıldandığı "Pir Sultan Abdal" adına düzenlenen şenliğin onur konuğu olması, küresel egemenliğini, en azından Çekiç Güç'ten beklediği hedefler açısından olduğu kadar, Balkanlar, Kafkaslar ve Türk cumhuriyetlerde Türkiye'nin "genişlemesi"ne de bağlamış bulunan ve uluslararası sermayeye kumanda eden devletleri harekete geçirmesi doğaldı! Bölgede "bir Kürt devleti kurulması" konusunda olduğu gibi, "Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Türk cumhuriyetlerinde" de, "ABD'nin beklentilerine ters düşen", ve "böylece Amerikan-Türk ilişkilerinin bunalıma girdiği" bir dönemde, hemen her şeyin birbirine karıştığı ve karıştırıldığı bir günde, yanmış bir otelin merdiven basamaklarında yanmış ya da gazdan boğulmuş cesetlerden oluşan "fotoğraf" karelerinin arkasındaki "mesaj"ı ya da "mesajları", yeni Cumhurbaşkanının (Süleyman Demirel'in), yeni Başbakanın (Tansu Çiller'in) ve yeni Genelkurmay Başkanının (Doğan Güreş'in) almaması olanaksızdı. Bunlar ile o zaman Başbakan Yardımcısı olan ve "özellikle Uğur Mumcu cinayeti, Sivas'ta 37 aydın insanın yakılması gibi olayları gördükten" ve "bu ülkede istediği zaman istediği insanları öldüren büyük bir güç olduğunu anladıktan sonra" genel başkanlıktan (Erdal İnönü) ayrılanların (bkz: *Politika*, 29 Nisan 1994) aralarındaki fark, mesajı algılama farkı olarak açıklanamazdı

kuşkusuz. Ayrıca bu, böyle bir "mesaj"ın olasılığını duyumsatması açısından önemliydi. (Mumcu'nun ardından Demirel'in, "Devlet neden öldürsün, devlet ile bir sorunu yok ki Mumcu'nun!" sözlerinin ayracı içinde belirtmek gerekirse), bu mesaj, Mumcu'nun devlet ile bir sorunu olmasından değil, bu devlet ile başka devletlerin sorunu bulunmasından kaynaklandığını bize düşündürüyor, bir başka deyişle tek tek suikastlerin olduğu kadar, kitlesel kıyımlarla sonuçlanan toplumsal-ölçekli olayların "sokak-işi" ya da "ayaktakımı işi" olmadığını duyumsatıyordu.

Varsayım olarak ortaya konan vargıları temel alarak belirtmek gerekirse, Uğur Mumcu'nun öldürülmesindeki amacın, yazacağı yazıların yazılmasını önlemekten çok, yazdığı yazılarda savunduğu görüşleri uygulayan politikacılara ve uygulamalarına karşı bir "mesaj" olduğu da, bir varsayım olarak düşünülmek gerekir. Muavenet olayında olduğu gibi, Mumcu olayında da "neden"lerin çok olması olasıydı, ve Çekiç Güç'ün misyonunu gerçekleştirmesinin engellenmesi, birçok "neden"den biri olarak düşünülebilirdi. Eşref Bitlis olayında bu neden "tek"leşiyor, sabotajın kesin olması ölçüsünde, neden de Çekiç Güç'le özdeşleşiyordu. Sivas olayı, Çekiç Güç "neden"ini, Sivas odağında etnik, dinsel, mezhepsel karşıtlık temeli üzerinde başlatılabilecek iç savaşı, Çekiç Güç'ün "birleşik Kürt devleti kurmak" misyonuna karşı Türkiye ile sınır anlaşması yapmış bulunan İran'a, yani İran sınırına yaymak olarak da açıklanabilirdi. Ama bununla sınırlı olamazdı Sivas olayı. Emniyet Genel Müdürlüğünün raporundan da çıkarsanabileceği gibi, uluslararası sermayeye kumanda eden devletlerin Avrasya ekseninde başlayan yeniden paylaşım savaşını da yansıtıyordu. Bu yeniden paylaşımda, küresel egemenliğin "tarihsel varisi" olarak kılıcını, daha Sovyetler Birliği dağılmadan çekmiş bulunan ABD'nin, Amerikan bayrağının yakıldığı Sivas olayında da, bu küresel egemenliğin ayaklarını oluşturacak Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'da, Türkiye'ye, kendi egemenliğinin "ayakları" olmayı dayatan bir mesaj içerdiği açıktı.

2 Temmuz 1993 cuma günü uzun sürecek bir yüzyılın tarihi, Türkiye'nin kara tahtasına yazılırken, ateş içinde yananları kurtarmaya çalışmak yerine, oteli ateşe verip içerdekileri yakanları korumak için özen gösterenlere, ve ertesi gün "ağır tahrik vardı", "halka bir şey olmadı" diyenlere bakıldığında, neyin neye karşı verildiğinin ya da alındığının bilincine varmış olmanın ateşinde yanıyorum.

Bunları aramaya, araştırmaya yolu açacak *Üç Sivas*'ı apar topar toplatarak ve bütün açıklamalara, raporlara, uğraşlara karşın, üstüne zindanın demir kapısının kapatılmasının ardındaki amacı düşündükçe de, kuşatılmışlığın derinliğini görmüş, ama kimseye duyuramamış olmanın kederiyle boğuşuyorum.

8 Haziran 2000, Ankara
*Pir Sultan Abdal*
Haziran 2000, Sayı: 38

# 7
# TÜRKİYE İLE AVRUPA BİRLİĞİ MAKASINDA "AZINLIKLAR" SORUNU*

## 1

12-13 Aralık 1997'de gerçekleştirilen Lüksemburg zirvesinde, "insan hakları alanındaki uygulamaların ve standartların Avrupa Birliği çizgisine getirilmesi" koşulu ileri sürülerek, Türkiye'ye "tam üyelik perspektifi ve adaylık statüsü" verilmemiş, adaylık için özellikle "azınlıklara saygı" ve "azınlıkların korunması", Avrupa Parlamentosu Başkanının sözleriyle, Kürtlere azınlık statüsü tanınması koşulu öne çıkarılmıştı. (*Cumhuriyet*, "Zirveden Türkiye'ye 'azınlıklar' uyarısı", 14 Aralık 1997.)

Lüksemburg bildirisinde, Türkiye'nin "saygı gösterilmesi"ni ve "korunması"nı istediği "azınlıklar", Lozan Andlaşmasında (24 Temmuz 1923, Madde: 37-45) azınlık "statüsü" tanınan "müslüman-olmayan azınlıklar" değil, müslüman

* Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHAK) tarafından düzenlenen ve 26 Mayıs 2000 günü Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi toplantı salonunda gerçekleştirilen "Avrupa Birliği ve Türkiye: Demokratikleşme, İnsan Hakları, Azınlıklar Sorunu" konulu etkinlikte, TİHAK kurucu üyesi, yayıncı-yazar Muzaffer İlhan Erdost'un sunduğu "Azınlıklar Sorunu"yla ilgili bildiri.

olan, ama "Türk" etnisitesi dışında kalan, etnik çoğunluğa göre etnik azınlıkta olan topluluklardı ve somut olarak "azınlıklar" ile amaçlanan da Türkiye Kürtleriydi.

"Azınlık" açısından bu görüş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Türkiye'nin ABD yönetimi için yeni jeopolitiğini belirleyen, ve bu arada Türkiye'nin yeni bir devlet sistemi olarak "federasyon"u tartışmasını olurlayan CIA analistleri tarafından da dile getirilmiş bir görüştü. 1993'te yayınlanan "Türkiye: Yirmibirinci Yüzyıla Doğru" irdelemesinde Paul Henze, Türkiye'nin, "yalnızca hristiyanların resmen azınlık statüsünde olduğu, müslümanların azınlık sayılamayacağı ve bu kimlikle tanınamayacağı" "klasik Atatürkçü yaklaşımın artık yolun sonuna geldiğini" yazmış, bir başka deyişle müslüman olan, ama etnik açıdan Türk olmayan Kürtlerin de resmen azınlık statüsüne alınması gerektiğini ileri sürmüştü. (*Turkey's New Geopolitics*, s. 25.)

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından önce de, ABD Dışişleri Bakanı George Shutz'un insan haklarından sorumlu yardımcısı büyükelçi Richard Schifter, İnsan Hakları Raporu (*Country Reports on Human Rights Practices for 1988*) ile ilgili olarak yaptığı basın toplantısında, Türkiye'deki Kürtlere "ulusal azınlık" hakları verilmesinden yana olduğunu dile getirmiş ve "Lozan Antlaşmasında yer almamakla birlikte, uluslararası kabul gören standartlara göre, Kürtlerin, ulusal bir azınlık olarak, bu hakların tanınmasına ve bunlara saygı gösterilmesine hak kazandıklarını" ileri sürmüştü. (*Hürriyet*, "ABD'den Kürt Küstahlığı", 12 Şubat 1988.)

Kürtlere "ulusal azınlık" statüsü verilmesi gerektiğini ileri süren Büyükelçi Schifter, bir soru üzerine, "hiçbir biçimde, uzaktan bile olsa, bir devlet olarak, Türkiye'nin bütünlüğüne ve sınırlarına karşı" bir davranış içinde olmadıklarını, "bir başka deyişle, Kürtlere ulusal bir azınlık olarak hakların tanınmasını isterken, bu tutumların ayrılıkçı bir hareket destek niteliği taşımadığını" sözlerine eklemişti.

Ne var ki, Schifter'in basına sunduğu İnsan Hakları Raporu ile bu raporun önemli ölçüde kaynağını oluşturan Hel-

sinki İzleme Komitesinin "Türkiye'de İnsan Hakları" konulu raporu, "Şubat 1988" tarihlerini taşıyordu ve merkezi New York'ta bulunan, Türkiye'de çeşitli makam ve kuruluşlarla görüşen Jery Laber ve Lois Whitman'ın katkılarıyla hazırlanan Helsinki İzleme Komitesinin raporunda, "Kürdistan'ın işgal altında olduğu", "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Kürtlerin isyan halinde bulunduğu" ileri sürülüyor, "Türk hükümeti"nin, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, sivillere, 1949 Cenevre Sözleşmesinin savaş hukukuyla ilgili maddeleri uyarınca muamele etmesi gerektiği" öneriliyordu. (Bkz: Turan Yavuz, *ABD'nin Kürt Kartı*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1997, s. 108-109.)

Kuşku yok ki, hükümetler-dışı bir kuruluş olan "Helsinki İzleme Komitesi" ile "ABD Dışişleri Bakanlığı"nın görüşleri, bir bütünün öğeleri olarak algılanamazdı. Ama Bakanlığın, Türkiye'ye, "ulusal azınlık" olarak kabul edilmesini önerdiği Kürtler ile, bu Kürtlerin ana-ata yaşadıkları toprakların, Helsinki İzleme Komitesi tarafından "işgal altında" olduğu söylemi arasında bir bağ bulunmadığını düşünebilmek de o denli olanaksızdı.

"Bölgesel egemenlik" stratejilerinin yerini, "küresel egemenlik" stratejilerinin almasıyla yeni bir boyut kazanan ABD ile AB arasındaki çelişkilerin ve farklılaşan stratejilerin, Avrasya ve Akdenizin kesişme noktalarına (Balkanlar'a, Ege'ye, Kıbrıs'a) ve bu arada Kürtlerin ana-ata yaşamlarını sürdürdükleri dört ülkenin (Türkiye, İran, Irak, Suriye) birleştiği coğrafyaya o ölçüde yansıması kaçınılmazdı.

Bunun doğal bir sonucu olarak da, 1995'te, ABD Dışişleri Bakanlığının "İnsan Hakları ve Kıbrıs Raporu"nda, yalnızca Suriye ve İran'dan değil, Avrupa'daki bazı kaynaklardan kayda değer destek aldığı öne sürülen PKK'nın, "Güneydoğudaki nüfusu terörize ettiği", "bölgeyi istikrarsızlaştırdığı ve ülkenin toprak bütünlüğünü tehdit ettiği" görüşüne yer verilecekti. (*Cumhuriyet*, "Türkiye'nin Toprak Bütünlüğü Tehlikede", 8 Haziran 1995.)

Ne var ki, aynı yılın Kasım ayında, Helsinki İzleme Ko-

mitesi Kurulu Başkanı Holly Cartner ile İnsan Hakları Yürütme Kurulu Başkanı Keneth Roth, PKK lideri Öcalan'a bir mektup yolluyor ve Öcalan'ın **Cenevre Sözleşmesine uyarak** verdiği sözü tutmasını, köylere saldırılarını ve sivillerin öldürülmesini derhal durdurmasını istiyorlardı. Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği, "ABD'deki hükümet-dışı en büyük insan hakları kuruluşunun", 1949 Cenevre Sözleşmesine PKK'nın uymasını isterken, gerçekte PKK'ya meşruiyet kazandırılmak istendiğini belirtecekti. (*Cumhuriyet*, 18 Kasım 1995.)

Kısaca belirtmek gerekirse, Kürtlere azınlık statüsü verilmesi önerisi, salt "insan hakları" açısından algılanabileceği gibi, "federasyon"dan "ayrı bir devlet kurmaya" yönelik bir pankürdist vizyonu da içinde taşıyabilirdi. AB, sınırlarını, özellikle Suriye, Irak ve İran'ın sınırlarına kadar genişletecek olan Türkiye'nin üyeliğini, ABD'nin pankürdist vizyonuna endekslemiş de olabilirdi.

## 2

1 Ocak 1958'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET), Türkiye, 31 Temmuz 1959'da ortaklık için başvurmuş ve ortaklığı 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmişti. 1 Kasım 1962'de AET ile ortaklık andlaşması yürürlüğe giren Yunanistan 1 Ocak 1981'de Topluluğun tam üyesi olmuş, Türkiye ise AT'ye tam üyelik için 1987'de başvurmuştu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, 1993'te gerçekleştirilen Kopenhag zirvesinde, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olabilecekleri kararlaştırılmış ve üyelik için yeni kriterler (Kopenhag Kriterleri) belirlenmişti. "Azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması"nı da içeren 1993 Kopenhag Kriterleri, üyelik başvurularının kabul edileceğine karar verilen Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için konan kriterlerdi; bu kriterlerin, 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunan Türkiye'nin üyeliği için de zorunlu olduğu ise, ancak Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin adaylıklarının kabul edildi-

ği, Türkiye'nin ise adaylığa "ehil olduğunun" belirtildiği Lüksemburg zirvesinde açıklanacaktı.

12-13 Aralık 1997'de gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesinde, 1990'da üyelik başvurusunda bulunan Kıbrıs (Rum), 1994-1996 yılları arasında üyelik başvurusunda bulunan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Çek Cumhuriyeti (1996), Slovakya (1995), Macaristan (1994), Polonya (1994), Slovenya (1996), Romanya (1995), Bulgaristan (1995), Litvanya (1995), Letonya (1995), Estonya (1995), tam üyelik için aday olarak belirlenirken, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle genişleme sürecine girmek için 1993'te Kopenhag'da konan siyasal kriterler (dolayısıyla "azınlıklara saygı" ve "azınlıkların korunması" kriterleri) ölçüt alınarak, Türkiye'ye "tam üyelik perspektifi ve adaylık statüsü" verilmeyecekti.

"Kopenhag Kriterleri" ise, üyelik için, "aday ülkenin, politik, ekonomik ve moneter (parasal) birlik amacına bağlılık dahil, adaylık yükümlülüklerini yüklenebilme yeteneğini önvarsayıyor"; politik amaç olarak da, aday ülkenin üyeliğinin "demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygı ve azınlıkların korunmasını" zorunlu buluyordu (Madde: 7-A-iii).

Lüksemburg zirvesinde (1997), Türkiye'nin beklediği "adaylık statüsü ve tam üyelik perspektifini" alamamasının belirleyici gerekçesini oluşturan, "azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması" ile Lozan Andlaşmasında yer alan azınlıkların korunmasının değil, Avrupa Parlamentosu Başkanının sözleriyle, Kürtlere azınlık statüsü tanınmasının amaçlanmış olması, Türkiye'nin tepkisine neden olacak, Başbakan olarak Mesut Yılmaz, "Türkiye'de tek azınlık grubun, Lozan Andlaşmasında belirlenen grup" olduğunu belirterek "Avrupa Birliğinin başka kastı varsa, bunu açıklayacak kadar cesur olmaları gerektiğini" söyleyecekti. (*Cumhuriyet*, "AB ile yol ayrımı", 15 Aralık 1997.)

Başbakan Yılmaz, Dışişleri Bakanı Cem, Kıbrıs-AB ilişkilerinden sorumlu Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel ile dışişleri bürokratlarının birlikte hazırladıkları yanıtta, Hükü-

metin, "*Kürtlerden azınlık olarak* bahseden, (...) bildiriyi kabul etmesinin beklenmediği" de belirtilecekti. (*Cumhuriyet*,"Türkiye'nin Kartı Kıbrıs", 14 Aralık 1997.)

"Kürtlerden azınlık olarak" sözeden Lüksemburg bildirisinin kabul edilemeyeceğine ilişkin haberi, *Cumhuriyet*'in "Türkiye'nin Kartı Kıbrıs" başlığı altında vermiş olması, Türkiye'ye adaylık statüsünün tanınması ile Kıbrıs sorunu arasında bir bağ olduğunu düşündürebileceği gibi, "Kıbrıs" sorununun çözümüyle ilgili olduğunu da bize düşündürebilirdi. Bunun ise, tek bir anlamı vardı, o da, Türkiye'de Kürtler nasıl bir azınlık sayılırsa, Kıbrıs'ta da Türkler azınlık sayılabilirdi. Türkiye'de Kürtlerin azınlık statüsüne alınması, Kürtlerle ilgili beklentilerin yanısıra, Kıbrıs'ta Türklerin azınlık statütüsüne alınması için, bir "emsal" olabilirdi.

*Süddeutsche Zeitung* gazetesi başyazarlarından Wolfgang Koydl (13 Ocak 1998 günlü yazısında) ise, "azınlık" önerilerinin ardındaki amacı daha da netleştirecekti: "Kürt sorunu", "artık Türkiye'nin iç sorunu değil, bir Avrupa sorunu"dur. Koydl, şöyle diyordu: "Türkiye bu sorunu Avrupa ile konuşmalı, yoksa tehlikeye yuvarlanır. O zaman Avrupa tek başına çözüm olanakları arar." (*Cumhuriyet*, 22 Ocak 1998.)

## 3

Helsinki zirvesinde (Aralık 1999), Türkiye'nin, Avrupa Birliği üyeliğine adaylığının kabul edilmesinden sonra, Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in davetlisi olarak Türkiye'ye gelen İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lindh'in, İnsan Hakları Derneği (İHD) Genel Merkezini ziyaretinin ardından düzenlediği basın toplantısında, "azınlıklar"ın seslendirilmiş olması, azınlık konusunda farklı görüşlerin dile getirilmesine neden oldu ve AB'ye tam üyelik sorununu gölgeleyen bazı olaylar da yaşandı.

Basına yansıyan yönüyle, "azınlık" sorunu, AB'nin Türkiye'ye dayattığı "olmazsa olmaz" bir koşuldu, ve Türkiye'nin tutumunda da "negatif" bir "olmazsa olmaz" koşul gizliydi.

Çünkü, "azınlık" sorunu, AB ülkeleri tarafından, salt "insan hakları" sorunu olarak dayatılmakla birlikte, Türkiye, bunu, haklı olarak, siyasal sınırlarını ve toprak bütünlüğünü "insan hakları" örtüsü altında tartışmanın bir adımı olarak algılıyordu.

Çünkü, AB üyesi ülkelerin hemen her biri farklı özelliklerde "azınlık" sorunuyla içiçeyken, ve "azınlık"la ilgili kriter bazı üye devletler tarafından kendi özel konumları gereği benimsenmemişken, "azınlıkların korunması"nın Türkiye'ye üyelik adaylığının verilmemesinin (Lüksemburg, 1997) gerekçesi olarak gösterilmesi, aynı gerekçenin, Türkiye'ye üyelik adaylığı verildikten sonra (Helsinki, 1999) tam üyeliğin olmazsa olmaz koşulu olarak dayatılması, azınlık sorununun, salt bir azınlık sorunu olmadığını da ister istemez düşündürecekti.

Bu nedenle de, Türkiye'nin üyelik adaylığının kabul edildiği Helsinki Zirvesinin ardından, doğrudan ve dolaylı olarak azınlıklarla ilgili basına yansıyan haberlere kısaca bir gözgezdirmek, sorunu somutlaştırmamıza yardımcı olabilirdi.

## 4

27 Şubat 2000 günlü *Cumhuriyet*'te, "İsveç Dışişleri Bakanı Kürtlere Kültürel Hak İstedi" başlığı altında yayınlanan haberde, "İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lindh'in, Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde azınlık ve insan hakları konusunda anayasal düzenlemelere gitmesi gerektiğini söylediği" belirtiliyordu.

Lindh, İnsan Hakları Derneğinde (İHD), dernek yöneticileriyle basına kapalı bir görüşme yapmış, ardından da, İHD Genel Başkanı Hüsnü Öndül ve İHD eski genel başkanı Akın Birdal ile ortak bir basın toplantısı düzenlemişti.

İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lindh, basın toplantısında, "Herkesin kendi dilinde konuşma ve eğitim yapma hakkına sahip" olduğunu, "Kürtçe yayına izin verilmesi" gerektiğini söylüyordu.

Lindh'le birlikte basın toplantısına katılan İHD'nin eski genel başkanı Birdal ise, Türkiye'nin AB adaylığı ile geri dönülmez bir sürece girdiğini belirtecek ve "Bu yol insan hakları, demokratikleşme ve azınlık haklarıdır. Bizim görevimiz bu yolu kısaltmaktır." diyecektir. (*Cumhuriyet*, 18 Şubat 2000.)

İnsan hakları kuruluşlarından sonra, Diyarbakır Belediye Başkanı Feridun Çelik, eski DEP milletvekili Sırrı Sakık ve bazı HADEP'lilerle de görüşen Lindh, "Kürt liderlerle Kürt sorununu görüştüm!" diyecek ve ekleyecektir: "Bugün Türkiye'nin en önemli sorununun Kürtlerin durumu olduğu çok açıktır." (*Milliyet*, 19 Şubat 2000.)

Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in davetlisi olarak Türkiye'ye gelmiş bulunan Lindh'in ziyareti, Türkiye'nin AB üyeliğinin tamamlanması süreciyle ilgili değildi. Ama Lindh, İlter Türkmen'in sözleriyle, "Helsinki zirvesinden önce Türkiye'nin katılma adayı olarak tanınmasına en fazla karşı çıkan" ve "2001 yılı Ocağında AB dönem başkanlığını üstlenecek" İsveç'in dışişleri bakanıydı. İlter Türkmen, "Lindh'in demokratikleşme çerçevesinde Kürt kökenlilere verilecek haklar konusunda söyledikleri"nin "AB Komisyonunun çizdiği parametrelerin dışına çıkmadığını" yazıyor, ve şunları ekliyordu: "AB Komisyonu için referans, Avrupa Konseyinin azınlıklar ve yerel dillerle ilgili sözleşmeleri. Fakat bu belgeleri imzalamamız bizden beklenemez. (...) Bizden beklenen "Kürt kökenli Türk vatandaşlarının kendi dillerini kullanmak ve kültürel geleneklerini sürdürmek" haklarını tanımak. (...) Bu fikre taraftar Türkiye'de az mı insan var?" (*Milliyet*, 22 Şubat 2000.)

Ne var ki, burada sorunun düğüm noktasını oluşturan, İlter Türkmen'in sözünü ettiği ve İsveç'in de henüz imzalamadığını söylediği, Avrupa Konseyinin "Bölge ya da Azınlık Diller Avrupa Şartı"nda (1992), ya da bunun bir devamı olan "Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair Avrupa Çerçeve Anlaşması"nda (1995) yer alan azınlıkların korunmasına ilişkin koşullar değil, Kopenhag zirvesinde (1993) AB'ye üyeliğin

koşulu olarak ortaya konan "azınlıklara saygı ve azınlıkların korunması"ydı, ve bunun gerçekleştirilmesi için gereken tüzel değişikliklerdi. Bir başka deyişle, üyelik kriteri olarak, Kürtlerin azınlık statüsüne alınmasıydı sözkonusu olan.

Ama Lindh'in basına yansıyan sözlerinde, "azınlık"tan sözetmediği çıkarsanabilirdi. Gazetecilerin "Kürtlerin Türkiye'de bir azınlık olarak kabul edilmediğinin" anımsatılmasına karşı da, Lindh, "Bugün Türkiye'nin en önemli sorununun Kürtlerin durumu olduğu çok açıktır." yanıtını vermiş (*Milliyet*, 9 Şubat 2000), bir bakıma "azınlık" sözcüğünü kullanmamaya özen göstermişti. TBMM İnsan Hakları Komisyonunda görüşmesinde de, "azınlık"tan değil, "Kürtlerin hakları"ndan, "Kürtçe eğitim"den, "Kürtçe dilinin radyo, televizyon, yayın hakları"ndan sözetmişti. (*Radikal*, 23 Şubat 2000.) "Azınlık" ile amaçlanan, etnik, din ve dil açısından farklı ve sayıca daha küçük toplulukların varlığını tanımak değil, Lozan Andlaşmasında müslüman-olmayan topluluklara tanındığı gibi, müslüman olan, ama etnik köken ve dil bakımından farklı topluluklara azınlık statüsü tanımaktı.

Terörizmi yalnızca güvenlik ve demokrasi açısından değil, insan haklarına yönelik bir tehdit olarak tanımlayan AGİK Helsinki zirve bildirisinde (1992), "ulusal azınlıklar yüksek komiserinin", örgütlü terör eylemlerinin görüldüğü durumlarda ulusal azınlık konularını ele almayacağı"nın, "terör eylemlerinde bulunan ya da bu eylemleri açıkça mazur gören kişi ya da örgütlerden bilgi almayacağı"nın, "bunlarla temas kurmayacağı"nın kararlaştırılmış (bkz: Prof. Dr. Ayşe Füsun Arsava, *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ... Işığında İncelenmesi*, Ankara 1993, s. 105.) olduğunu Lindh'in bilmesi gerekirdi.

Lindh'in, "Biz PKK'yı terörist bir örgüt olarak görüyoruz ve onlarla görüşmüyoruz." ve ardından "Ama görüştüğümüz diğer Kürt örgütleri, PKK'nin değiştiğini, artık Kürt devletinden sözetmediğini" sözlerine eklemiş olmakla birlikte (*Hürriyet*, 19 Şubat 2000), görüştüğü "Kürt liderler"in PKK ile ilişkisi olduğunu duyumsatmak amacıyla olsa gerek, Di-

yarbakır Belediye Başkanı Feridun Çelik, yanısıra Siirt ve Bingöl belediye başkanları, "Jandarma" tarafından gözaltına alınacak, ve Lindh'in "terörist örgüt" olarak nitelediği PKK'ye destek verdikleri savıyla tutuklanacak, "terör eylemlerini mazur gören kişilerle görüşerek" AGİK Helsinki kararlarına aykırı davrandığı duyumsatılacaktı. Yöntem bakımından hiçbir biçimde benimsememiz olanağı olmayan bu gözaltına alma ve tutuklamaların, "irtica"nın Türkiye için bir tehdit oluşturmadığını, "Milli Güvenlik Kurulunun varlığının Türkiye-AB arasındaki adaylık görüşmelerini engellememekle birlikte Türkiye'nin tam üyelik sürecini bloke edeceğini", "askerin siyasete karışmasının Kopenhag kriterlerine uygun olmadığını" (*Hürriyet*, 19 Şubat 2000; *Milliyet*, 22 Şubat 2000) söyleyen Lindh'e, askerin duyduğu rahatsızlığı olduğu kadar, azınlık dayatmalarının, askeri, politikanın içine çekeceğini duyumsattığı da gözardı edilemezdi.

Başbakan Bülent Ecevit, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin, "Bizi eskisinden daha ağır bir baskı altında tutma planları olduğunu" ve "bu oyuna gelmeyeceğimizi" söyleyerek, "Gerekirse Avrupa'yı uyaracağız. **Toprak bütünlüğünde** hassasız. Bu anlayışımızda direneceğiz." (*Cumhuriyet*, 23 Şubat 2000) sözleriyle "azınlık" statütüsü ile "toprak bütünlüğü" arasındaki bağı vurgulayacaktı.

Başbakan yardımcısı Devlet Bahçeli de, partisinin grubunda, Lindh'in Türkiye'deki temaslarını eleştirecek ve "Anna Lindh'in bölücü unsurlarla dirsek teması olan kişilerle yaptığı görüşmelerin ve kullandığı ifadelerin, nezaket ve diplomasi kurallarını olağanüstü zorladığını" söyleyecekti. (*Cumhuriyet*, 23 Şubat 2000.)

TBMM Dışişleri Başkanı Kamran İnan, "maalesef, Türkiye'nin yıllardan beri bu konularda teftişe açık bir koloni havası verdiğini" (*Cumhuriyet*, 23 Şubat 2000); DYP Tekirdağ Milletvekili Nihan İlgün, Lindh'i imleyerek, "burada kendilerine hesap sorar gibi konuştuğunu" (*Milliyet*, 24 Şubat 2000) söyleyecekler, *Öncü* gazetesi, "Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine giden Batılı bayan siyasetçileri", "müs-

temleke müfettişi"ne benzetecekti. (*Milliyet*, 24 Şubat 2000.)

5

Anna Lindh'in Türkiye ziyaretiyle yeni bir boyut kazanan "azınlık" tartışmaları, insan hakları yöneticilerinin de azınlık konusunda görüş belirlemeleri ve görüşlerini geliştirmeleri için denebilirse bir başlangıç oluşturacaktı.

Anna Lindh'in İHD ile gerçekleştirdiği basın toplantısında, "Türkiye'de demokratikleşme ve insan hakları konusunda atılan adımları ihtiyatlı bir iyimserlik içersinde karşıladıklarını" söyleyen ve bir bakıma dikkatli bir dil kullandığı gazeteye yansıyan haberden anlaşılan İHD Genel Başkanı Hüsnü Öndül, "azınlık" konusunda basının daha sonra yönelttiği bir soruyu yanıtlarken "**Kürtleri azınlık olarak görmüyoruz**" diyecekti. "Kopenhag kriterlerinden olan azınlık hakları ve kürt sorununun çözümü konusunda İHD ne düşünüyor?" sorusuna, "Biz Kürt sorununu insan hakları ve demokrasi sorunu olarak görüyoruz. Bizi haklar ve özgürlükler ilgilendirir. Bir statü olarak değil, fakat dil, eğitim ve kültürel hak sorunu olarak, yalnızca Kürtleri değil, farklı etnik köken ya da dinsel inançtan insanları ilgilendiren konuların ve yasal kısıtlamaların bulunduğunu saptamak olanaklıdır." (*Cumhuriyet*, 26 Şubat 2000) yanıtını verecektir.

Işık Kansu'nun sorularını yanıtlayan Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHAK) Başkanı Nevzat Helvacı, "Dil, din ve etnik köken ayrımı tanımayan hukuk devletinde azınlık statüsünün, eşitliğin değil, eşitsizliğin nedeni olacağını" söyleyecekti. Saygı gösterilmesi ve korunması istenen "azınlıklar"ın Lozan Antlaşması ile kendilerine azınlık statüsü tanınan kesimlerin değil, Kürtlerin amaçlandığını ve bunun açıkça belirtildiğini vurgulayan Helvacı, 1988 yılında Avrupa Parlamentosu Başkanının, Kürt sorununu, "insan hakları ve azınlık hakları açısından ele alınması gereken siyasal bir sorun olarak" nitelediğini, 1988 yılında ABD Dışişleri Bakanı insan haklarından sorumlu yardımcısının, "ABD yöneti-

minin, uluslararası ölçütlere göre Türkiye'deki Kürtlere ulusal azınlık hakları verilmesinden yana olduğunu" söylediğini belirtecekti. Dil, kültür, eğitim, iletişim eksikliğinin olduğu kadar, doğu ile batı arasındaki ekonomik farklılıktan kaynaklanan eşitsizliklerin çözümünün, "azınlık statüsüne" sığınmakla değil, demokratikleşme ve özgürleşmeyle çözüleceğini, bugün de aşiret reisine, şeyhe, toprak ağasına bağlı bir biçimde bireylerin ağır bastığı topluluklar açısından demokratikleşme sorununun siyasal statülerle çözülemeyeceğini vurgulayacaktı. (*Cumhuriyet*, "Helvacı: Kürtler azınlık değil", 29 Şubat 2000.)

6

Helsinki zirvesi öncesi Ankara'ya gelen Hollanda Dışişleri bakanı Jozias Van Aartsen'in, İsmail Cem ile yaptığı basın toplantısında "Kürtler azınlıktır ve hakları verilmelidir." dediğini; AB'nin yeni dönem başkanı Portekiz Devlet Sekreteri Saixas da Costa'nın, AB'nin azınlıklarla ilgili tutumuna ilişkin bir soruyu yanıtlarken, "Türkiye'nin AB'ye girerken, AB üyesi olacak olan bu ülkenin tamamıdır. AB'nin açık bir görüşü vardır. Türkiye'nin toprak bütünlüğü esastır, ... Türkiye kendi içersinde değişik topluluklar ve kültürlerden oluşan bir çeşitlilik göstermektedir. Bunlar kendilerini serbestçe ifade edebilmelidir." (*Cumhuriyet*, 18 Ocak 2000) dediğini, bir başka deyişle,"azınlık" statüsünün, toprak bütünlüğüyle değil, "değişik toplulukların kendilerini serbestçe ifade edebilmeleri"yle sınırlı bir sorun olduğunun ileri sürüldüğünü ekleyelim.

Bilkent Üniversitesinde düzenlenen panelde konuşan Yunanistan Büyükelçisi Ionnis Korantis, "Beğenseniz de, beğenmeseniz de anayasanızın üzerinde AB hukuku yer alacak. Türkiye karar sürecinde her istediğini yapamayacak." diyordu. Siyasal egemenlik ile toprak egemenliği konularının farklı olduğunu öne süren Korantis "Artık Türkiye'nin sınırları AB'nin de sınırıdır." diyor ve aynı panelde konuşan Portekiz

Büyükelçisi Vilela ise, "Türkiye'nin toprak bütünlüğü AB garantisi altındadır. Türkiye'nin sınırları AB için kutsal hale geldi." diye konuşuyordu. (*Cumhuriyet*, 9 Mart 2000.)

Ankara'da temaslarda bulunan AB dönem başkanı Portekiz Dışişleri Bakanı Jaimes Gama da, AB'ye üye olmak isteyen ülkelerin Kopenhag kriterlerine uyması gerektiğini belirtirken, Kürt sorununun çözümü konusunda Türkiye'den somut sonuç beklediklerini bildiriyordu. (*Cumhuriyet*, 15 Mart 2000.)

Lindh'in Türkiye'yi ziyaretinden önce Avrupa Birliği Dönem Başkanı Serxas da Costa'nın (Portekiz) ve ayrıldıktan sonra Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grup Başkanı Enrique Baron Grespo'nun, Avrupa Birliği Türkiye Temsilcisi Büyükelçi Karen Fogg'un ve bunların yanısıra Bilkent Üniversitesinde düzenlenen panelde konuşan Portekiz'in Ankara Büyükelçisi Jose Vilela ve İspanya Büyükelçisi Jesus Atianza'nın, genel olarak "azınlık" ve özel olarak "azınlık" ile özdeşlenen "Kürtler"le ilgili görüşleri, bir kez de, Türkiye'yi ziyaret eden Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau tarafından dile getirilecekti. ODTÜ'de düzenlenen törende "Onursal Felsefe Doktorluğu" verilen Sayın Rau, "insan haklarının korunmasının, 1948 yılından beri artık yalnızca devletin iç sorunu değil, tüm devletler topluluğunu ilgilendiren bir konu olduğunu" vurguluyor ve Türkiye'nin azınlıklara saygı duyması ve koruması gerektiğini belirterek "Etnik çeşitlilik ve bunun kabul edilmesi devletin bölünmesi anlamına gelmez. Bilakis, hoşgörü ve çoğulculuk bölücülüğün tam karşıtıdır." diyordu. (*Cumhuriyet*, 7 Nisan 2000.)

Avrupa Parlamentosunda (AP) oybirliğiyle kabul edilen bir raporda, Türkiye'de insan hakları konusunda ihlallerin devam ettiği savunularak Türkiye'nin insan hakları ile ilgili Kopenhag kriterlerini yerine getirmediği takdirde, tam üyelik görüşmelerine başlanamayacağı ileri sürülecek (*Cumhuriyet*, 12 Mart 2000); Avrupa Birliği Türkiye Temsilcisi Büyükelçi Karen Fogg, AB üyeliğinin Kopenhag'dan geçtiğini söyleyecekti (*Cumhuriyet*, 30 Mart 2000). Avrupa Parlamen-

tosu Sosyalist Grup Başkanı Enrique Baron Crespo, "azınlık sorununun yalnızca AB'nin değil, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının da gündeminde olduğunu" anımsatacaktı. (*Cumhuriyet*, 28 Mart 2000.)

Avrupa Birliği üyesi olacak olan Türkiye'nin sınırlarının, AB'nin de sınırları olacağını ve AB'nin sınırların değişmezliği konusunda kesin kuralları bulunduğunu ileri süren AB temsilcisine karşı, Başbakan Bülent Ecevit, "bölücü akımların, Avrupa'nın da içinde bulunduğu dış çevrelerden desteklendiğini", "bölücü akımın, önce federasyon, sonra bağımsız devlet kurma peşinde olduğunu" belirterek, azınlık statüsünün, ayrı devlet kurmanın bir aşaması olacağını dile getirecekti. (*Cumhuriyet*, 28 Mart 2000.)

Cumhurbaşkanı olarak Süleyman Demirel, Harp Akademileri Komutanlık Konferansında (8 Mart 2000), "demokrasimizi Avrupa standartlarına çıkaracağız, hukuk devletimizi Avrupa standartlarına çıkaracağız, çağdaş yaşamı Avrupa standartlarına çıkaracağız" diyor, ve bunun iki şablonu bulunduğunu, birinin Kopenhag şablonu (ötekinin Maastricht şablonu) olduğunu söylüyordu.

"Azınlıklar"la ilgili olarak Kopenhag şartına ve dolayısıyla özellikle "azınlık hakları kavramına riayetkâr olacaksınız" dedikten sonra, Demirel şunları ekleyecekti: "Burada bir meselemiz var. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti devletini dünyaya tanıtan Lozan Andlaşmasıdır. Lozan Andlaşmasında azınlıklar gayrimüslim unsurlar olarak gösterilmiştir. (...) Onlar, zaten Türkiye, Anayasasını değiştirse de, değişmeyecek cinsten haklardır, gayrimüslimlerdir. Şimdi Avrupa sadece gayrimüslimleri değil de, Türkiye'de onun dışındaki halk, müslüman halkın tümü Türk milletini teşkil eder. Buraya takılıyor bildiğiniz sebeplerle. Burada çok önemli olan hadise, Türkiye'yi destabilize etmeye razı olmayız. Yani hangi sebeple olursa olsun Türkiye'yi yönetilemez hale getirmeye razı olmayız. Ve Türkiye, bugünkü şartlar içinde kimsenin ne dinine bir şey diyen var, ne de diline bir şey diyen var. Ama, Türkiye Cumhuriyetinin bayrağı tek, ülkesi tek, dili

tektir. Bu tekten koptuğumuz zaman destabilize olmaya gideriz. Ve anlatmak istiyoruz biz, bugün Avrupa'da sıkıntıya girmiş ülkelerden birisi durumuna girmek istemeyiz; Balkanlar'da, başka yerlerde. Sanıyorum ki buradaki durumu Avrupa'ya anlatacağız, anlatmaya da mecburuz." (Konuşma metninden alındı, *Cumhuriyet*'te, "Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Harp Akademilerinde mesaj verdi: 'Türkiye destabilize edilemez' " başlığıyla özet haber yayınlandı, 9 Mart 2000.)

## 7

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde (1948) "azınlık" kavramına yer verilmediği bilinir. Yurttaşlık (*Civil*) Hakları ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin (New York, 1966) 27. maddesinde, etnik, dinsel, dilsel azınlıklara yer verilmiş olmakla birlikte, Birleşmiş Milletler tarafından, tüm üyelerin ortaklaşa benimseyeceği bir "azınlık" tanımı da oluşturulamamıştır.

ABD'nin görüşmelere katılmadığı ve Türkiye'nin de onaylamadığı Yurttaşlık ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. maddesinde, "ulusal azınlık" terimi kullanılmaktan kaçınılmış, "etnik ve dinsel azınlıklar ile dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklardan olan kişilerin, gruplarındaki öteki üyelerle birlikte toplu olarak" "kendi kültürlerinden yararlanmak, kendi dillerini açıklamak ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak haklarının yadsınılamayacağı" vargısına yer verilmiştir.

*Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler Işığında (...) İncelenmesi* adlı çalışmasında Prof. Dr. Ayşe Füsun Arsava, azınlıkların korunmasını, azınlıkların **doğrudan** korunması ile azınlıkların **dolaylı** korunması biçiminde iki başlık altında irdeliyor.

Azınlıkların doğrudan korunması, azınlıkları açık olarak koruyan düzenlemelerdir, BM Yurttaşlık ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin (1966) azınlıkları etnik, dinsel ve dilsel olarak

koruyan 27. maddesi, AGİT Helsinki Sonuç Belgesinin (1975) azınlıkları "ulusal azınlık" olarak koruyan VII. maddesi, azınlıkları açık olarak, yani özel "azınlık" statüsüyle korumayı öneren düzenlemelerdir.

Azınlıkları dolaylı olarak koruyan düzenlemeler, "devletin tüm vatandaşlarına belirli bir koruma sağlayan ve bu nedenle ülkede yaşayan azınlıklara da dolaylı koruma sağlayan düzenlemeler"dir. Bir başka deyişle, etnik, dinsel ve dilsel açıdan, nüfus olarak çoğunlukta olan topluluk ile nüfus olarak azınlıkta olan topluluklar arasında ayrımcılık yapmayan, yasal olarak herkesi eşitleyerek gerçekleştirilen bir koruma yöntemidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) gibi. Bu nedenle de, bütün insanların eşitliği ilkesiyle azınlıkların korunması, devlet tarafından verilen dolaylı azınlık haklarıdır. "Eşitlik hakkı, hemen hemen bütün devletlerde ceza yasası ile güvenceye alınan ayrımcılık yasağı ile geliştirilmektedir." (s. 118.) Özel yasalar ve önlemlerle, yani özel haklarla azınlıkların korunmasına, Arsava, Finlandiya'da Çingenecenin isteklendirilmesi için önlemler alınmış olmasını, Demokratik Alman Cumhuriyetinde (1974) "Sorb ulusundan Demokratik Alman Cumhuriyeti yurttaşlarının ana dillerini ve kültürlerini yaratma hakkı"nın varlığını örnek olarak göstermektedir. "Azınlıklar bunun dışında kültürel alanda çeşitli kuruluşlarda, örneğin tiyatro, kütüphane, radyo ve televizyon, kendi gazetelerini çıkarma hakkı ile mali olanakların sağlanması ile korunmaktadır." (s. 115.)

BM organları, özellikle Yurttaşlık Hakları ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi dolayısıyla, azınlık kavramının tanımına, gereğinden fazla önem vermiş, ama günümüz için olduğu kadar gelecek için de tüm azınlıkları kapsayan bir tanım yapılamamıştır. 1984'te, İnsan Hakları Komisyonu, alt komisyonu azınlık kavramına bir tanım getirmekle görevlendirmiş, Kanadalı Jules Deschénes, azınlık kavramının tanımı için komisyona hazırladığı öneride, yerli halk, konuk işçiler, göçmenler, sayı olarak büyük olan azınlıklar, baskı altında olan çoğunluk ve ulusal azınlıklar gibi bazı

önemli sorunları tartışmış ve azınlıkları, "**geri kalan halka göre sayı bakımından küçük olan, egemen konumda bulunmayan, mensupları etnik, dil, din özellikleri ile devletin öteki yurttaşlarından ayrılan, kültürlerini, geleneklerini, din ya da dillerini korumak konusunda dolaylı olsa da toplumsal bilinçlerini açığa vurabilen insan toplulukları**" olarak tanımlamış, Deschénes'in tanımı, önerdiği tanımda, **yerli halkı** azınlık kavramı içinde düşünmemesi nedeniyle eleştirilmiştir. (Arsava, s. 43.)

1985'te Dechénes azınlık kavramının tanımı konusunda kapsamlı bir çalışma hazırlamış ve yeni bir tanım önermiş, bunu başka öneriler izlemiş. BM organları, etnik, dil, din azınlıklarının korunmasına yönelik normların belirlenmesinde başarı sağlayamamıştır.

8

BM şartında yer alan egemenlik ilkesi dolayısıyla, azınlık haklarının, ancak ***devletin egemenliği, ülkenin bütünlüğü, siyasal bağımsızlığı*** ve devletin içişlerine karışmama esaslarına saygılı olmak koşuluyla kullanılabileceği öngörülmüştür. (Arsava, s. 44.)

"Ulusal azınlık" olarak azınlıkların korunmasına yer veren uluslararası belge, şu anda 54 ülkenin üyesi olduğu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatının Helsinki Sonuç Belgesidir (1975). Bu belgenin VII. maddesi üçüncü paragrafında: "Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan katılan devletler, bu azınlıklardan olan **kişilerin** yasa önünde **eşitlik hakkına** saygı göstererek onlara **insan hakları** ve **temel özgürlüklerden gerçekten yararlanmaları** için tam fırsat tanır ve bu amaçla bu alandaki **yasal çıkarlarını korur**." vargısı yer alır.

Burada görüldüğü gibi, BM Yurttaşlık ve Siyasal Haklar Sözleşmesinde gördüğümüz etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların yerini, "ulusal azınlık" almış, ama ulusal azınlık tanımı yapılmamıştır. İkincisi, BM sözleşmesinde, "bu azınlıklardan olan kişilerin, gruplarındaki öteki üyelerle birlikte topluluk

olarak" söyleminde belirlenen azınlıkların *topluluk* olarak haklarının korunmasının yerini, Helsinki Sonuç Belgesinde, "azınlıklardan olan *kişiler*" söylemi alıyor, ve bunların özel yasalarla ya da düzenlemelerle korunması değil, "insan haklarından ve temel özgürlüklerden" yasal açıdan eşitlik ilkesine uygun olarak yararlanılarak korunması öngörülüyor.

"Ulusal azınlıkların" **dolaylı** korunması, **doğrudan** (açık olarak) korunması biçimini almış olmakla birlikte, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesindeki vargıların, ayrımcılık yapmadan, ya da "ulusal azınlık" ayrımcılığı yapmadan, ulusal azınlıkların eşitlik ilkeleriyle korunması koşulu getirilmiştir.

"Yasa önünde eşit" olan herkesin "herhangi bir ayrımcılık olmadan yasanın eşit koruması altında" bulunduğu (madde 5.9) vargısının yer aldığı AGİT İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Belgesinde (5 Haziran - 29 Temmuz 1990), Helsinki Sonuç Belgesinin (1975) VII. maddesinde, "ulusal azınlıklar"ın korunmasına ilişkin vargılar, geniş ve ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

9

Kopenhag Belgesinin (1990) "IV" nolu başlığı altında yer alan 30-40'ıncı maddeler, "ulusal azınlıklar"ın korunmasına ayrılmış ve burada azınlıklardan *kişilerin* olduğu kadar, azınlık *grupların* korunmasına da yer verilmiştir. Azınlıkların yazgılarının uluslararası bir sorun oluşturması nedeniyle, azınlık sorununun devletlerin içişleri olarak görülemeyeceği vurgulanmakla birlikte, "ulusal azınlığa" özel bir azınlık statüsü tanınması değil, insan haklarının ve temel özgürlüklerin eşit olarak ve ayrımcılık göstermeden ulusal azınlığın korunması görüşüne yer verilmiştir.

Kopenhag Belgesinde,"ulusal azınlıklara ait kişiler[in] yasa önünde *herhangi bir ayrımcılık olmadan* ve *tam eşitlik içersinde* insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve etkin bir biçimde uygulama hakkına sahip" (madde: 31) olacakları, buna karşılık, "katılımcı her devletin" "etnik ya da

ulusal köken ya da dinsel *ayrımcılık yapmayacağı*" yer almakta; Birleşmiş Milletler şartına uygun olarak, azınlık hakkının, "devletlerin toprak bütünlüğü ilkesine karşıt herhangi bir eyleme kalkışma ya da herhangi bir etkinliğe angaje olma hakkı"nı tanımak anlamında yorumlanamayacağı (madde: 37) belirtilecektir.

Avrupa Konseyinin "Avrupa Anlaşmaları" arasında (ETS No: 148) yer alan "Bölge ve Azınlık Dilleri Avrupa Şartı"nın (2 Ekim 1992) "Önsöz"ünde, "Bazıları yok olma tehlikesi altında olan Avrupa'nın tarihi, bölgesel ya da azınlık dillerini korumanın Avrupa'nın kültürel zenginliğinin ve geleneklerinin sürdürülmesine ve geliştirilmesine katkıda bulunduğu" belirtilirken, aynı zamanda, "bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması"nın ve isteklendirilmesinin **resmi dillerin** ve bunları öğrenme gereksiniminin zararına olmaması gerektiği" ve "ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğü çerçevesinde" bölgesel ve azınlık dillerin korunacağı ve destekleneceği belirtilir.

Gene Avrupa Konseyinin "Avrupa Anlaşmaları" arasında (ETS No: 157) yeralan "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi"nin (1 Kasım 1995) girişinde, "ulusal azınlıklar ile bu azınlıklardan kişilerin hak ve özgürlüklerinin yasalar çerçevesinde etkin bir biçimde korunması"nın yanısıra, "devletlerin toprak bütünlüğüne ve ulusal egemenlik haklarına saygı gösterilmesi" temel ilke olarak yinelenecek ve "Bu çerçeve sözleşmenin hiçbir hükmü"nün, uluslararası hukukun temel ilkelerine ve özellikle de devletin egemenliği, ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına aykırı herhangi bir harekette bulunma ya da herhangi bir eylem yapma hakkını tanıyacak biçimde yorumlanamayacağı" (madde: 21) belirlenecektir.

10

"Bölge ve Azınlık Dilleri Şartı"nda (1992), bölge ya da azınlık dilleri tanımlanmıştır. Bu tanıma göre, "Bir ülkenin belirli bir bölgesinde, ülkenin tüm nüfusundan daha küçük

bir kesim oluşturan o ülkenin vatandaşları tarafından geleneksel olarak kullanılan" ve "o ülkenin resmi dilinden (dillerinden) farklı olan diller", azınlık dilidir. Bölge ya da azınlık dilleri, "ülkenin resmi dilinin (dillerinin) lehçelerini ve göçmenlerin dillerini kapsamaz." "Bölgesel ya da azınlık dilin kullanıldığı bölge adı"nın "**coğrafi bölge** anlamına geldiği" de, tanımda yer almaktadır.

Görüleceği gibi, Avrupa Konseyi, "Avrupa Şartları"ndan olan azınlık dillerinin korunması ve gelişmesinin desteklenmesinin koşullarını sıralarken, bu koşulların, Birleşmiş Milletler şartına koşut olarak, uluslararası hukukun temel ilkelerine ve özellikle de devletlerin egemenliğine, ülkesel bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına aykırı herhangi bir harekette bulunma ya da herhangi bir eylem yapma hakkını tanıma anlamında algılanamayacağını da temel almıştır. Azınlık dillerin tanımında da, bu diller, konuşanların sayısına bakılmaksızın, çoğunluk olduğu kabul edilen resmi dili konuşanların ya da ana dilleri aynı zamanda resmi dil olanların dışındaki her dil grubu ayrı ayrı azınlık dili olarak tanınmıştır.

Peter Alford Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar* adlı çalışmasında, Türkiye'de 50'ye yakın "etnik grup" saymaktadır. Andrews'un çok tartışmalı olan "etnik grup" listesinde, Türkler, "sünni" ve "alevi" olarak, gene Türkler "sünni-Yörük" ve "alevi-Yörük" olarak ayrı ayrı "etnik grup" olarak gösterilmiş, Türkiye'deki Uygurlar, Kırgızlar, Kazaklar ve Özbekler ayrı etnik gruplar olarak belirtilmiştir. Aynı etnik kökenden gelenlerin mezhep ve lehçe farklılıklarının da ayrı ayrı etnik grup olarak nitelenmesi bir yana, Türkiye'de, bir'den fazla, yani Kürtlerin de dışında etnik gruplar olduğu bir gerçektir. Bölgesel dil olması, (nüfus olarak) sayısı, coğrafi konumu bakımından farklı bir konumda bulunan Kürtler ile toplumun kıyılarında göçebe bir yaşama yargılı olan ve yerden-yurttan yoksun Çingeneler'i, "devletin egemenliğine, ülkesel bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına aykırı" davranma açısından, salt anadilleri, sayıca resmi dil konuşan-

lardan az olduğu için eşitlemek ve Finlandiya'daki Çingeneler'i "emsal" göstererek Türkiye'deki Kürtlerin azınlık statüsüne alınmasını dayatmak, politik amaçları, azınlık şalıyla örtmek olarak da düşünülebilir.

Temelde ayrılmayı ve ayrı devlet olmayı amaçlamış ve giderek kirli bir savaşla yumaklanarak onbinlerle anlatılan ölümlere neden olmuş örgütsel oluşumlar ve olgular henüz belleklerde canlılığını korurken, "**Türkiye'nin sınırları AB için kutsaldır**!" (Vilela), "**Toprak bütünlüğü esastır**!" (Da Costa) söylemlerinin içtenliğine inanmak, "azınlık" statüsünü dayatan: "**Kopenhag kriterlerine uyun**!" (Avrupa Parlamentosu), "**Avrupa üyeliği Kopenhag'dan geçiyor** (Fogg), "**Türkiye Kopenhag kriterlerine uymalı**!" (Gama) söylemleriyle birlikte düşünüldüğünde oldukça güçleşiyor.

## 11

Avrupalı dostlara anımsatılması gereken şunlar da var:

Azınlıklarla ilgili belgeleri imzalamayı "ilerici" bir temelde reddeden Fransa, BM'ye, "**Fransız halkının, etnik özelliklere dayanan hiçbir ayrımı kabul etmeyeceğini ve dolayısıyla her türlü azınlık kavramını reddedeceğini**" açıklamış; (İlter Türkmen'in yazısında belirtildiğine göre) Türkiye'nin adaylığının kabul edilmesinden sonra Kürtler için "azınlık" tartışmalarını başlatan Dışişleri Bakanı Anna Lindh'in ülkesi İsveç, azınlıklarla ilgili sözleşmeleri henüz imzalamamış.

Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Papandreu ise, "**Azınlık konusu zaman zaman toprak talebine dönüştürülmektedir. Eğer sınırlar konusunda endişe duyulmazsa, herkese kökenleri ile hitap etmekten çekinmem. Türk olsun, Bulgar olsun, Pomak olsun, çekinmeden kökenlerini telaffuz edebilirim**." diyecektir. (*Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1999.) Bilindiği gibi, AB üyesi Yunanistan, Lozan Andlaşmasına göre (madde: 45) yalnız müslümanları azınlık olarak tanıyor; İnsan Hakları İzleme Komitesinin 1998 raporuna göre, ülkedeki Türk ve Makedon azınlığın azınlık olarak varlığını tanımayı

Yunanistan reddediyor. (*Cumhuriyet*, 13 Ocak 1998.)

Kürtler için "azınlık" statüsünü, AB'den önce, "federasyon" önerileri arasında Türkiye'ye dayatan ABD'nin, Körfez'de ateşkesten sonra Türkiye'de konuşlandırılan Çekiç Güç aracılığıyla, Kuzey Irak'ta Kürtleri korumaktan çok, burada, Türkiye Kürtlerini de içersine almayı amaçlayan bir Kürt devleti kurmak için, PKK'ya silah taşıdığı da biliniyor. PKK'nın o zaman bayrağında "orak-çekiç" bulunduğu için değil, Fuller'in deyişiyle, "pankürdist vizyona sahip tek Kürt partisi" olduğu için.

"Pankürdist vizyon", biçimsel olarak, Türkiye, Irak, İran ve Suriye'deki Kürtlerin birliği/birleşmesi anlamına geliyorsa da, özünde, bunun, bu dört ülkeyi bölmek amacını içinde taşıyan bir "vizyon" olduğu biliniyor. Amaç, gerçekten Kürtlerin birliği olsa bile, aşiret birliğinin çözülmediği, siyasal birliğin bugün de belirleyici ölçüde "tarikat"lar aracılığıyla sağlandığı, birbirlerinden ayrı birimler olan aşiretlerin (Osmanlı tarih kitaplarında yalnızca Diyarbakır Eyaletinde 8 sancak (yurtluk ve ocaklık) ve 400 aşiret olduğu belirtilir), yalnızca aynı dili konuştukları için ekonomik ve siyasal bir birlik oluşturmalarının, özellikle de bağımsız bir birlik oluşturmalarının maddi temelinin bulunmadığı da biliniyor.

Ama sorun, AB temelinde de bir "azınlık" sorunu değil, insan hakları açısından eşitleşme, demokratikleşme ve özgürleşme sorunudur. Türkiye Kürtlerinin demokratikleşmesi, Türkiye'nin demokratikleşmesinden ayrı düşünülemez. Türkiye, genel olarak demokratikleşmesini tamamlamadan, Kürtlere azınlık statüsü tanıyarak, bir başka deyişle ayrıcalık (imtiyaz) tanıyarak, eşitliği sağlayamayacağı ve bunun genel anlamda demokratikleşmesini engelleyeceği kendiliğinden anlaşılır bir şeydir. Ama, insan hakları açısından ve Kürt sorunuyla ilgili olarak, radyo, televizyon, yayın, iletişim ve eğitimin, ve bunların anayasal ve yasal dayanağını oluşturan "dil" ve "anadil" olarak Kürtçenin özgürleşmesinin belirleyici olduğunu bilmek ve bunların "azınlık hakları"yla değil, insan haklarının ve temel özgürlüklerin ayrımsız uy-

gulanmasıyla sağlanacağını belirtmek gerekir.

## 12

Metnimizin başlarına dönelim ve İsveç Dışişleri Bakanı Anna Lindh'in, "Kürtlerin hakları"nı, "Kürtçe eğitim", "Kürtçe radyo, televizyon ve yayın" hakkı olarak seslendirdiğini anımsayalım.

Soruna bu açıdan bakıldığında, kısaca da olsa, birbirine eklenen, ama birbiriyle karşıtlaşan süreçlerden sözetmek olanaklıdır.

Cumhuriyetin kuruluşu sürecinde, Mustafa Kemal, Kürtlerin varlığını yadsımamış, 17 Haziran 1919'da, Amasya'dan gönderdiği şifrede, "Kürtleri ve dahası bir öz kardeş olarak bütün bir ulusu bir nokta etrafında birleştirmek (...) karar ve inancında" olduğunu yazmış, (*Atatürk'ten Bize*, s. 276); ilk kez Ankara'ya geldiğinin ertesi günü (28 Aralık 1919'da), Mondros Ateşkes Anlaşması tarihinde (30 Ekim 1918'de), "ordumuzun Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi kapsayan sınıra egemen olduğunu" belirttikten sonra, bu sınırın, "Türklerin ve Kürtlerin yaşadıkları ülkemizin sınırı" olduğunu vurgulamıştı. (s. 445.) 16-17 Ocak 1923'te, Cumhuriyetin ilanından önce, "Kürtlük sorunu nedir?" sorusuna verdiği yanıtta, Mustafa Kemal, "Şimdi, Türkiye Büyük Millet Meclisi hem Kürtlerin ve hem de Türklerin yetki sahibi vekillerinden oluşmuştur" diyecekti. (*Eskişehir-İzmit Konuşmaları* (1923), s. 104-105.)

Cumhuriyetin ilk döneminde, Kürtçeyi yasaklayan bir yasa bulunmamaktadır. Özellikle Tanzimatla (1839) yaygınlaşmaya başlayan bilime ve akla dayalı laik eğitimin yanında geleneksel olarak varlıklarını sürdüren tekke ve medrese eğitimine, 3 Mart 1924'te, Tevhidi Tedrisat Kanunu ile son verilmiş, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki bütün bilim, öğretim ve eğitim kurumları laikleştirilerek Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştı. Tekke ve medreselerde genellikle din ve şeriat esasına dayalı Arapça ağırlıklı eğitim verilmekle birlikte,

medrese hocalarıyla halkın konuştuğu dilin Kürtçe olduğu yörelerde derslerin geleneksel olarak Kürtçe öğretildiği bir konum sözkonusuydu. Tekke ve medreselerin kapatılması ve eğitimin yalnızca devlet kurumları tarafından resmi dilde yapılması sonucu, Kürtçe de, eğitim dili dışı kalmıştır. İmparatorlukta konmuş ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından kaldırılmış Kürtçe eğitimle ilgili bir yasa sözkonusu değildir.

Lozan Andlaşmasında (24 Temmuz 1923) "Azınlıkların korunması" başlığı altında yeralan 37-45. maddelerde, "azınlıklar", yalnızca, "müslüman-olmayan azınlıklar" biçiminde belirtilmekte, tek başına "azınlık" ya da "müslüman olan azınlık" ya da "ulusal azınlık" terimleri yer almamaktadır.

"Müslüman-olmayan azınlıklar" için belirlenen tek "ayrıcalık", Türk hükümetinin, "Genel [kamusal] eğitim konusunda", "müslüman-olmayan uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilkokullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen koşullar göstermesi"yle (Madde: 41) sınırlı bir "ayrıcalık"tır. "Bu hüküm (yani ilkokullarda müslüman-olmayan azınlık çocuklarının anadiliyle eğitimine kolaylık gösterilmesi), Türk hükümetinin **sözkonusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacağı**" aynı maddede yer alacaktır.

13

12 Eylül askeri yönetimi döneminde, "Danışma Meclisi" tarafından kabul edilen 2932 sayılı "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun" (yayın tarihi 19.10.1983) ile "**Türk devleti tarafından tanınmış bulunan devletlerin birinci resmi dilleri dışındaki** herhangi bir dille düşüncelerin açıklanması, yayılması ve yayınlanması" yasaklanmıştı (Madde: 2). Irak'ta, Kürtçenin ikinci resmi dil olduğu anımsandığında, yasanın, özellikle Kürtçenin, düşüncenin açıklanması, yayılması ve yayınlanmasını yasaklamak amacıyla çıkarıldığı da kendiliğinden anlaşılacaktı. Ayrıca,

yasanın üçüncü maddesinde, "**Türk vatandaşlarının anadili**"nin "Türkçe" olduğu yazılıydı ve aynı maddenin "(a) fıkrası" da, "**Türkçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına**, ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunulmasını" yasaklıyordu. (Bkz: Muzaffer İlhan Erdost, "Anadil yasağı Üzerine", *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1990; "Anadil Olarak Kürtçeyi Yasaklayan Yasa Üzerine", *Cumhuriyet*, 29 Ocak 1991, *Kanı Kanla Yıkamak*, Onur Yayınları, Ankara 1994, s. 101-104, 105-107.)

1961 Anayasası 3. maddesinde yeralan "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. *Resmi dil Türkçedir.*" söylemi, 1982 Anayasasında, "Türkiye devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. *Dili Türkçedir.*" biçiminde değiştirilmişti. Gene de, "dili Türkçedir"i, "Türkiye devleti"nin "resmi dili Türkçedir"den başka bir anlamda, hele "Türkiye devletinin *anadili* Türkçedir" diye anlamak ve yorumlamak olanaklı değildi. Ama 1982 Anayasasını hazırlayanlar, anadillerle ilgili yasayı hazırlarken, "Devletin *dili* Türkçedir" ibaresinin, "Halkımızın konuştuğu *anadilin* Türkçe olduğu"nun "açık ve kesin bir şekilde ifadesi" olduğunu söyleyebilecekler, bir başka deyişle, 1982 Anayasasında yer alan "Devletin dili" ibaresi, "Türk *vatandaşlarının* anadili" biçiminde yorumlanacaktır. Buna bağlı olarak, "kanunla yasaklanmış olan bir dil ile düşünce ve kanaatlerin söz, yazı ve resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklanması" da (Anayasa, Madde 28, üçüncü paragraf) yasaklanacak, cezaevinde görüş yerinde olduğu gibi, sokakta, kahvede ve benzeri yerlerde Kürtçe konuşulması fiilen yasaklanmış olacaktı.

"Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunda yasaklanmış olan herhangi bir *dil* kullanılamaz." (Anayasa, madde 26, 3. paragraf) hükmü ile "Türkçeden başka dillerin anadil olarak kullanılmasına ve yayılmasına yönelik her türlü faaliyette bulunmak yasaktır." (Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında kanun, Madde 3/a) hükmü, Kürtçeyi, "dil" ve "anadil" olarak Anayasayla ve yasayla ya-

saklayacaktı.

29 Ocak 1991 günü TBMM'deki makamına yüz kadar ANAP milletvekilini çağıran Cumhurbaşkanı Özal, Saddam'ın artık sonunun geldiğini söyleyerek, şunları ekleyecekti: "Savaştan sonra o bölgede harita değişecek. Yeni oluşum için birçok uluslararası konferans düzenlenecek. Mesele tartışılacak, masaya oturulacak. Sağda solda Türkiye toprak istiyor gibi laflar dolaşıyor. Bizim Irak'ın bir karış toprağında gözümüz yok, biz sofraya değil, masaya oturacağız. O masada birçok demokratik ülke de yer alacak. Bize sormazlar mı senin on milyon vatandaşın var. Kendi anadillerini konuşturmuyorsun, bu, bizi masada fevkalade sıkıntıya sokar." ("Özal: Harita değişecek", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1991.)

Özal, Suriye'de 1 milyon, Irak'ta 1,5-2 milyon dolayında Kürt olduğunu belirterek, "Onlar sahiplenmeye kalkıyorlar, en fazla nüfus bizde. Diğer ülkeler sahipleneceğine ben sahipleneyim." diyor ve Kürtçe konuşma yasağının kaldırılması gereğinin, Irak'ta, Musul ve Kerkük petrolünü sahiplenmek için, boşlukta kalması olası Kürtlere "sahip çıkmak" amacından kaynaklandığını duyumsatıyordu.

Özal, "Kürtçe konuşmanın serbest bırakılmasına" ilişkin düzenlemeyi de açıklamıştı: "Yasada resmi dilin Türkçe olduğu vurgulanacak. Ve Kürtçenin nerelerde kullanılamayacağı sıralanacak. Süreli yayınlar çıkartılamayacak." Daha önce Milli Güvenlik Kurulu ve Bakanlar Kurulu toplantılarında sorunun birkaç kez tartışıldığını söyleyen Özal, bir "MGK toplantısında Kürtçe yasağının kaldırılmasının gündeme geldiğini" de aktaracaktı.

Daha sonra "genel başkan adaylarından" Mesut Yılmaz söz almış ve Helsinki ve Viyana sözleşmelerine göre herkesin anadilini konuşabilmesi gerektiğini söyleyerek "AGİK İnsani Boyut Toplantısı seneye de Moskova'da yapılacak. Demirperde ülkeleri bile çok büyük serbestlik getirdi. Problem bir tek bizde kaldı." diyecektir.

Erdal İnönü'nün Kürtçe serbestisi önerisini reddeden TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Coşkunoğlu da "Kürtçe

konuşma serbestisinin bölücülüğü teşvik edeceğini" ileri sürecek, "Biz serbestiyi getirirsek, Kürtlerin azınlık olduğunu da kabul etmiş oluruz. Çünkü dil azınlık haklarından biridir." diyerek, Kürtçenin serbest bırakılmasına karşı çıkacaktır. (*Cumhuriyet*, 30 Ocak 1991.)

## 14

"Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun", 3713 sayılı "Terörle Mücadele Kanunu"nun 23/c maddesiyle 12.4.1991'de yürürlükten kaldırıldı. Ama yürürlükte kaldığı ve uygulandığı sekiz yıl içersinde, aynı ulusun eşit üyeleri arasında etnik ayrımcılığın yeğinleşmesine neden olduğu gibi, Türkiye'nin bağlaşığı olduğu Avrupa ülkelerinin ve ABD'nin Türkiye'ye yönelik "ulusal azınlık" istemlerinin doğuşuna, seslendirilmesine ve güçlenmesine de olanak sağladı.

Kopenhag Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü Erik Siesby, 1987'de, Avrupa Topluluğu İnsan Hakları Seksiyonu için hazırladığı raporda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14. maddesinde belirtilen hakların, cins, ırk, renk, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ve soysal köken, ulusal bir azınlığa mensup olmak, mülkiyet, doğuş ve diğer statü ne olursa olsun ayrım yapılmadan kullanılacağını, ayrımları önleyerek bu azınlıkları korumayı hedeflediğini açıklayarak, Kürtçeyi yasaklayan "Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun"un (19 Ekim 1983'te kabul edilen ve 22 Ekim 1983'te yürürlüğe giren 2932 sayılı kanunun), Avrupa Konvansiyonunun 14. maddesinin ihlali olduğunu belirtecekti. Ayrıca Siesby'ye göre, Kürtçeyi yasaklayan yasa, "azınlık" haklarına aykırı olduğu için değil, yurttaşlık haklarına (eşitlik sonucu) aykırı olduğu için, Lozan Andlaşmasına aykırıydı, ve Lozan Andlaşmasının 38 ve 39'uncu maddelerinin ihlali niteliğindeydi.

"Türkçeden Başka Dillerde Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun"da yer alacak olan "Türk vatandaşlarının anadili

Türkçedir" ibaresinin ardından "Türkçeden başka dillerin anadili olarak kullanılmasına (...) yönelik her türlü faaliyette bulunmak" yasaklanıyordu. Ne var ki, Kürtçeyi özel ilişkilerde ve ticaret ilişkilerinde ve yayın konularıyla açık toplantılarda yasaklayan bu yasa, Lozan Andlaşmasının, "Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları"ndan ayrı olarak, "*Herhangi bir Türk uyruğunun*, gerek özel ve gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, *dilediği bir dili kullanmasına karşı* hiçbir kısıtlama konulmayacaktır." koşulunu çerçeveleyen 39. maddesine aykırıydı. Bu bakımdan Erik Siesby haklıydı. Kürtçeyi yasaklayan yasa yürürlükten kaldırılmış olmakla birlikte, 12 Eylül yönetiminin Lozan Andlaşmasına aykırı olarak günlük yaşam dilinde Kürtçeyi yasaklaması sorgulanmak ve Kürtçeyi yasaklayan yasanın dayanağını oluşturan Anayasanın 26, 27 ve 28'inci maddeleri yeniden düzenlenmek gerekirdi: ama bu doğrultuda bir iyileştirmeye bugüne değin gidilmedi.

12 Eylül yönetiminin çıkardığı Kürtçenin anadil olarak öğretilmesini yasaklayan yasa ve bu yasaya ilişkin olarak daha sonra düzenlenen Bakanlar Kurulu kararı ise, bugün de yürürlüktedir. Yürürlükte olan "Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu"na (2923/14.10.1983) göre, "*Türk vatandaşlarına anadilleri, Türkçeden başka hiçbir dille okutulamaz ve öğretilemez.*" (Madde: 2a). "Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller" ise, bu yasaya göre, Bakanlar Kurulu kararıyla (4.3.1992'de) belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı Özal, Başbakan Demirel ve Başbakan Yardımcısı İnönü'nün de imzasını taşıyan bu karara göre, "resmi ve özel öğrenim *kurumlarında*" yalnızca İngilizce, Fransızca ve Almanca öğretilebilecek ve öğrenilebilecek; "resmi ve özel *kurslar*da"da, yalnızca, İngilizce, Fransızca, Almanca, Rusça, İtalyanca, İspanyolca, Arapça, Japonca ve Çince öğretilebilecek ve öğrenilebilecektir. Yani anadil olarak Kürtçe, ne resmi ve özel kurumlarda, ve ne de resmi ve özel kurslarda öğretilebilecek ve öğrenilebilcek. Bu yasa, etnik kökenleri ve

dolayısıyla anadilleri farklı olan ve Lozan Andlaşmasında "azınlık" olarak kabul edilmemiş bulunan öteki etnik ve dinsel toplulukların dillerinin de, resmi ve özel kurumlarda, resmi ve özel kurslarda öğrenilmesini ve öğretilmesini yasaklayan bir yasadır, yineleyerek belirtelim bugün de yürürlüktedir.

15

Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğinin gecikeceği, AB temsilcileri tarafından olduğu kadar Alınan Cumhurbaşkanı Rau tarafından da seslendirildiği belleklerdedir. Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğinin uzun zaman alacağı özellikle belirtilirken, NATO üyesi AB üyelerinin oluşturacağı, ama AB üyesi olmayan NATO üyesi Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) dışında bırakıldığı da gözönüne alınırsa, Türkiye'nin sınırlarını, aynı zamanda AB'nin sınırları olarak, AB tarafından korunmasını, negatif bir güvence olarak algılamak da olanaklıdır.

Türkiye'nin tam üyeliğinin kabul edilmesiyle birlikte AB'nin doğu sınırları olarak da nitelenebilecek Türkiye'nin doğu ve güneydoğu sınırlarının, 1998 yılının başlarında İngiliz Dışişleri Bakanı Robin Cooke'un, "Türk hükümetine bile zaman zaman belirsiz göründüğünü" söylediği sınırlar olduğu; bu sınırların bir kısmının, 1921'de Ankara ile Moskova arasında Türkiye-Sovyetler Birliği sınırı olarak belirlenen sınırlar olmakla birlikte, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, Ermenistan parlamentosunun Ermenistan ile Türkiye arasındaki sınırı henüz tanımadığı da (bkz: Fuller, *Turkey's* ..., s. 66) biliniyor. Irak'ın kuzeyinde oluşturulacak bir Kürt devletiyle birlikte, güneydoğu sınırlarının sıcak bir tartışma içersine çekilecek sınırlar olduğu da biliniyor. Sevr Andlaşmasının ilkeleri çerçevesinde soruna yeniden bakıldığında, sınırların dışa doğru değil, içe doğru değişmesinin tartışılacağı, Demirel'in deyişiyle Türkiye'yi istikrarsızlaştıracak bir azınlık dayatması karşısında Türkiye'nin sınırlarının AB için, AB'nin

sınırları olarak "kutsal olduğu" ya da "olacağı" söylemi, geleceğin kaygılarını gidermeye yetmiyor.

Türkiye'nin, azınlıkların korunması yükümlülüğünde olduğunu ve bunun için de etnik açıdan Türk olmayan müslüman toplulukların ve özellikle de Kürtlerin azınlık halklarının özel bir azınlık statüsüyle korunacağını ileri süren Avrupa Birliği ülkelerinin temsilcilerden bazıları, Avrupa Birliği üyesi olacak Türkiye'nin sınırlarının AB'nin sınırları olarak korunacağını vurgularken, Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak alınmasının o uzakta olduğu yinelenen belirsiz güne değin, içe doğru (yani negatif) bir sınır değişikliğine neden olacak, en azından bir sınır değişikliğine başlangıç oluşturacak bir sistem değişikliğini, "azınlık statüsü" içinde dayattıklarının çoğu kez farkına varmıyorlar.

ABD Dışişleri Bakanlığının "1988 İnsan Hakları Raporu"nun girişinde, raporda yer alan "azınlıklar" sözcüğünün, politik çağrışımlardan yoksun olarak kullanıldığı belirtilirken, Türklerin, "Türk toplumunun karışık (*intricate*) mozayiğini oluşturan gruplardan herhangi birine özerklik (*autonomy*) sağlamak yükümlülüğünde oldukları"na ilişkin önerileri "devletin bütünlüğüne tehdit olarak gördükleri" görüşüne yer veriliyordu. (*Country Reports on Human Rights Practices for 1988*, s. 1198.) Bugün de, azınlık konumunda olanların kişisel ve topluluk olarak **azınlık statüsü içersinde** korunmalarının ve gelişmelerini sağlamanın, Türkiye'de "devletin bütünlüğüne potansiyel bir tehdit olarak görüldüğü" ve bu görüşün yaygın olduğu yadsınamaz.

Ama, radyonun, televizyonun henüz bulgulanmadığı, basının ve temel eğitimin ulus ölçeğinde yaygınlaşmadığı ve yoğunlaşmadığı bir dönemden bugüne, "üstün-ırk" teorilerinin Avrupa'da faşizmin ideolojisine temel oluşturduğu ve Turancıların, Türk-olmayan ırkları alt-ırk kategorisine koydukları bir dönemde, 1932'de, Kemal Atatürk'ün, **ırk** ve **ulus**'u özdeşleştirerek, ulusun tüm üyelerini "tek bir ırkın evlatları" olarak nitelemesi, daha sonra, tek bir ırk olarak Türk "ırkının", ırksal egemenliğinin yolunu açacak, 12 Eylül (1980) yö-

netiminde olduğu gibi, Kürt gerçeği yadsınacak, Kürtler en doğal haklarından Kürt oldukları için yoksun bırakılacaktır. Bugün 12 Eylülün şoven baskıcı uygulamalarının açtığı yaralar kadar, bu şoven baskılara temel oluşturan Anayasa maddeleri ve yasaların varlığı da, Kürtçe yayını olduğu gibi radyo ve televizyondan Kürtçe yayın yapılmasını, (resmi dilin ve resmi dil olarak eğitimin Türkçe olması, anadili Türkçe olmayanların eğitiminde Türkçe öğretilmesinin herhangi bir biçimde sınırlanmaması koşuluyla), Kürtçenin anadil olarak öğrenilmesinin yasal engellerini kaldırmak, Kürtçeyi olduğu kadar öteki etnik toplulukların anadillerinin de en azından özel olarak öğrenilmesinin yasal olanağını sağlamak, insan hakları ve temel özgürlükler açısından, demokratikleşme açısından bir zorunluluk olarak gündemdedir ve bu çok geciktirilmiş bir gündemdir.

Sorun, insan hakları ile temel özgürlüklerin tam olarak, ayrımsız uygulanması sorunudur. Etnik olarak Türk olmayan ama müslüman olan toplulukları, "azınlık" statüsüne almak, bu topluluklara eşitlikten ayrı olarak "ayrıcalık" (imtiyaz) tanımak, yani eşitliği negatif olarak bozmak demektir. Yeni bir azınlık statüsünün, siyasal anlamda uluslaşma sürecini, ekonomik anlamda demokratikleşme sürecini tamamlamadığı, özellikle kırsal alanın önemli ölçüde sanayileşmediği ve geleneksel ilişkilerin olduğu yörelerde demokratikleşme ve uluslaşma karşıtı süreçlerin güçlendiği, dinsel açıdan tarikatların ve cemaatlerin egemen duruma gelmeye başladığı, sosyal yapılanma bakımından Doğuda ve Güneydoğuda aşiretlerin varlığını koruduğu, uluslararası sermayeye kumanda eden devletlerin ve birliklerin **bölgesel** ve **küresel** egemenlik arayışlarının coğrafyasında çaprazlaştığı ve silah çattığı ülkemizde, Türkiye'de, dış barışı olduğu gibi iç barışı da bozacağı açıktır. Bu, en azından Türkiye'nin somut sorunları ve gerekçeleri açısından böyledir. Doğal ki, amaç, ekonomik birlik temeli üzerinde barışı ve siyasal istikrarı sağlamak ise.

26 Mayıs 2000, Ankara

# 8
# MUZAFFER İLHAN ERDOST'LA *ÜÇ SİVAS* ÜZERİNE SÖYLEŞİ

SÖYLEŞEN: **AHMET YILDIZ**

*İlk kesinleşen mahkumiyet kararını* Ne Yapmalı?*'yı yayınladıktan sonra aldınız yanılmıyorsam. 7,5 yıl. Şimdi yıllar sonra* Üç Sivas *yüzünden aldığınız mahkumiyeti, sizin deyiminizle bu trajikomik durumu nasıl açıklıyorsunuz? Alıntı yapmaktan dolayı mahkum olan ilk yazar oluyorsunuz sanırım. Bu arada bugünlerde tartışılan DGM'ler hakkında neler söyleyebilirsiniz?*

*Ne Yapmalı?* Lenin'in kitabı. Burada da traji-komik bir durum var. Var, çünkü, ben, 12 Mart (1971) döneminde, 37.5 yıllık mahkumiyetimin ilk kesiti olan *Ne Yapmalı?*'dan kesinleşen 7,5 yılın infazını yatarken, *Ne Yapmalı?* İstanbul'da iki ayrı yayınevi tarafından yayınlandı. Sıkı durun. Biri çevirimizin aynısıydı, öteki çeviri üzerinde birkaç sözcük değiştirilmişti. Ben 1974 Genel Affı ile (141 ve 142, istisna maddeler kapsamındaydı, Anayasa Mahkemesinin bu

istisna maddeyi iptal etmesi sonucu) çıktığım zaman, *Ne Yapmalı?*'yı yeniden yayınladım. Hemen savcılığa götürüldüm. İstanbul'da yayınlanan iki ayrı baskının, bizim çevirimiz olduğunu açıklayan ve bu yayınevleri hakkında açtığımız dava dosyalarını basın savcılığına sundum. Yargılandığım mahkeme, bu iki ayrı baskı ile ilgili İstanbul Basın Savcılığından bilgi istedi. İkisi için de takipsizlik kararı verilmişti. İkisi için verilen takipsizlik kararı ayrı ayrı verilmiş bilirkişi raporlarına dayanıyordu. Bir kez daha sıkı durun: Benim mahkum edilmeme temel oluşturan raporu veren bilirkişi ile İstanbul'da yayınlanan ve bizim çevirimizin kopyası olan yayınlar için rapor veren bilirkişi aynıydı. Bilmem ad vermemin gereği var mı? Ama ilginç bir şey oldu. *Ne Yapmalı?*'yı yayınladığımın ertesi günü basın savcılığına götürülmüştüm, ne var ki dava 6 ay 1 gün sonra açıldı. Mahkeme beraat vereceği sırada üyelerden biri araya girdi. Dava zamanaşımından düşürüldü.

Bu, *Üç Sivas* ile şu nedenlerle karşılaştırılabilir. Birincisi, biri çeviri, biri telif. İkincisi, biri Türk Ceza Yasasının 142. maddesinden, yani "komünizm propagandası"ndan, öteki geçici bir maddesi ile 142. maddenin de kaldırıldığı Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesinden, yani "bölücülük propagandası" yapmaktan yargılandım.

*Ne Yapmalı?* ve benzer kitapların davalarında, bilirkişilerden yargıçlara değin, çoğunun siyasal ve ideolojik yaklaşımları, kararlara yansıdı. Şu da oldu: oy birliği ile beraat veren heyet, 12 Martta, aynı kitaba, oybirliği ile mahkumiyet verdi.

*Üç Sivas*'ın konumu ise farklı. İster PKK'nin yayın organı olsun, ister olmasın (bilmem de zaten bunları), özellikle Kürt ayrılıkçıların çıkardığı belli olan bir dergide, 2 Temmuz 1993 Sivas kıyını irdelenirken, burada, Sivas'ta kurulan Cumhuriyetin, halkların üstünü betonladığı, Sivas'ta Türkiye Cumhuriyeti'ni dağıtarak, üstü betonlanan halkların özgürlüklerine kavuşacağı yazılıyordu. Halklar ise, Türkmen, Kürt, Çerkez, Laz, Gürcü, Ermeni, Arap, Rum

olarak akla ne gelirse hepsi sayılıyordu. Egemen Türklük Anadolu'dan sökülüp atılacak, halklar kendi siyasal ve askeri örgütlerini kuracaklardı!

Ben, buradan, iki sonuç çıkarıyorum. Kürt hareketinde, uç çizgide de olsa, azınlık da olsalar, Sevr'deki "Kürdistan" ile sınırlı olmayan, Sevr'de temel alınan etnik ve dinsel esaslara göre Türkiye'yi dört bir yandan bölme düşüncesi vardı. Bu, Türkiye Cumhuriyetinden şu ya da bu biçimde Kürtlerin ayrılmasından farklıydı. Üstelik Türkiye Cumhuriyetini yıkmayı amaçlamaktaydı. Bir başka derginin kapağında ise "TC dağılıyor" diye yazılıydı ve altında, "demokratlar ve devrimciler bu tarihsel anı değerlendirmeye" çağrılıyordu.

*Üç Sivas*'a bu pasajları aldım. Sonunda sorunun, "halklara özgürlük" sloganı altında Türkiye Cumhuriyeti'ni dağıtmak değil, sistemi demokratikleştirmek ve özgürleşmenin yolunu açmak olduğunu yazdım. Ama bu alıntıları, alıntıların alındığı ve kaynakların sayfasına değin gösterildiği yerde, "Derginin görüşlerini özetlemek gerekirse", "örgüte göre" notlarını düşerek ve tırnak içinde verdim. Bu alıntılar, benim düşüncem sayıldı, kitap toplatıldı, toplatma kararına itirazım bu alıntılar gerekçe gösterilerek reddedildi; bu alıntılara göre dava açıldı, mahkeme bu alıntıları benim kendi düşüncem olarak kabul etti ve hüküm tesis etti. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, kararı onadı.

Olay işte böyle.

DGM'ler için bir şey söylemiyorum. Çünkü benim çalışma alanımın ve konumumun dışında. Bu mahkemelerde yargılanmış olmaktan çok, Türkiye'de genel olarak "hukuk"un avuçlarımızın içinden göğe çıkışını, yani bitişini izlemiş olmanın kederini yaşıyorum.

> *Üç Sivas'ta, sizin tanımınızla "gelecekte tüm insanların insanlık okyanusunda buluşması, ulusal sınırların silinerek tüm insanlığın kaynaşması" olarak değerlendirdiğiniz enternasyonalizm özlem-*

*lerine bugün ne oldu? 1980'den sonra bölgemizde enternasyonalizmin tersine dönmesini nasıl açıklıyorsunuz?*

"Tüm insanların insanlık okyanusunda buluşması, ulusal sınırların silinerek tüm insanlığın kaynaşması", geleceğe yönelik bir tasarım. Ama bu aşamaya adım atabilmenin yolu, ulusal sınırların çizilmesinden geçiyor. Çünkü, insanların, insanlık okyanusunda birleşmesinden önce, ulus potasında bütünleşmesi gerekiyor. Bu pota, aşiret, kabile, sülale olarak, tekke ve tarikat olarak, mezhep ve din olarak, etnik olarak, kapitalizm-öncesi bütün geleneksel birimlerin ve bu birimleri birbirinden ayıran bağların içerisinde eridiği ya da alt öğeler olarak silinmeye başladığı ekonomik ve siyasal yeni bir potadır. Geleneksel ve o ölçüde birbirinden yalıtık ekonomik birimler, tekniğin ve teknolojinin gelişmesi ölçüsünde, merkezler aracılığıyla birbirleriyle ekonomik yönden birleşmeye ve bütünleşmeye ve bu temel üzerinde bütün birimleri birleştiren yeni bir kültür ve yeni bir siyasal yapılanma egemen olmaya başlar.

Örneğin ulaşım. Örneğin iletişim. Bir yandan demiryolları ve karayolları, birbirinden ekonomik olarak yalıtık birimleri belirli merkezlere bağlarken, aynı zamanda, bu ekonomik birimler, merkezler aracılığıyla da birbirleriyle birleşmeye başlar. İletişimin, telgrafın, telefonun, telsizin bulunması, baskı makinesi ve benzeri gelişmeler, ulusal ölçekte, enternasyonalizmin, alt evresinin gerçekleşmesinin büyük bir aşamasıdır.

Ama bu uluslaşma sürecinde, ulusun bünyesinde bulunan etnik, dinsel, mezhepsel farklılıklara göre ulusu bölmeye yönelmek, yani anti-ulusçuluk, bence bir bakıma anti-enternasyonalizmdir de. Bu nedenle ben, etnik, dinsel ve mezhepsel bölünmeyi temel alan görüşleri, "irtica" derecesinde gerici görüşler olarak niteliyorum.

"1980'den sonra bölgemizde enternasyonalizmin tersine dönmesini nasıl açıklıyorsunuz?" sorunuza gelince: Ulusun

ve uluslaşmanın iki farklı özelliğine değinmek gerekir. Ulus, kuşkusuz, kapitalizmin şafak vaktinde belirmeye başlar. Kapitalizm mi tekniği ve teknolojiyi, teknik ve teknoloji mi kapitalizmi doğurur tartışmasına girmiyorum. Ama uluslaşma, aynı zamanda, feodal egemenliğin yerini burjuvazinin almasıyla da örtüşür. Feodalitede "kast" olan sınıfların yerini sanayinin gelişmesi ve sermayenin güçlenmesiyle, ekonomik sınıflaşma almaya başlar. Artık doğuştan, insanlar efendi, köle, serf olmaktan çıkar, siyasal anlamda eşit doğarlar. Eşit doğmakla birlikte, kimileri servet ve sermaye sahibi olarak, çoğunluk da kendi emeğiyle ya da emek-gücünü satarak geçimlerini sürdüren iki ekonomik sınıfa ayrışırlar. Bunun siyasal yapıya yansıdığı sistem burjuva parlamenter sistemdir ve siyasal birlik, "burjuva ulus" olarak adlandırılır. Burjuvaların bulunmadığı, ulusun emekçilerden oluştuğu sistem ise, sosyalist ulusu oluşturur. Sosyalist ulusların birliği, emeğin ve dolayısıyla emekçinin birliğiyle, bütünleşmesiyle gerçekleşir.

Oysa Sovyetler Birliği dağılmaya başladığı zaman, emperyalist sistem, "küreselleşme"yi gündeme getirdi. Brzezinski, dar anlamda Avrasya'ya egemen olan gücün, geniş anlamda Avrasya'ya ve dolayısıyla dünyaya egemen olacağını işliyor yazılarında.

Dar anlamda "Avrasya", Karadeniz ve Hazar havzasını çevreleyen ülkeler. Geniş anlamda Avrasya, Asya ve Avrupa'dan oluşuyor. Batı Avrupa ve Doğu Asya, dünyanın en zengin üç bölgesinden ikisi. ABD, dar anlamda Avrasya'ya egemen olursa, geniş anlamda Avrasya'ya, yani Batı Avrupa ve Doğu Asya'ya egemen olacak. Dolayısıyla da dünyaya egemen olacak. Dünyanın üç okyanusunda filolarıyla sağladığı askeri üstünlüğün yanısıra Basra Körfezi'nde ve Akdeniz'deki filolarıyla, dar anlamda Avrasya'ya egemen olmak amacının ipuçlarını veriyor. Gene Brzezinski'ye göre, Sovyetlerin dağılmasının ardından, boşlukta kalan ve her biri etnik ve dinsel çatışmanın öngününde bulunan topraklarda başlamış bulunan istikrarsızlığı, büyük bir otoriter güç ile

önlemek olanaklı. İstikrarsızlığın temelinde ise başta etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıklar var.

Küreselleşme, enternasyonalizme karşı emperyalist sermayenin stratejisidir. Bugün 200 devlet, 1000 tekel varsa, yarın 1000 devlet ve 200 tekel nasıl olacak!

Emperyalist sermaye, her etnik, dinsel, mezhepsel topluluktan, bir "devletçik" yaratmak istiyor. Tekeller tekelleşerek daha bir devleşiyor. Önündeki engellerden biri ulus-devlet. Örneğin Türkiye. İkinci engel, ulus-devletler içerisinde devlet tarafından kurulmuş ve işletilen işletmeler. Bunlar özelleştirilmeden, yabancı tekeller bunları yutamaz. Bunları özelleştirmeden, işçi sınıfının sendikal gücü geriletilemez. Bunları özelleştirmeden, o, ülkenin parlamentosunu özelleştiremez.

Doğal ki, ABD'nin dar anlamda Avrasya'ya egemen olmak isterken, Türkiye ile Rusya'yı bileşik kabın iki hanesine yerleştirmek istediği gözardı edilmemeli: Rusya büyürse, Türkiye küçülür; Türkiye büyürse Rusya küçülür. Türkiye'nin büyümesi için, bir Türk federasyonu öneriliyor. 225 milyon nüfuslu Türk federasyonunun gerçekleşmesi için, Türkiye'nin kendisinin, kendi dışındaki toplulukların merkezinde ve bu toplulukların katılacağı bir federatif yapıda olması öneriliyor.

Sivas'ın ikinci yılında, benim *Üç Sivas*'a bir pasajını aldığım yazıda belirtildiği gibi, Sivas odağında, "halklar" yeniden özgürlüğe kavuşturuluyor. Kim bu halklar? Türkmen, Kürt, Arap, Ermeni, Çerkes, Rum, Gürcü, Laz vb.. Kim sökülüyor ve sürülüyor Anadolu'dan? Egemen Türklük. Yani "Kemalistler"! Çünkü, Daniel Elazar'ın söylemiyle, Ortadoğu'da, ulus-devletler, elli yıllık, yetmiş yıllık da olsalar karşılaştıkları büyük siyasal sorunları çözmekte yetersiz kalmışlardır. Dinsel ve etnik, yani doğal ve geleneksel örgütlenme biçimlerine göre, bu topluluklar yeniden örgütlendirilmek isteniyor. Bunun için de, Ortadoğu'da, İsrail hariç, ulus-devletlere son verilmesi amaçlanıyor. Küreselleşme boyasını kazıyın, altından çıkan etnik ve dinsel bö-

lünmedir.

İnsanlığın özgürleşmesini ifade eden ve uluslaşma eşiğinden emeğin ve emekçilerin evrensel birliğini ifade eden enternasyonalizme uzanan çizgi ile insanların emperyalist sermayenin kölesi durumuna gelmelerini, yani köleleştirilmelerini ifade eden küreselleşme. Türkiye küreselleşmenin bölgedeki en stratejik noktasında bulunuyor.

*Üç Sivas'ı okuduktan sonra ve bugün Abdullah Öcalan'ın yakalanması sonucu ortaya çıkan uluslararası durumu gördükten sonra şu artık açık ki PKK gerçekten de resmî ağızlarda sakız edilse de dış güçlerin bir oyuncağı konumunda. Örneğin Yunanlıların böyle birden Kürt halkı sevdalısı olduğu ortaya çıktı. Yazdıklarınızın gerçekleşmesi sizde ne gibi duygular uyandırıyor?*

*Üç Sivas*'ta "şeriat ayaklandı" değerlendirmesinin, olayı başlatanlar ile başlatmalarının öznesini oluşturan PKK olgusunu örttüğünü açıklamaya çalıştım.

Kuşkusuz bir "şeriatçı ayaklanma"dan söz edilebilirdi. 37 kişinin yaşamını yitirdiği de bir gerçekti. Çünkü, 1950'li yıllarla birlikte, yani Demokrat Parti'nin iktidarıyla vurgulanan "dinin canlandırılması" politikası, materyalist eğitime, yani pozitif bilimsel düşünceyle içiçe olan laik eğitime karşı açılan savaşın bir görüngüsüydü. CENTO ile bütünleşen dinin canlandırılması politikası, Türkiye, İran ve Pakistan'da, islamın politikleşmesiyle birlikte genişledi ve yoğunlaştı.

Uluslararası anlamda, CENTO'yu ve bu üç ülkede islamın canlandırılması politikasını, Sovyetler Birliği'nin sıcak denizlere sarkmasını önlemek, kuzey ile güney arasında bir duvar-kuşak oluşturmak amacından kaynaklandığını düşünmek gerekir. İçeride ise, dinin canlandırılması, materyalist ve laik düşünüşe ve dünya anlayışına karşı ve bir sonraki aşaması olacak olan ateizme ve sosyalist dünya an-

layışına karşı dinsel inançla yetiştirilmiş, tarikatlara ve tekkelere bağlı ve bağımlı kuşakların, bu ülkelerde sisteme ve dolayısıyla devlete egemen olmasını amaçlıyordu.

Bütün bunların bir parçası olarak, örneğin, sünni islamın politikleşmesinde etkin olan nakşibendi tekkeleri Sivas'tan güneye ve doğuya doğru fiilen meşrulaşmıştı. Isparta'dan güneydoğuya, Urfa'ya ve Bitlis'e doğru nurculuk, zamanın iktidarının (Menderes'in) "resmi" desteğine sahipti.

Sıvas'ın güneyinde ve güneydoğusunda Kürt-aleviler, kuzeyinde ve kuzeybatısında Türk-aleviler yoğundular. Dinin canlandırılması, halkı müslüman olan bir ülkede islamın politikleşmesine ve bu da sünni islamın egemenliğine götürüyordu. Aleviler, Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi, "kast" olarak, "İslam milleti"nden dışlanmış alt-kast olarak, siyasal eşitlik haklarını fiilen yitirmeye ve "kızılbaşlık" ile "kızıl"lık özdeşleştirilmeye başlanmıştı. Sivas, 2 Temmuz 1993'te, Kur'an'ın saygınlığını kurtarmak için kan dökmeye hazırlanmış durumdaydı.

Ama bu hazırlanmış kitleyi harekete geçirmek için bir neden olmalıydı ve harekete geçireceklerin bir amacı olmalıydı.

Ben, Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu tutanaklarını okuduğum zaman, böyle bir olayın iki ay önce gerçekleştirilmek istendiğini, ama bunun ortamının bulunmadığını, Pir Sultan Abdal şenliklerinin böyle bir kitlesel olay için elverişli olduğunu öğrenecektim. Nedeni, Sivas'tan Amanos'a, Sivas-Tokat-Amasya'dan Erzincan'a, PKK ile, silahlı kimi örgütlerin bu iki hatta birleşmiş olmalarıydı. Amaçları, Türkiye Cumhuriyeti'ni dağıtmak, halkları özgürlüğe kavuşturmaktı! Üstelik aralarında da, Sivas'ın doğusu ve batısı iktidar için paylaşılmıştı. Ben, *Üç Sivas*'ı yayınladıktan sonra, anlaşmalarını da yayınladılar, ayrılıp ayrı ayrı hareket ettiklerini de kendileri yazdılar.

Ama 2 Temmuz 1993'te alevileri ve laikleri hedef alan tertip, aslında, PKK'nin Sivas'a yerleşmesini ve Sivas-Samsun yolunu tutmak istemesini önlemeyi amaçlıyordu.

Nedenini, ben, "Sivas'tan Gazi"ye adlı yazımın yayınlanmasından sonra, çalışmamı, Sivas olaylarının gerisine kaydırdığımda görmeye başladım. Sivas kıyımından hemen hemen bir yıl önce, *Cumhuriyet*'te yayınlanan bol haritalı bir haber yazıda, Bakü petrolünün ve Orta Asya petrol ve doğalgazının Batı pazarına, yani Akdeniz'e ulaşımını sağlayacak petrol boru yolları tasarımları yer alıyordu. Doğu Anadolu'ya Ermenistan üzerinden ulaşacak petrol boru hatlarına ASALA, Beyrut'ta yaptığı açıklamada belirttiği gibi karşı çıkıyordu. Gürcistan üzerinden Doğu Anadolu'ya girmesi düşünülen petrol boru yolunda, PKK, kanlı eylemler koyuyordu. Hatta, daha sonra yayınladığım *Küreselleşme ve Osmanlı "Millet" Modeli Makasında Türkiye* adlı kitabımda belirttiğim gibi, petrol boru hatlarının geçmesi tasarlanan güzergahta, konsorsiyuma katılan ülkelerin temsilcilerinin yapacağı otomobil gezisinden birkaç gün önce, Bingöl'de, terhis olmuş evlerine dönen 33 kişi, otobüsten indirilerek kurşuna diziliyor ve haberin duyulmasının ardından bazı yabancı firma temsilcileri, bölgede sıcak çatışma olduğunu belirterek geziye katılmaktan vazgeçtiğini açıklıyordu.

*Üç Sivas*'a, Öcalan'ın bir Rus gazeteciye petrol boru yolları ile Sevr'i anımsatan sözlerini aldım. Daha sonra *Özgür Gündem*'de yayınlanan bir manşet haber de, petrol boru hatları üzerine oynanan oyunla ilgili Öcalan'ın açıklamaları "petrol boru hattında Kürt mühürü" başlığı altında verildi. Petrolün (ve suyun) dünya ölçeğindeki önemini vurgulayan Öcalan, petrol boru hatları konusunda, kendileriyle anlaşmayan ülkelerin bu hattın yapımına izin vermeyeceklerini söylüyordu.

Bu nedenle olsa gerek ki, Samsun ve Kırıkkale üzerinden Ceyhan'a bir petrol boru hattı tasarlanmıştı. PKK'nın Samsun yolunu tutmak için Sivas'a yerleşmesinin nedeni de, bence, petrol boru hattının önünü kesmekle ilgiliydi.

Ayrıca başka petrol boru yolları da tasarlanmıştı. Bunlardan biri İğneada ile Saroz Körfezi arasındaydı. Yani Trakya'dan Ege denizine bir petrol yolu tasarlanmıştı. Tam

da bu sırada, Kardak kayalığına, bir papaz Yunan bayrağı çekerek, Ege'de kriz yaratmıştı. Gene *Üç Sivas*'ta açıkladığım gibi, tam da bu sırada, Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan'la bir konsorsiyum oluşturuyor, Karadeniz'den tankerle Bulgaristan'a gelecek petrolün, Yunanistan'dan Ege'ye ulaşımı tasarlanıyordu.

Burada, Hazar havzası petrolleri üzerinde yoğunlaşan paylaşım savaşı, bu paylaşımda yer alan ülkelerin, kendi konumlarına göre, PKK ile ilişkilerini izliyoruz. Kuşku yok ki, bu ilişki, yalnızca petrol ile sınırlı değil. Petrol gibi PKK ile de sınırlı değil. Türkiye'nin bölünmesini, bölgesel güç konumundan, emperyalizmin güttüğü bir eyalete dönüşmesini Sevr Anlaşmasından bu yana bekleyen devletler, devletçikler, uluslar, ulusçuklar, Türkiye'nin güçlenmesini çıkarlarına aykırı buluyorlar. PKK, her ne kadar daha sonra "federasyon" istediğini söylüyorsa da, Eruh ve Şemdinli karakollarına silahlı saldırı ile başlattıkları "savaş", ayrılma ve ayrı devlet kurma mesajını içeriyor.

Aynı amacı içerisinde taşıyan Ermenistan, Ege'yi ve Trakya'yı kendi ata toprağı olarak almak isteyen Yunanistan, PKK ile burada birleşiyor. ABD, bir yandan Türkiye'yi, federasyona zorlarken, bir yandan 225 milyon nüfuslu Turk federasyonu senaryosunu, Rusya'nın küçülmesine endekslıyor. Yani hem Türkiye federasyonlara bölünmeli diyor ve hem de Balkanlar'dan Orta Asya'ya büyük bir federasyonun kalbi olmalıdır Türkiye diyor.

Bu ise, Rusya'nın nüfus ve toprak olarak küçülmesi koşulunu içinde taşıyor. Rusya, Türkiye'ye, petrol boru hatlarını kaptırmak istemiyor. ABD, hem federasyon için çaba harcıyor, hem de Türkiye'nin federasyona boyun eğmesi için zayıflamasını arka planda destekliyor.

Anlayacağınız, bir satranç tahtası önündeyiz. Küçük bir yanlış, şahın piyon tarafından yenilmesine neden olabilir.

Ben, *Üç Sivas*'ta, Yunanlılar ile ayrılıkçı Kürtler arasında, daha Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, İngilizlerin bir ittifak oluşturmaya çalıştığını açıklayan üç belge yayınla-

dım. Yunan askeri Ankara üzerine yürürken, Doğuda, Sivas'ta ya da Malatya'da Ankara'dan kopmak isteyen Kürtler ile Yunanlılar arasında oluşturulmak istenen ittifak, kimi Yunan siyasilerinin PKK ile oluşturduğu ittifakın ilk tipi olarak önem taşıyor.

Ayrıca, *Üç Sivas*'ta, Yunan delegelerin BAB'da ulusal kurtuluş savaşı veren örgütlerin silahlı eylemlerinin "terör" sayılmaması için verdikleri önergeden sözettim ve bunun ifade ettiği anlamı açıkladım. Çünkü Birleşmiş Milletler tarafından benimsenen "Ulusal kurtuluş savaşları" statüsüne göre, sömürgeci amaçlarla işgal ve ilhak edilmiş ya da ırkçı rejim uygulanan topraklarda, işgal ve ilhaka karşı, ırkçı rejime karşı savaşan örgütler ulusal kurtuluş savaşı veren örgütler olarak niteleniyor. (Filistin Kurtuluş Örgütü gibi), ve bunlar, BM'ye "gözlemci" olarak alınıyor.

Yunanistan'ın BAB'daki çabası gerçekleşmedi ama, amacı, PKK'nin BM'ye gözlemci olarak alınmasını sağlamaktı.

Ben bunları açıkladım *Üç Sivas*'ta. "Yazdıklarınızın gerçekleşmesi ne gibi duygular uyandırıyor?" diye soruyorsunuz. Ben Kemalistlerin "Batı Ermenistan"ı, yani Erzurum, Van, Bitlis'i işgal ve ilhak ettiğini, "Kürdistan"ı işgal ve ilhak ettiğini, ırkçı rejim uyguladığını, Ege'yi Osmanlı İmparatorluğunun sömürgeci amaçlarla ilhak ettiğini ve Kemalistlerin de bu mirası devralmakla Ege ve Trakya'nın Kemalistler tarafından sömürgeci amaçlarla işgal ve ilhak edilmiş olduğunu ileri süren görüşlerin, bilimsel görüşler değil, Birleşmiş Milletler Ulusal Kurtuluş Savaşları Statüsüne, "siyasal gerekçe" hazırlamak amacıyla ileri sürülmüş öznel (subjektif) görüşler olduğunu belirttim. Yunanistan'ın amacı burada gizlidir. Bunu aydınımız, yazarımız bilmiyor, yazıyorum anlamak istemiyor. Beni faşist yöntemler uygulayan bir sistemi savunuyormuşum gibi göstermeye çalışanlar az değil.. Savcısı, yargıcı, yazarı, çizeri anlamıyor, kitap toplanıyor ve ben mahkum oluyorum.

"Nasıl bir duygu?" diyorsunuz. Ülkesinin demokratik-

leşmesini, devrimcileşmesini ve insanlığın özgürlüğe giden yolunun önünün açılmasını isteyen bir insan, sanırım, bazı şeyleri görmüş ve açıklamış olmaktan övünç duymaz. Benim yaptığım sorumluluğumun gereği.

> *Özür dilerim. Ben övünç duyuyorsunuz gibi bir düşünceyi asla kastetmedim. Bu duygunun acılığını vurgulamak istediğim için sordum. Bir de sorumlu bir aydının yalnızlığını...*
> *Üç Sivas'ta ulusal sorun üzerine oldukça teorik değiniler var. Bunu belirtmek istiyorum. Çünkü ulusal sorun üzerinde herkes bir şeyler söylüyor. Yapmış olduğunuz ulus tanımını biraz açabilir misiniz okurlarımız için? Cumhuriyetin ırkçı bir temel üzerine oturmadığını da?*

"Ulus" günümüzün en önemli gerçeği. Ama sosyalist literatürü tararsanız, Stalin'in 1914'te yazdığı "Marksizm ve Ulusal Sorun"daki ulus tanımına çakılır kalırsınız.

Bu, beni rahatsız etmiştir. Özellikle 12 Eylül yönetiminin, anadil olarak Kürtçeyi, sokakta, işyerinde vb. konuşulmasını yasaklamasından sonra, *Ulus, Uluslaşma ve Demokratikleşme*'yi yazdım. İlk kez ulus tanımını burada geliştirdim. Bu kısa, ama "önemli" bulduğum çalışma yayınlanmak için gönderdiğim gazetede çöpe atılmış olmalı. Ben de bir kitapçık olarak yayınladım. Ulus tanımımı, daha sonra *Cumhuriyet*'te yayımlanacak olan "Milliyetçi Ayrışma mı, Uluslaşma ve Demokratikleşme mi?" adlı yazımda yineledim. Son olarak da *Üç Sivas*'ta özellikle etnik-milliyetçiliği olduğu kadar, panislamist ve pantürkist görüşlerin gerici niteliğini belirtmek açısından da, ulus tanımını yinelemek gereğini duydum. *Üç Sivas*'ta yazdığım biçimiyle yinelersem, "ulus"u şöyle tanımlamak gerekir:

"Ulus ne ırk-toplulukları federasyonu, ne kavimler koleksiyonudur; ne din, ne mezhep, ne tarikat, ne de şeriat topluluğudur. Ulus, kapitalizm-öncesi dinsel, ırksal, soysal

olarak oluşmuş geleneksel bölüntülerin yeni bir birliği de değildir. Birleştiren, biraraya getiren ortak çıkar bağı ne dindir, ne tarikat, ne soy, ne de ırk. (...) Üyelerinin, devletin tebaası olmaktan eşit yurttaşa, soysal (aşiret gibi), dinsel (tekke ve tarikat gibi) bağımlılıktan özgür bireye yükseldiği, kastsal sınıflaşmadan ekonomik sınıflaşmaya devrimleştiği, birbirinden yalıtık ekonomik birimlerin merkezlere bağlanarak birbiriyle bütünleştiği bir yapılanmayla birlikte oluşan siyasal birliktir (birimdir) ulus."

Uluslaşma süreci ile ulusların oluşumu ve uluslaşmanın tamamlanma biçimleri, tarihten günümüze farklılık gösterir. Burada bizim için önemli olan, Cumhuriyet'in kuruluşunda, imparatorluk kurmuş olan kavmin, yani Türklerin önderliği sözkonusu olmakla birlikte, Kemal Atatürk, bu ulusun, yalnızca Türklerin ya da bütün Türklerin ulusu olmadığını, çeşitli konuşmalarında açıklar. Benim "Küreselleşme" içinde yer alan "Demokratikleşme Açısından Güneydoğu" başlıklı söyleşimde, Cumhuriyet'in, başlangıçta "modern ulus" olmayı temel alan ve hedefleyen bir anlayış üzerine kurulduğu belgelere dayanılarak açıklanır.

Bu nedenle belirtmek gerekir ki, *Üç Sivas*'ta, "Cumhuriyet'le birlikte modern bir ulusun oluşum süreci"nin başladığını yazdığım yerde, "Cumhuriyet[in], tüm Türklerin ya da müslüman toplulukların birliği değil, Misak-ı Milli sınırları içerisinde kalan ve dili, dini, ırksal kökeni ne olursa olsun tüm halkın siyasal bağımsızlığını ve yasal eşitliğini temel alan modern uluslaşma sürecini başlatan bir yönetim biçimi olarak yaşama geçtiğini" yazarken, daha önce yazılmış çalışmalarımın tanımsal bir özetini sunduğum bilinmeli. Ve Cumhuriyeti, gerici, şoven ya da emperyalist sisteme bağımlı bir cumhuriyete dönüştürme çabalarına karşı, biz, cumhuriyeti, kuruluşunda belirlenen modern ulus temeline oturtmak savaşımı vermeliyiz.

> *Üç Sivas'ta gerçekten mükemmel tespitler var? Bunu açıkça söylemek gerek. Cumhuriyeti yıkmaya*

*çalışan güçlerin —PKK'nin ve para-militer güvenlik güçlerinin— aynı noktada buluşmuş olmaları, siyasal partilerin toplumsal sınıfların birer temsilcisi değil de etnik, dinsel temelde tanımlanmış grupların temsilcisi haline gelmiş olmaları vs. gerçeklerinin yanında Cumhuriyeti yıkmak, parçalamak yerine onu demokratikleştirme mücadelesinde legaliteden sözediyorsunuz. Engels'in söylediklerinde düşmanın oyununa, yani bizi şiddete çekme isteklerine atıfta bulunuluyor. Engels değişen şartlardan da sözediyor. Bugünkü şartlar legaliteyi ne derece olanaklılaştırabilir?*

Engels, Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'na yazdığı önsözde, değişen savaşım koşullarına değindiği gibi, devrimci hareketin, yasallık içinde daha da geliştiğini ve gürbüzleştiğini yazar. Marx ve Engels, devrimci ideolojinin ve devrimci sınıfın örgütlenmesinin yasal olanakları için, gerici parlamentolarda da olsa siyaset yapabilmek için savaştılar. Devrimci ideolojinin ve emekçi sınıfların devrimci partisinin kurulmasının yasal olanakları, gene devrimci savaşımla kazanıldığı zaman, illegaliteyi ve şiddeti seçmek, Marx ve Engels'in "anarşizm" olarak niteledikleri bir davranış olsa gerek. Engels, burjuvazinin, "yasallık bizi öldürüyor" çığlıklanmasının yanısıra, gene burjuvazinin, devrimci hareketi yasal olmayan (illegal) yollara çekmeye çalıştığı yerde, yasallıktan yararlanmayı pasiflikle ve devrimci savaşımdan kaçmak olarak niteleyenleri eleştirir.

*Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, hatta dağıldığı gece tarih atlaslarının yeniden açıldığını söylüyorsunuz. Son onbeş yılda kendini sol olarak tanımlayan hareketlerde TC kavramını kullanmak ve bunun altında da Cumhuriyeti "yıkmak" ve "parçalamak" bir moda gibi neredeyse. Onbeş yıl öncesinin sol düşüncesinde böyle bir düşüncenin —*

*Ermeniler de, Yunanlılar da, Kürtler de kendi devletlerini kursun, ne olacak ki anlayışlarının— izi bile yoktu? Bu Atlas'la yeni solcuların —ben bunlara 12 Eylül solcuları diyorum— tuhaf bir ilişkisi var mı?*

Bu soruyu, sanırım yukarda yeterince yanıtladım. *Küreselleşme*'de değindiğim bir başka nokta da şu: Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından, Brzezinski, tarih atlasını açıyor, bölgede istikrarın imparatorluklarla (Roma gibi, Moğol gibi, Osmanlı gibi) sağlandığı sonucundan yola çıkarak, istikrarsız olan Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya'da, otoriter bir gücün istikrarı sağlayacağını ileri sürüyor. Bu "otoriter" güç ise, kuşku yok ki ABD'dir.

Yeni solcular, ya da 12 Eylül solcularına gelince, bunların solculuklarına akıl sır erdiremediğim gibi, kimi cafcaflı ve gösterişli, kimi kasıntı ve bilgiçce sözlerini kazıdığım zaman altından, ya işaret parmağını gösteren Sam Amca'yı ya da onun modern temsilcisi Clinton'ın "saf" gülüşünü görüyorum.

*Bu düşünceler sonucu Kemalist diye karalanmak sizi ürkütüyor mu?*

Benim sosyalizme kemalizmden geldiğim bilinir. Nasıl ki materyalizm, diyalektik materyalizmin basamağını oluşturursa, kemalizmin de, sol-kemalizm olarak ülkemizde sosyalizmin basamağını oluşturduğu gerçeğini kavramak gerekir. Devrimlerin, karşı-devrimleri saymazsak, tarihsel aşamalar olarak birbirlerini izlediği, ulusalcı ve bağımsızlıkçı küçük-burjuva demokratik devrimin, sosyalist devrimin kaidesini oluşturduğu, hatta KİT'ler gibi sosyalist devrimin bazı görevlerini gerçekleştirdiği niçin gözardı ediliyor!

Emperyalist gericiliğin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sol-kemalistleri hedef almış olmasının anlamı

üzerinde niçin durulmuyor? Aksoy, Üçok ve Mumcu'nun öldürülmesinin, laik ve ulus-devlete yönelik emperyalist gericiliğin saldırısı olduğunu sosyalistler niçin göremiyor?

Ayrıca belirteyim ki, benim marksistliğimi sorgulayabilecek tek bir marksist varsa, buyursun gelsin. Doğal ki sosyalistlere "bok" atmayı iş edinmiş, kendisini sosyalist olarak niteleyen hastalar hariç. Onları "raporlu" sayıyorum.

*Edebiyat ve Eleştiri*, Mart-Nisan 1999, Sayı: 41-42

# 9
# MUZAFFER İLHAN ERDOST İLE SÖYLEŞİ
## YÖNETEN: HASAN BENLİ

**Mülkiyeliler Genel Birliği Merkezi 15 Mayıs 1999 günü Birlik salonunda Muzaffer İlhan Erdost'la Dayanışma amacıyla bir toplantı düzenledi. Takip eden sayfalarda okuyacağınız metin bu toplantının bant çözümleridir. Bant çözümleri Muzaffer İlhan Erdost tarafından redakte edilmiştir.**

**HASAN BENLİ** – Değerli konuklar, Mülkiyeliler Birliğinin düzenlediği Muzaffer İlhan Erdost ile dayanışma toplantısına hoş geldiniz.

Yazar ve yayıncı Muzaffer İlhan Erdost, 1960 öncesinde şiir, öykü, deneme ve eleştiriyle yazın yaşamının içinde oldu. 1960'lı yıllardan bu yana sanatçı yönüyle yazın yaşamında yer almaya devam ederken, yazılarında ağırlıklı olarak toplumsal sorunlar, Türkiye tarihi, tarım, faşizm ve demokrasi gibi konulara eğildi. 1965 yılından bu yana Sol Yayınlarının sahipliğini ve yönetmenliğini yapıyor. Onur Yayınevi yönetmeni kardeşi İlhan Erdost'un, 12 Eylül döneminde gözaltına alındıklarında dövülerek katledilmesinden sonra Onur Yayınlarının sahip ve yönetmenliğini de sürdürüyor.

Sayın Erdost, yayınladığı kitaplardan ve yazdığı yazılardan dolayı baskılara uğradı, cezaevinde yattı ve işkence gördü. 1990'lı yıllarda yayınladığı *Ulus Uluslaşma Demokratik-*

*leşme, Faşizm ve Türkiye, Türkiye'nin Yeni Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas, Küreselleşme ve Osmanlı Millet Modeli Makasında Türkiye* kitaplarında ulus-devlet, faşizm ve emperyalizm konularındaki görüşlerini topladı.

Değerli konuklar, Mülkiyeliler Birliği, özellikle 12 Eylül sonrası dönemde demokrasi mücadelesinin her zaman içinde olmuştur. 12 Eylülün baskıcı dönemlerinde zarar gören, baskı gören tüm demokrasi güçleri Mülkiyeliler Birliğinin çatısı altında toplanabilmiştir. Mülkiyeliler Birliği, o dönemden bugüne kadar bu çizgisini, bu misyonunu kararlılıkla sürdürmektedir. Bugün de bu misyonun bir örneğini vererek, Sayın Erdost'a destek vermek, dayanışmak için toplanmış bulunuyoruz. Katılımınız için hepinize teşekkür ederiz. Sözü Sayın Erdost'a bırakıyorum. (Alkışlar)

**MUZAFFER İLHAN ERDOST** – Aramızda çok değerli ağabeylerimi, çok sevgili arkadaşlarımı görüyorum, tanımadığım yüzler de var. Geçenlerde beni bir ödül törenine çağırmışlardı. Ben ödülü hiçbir zaman sevmedim. "Bir gün bana ödül verirlerse ne yaparım?" diye kaygılanıyordum, ama verdiler. Yayıncılar Birliğinin İfade ve Düşünce Özgürlüğü Ödülü. Gittim, Ragıp Duran konuştu. Ödül paylaştırılarak üç kişiye verilmişti. Türkiye'nin düşünce ifade özgürlüğü açısından bir tablosunu çizdi Duran. Ben konuşmayacaktım, hiç hazırlıklı değildim, ödülü alıp teşekkür ederek ayrılacaktım. Duran konuşunca, ben de konuşayım diye düşündüm, aklıma 74'te cezaevinden çıktığım zamanki konumum geldi; o zaman 37,5 yıllık kesinleşmiş hapis cezam ve ayrıca biri sıkıyönetimde, biri de yerel adliyede devam eden iki davam vardı. Hiçbir zaman tasarlayamıyordum Ankara Merkez Kapalı Cezaevinin kapısının önüne serbest çıkacağımı. Genel Af Yasası sonucu cezaevi kapısının önüne çıktığımda keyif duydum ve o keyfi de yıllarca yaşadım. Bu keyfi kesen, yaşamımda çok acı olaylar da oldu; işte bunları düşünerek kürsüye geldim, konuşurken, dedim ki "Çıkmanın keyfini yaşamak için gülerek girmek düşüncesindeyim ve cezaevine

gülerek gireceğim."

Geçenlerde İlhan Selçuk'la, İstanbul'da yemek yiyorduk, "Gülerek cezaevine girilmez" dedi. Eşim de dün sabah "Gülerek girilir mi, nasıl öyle konuşuyorsun?" dedi. Oysa böyle bir yargı, böyle bir yargılama, böyle bir karar, böyle bir Türkiye ortamında bu kitaptan dolayı eğer ben cezaevine giriyorsam, bu cezaevine gülerek girilir. Doğal ki ben gülüyorum, ama ne için, kimler için güldüğüm açık. Çünkü temsil ettiğim sayısız değer var. Türkiye'nin demokratikleşmesi için, devrimcileşmesi için, özgürleşmesi için savaşım verdim ve kitap, bu savaşımımın bir parçası. Bundan dolayı cezaevine giriyorsam ve bundan dolayı beni cezaevine sokuyorlarsa, ben ancak buna gülerim.

Değerli dostlar, Mustafa Şerif sabah telefon etti, uyardı beni. "Sen, dolu bir insansın, uzun konuşabilirsin, 50 dakikayı geçmesin" dedi.

*Üç Sivas*'ı 1996'da yayınladık ve yayınladıktan sonra basına filan göndermeden tatile gittim. Bir hafta sonra Barışta telefon etti, "*Üç Sivas* toplatıldı" dedi. Terörle Mücadele Yasasının 8'inci maddesinden kitap toplatılmıştı. İfadem alındı. Sonra Ankara 1 Nolu Devlet Güvenlik Mahkemesinde yargılandım. Bir yıl hapis cezası verildi. Yargıtay Dokuzuncu Dairesi bu kararı oybirliğiyle onadı. Başsavcılığa avukatlarım itiraz için başvurdu. Başsavcılık itiraz etti. Ceza Daireleri Genel Kurulu itirazı reddetti. Ben, dün Başsavcılığa tashihi karar talebinde, kararın düzeltilmesi isteminde bulunan bir dilekçe verdim. Dün akşam üstü bana Ceza Daireleri Genel Kurulunun sekiz sayfalık gerekçeli kararı geldi. Gerekçeli kararın dört sayfası giriş ve gerekçe, diğer dört sayfası, Kurul Başkanının muhalefet şerhine ilişkin, son derece önemli. Gerek Terörle Mücadele Yasasındaki 8'inci maddeyi, gerek Anayasa çerçevesinde düşünce özgürlüğünü değerlendiren, eleştiren ve ayrıca kitabı değerlendiren ve eleştiren bir çerçeve içersinde Genel Kurulun kararına muhalefet ettiğini belirtiyor. Bu da bizim için son derece önemli, Türkiye'de düşünce özgürlüğünün gelişmesi açısından.

Mahkeme aşamaları böyle. Belki muhalefet şerhinden bazı bölümler de okunabilir, ama dört sayfa olduğu için okumayayım. Son derece önemli bir muhalefet şerhi. Bu, beni bir ölçüde rahatlattı. Şöyle düşündüm, üç yargıç Devlet Güvenlik Mahkemesinde, beş yargıç Dokuzuncu Ceza Dairesinde olmak üzere sekiz kişi. Ceza Daireleri Genel Kurulunun kaç kişiden oluştuğunu bilmiyorum, kaç kişi girdi bilmiyorum, ama 40-45 kişi diyorlar. Eğer onlarla birlikte toplanırsa, 50 kişilik bir yargıçlar kurulundan bir kişi, bu kitapta suç işlenmediğini açık ve net bir biçimde koyuyor. Bir üye de itiraza uyulması doğrultusunda muhalefette bulunmuş. Bu da bir ışık; yani benim davam açısından değil de, Türkiye'de düşünce özgürlüğünün sıfır noktasında olmadığını, henüz can çekişme noktasında bile olsa, canının çıkmadığını göstermesi bakımından önemli bir ışık.

*Üç Sivas*, 128 sayfadan oluşuyor, öyle adı çok geçtiği için büyük kitap filan sanmayın. Bu kitapta dört yazı var. Bu yazılardan bir tanesi "*Üç Sivas*" adını taşıyor. Nasıl bir *Üç Sivas*? Kitabın tam adıyla: *Türkiye'nin Yeni Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas*. 80 sayfalık bir yazı. Bu 80 sayfalık yazıda 128 alıntı var. Alıntıların 30'u kitaplardan, 27'si gazete yazılarından, 40'ı gazete haberlerinden, 29'u dergi yazısı, biri de TV haberi. Bu alıntıların içerisinden iki tanesi DGM Savcısının suç bulduğu paragrafları oluşturuyor. Bu paragrafları, ben ifadeye gittiğimde ilk olarak bana sordu DGM Savcısı ve bana sorduğu zaman "Nasıl olur efendim, bu paragrafın zaten hemen başında 'bu alıntıları özetlemek gerekirse' diye başlıyor paragraf" dedim. Alıntılar da hemen yukarıdaki alıntıların özeti. Kaynakları gösterilmiş ve burada tırnaklar içerisinde tekrar alıntılardan aktardığım pasajları, terimleri, deyimleri, sözcükleri gene tırnaklar içersinde vermiştim. "Nasıl benim düşüncem olabilir? Ben kendi düşüncemi bir de sonuçlar bölümünde yazdım" diye belirttim ve başka şeyler sordu, kitabı karıştırdı sordu, 1 saat 40 dakika. Vahap Erdoğdu gelmişti, dışarda bekliyordu, "Acaba Muzaffer'i aldılar, bir yere götürdüler mi?" filan diye de kaygıya kapıl-

mış; çünkü 1 saat 40 dakika süren bir ifade. Ama ifade tutanağı bir sayfa bile sayılmaz. Bilirsiniz tutanakta giriş vardır, kimlik saptanır, adres yazılır, tutanak ise bir sayfa. Bana sonradan iddianameye temel alınacak alıntılarla ilgili hususun sorulduğu ve benim buna verdiğim yanıt tutanağa geçmedi. Ama iddianame bu iki paragraf üzerine kuruldu. Bu iki paragraf da 2 Temmuz Sivas kıyınından bir yıl sonra yayınlanan bir dergiden alınmıştı.

Yazılı sorgu/savunmamda belirttiğim gibi, kitapta yer alan paragraflar İddianameye aktarılırken: "*2 Temmuz Sivas kıyınından bir yıl sonra yayınlanan bir dergide...*", "*Aynı yazıdan şu pasajları aktarmak da gerekecek*:", "*...ileri sürüldüğü gibi*", "*...ileri sürülür*", "*Aynı dergiye göre*", "*Son olarak şu tümceleri de aktarmak yararlı olacak*:", "*Bu görüşler şöyle de özetlenebilir*:" ibareleri çıkartılmış.

Gene kitapta yazım kurallarına uygun olarak "alıntı" olduğunu belirten ve tırnak ("...") içersinde verilen: "*düğümdür*", "*kavşak*", "*halklar*", "*Kürdistan halkı bağımsızlığa*", "*Anadolu halkları*", "*Anadolu halklarını demokrasiye ve özgürlüğe kavuşturma*", "*egemen Türklük*", "*Ermeni, Arap, Türkmen, Laz, Gürcü, Çerkes*", "*Egemen Türklük*" ibareleri, İddianameye tırnaklar çıkartılarak yazılmış.

Dolayısıyla, kitapta bu paragrafların alıntı olduğunu belirten cümleler ve ibareler, ve gene alıntı olduğunu ve benim düşüncem olmadığını belirten imla işaretleri, İddianameye çıkartılarak aktarılmış. Bu paragraflardaki düşünceler, benim düşüncem olarak gösterilmiş. İddia, cümle, ibare ve tırnakların çıkartıldığı böyle bir alıntıya dayandırılmış.

Esas Hakkındaki Mütalaada ise, şu şu paragraflarda ve sayfalarda yoğun olmak üzere (8-10 sayfa sayıyor) tüm kitapta bölücü örgütün propagandasını yaptığım iddia ediliyordu. Ben de *Üç Sivas* yazısını amacım açısından özetleyen geniş, 16 sayfalık bir savunma hazırladım. Başka türlü yapamazdım, çünkü bütün kitapta bölücülük propagandası yaptığım iddia ediliyordu. Ama karar, iddianameye alınan pasajların benim düşüncelerim olduğu iddiası üzerine tesis

edildi. Tesis edilen bu hüküm, Yargıtay Dokuzuncu Dairesinden aynen geçti ve Daireler Kurulunun Başsavcılığın itirazını reddinde de bu pasajlar aynen benimsenmiş oldu. Yani dolayısıyla aşağı yukarı kitaptan alınmış, bilimsel ifadeyle tahrif edilmiş iki paragraf benim düşüncem olarak kabul edildi ve ben, benim düşüncem olmayan, tam karşıtı olduğum düşüncelerden dolayı mahkum edildim.

Diyeceksiniz ki, bu paragrafları niye aldın kardeşim. Sen bilmiyor musun Terörle Mücadele Yasasını? Ben, biliyorum, Terörle Mücadele Yasası çıktığı zaman Terörle Mücadele Yasasının 8'inci maddesi "Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan propagandayı" yasaklıyordu. Ama 1995 yılında bu maddede bir değişiklik yapıldı. Yapılan değişiklik şu: "Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun" ibaresi maddeden çıkarıldı. Dolayısıyla Başsavcılığın itiraz metninde belirttiği gibi şekli suç olmaktan çıkarıldı, özüne ilişkin, maksada ilişkin, kasta ilişkin bir suça dönüştürüldü. Dolayısıyla ben bu paragrafları alırken, burada benim kastım, benim maksadım esas alınmak gerekirdi, ama alıntı yaptığım dergide bu yazıları yazanın kastı, amacı, benim kastım, amacım olarak, benim düşüncem olarak gösterildi ve hüküm bunun üzerine tesis edildi.

Kitaba ben bu paragrafları niçin aldım, onu belirtmek istiyorum. Paragraflar şöyle: Sivas ile ilgili bir çalışma yapıyorum. Biliyorsunuz, 2 Temmuz 1993'te Sivas'ta Türkiye tarihinde görülmemiş bir toplumsal olay yaşandı. Burada 35 aydın diri diri yakıldı, 37 kişi —ki, ikisi dışarda silahla vurulmuştur— Sivas olaylarında yaşamını yitirdi. Ben iki yıl sustum, oysa bu konuların üzerine hemen giden, şu ya da bu biçimde yazı yazan birisi olarak benim iki yıl susmamın hiçbir anlamı yoktu. Ama benim için bir anlamı vardı, benim burada çözemediğim, ama çözülmesi gereken bazı hususlar olduğu konusunda kuşkularım vardı, bu kuşkularımı gidermek istiyordum. Bu kuşkularımı gidermek isterken elime

Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonunun ifade tutanakları geçti. Hangi araştırma komisyonunun? Sivas Olaylarını Araştırma komisyonunun. Sivas olaylarını araştırmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi bir araştırma komisyonu oluşturdu, bu araştırma komisyonu araştırmalarını yaptı ve geldi, bir bildiri yayınladı kamuoyuna. Bu bildiride hiçbir biçimde belirtilmeyen bazı hususlar vardı bu ifade tutanaklarında. Bunları yerel gazete sahipleri ayrı ayrı ifade etmişlerdi. "Pir Sultan Abdal şenlikleri gerçekte bir bahanedir. Bu olay, iki ay önce Sivas'ta bekleniyordu. Çünkü buraya, Sivas'a PKK yerleşmek istiyor, Sivas'tan Samsun'a, Karadeniz'e bir yol edinmek istiyor, bunun için bu olaylar gerçekleştirildi" diye yerel gazete sahipleri söylüyorlar. Bu ifadeleri alan Araştırma Komisyonu, bu ifadeleri, kendisinin hazırladığı ve kamuoyuna sunduğu bildiride geçiştiriyor, hiçbir şekilde sözünü etmiyor.

Peki bu anlatılanlar doğru muydu, değil miydi? Ben bunu araştırmaya başladım. Araştırırken, bana gelen, kitabevinde gördüğüm dergilerde Sivas olaylarıyla ilgili yazıları ayrı bir dikkatle irdeledim. Bu dergilerden bazılarında yayınlanan yazılarda, "Sivas'ta Cumhuriyetin kurulmasıyla halkların üstünün betonlandığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yıkılacağı ve halkların özgürlüğe kavuşacağı" yazılıydı. Bu halklar da sayılmış, aklınıza ne gelirse. Bugün Sivas yöresinde ya da o coğrafyada yaşayan yaşamayan halklar, "Ermeniler, Türkmenler, Lazlar, Gürcüler, Araplar, Rumlar, Kürtler" diye ayrı ayrı ifade edilmiş.

Bu halkların, bu kavimlerin, bu toplulukların, Türkiye Cumhuriyeti yıkıldıktan sonra özgürlüklerine kavuşacakları yazılıydı. Nasıl kavuşacaklardı; onu da şöyle ifade ediyorlar: "Siyasal ve askeri birliklerini yeniden kuracaklar". Ben böyle bir yapılanmayı düşünemiyorum. Anadolu coğrafyasında dokuz-on tane kavim sayılıyor. "Türk" yok, ama "egemen Türklüğü Anadolu'dan silip süpüreceğiz, Türkiye Cumhuriyetini yıkacağız" deniliyor. Bir başka dergide de "TC" yani Türkiye Cumhuriyeti dağılıyor, devrimci ve demokratlar bu

anı iyi değerlendirmeli diye yazılıyor.

Arkadaşlar, Kürtler içerisinde, geçmişten bugüne ayrılıkçı Kürt hareketi olduğu biliniyor. Ayrılıkçı Kürt hareketi ikide bir Sevr Antlaşmasını öne sürer. Sevr Antlaşmasının 62-64'üncü maddelerinde bir Kürdistan var. Ben bu Kürdistan'ın çerçevesini Edebiyatçılar Derneğinin düzenlediği "Demokratikleşme Açısından Güneydoğu" adlı konuşmamda açıkladım. Sevr Antlaşmasında bulunan bu Kürdistan'ın büyük bir kısmı, daha sonra Sevr Antlaşmasıyla aynı gün yürürlüğe girecek olan Üçlü Anlaşmada Fransız sömürge bölgesi olarak kabul edilmiştir. Yani haritayı gözünüzün önüne getiriniz, Dicle'nin akış çizgisini alınız. Dicle'nin batısında kalan kısımla Fırat'ın doğusunda kalan alan, büyük ölçüde Fransız sömürgesi olarak belirlenmiştir. Amaç da bellidir, Kürtlere bir Kürdistan olarak, özerk de olsa, Türkiye'ye bağlı da olsa, Kürdistan verilmek istenilmemiştir. Çünkü bu bölgeyi Ermenistan yapmak istemişlerdir. Sevr Antlaşmasında "Kürdistan" olarak gösterilen coğrafyanın Fırat ile Dicle arasında kalan bölümü, Sevr Anlaşmasıyla aynı gün uygulamaya konan Üçlü Anlaşmaya göre Fransız sömürge bölgesi yapılmıştır.

Sevr Antlaşmasında belirlenen Kürdistan'ın yerine, Hakkari ve Şırnak'ın belirli bir kısmı Kürdistan olarak kalmıştır. Sevr Antlaşmasının 62'nci maddesini okursanız, bu bölgede bulunan Asurluların, yani Nesturi ve Keldanilerin özerk bir devlet olarak kurulması koşuluyla bağımsız bir Kürdistan tasarlandığını görürsünüz. Yani Sevr Antlaşmasını, Üçlü Anlaşmayla birlikte düşündüğünüz zaman, Sevr'deki Kürdistan, Şırnak'ın yarısıyla Hakkari'den oluşur ve bunun da bir kısmının Keldani ve Nesturilere özerk bir bölge olarak tahsisi amaçlanmıştır. Bu öyle sanıldığı gibi ve gösterildiği gibi bir Kürdistan değildir.

Ayrılıkçı Kürt hareketinde bir Kürdistan talebi Sevr'e uygun olarak var; ben, buna *Üç Sivas*'ta değinmek istemezdim, çünkü bu biliniyordu. Ama ayrılıkçı Kürt hareketinde, Sevr'deki "Kürdistan"ın yanısıra, bu coğrafyada şu ya da bu

ölçüde bulunmuş, görülmüş, gelmiş geçmiş kavimlerin askeri ve siyasal olarak ayrı ayrı örgütlenmesini esas alan, ve bunun için de Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmayı, "egemen Türklüğü" –ki bununla "Kemalist Türklük" anlatılmak isteniyor– Anadolu coğrafyasından sürüp atmayı amaçlayan bir görüş sergileniyordu.

Ben bunları, doğal ki, Sivas olaylarını tahlil ederken aldım, ama şunun için aldım: Türkiye, gerçekten Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, yeni bir Sevr modeliyle karşı karşıya. Ama bu yeni Sevr modeli bir tane değil, Sevr'den çıkarı olan her ülkenin talebi farklı, her kavmin amacı ve çıkarı farklı.

Siz, Türkiye'den ayrılmak, ayrı bir devlet kurmak isteyince, ayrı bir devlet kuramayınca, bu kez yeni ittifaklar ararsınız, kendiniz önceden böyle bir ittifak düşünmemiş olsanız bile. Bu ittifakları çerçevelemek gerekirse, o zaman Sevr'deki bölünmede, Sevr Antlaşmasında, kendilerine toprak verilmiş olan kavimler ya da topluluklar ya da uluslar, burada bir Kürdistan talebi olduğu zaman bu taleple bir ittifak arayışına girecektir ve bu ittifak arayışına girilmiştir. Ya da devletler aynı şekilde ittifak arayışına girmiştir ve bunların yeni Sevr modeli farklıdır. Ama bir başka Sevr modeli var, bunu da yine *Üç Sivas*'ta belirttim. 1996 yılı başında Yunanistan'da dağıtılan bir harita var. Haritada Trakya ve Ege, Yunan toprağı olarak gösteriliyor. Kilikya, yani bildiğiniz Mersin, Adana, Kahramanmaraş ve Hatay bölgesi Suriye toprağı olarak gösteriliyor. Kürdistan Sevr'deki Kürdistan gibi. Ermenistan Sevr'deki Ermenistan gibi ve Doğu Karadeniz Bölgesi de Pontus olarak gösteriliyor ve haritası var. Bunun da "Anavatanları Kurtarma Komitesi" adlı bir komitenin yayını olduğu, ve merkezinin de New York'ta bulunduğu söyleniyor. Bu haritalar Türkiye'de yayınlandı. İşte bir de böyle bir model var.

*Üç Sivas*'ın girişinde belirttiğim gibi bir başka model daha var. "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" diye bir imparatorluk geliştiriyorlar. Şöyle: Lind ve Heilbrunn'un 2 Ocak

1996 günlü *New York Times*'da, bu başlık altında yayınlanmış yazıları var. Yazarlar, ABD yönetiminin, Bosna'dan Basra Körfezi'ne uzanan alanda, Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yeni bir hegemonya tesis etmek istediğini yazıyorlar. Buna, "imparatorluk" adı veriliyor. Bu imparatorluğun kalbinin, eski Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi yani Türkiye olacağı da ifade ediliyor. Yazarlar, Avrupa sınırının Bosna'da bittiğini ifade için, Balkanların İkinci Dünya Savaşına kadar "Yakındoğu" olarak nitelendirildiğini ayrıca belirtiyorlar. Bu yazıyı yorumlayan Cengiz Çandar ise, Birinci Dünya Savaşına kadar, Orta Asya'nın da "Ortadoğu" içinde yer aldığını belirterek Üçüncü Amerikan İmparatorluğunun alanı içersine, Orta Asya ve Kafkasları, Kırım'ı da katıyor. Yani Orta Asya'nın ve Kafkasların dahil olduğu Basra'dan Balkanlara uzanan alanda, müslüman toplulukların liderliğine dayalı bir imparatorluk kurulacak. Bu imparatorluğu, doğal ki, ABD'nin sınırlarını genişlettiği, kendi sınırları içersine aldığı bir imparatorluk olarak düşünmeyiniz, bir hegemonya olarak düşününüz. Bu hegemonyayı gerçekleştirmek için yine kitabım çıktıktan kısa bir süre sonra İstanbul'da Kafkaslar Konferansına gelen Fuller'in bir açıklaması var. *Yeni Yüzyıl*'da yayınlandı. Kurulması düşünülen imparatorluğun, yeni bir Osmanlı İmparatorluğu değil, bir federasyon olduğu açıklanıyor. Bu federasyon şöyle düşünülüyor: Türkiye, azınlıklarına iyi muamele ederse, federatif bir yapıda olursa, Sovyetler Birliği'nin, Yugoslavya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından, çözülmesinden sonra boşlukta kalan ve kendi başlarına varlıklarını sürdüremeyecek, güçleri varlıklarını sürdürmeye yetmeyecek olan bu toplulukların, bu ulusal toplulukların katılacağı bir konfederasyonun merkezi olması için, kendisinin federasyonlara bölünmesi koşulu ileri sürülüyor. "Federasyona bölünmüş Türkiye, bu kavimler için çekici bir merkez oluşturabilir" diyor. Yani bölgesel güç olarak büyümesi için Türkiye federasyona bölünmeye zorlanıyor, büyümesi de doğal ki, konfederasyon biçiminde olacak.

Şimdi bunların farklı Sevr modelleri olduğunu düşün-

düm ve bunları arka arkaya sıraladım. Bu sıralama içerisinde demin söylediğim dergiden aldığım alıntıları bu amaçla aldım, yani farklı bir Sevr modeli sergileniyor amacıyla aldım, yoksa burada yeni bir Sevr'i savunmak amacıyla, tanıtmak amacıyla almadım.

Sivas'ta iki olgu var: birinci olarak PKK olgusu var diyorlar bu olaylar için. İkincisi, otelin yakılması olayı var. PKK olgusuna gelmeden önce şeriatçı olgusuna değindim kitapta. Şöyle değindim, şöyle açıkladım: 1950'den sonra biliyorsunuz Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte farklı bir politika izlenilmeye başlanıldı. Türkiye, emperyalist sisteme alt basamaklarından bağlandı. Emperyalist sisteme bağlanmasıyla birlikte NATO'ya da girdi, Kore'ye de asker gönderdi. Ama bu değildi sorun; Türkiye'nin içerisinde bulunduğu bir pakt, önce Bağdat Paktı olarak, daha sonra Kasım'ın darbesiyle Irak'ın çekilmesiyle CENTO adını alacak bir pakt oluşturuldu. Dulles'in söylemiyle "komünizme karşı" kurulmuş olan bu paktın başı İngiltere ve ABD'ydi, gövdesi ise, Türkiye-İran-Pakistan. Kuzeyde Sovyetler Birliği ve güneyde sıcak denizler ve Sovyetler Birliği ile sıcak denizlerin arasında bir koridor; Türkiye-İran-Pakistan koridoru.

1965'lerden sonra gelişen bir başka durum var. Sovyetler Birliği'nin bu koridorun güneyinde, Ortadoğu'da oluşturduğu dostluk ve işbirliği anlaşmaları var. Sovyetler Birliği Irak'la, Suriye ile, Mısır ile dostluk ve işbirliği anlaşması imzaladı. Doğal ki, anlaşmaların arkasından kültürel hizmetler gitti, eğitim filan başladı. Sovyetler Birliğinin etki alanına girecek güneydeki bloklaşmaya karşı batıdan doğuya doğru uzanan bir Türkiye-İran-Pakistan koridoru oluşturulmuştu ve bu koridorda, başka şeyler yanında, bir de "Yeşil Kuşak" olarak adlandırılan İslamın ya da dinin canlandırılması politikası uygulandı. Oysa bu ülkelerde din ölmemişti ki, canlandırılsın. Dinin canlandırılması politikası, dinin siyasallaşması politikasıydı. Türkiye'de sünni mezheplerin içerisinde dini canlandırmanın yani politikleştirmenin öyle bir anlamı da yoktu, gereği de yoktu ve mezheplerin buna elverişli bir ya-

pılanması da yoktu. Ya nelerin vardı? Tarikatların vardı. Bu tarikatların başında nakşbendi tarikatı geliyordu.

Nakşbendi tarikatının dinin siyasallaşmış bir biçimi olduğuna ilişkin tarihsel olgular da anımsanabilir. Şeyh Sait isyanında nakşbendileri, şapka isyanlarında nakşbendileri, Menemen isyanında nakşbendileri görürsünüz. Nakşbendi tarikatı, aynı zamanda islamın politikleşmesi hareketidir. İslamı, dini canlandırma politikası, islamı politikleştirme politikasına dönüşmüştür ve tarikatlara nakşbendilikle birlikte nurculuğa politik bir aktivite kazandırılmıştır bu bölgede.

Yeşil kuşağın, dinin, eğitimde belirleyici bir konuma getirilmesinin amacı şuydu: Kemalist eğitim, materyalist eğitime dayanır, laik bir eğitim sistemine dayanır. Materyalist ve laik bir eğitim, geleceği bakımından sosyalizmin, sosyalist düşüncenin, diyalektik materyalizmin basamağını oluşturur. Buna karşı dini canlandırma politikası geliştirilmek istenildi. İdeolojik amacı da, Sovyetler Birliğine ve sosyalizme karşı dini canlandırmaktı. Yani ideolojiye karşı din siyasallaştırıldı bu süreç içerisinde.

Ben Sivas Lisesinde okudum ve benim kayınpederim nakşbendiydi; ama nasıl nakşbendi? Cumhuriyet döneminde kravatlı belediye başkanı; Demokrat Parti geldikten sonra birkaç kere Hacca gitmiş, sakallı, çok saygıdeğer bir insan, seviyorum, saygı da duyuyorum, ama nakşbendi ve bundan dolayı Sivas'ta bir nakşbendi Şeyhi İsmail Efendi olduğunu biliyorum, bölgede nakşi şeyhi olarak ünlenmişti. Hatta küçük de bir anekdot aktarayım: Benim hala oğlum gelmişti yayınevine. Kendi köylerinden bir yoksul, Sivas'a gitmiş, bir ay kadar bir inşaatta çalıştıktan sonra gelmiş müteahhidin yardımcısına "Beyim, izin verirseniz ben artık köyüme döneyim, çocuklarım aç" demiş. Müteahhidin yardımcısı "Hesabını görsünler git" demiş. "Ne hesabı efendim? Ben Efendi için geldim" demiş. Müteahhidin yardımcısı "Bu, Efendinin binası değil oğlum, Efendinin binası karşıdaki apartman binası" demiş. "Efendi" ile nakşi şeyhinin imlendiğini ayrıca belirtmemin gereği var mı? Böyle bir kulluk ilişkisi, tarikat ilişki-

si nakşbendilik.

Nakşbendiliğin güçlendirilmesi, nurculuğun gelişmesi, Türkiye genelinde, Sivas kıyınına şeriatçı ortamı hazırladı. Türkiye'de güçlenen dinin siyasallaşması, aynı zamanda şeriatçıları eyleme çekiverecek ortamı da yarattı. Sivas odağında ise, bu, daha da güçlü bir konum aldı. Anımsarsınız, daha önce bu bölgede bir Birlik Partisi kurulmuştu. Biliyorsunuz, Birlik Partisi kendi kimliğini tam açıklamamakla birlikte alevi partisiydi. Ama daha sonra Sivas olaylarının olduğu sırada ve olduktan sonra en çok oyu alan partilerden biri de Büyük Birlik Partisi oldu. Birlik Partisi yoktu ama Büyük Birlik Partisi biliyorsunuz tarikatlara dayanan, ama kökeni bakımından da şoven, ırkçılığa dayanan bir parti olarak güçlendi. Refah Partisinin ilk sırada yer aldığını zaten biliyorsunuz. Ben burada, alevilerin politik gerileyişinin tarikatların güçlendirilmesine bağlı olduğunu duyumsatmak istiyorum.

Sivas olaylarının ardındaki istatistiksel verileri çıkardım. Sivas olayları olmadan önce siyasi partilerin aldığı rakamlar neydi, Sivas olayları olduktan sonra rakamlar neydi; bunları çıkardım. Bunları şimdi anımsamıyorum, kitabı açıp bakmak da istemiyorum. Ama şunu söyleyeyim: Yüzde 20 SHP'nin oyu vardı. Sivas olaylarından sonra SHP seçime girmedi. DYP'yi destekledi ve DYP'nin aldığı oy yüzde 20 idi. Büyük Birlik Partisiyle Refah Partisinin aldığı oylar yüzde 80'i geçiyordu. Çünkü bu bölgede, burada yapılan saldırıyla, ilericilere, demokrat devrimcilere, laiklere yapılan saldırıyla amaçlanan, bölgede alevi kesimini apolitikleştirmekti, seyreltmek, ekonomik bakımdan zayıflatmak ve başka yerlere dağıtmaktı. Saldırıların amacı alevilerin siyasal etkinliğini zayıflatmaktı. Ben bunları ayrıntısıyla ve farklı biçimlerde irdeledim.

Böyle bir ortam, Sivas'ta, politikleştirilmiş İslamcı grubu harekete geçirmek için yeterliydi. Çünkü 1950'den 1993'e kadar aşağı yukarı 43 yıldır işlenen, geliştirilen ve değiştirilen bir siyasi tablo vardı burada. Buna siyasi tablo değil, dinsel bir tablo demek doğru olur.

PKK olgusuna geliyorum. Acaba bu PKK olgusu nedir, niçin Sivas'a yerleşmek isteyebilir? Daha önce irdelediğim için biliyordum, PKK alevi Kürtlerden yararlanmak isteyecekti, bunun için Sivas'a yerleşmek isteyebilirdi. Nedeni de Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, alevi Kürtlerin, Ankara'ya karşı ayaklanmış olmasıydı. Koçgiri İsyanı, Baytar Nuri Dersimi'nin anlatımına göre, kendi anılarında yazdığına göre, Kürt Teali Cemiyeti Başkanı Seyit Abdülkadir'in kendisine verdiği emirle Sivas'a, oradan Koçgiri'ye gelerek başlattığı isyandı. Koçgiri Aşiret Reisi Alişan Beyle ya da Alişer Beyle –adını tam olarak doğru söylememiş olabilirim– Nuri Dersimi'nin başlattığı bir isyan bu. Kürt Teali Cemiyeti Başkanının o dönemde İngiliz Yüksek Komiserliğiyle yedi-sekiz kez görüştüğü, "Osmanlı İmparatorluğu dağılıyor, burada bir Ermenistan kurulacak, kendileri için de bir Kürt emirliği talebinde bulunduğu" hususları var. Ama Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkması, Erzurum ve Sivas Kongrelerini yapmasından sonra Kürt Teali Cemiyeti Başkanının da tavrı değişiyor, gittiği Yüksek Komiserlikte bunlardan yakınıyor ve bundan kaygı duyuyor, Mustafa Kemal'in hareketinden kaygı duyuyor.

Kürt Teali Cemiyeti Başkanının talimatı üzerine –ki tayinini de Ziraat Vekaletinden onun girişimiyle çıkartıyorlar– Baytar Nuri Dersimi Koçgiri'ye geliyor ve burada isyan çıkartıyor. 1921 Martında isyan çıkardığı zaman anılarında şunu yazıyor: "Batıdan Polatlı"ya yaklaşmış Yunan ordusu Ankara'yı sıkıştırıyor, biz de doğusundan sıkıştırarak Ankara'ya isteklerimizi kabul ettiririz". Hareketin de özü bu. Koçgiri Kürt-Alevi. Kürt-Alevileri ayaklandırma politikası olarak, kendine kazandırma politikası olarak –ki Öcalan'ın bu konuda Alevilere ilişkin açıklamaları var– bunun için Sivas'a gelmek isteyebilir, yerleşmek isteyebilir. Ama Karadenize çıkmasının, Samsun'a çıkmasının nedenini ben anlayamadım ve dolayısıyla bu açıklamayı kuşkuyla karşıladım. Yani PKK olgusu nedeniyle burada bir olay tertiplendiği yorumunu kuşkuyla karşıladım. Burada durmadım. Sivas'la il-

gili ilk yazım *Cumhuriyet*'te 1995'te, yani olaylardan iki yıl sonra çıktığı zaman burada durmadım. *Üç Sivas*'ı yazmak için gazeteleri geriye doğru taradım. *Cumhuriyet*'te Sivas olaylarından bir yıl önce yayınlanmış haritalı büyük bir haber gördüm. "Türkiye petrol boru hattı köprüsü" diye. Hazar havzasından gelecek ve Türkiye üzerinden Akdenize, Batıya ulaşacak petrol boru hattının –ki, doğal ki Hazar havzasından gelecek bu boruların– İran üzerinden geçmesini ABD istemiyor. Biliyorsunuz politik konumları. Nereden geçecek? Ermenistan'dan geçmek durumunda. ASALA Beyrut'ta bir bildiri yayınlıyor ve "Batı Ermenistan'dan –Doğu Anadolu'yu da Batı Ermenistan olarak niteliyorlar– geçmesine izin vermeyeceğiz" diyor. Bu bir güç meselesi, ama Ermenistan'ı da bu çerçeve içerisinde düşünmek gerekir. Gürcistan üzerinden Artvin ya da Ardahan'dan, Doğu Anadolu'dan Yumurtalık'a, İskenderun Körfezine uzanacak bir petrol boru hattı düşünüldüğü zaman, bu hatta PKK eylem koyuyor. (Hatta, daha sonra göreceğim için *Üç Sivas*'a almadığım, 1990 sonlarında, yani Sovyetler Birliği dağılmadan önce, Öcalan, Sovyetler Birliği sınırından İskenderun Körfezine kadar silahlı adamlarını bölgeye yerleştirdiğini söylediğine göre, PKK olgusuyla gelecekte Sovyetler Birliği'nin dağıtılacağı ve Hazar petrollerinin Türkiye'den geçeceği tasarımı arasında bir ilişki de kurulabilir. Gazetede yayınlanan haritada, petrol boru yolları için yeni tasarımlar var. Bu tasarımlar ne? Tasarımlar, Samsun'dan, Kırıkkale üzerinden Ceyhan Körfezine petrol boru hattı düşünülmüş ya da Trakya'da İğneada ile Saroz Körfezi arasında düşünülmüş. O zaman Kardak Kayalığı krizi devreye sokulmuş. Tam o sırada bakıyorsunuz, Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan bir konsorsiyum oluşturuyorlar, petrol Bulgaristan'a gelecek, Bulgaristan'dan Yunanistan'a, Yunanistan'dan Ege'ye akacak. Yani Türkiye üzerinden petrolün akmaması için, petrol boru hattının geçmemesi için kendi çıkarları doğrultusunda, Rusya da, Yunanistan da, Ermenistan da bir çaba içerisinde. Bu çabanın bir ayağını da bu kez PKK oluşturuyor. Amacı ne olursa olsun, bunu yapı-

yor. Ha o zaman anladım ki, gerçekten PKK, Sivas ile Samsun arasında bir yol edinmek istiyor. İstemesinin nedeni de, Samsun'dan Akdeniz'e ulaşacak petrol boru yolunu tutmak, bu tehdidini ortaya koyup kendi pazarlığını gerçekleştirmektir.

Bu konunun başka uzantıları var, ama bu uzantılarına girersem daha uzayacak konuşmam; şununla bitirmek istiyorum. Geçenlerde seçimlerden önce Mesut Yılmaz'ı NTV'de bir programda izledim. Murat Yetkin, Hanefi Avcı'nın kendisiyle ilgili (ismi doğru mu söyledim!) bir açıklamasından dolayı kendisine bir soru yöneltti. "Yeşil'in içerisinde bulunacağı bir operasyona imza verdim, Yeşil'in mi, başka birisinin mi katılacağını bilmem. Bir operasyon için imza ettim" dedi. O zaman ben şunu düşündüm: Sivas olayında acaba böyle bir operasyon için imza oldu mu, olduysa bu imzayı kim verdi? Olmadıysa bile biliyorsunuz Türkiye'de bazı oluşumlar birtakım kararlar verdi, bazı olayların gerçekleştirilmesi için, bazı şeylerin yapılması için kararlar verildi. O zaman Sivas olaylarına dikkatlice bir bakınız: Cuma namazından cemaatin çıkmasına 10 dakika kala yedi-sekiz kişi dışardan geliyor, caminin avlusunda bir pankart açıyorlar ve duvara geriyorlar: "Dünyada ABD, Türkiye'de PKK". Bir bayrak çıkarıyorlar, Amerikan bayrağı ve yakıyorlar.

Şimdi desem ki, "Burada bana bir Türk bayrağı çıkarın", çıkaramazsınız. Bir Amerikan bayrağı çıkarmak için hazırlık gerekir. Peki, bir duvara boydan boya gerilecek büyük bir pankartı cebinizden çıkarabilir misiniz, kendiliğinden olur mu? Hayır, spontane bir hareket nasıl olur Sivas olayları? Çünkü bu önceden tertiplenmiş ve belli bir tertibin belgesi. Olayları anlatanlardan biri de o zaman ki Sivas Emniyet Müdürü Doğukan Öner. Bu pankartı alıyorlar, cami avlusundan hükümet meydanına, hükümet meydanından cami avlusuna, oradan hükümet meydanına götürüp getiriyorlar, tahrik ediyorlar. Bu tahriki, 1950'li yıllardan bu yana oluşturdukları şeriatçı kitleye devrediyor ve kendileri kayboluyorlar. Doğukan Öner'in söylediği gibi bunlar dışarıdan geti-

rilmişlerdi. Dışarıdan getirilmiş bir grubun tahriki sonucu otel çevrilecek ve daha sonra da yakılacaktır.

Bu olayı başlangıçta tertipleyenler 35 kişinin yakılarak öldürüleceğini planlamış olabilirler mi? Hayır, böyle düşünmeyelim. Burada toplumsal bir olay başlatıyorlar. Ama bu toplumsal olayın başlatıldığı yer, çok kritik bir yerdir: laiklik konusunda kritik bir yerdir, çünkü tarikatların güçlendiği bir yerdir. Ayrıca Sivas'ta alevi-sünni farklılığı var. Sivas'ta Türk-Kürt farklılığı var. Kürtlerin bir kısmı alevi, bir kısmı sünni, Türklerin bir kısmı alevi, bir kısmı sünni; bir de bu var. Çaprazlaştırdığımız zaman Ankara'nın doğusundan Erzurum'un güneyine kadar olan bir alanda ve gene Sivas'tan Hatay'ın üzerine kadar kuzeyden güneye doğru bir hat üzerinde büyük bir iç çatışma başlayabilirdi ve zaten hedeflerinden biri de böyle bir iç çatışmayı başlatmaktı.

2 Temmuzda olaylar oluyor. 8 Temmuz tarihli *Cumhuriyet*'te gördüm, *Türkiye* gazetesinden alınmıştı sanıyorum. Emniyet Genel Müdürlüğünün bir açıklaması var: Sivas olaylarının Batı ajanlarının bir provokasyonu olduğu ve Alman ve Japon sermayelerinin bölgedeki etkinliğine karşı yapıldığı yazılıydı. Sivas olayları acaba yabancı ajanların bir provokasyonu muydu ve bu, Japon ve Alman sermayelerinin bölgede egemenliğini, nüfuzunu kırmak için girişilmiş bir hareket miydi? Siz bu ülkeyi, herhalde bu sözlerden rahatlıkla çıkarabilirsiniz, bu ABD idi. Emniyet Genel Müdürlüğünün raporu doğruysa, rapordaki bu ifadeler doğruysa, bu olayda da eğer Türkiye'de herhangi bir kurum içerisinde yerleşmiş, odaklanmış bir oluşumun böyle bir tertibi varsa, bir provokasyonu varsa, bu provokasyonda da dışarıdan birinin parmağı vardı. Daha sonra 12 Mart 1995'te meydana gelecek Gazi olaylarında bunları en çıplak biçimiyle görmek olanaklıydı. Bunları Gazi olaylarıyla ilgili bir yazımda yazdım. *Küreselleşme* kitabımda, 1980 Çorum olaylarında bu "yabancı ajanların" kimliğini açıklamaya çalıştım. Çorum olaylarında ABD Elçiliğinde çalışan "Peck" adlı Kıbrıs masasına bağlı bir CIA görevlisi geliyor, Çorum'da olayları tertipliyor, ordan ay-

rılıyor ve ertesi gün olaylar başlıyor. Bu beş-altı yazar tarafından ifade edilmiş durumda. Hatta beş-altı yazarı bırakınız bizim İlhan'ın davasında, İlhan'ı kasten öldürmek için arabaya bindirilen, görevli olmadığı halde arabaya bindirilen Kısmet Çağlar adlı erin avukatı Can Özbay, Uğur Mumcu'nun yazılarında ajan provokatör olarak nitelediği Can Özbay, MHP'nin içerisindeki değişimden dolayı –ki o değişimi tahlil etmek istemiyorum şimdi, yani olumlu anlamda bir değişiklik olarak nitelemek istemiyorum– açıklama yaptı, "Ben gözümle gördüm Peck'in MHP binasında Çorum olaylarını tertiplediğini ve ayrılıp gittiğinin ertesi günü olayların başladığını" diye konuştu. Bu açıklamaların çerçevesi içerisinde *Üç Sivas*'a baktığımızda Sivas olaylarının kendiliğinden olmadığı da açıklanıyor.

Bitirmek için son bir paragraf: Brzezinski'nin çeşitli yazıları var. Diyor ki "Avrasya'ya hakim olan dünyaya hakim olur." İki tane Avrasya var. Birisi Avrupa ve Asya'yı kucaklayan Avrasya. Hazar ve Karadeniz havzalarını çevreleyen Avrasya'ya hakim olan Batı Avrupa'ya ve Doğu Asya'ya egemen olur, kontrolü altına alır, Ortadoğu'ya ve Basra Körfezine hakim olur, egemen olur. Eğer bir güç Batı Avrupa'ya, Doğu Asya'ya hakim olursa, bu, dünyaya hakim olur.

1900'lü yılların başında İngiliz İmparatorluğunun donanmaları İngiltere'den Afrika'ya ve Avustralya'ya uzanan bir cephe oluşturuyordu. Şimdi üç büyük okyanusta ABD'nin donanması var ve bir de Akdeniz'de, bir de Basra'da donanması var. Bütün sorunu, Ortadoğu'yu Avrasya ile birlikte kucaklayan alana hakim olmak. Alana hakim olmanın bir başka anlamı da var, Rusya'nın yeniden emperyal, yani yayılmacı amaçlara dönüşünü önlemek ve Rusya'yı ayrı federasyonlara bölmek, küçültmek.

1996 yılında Virginia'da eski ve yeni on CIA analisti, Türkiye'nin 2020 yılına kadar olan dönemini senaryolaştırdılar. Dört ayrı senaryo yaptılar, her yıl şu olacak, şu olacak diye ayrı senaryo yaptılar. Bu senaryonun yalnızca son ikisinden ve yalnızca sonuçlarından sözedeceğim. Dördüncü se-

naryonun sonucuna göre, Rusya küçülüyor Türkiye büyüyor. Üçüncü senaryoda ise Rusya büyüyor, hatta Boğazlara hakim duruma geliyor, Türkiye küçülüyor. Nasıl küçülüyor? Toprak olarak küçülüyor, ekonomik olarak küçülüyor, nüfus olarak küçülüyor. Dördüncü senaryoda ise Rusya küçülüyor Türkiye büyüyor. Nasıl büyüyor Türkiye? 225 milyonluk Türk federasyonu oluşturuyor. 225 milyonluk Türk federasyonunu Anadolu'daki Türkleri Kürtleriyle birlikte şaha kaldırıp kadınlarını her yıl doğurtursanız 225 milyonu bu 20 yıl içerisinde sağlayamazsınız; ama başka bir şey Balkanlardan Orta Asya'ya kadar, Kafkaslardan Basra'ya kadar olan bölgede, hatta Orta Asya'yı da geçiyorlar, orada Kalmuklar vesaireler gibi adlarını bile zor bildiğimiz müslüman bile olmamış, ama Türk kökenli topluluklar olarak bilinen topluluklar var, bunlarla birlikte düşünülüyor, bir Türk federasyonu oluşturuluyor. 225 milyonluk Türk federasyonu oluştuğu zaman Rusya o ölçüde küçülüyor.

ABD'nin bölgeye egemen olabilmesi için Rusya'nın küçülmesi ve Türkiye'nin büyümesi öneriliyor. Türkiye'nin büyümesi için, Türkiye, federal bir yapıya dönüştürülmeye zorlanıyor. Türkiye federal bir yapıya dönüşecek, etnik, dinsel ve mezhepsel bölünmeye uğrayacak, böyle bir federasyon olacak, olmazsa bölgesel federasyonlara bölünecek ki, kendi çevresinde oluşan Türk ve İslam topluluklar da bu konfederasyonun birer üyesi olabilsinler ve 225 milyonluk Türk federasyonu olsun. 2020 yılına kadar hedeflenen projelerden dördüncüsü böyle.

Bu proje çerçevesinde soruna baktığınızda Türkiye'nin yaşadığı olayların özünü kavramamız olanaklı. Doğal ki, 1993'te, yani Sovyetler Birliği dağıldıktan kısa bir süre sonra Sivas'ta yaşanan bu olayı kavramak da olanaklı.

Ben bu kitabı yayınladığım zaman doğal ki çok değişik yerlerden eleştiri alacaktım. Çünkü sosyalistlerin, devrimcilerin, PKK'yi eleştirmesi gibi bir şey düşünmesi, nerdeyse devrimci demokrat olmakla çelişiyor gibi yargılanıyordu, bu nedenden dolayı eleştirecektim, ben buna aldırmadım.

İkincisi, *Üç Sivas*'ta açıkça yazdım, faşizmden, militarizmden, emperyalizme bağımlılıktan kurtulmanın yolu "halklara özgürlük" sloganı altında Türkiye Cumhuriyetini dağıtmak değil, sistemi demokratikleştirmek, devrimcileştirmek ve özgürleşmenin önünü açmaktır. Ben, sistemi demokratikleştirmek, devrimcileştirmek ve özgürleştirmenin yolunu açmak savaşımı veriyorum. Yazımı bitirirken, 1980 öncesi *Ülke*'de yayınlanan "SAVAK ve Kürt Hareketleri Üzerine Düşünceler" adlı yazıma gönderme yaptım. Halit Çelenk ağbeyin çok iyi bildiği gibi bu yazım dolayısıyla dava açılmıştı. SAVAK'ın, yani Şahın gizli örgütünün Doğu Anadolu'da Kürtleri ayaklandırmak istediğine ilişkin *Hürriyet*'te haberler çıkmıştı. Bu haberler üzerine olabilir mi, olmaz mı, mümkün mü, değil mi diye tartışılıyordu, ben olabilir noktasında bazı değerlendirmelerde bulunmuştum Kürtlerle ilgili bildiğim çok kısır bilgilerimle. Bundan dolayı dava açılmıştı. Bu yazının sonuç kısmından aldığım bir paragrafı aldım *Üç Sivas*'ın bitişine. Aynı görüşleri bugün de savunduğumu belirtirken şunu özellikle vurguladım: Kürtlerin demokratikleşmesi, Türkiye'nin demokratikleşmesine bağlıdır. Türkiye demokratikleştiği zaman, yalnızca Türkiye Kürtleri değil, Türkiye dışındaki Kürtlerin de demokratikleşmesinin yolu açılacaktır ve Ortadoğu'nun demokratikleşmesinin yolu açılacaktır. Burada Kürtler, Türkiye'nin demokratikleşmesiyle kendilerinin demokratikleşmesinin olanağını sağlarlarsa, bölgede demokratikleşmenin yolunu açarlar. Bir başka deyişle Kürt sorunuyla ilgili ilk yazılarımda da, bugün de, ne Kürtlerin Türkiye'den ayrılmasına sıcak baktım, ne Türkiye Cumhuriyetinin Sevr modeline uyarlanmış bir biçimde dağıtılması düşünceleri karşısında sessiz kaldım, ne de, Öcalan'ın son fantezisine, Kürtlerin, Acemlerin, Arapların, Türklerin Basra'dan Kafkaslara, yani Güneyden Kuzeye uzanan ve Öcalan ile doğrudan ya da dolaylı ilişki içinde olduğunu söylediği devletlerin "bu çok büyük bir şey" dedikleri fantezileri gibi fantezilere ilgi duydum.

Benim düşüncem temel olarak –tekrar söylüyorum, yine-

liyorum; Kürtler açısından da yineliyorum– faşizmden, militarizmden, emperyalizme bağımlılıktan kurtulmanın yolu "halklara özgürlük" sloganı altında Türkiye Cumhuriyetini dağıtmak değil, sistemi demokratikleştirmek, devrimcileştirmek ve özgürleşmenin önünü açmaktır.

Dinlediğiniz için, katıldığınız için çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

**HASAN BENLİ** – Sayın Erdost'a teşekkür ederiz.

Soru-cevap bölümüne geçeceğiz, soru sormak isteyen varsa buyursun.

**ALPASLAN BERKTAY** – Kitapla ilgili bilgilere teşekkür ederiz.

Davanın kendisine gelince, bundan sonrası nedir? Dava geldi, bir yerde tıkandı mı? Bundan sonrası hukuki bir olay mıdır, nedir bundan sonrası?

İzninizle kısa bir şey eklemek istiyorum. Olay, gelip bir 12 Eylül olayına dayanmıyor mu? Hepimiz biliyoruz, Anayasa Mahkemesi Başkanı, geçen yıl Anayasa Mahkemesinin kuruluş yıldönümünde konuştu, "12 Eylül döneminden 626 tane yasa var. Bunların elden geçirilmesi için 12 Eylülün yargılanması gerekir" dedi. Bir hukukçu olarak söylüyorum, aklın yolu birdir aslında. "Bunun için geçici 15'inci madde kaldırılmalı ve 12 Eylül yargılanmalıdır" dedi. 2000 yılına girerken üstümüzde bir 12 Eylül kamburu var, onunla giriyoruz ve bir de Türk-İslam sentezi kamburu var. Olay gelip buna dayanmıyor mu?

Teşekkür ederim.

**MUZAFFER İLHAN ERDOST** – Berktay'a teşekkür ederim. Geçen gün bana *Evrensel*'den bir arkadaş türbanla ilgili soru sordu. Ben ne dediğimi unuttum, yayınlanınca baktım, "türban olayı basit bir olaydır" demişim. Gerçekten basit bir olaydır, özüne inmek gerekir. Çünkü Türkiye'de 1965'li yıllarda modern burjuva toplumun sınıflarını temsil eden siya-

sal partileşme egemen. Eğer ayrıntılarına girmezsek, en kesin çizgileriyle söylersek, sınıfsal olarak Adalet Partisi burjuva demokrasisini, Cumhuriyet Halk Partisi küçük-burjuva demokrasisini ve Türkiye İşçi Partisi, işçi sınıfı demokrasisini temsil eden siyasal partilerdi ve siyasi partileşmenin esasını bunlar oluşturuyordu. 1980'den yani 12 Eylül'den sonra Türk-İslam çerçevesinde soruna baktığımızda, siyasal partileşmenin yapılanmasında nitel bir değişme olduğunu görürüz. Bu nitel değişme giderek Parlamentoya egemen olmaya başladı.

Bu nitel değişme nedir? Bakıyorsunuz ki, etnik ve dinsel unsurlara dayalı siyasal partileşme, modern sınıflara dayalı siyasal partileşmenin yerini almaya başlamış ve egemen olmaya başlamış. Yani Refah Partisi, Sünni İslamın bir partisi olarak, MHP, etnik Türk, yani etnisite olarak ırkçı bir anlayışın siyasi partisi olarak, daha sonra MHP'den kopmuş Büyük Birlik Partisi gene aynı nitelikte. Ama bunlar aynı zamanda İslamı da kendilerine temel almaya başlamışlar. Dolayısıyla bunlar, modern burjuva toplumun sınıflarına dayalı bir siyasi partileşme değil. Neye dayalı? Etnik ve dinsel yapıya, dinsel yapıya da değil, mezhepsel yapıya dayalı bir partileşme. Buna karşılık ne olacaktı? Sünnilerin bu anlamda tarikatlara dayalı bir siyasi partisi olursa, Aleviler de doğal olarak siyasi partilerini kuracaktı ve Türklerin etnik yapısına dayalı bir siyasi parti olursa, Kürtler de siyasi partilerini kuracaklardı. Türkiye'de siyasi partilerin yapılaşmasındaki nitel değişme giderek mezheplerin ve etnik unsurların belirleyici olduğu siyasal partileşmeye dönüştü. Bu doğal ki kendi rejimlerini de içersinde taşıyan bir siyasal partileşmedir.

Tabloya bakıyorsunuz, Parlamento çok partiye dayalı. Evet bu da bir demokratik sistem, ama gericilik üretiyor. İlerici bir demokratikleşme –ki, ben önce devrimcileşmek unsurunu eklemek istiyorum– modern toplumun sınıflarına dayanan bir partileşmeyi temel alır; budur esas olan. Bu temel kaybedilmiş, bu temel neden dolayı kaybedilmiştir? ABD'nin 1950'lerden beri Türkiye solu üzerinde yaptığı baskıların bir

sonucudur. Bu baskılar eğitim sistemine yönelik değiştirmeleri içerirken, aynı zamanda dini ve sünni mezhepleri güçlendirip onları politik güç haline getirdi. Dolayısıyla solun sıfırlanmaya başladığı, faşizme uzanan, teokratik şoven ve etnik faşizme uzanan iki kanadın belirleyici olmaya başladığı bir Parlamento ile karşılaşıyoruz.

Başörtüsü, Parlamentonun yapısıyla ilgili siyasal partileşmenin niteliğinden gelen bir sonuçtur, bunun ürünüdür. Başını şöyle bağlamış bir hatunun seçilmesinin temelinden geriye doğru değişimle ilgilidir sorun; böyle bir inançta olan birinin, seçildikten sonra parlamentoda bulunması, temeldeki gerici değişikliğin somutlaşan sonucudur. Dinin siyasallaştırılmasının, tarikatların siyasal yaşamı belirlemeye başlamasının, dahası modern sınıflaşmanın yerini, dinsel ve etnik siyasallaşmanın almasının sonucudur. Böyle bir seçim olanağını sağladıktan sonra Parlamentoya girip yemin edip etmemesinin kavgasını vermeyi önemsemenin anlamı yok. Sistemi bu açıdan ileriye yönelik demokratik siyasal bir yapılaşmaya, siyasal partilerin sınıfsal niteliğinde yapılaşmaya yöneltmek ve egemenliği bu siyasal partilerin eline geçirecekleri bir sisteme dönüştürmek gerekir; sorunun temel çözümü bence burada.

**MUSTAFA ŞERİF ONARAN** – Evvela, Sayın Muzaffer Erdost'a 50 dakikalık süreye tam uyduğu için teşekkür ederiz.

Mülkiyeliler Birliğinin bu dayanışma toplantısı benim bir psikolojik gerçeği açıklamama imkan verdi. Bu psikolojik gerçek nedir? Aslında biz 100 kişi kadar varız burada ve bir kamuoyu yaratmaya çalışıyoruz. Tabii kamuoyu yaratılması da bu dayanışmanın gereğidir. Ancak, acaba bu 100 kişi kadar dinleyen arasında *Üç Sivas* kitabını kaç kişi okumuştur bilemiyorum, ama öyle tahmin ediyorum ki, *Üç Sivas* kitabını okuyan çok azınlıktadır. Bu önemli değil, önemli olan Muzaffer İlhan Erdost'un yapmış olduğu açıklamanın, burada o kitabı okuyanlara bile görmeyi öğretmesidir.

Asıl önemli olan durum, Ceza Daireleri Genel Kurulunda

50'ye yakın yargıç varsa, bu 50'ye yakın yargıç içinde kaç kişi *Üç Sivas* kitabını okuyarak karar verebildi?.. Ben bunların arasında bir-iki kişinin dahi bu kitabı okuduğu kanısında değilim. Bir gerici raportörün, şoven bir raportörün ve angaje olmuş bir raportörün hazırlamış olduğu rapora dayanarak, o raporun etkisinde kalarak koskoca 50 kişilik Ceza Daireleri Yargıçlar Kurulu, olumsuz bir karara varmıştır.

Burada asıl üzerinde durmamız gereken psikolojik gerçek budur. Biz, bir şeyi okuyarak ve işin gerçeğinin ne olduğunu anlamak istemiyoruz. Burada yargılanan Muzaffer İlhan Erdost değildir, burada yargılanan bir düşüncedir. Bu düşüncenin ne dereceye kadar doğru olup olmadığıdır yargılanan. Ben, Ceza Daireleri Genel Kuruluna katılan bir yargıç arkadaşıma bu düşünceyi söylerken kitabı okumasını ve okuduktan sonra orada düşüncesini söylemesini istedim; hatta iki yargıç arkadaşımdan istedim. Birisi "katılmasının mümkün olmadığını, ama ilgili arkadaşlarıma söyleyeceğim" dedi. Öbürü de hastalandığı için katılamadı.

Bana öyle geliyor ki –yine bir psikolojik gerçeğin altını çizeyim– Ceza Daireleri Genel Kurulunda hakim olan düşünce, bence Muzaffer İlhan Erdost'un haklılığı ya da haksızlığı değildir, orada bir takım yan düşüncelerle, angaje olunmuş düşüncelerle belli bir düşünceye bağlı kalmaktır. Belki bunların içerisinde herhangi bir dairenin başkanlığına gelmek hevesinde olan yargıçlar vardır ya da orada herhangi bir yargıcın başkaları tarafından yanlış yorumlanmak istenmediğine dair kaçamak davranışları vardır. Bütün bu davranışlar kamuoyu yaratırken bize şunu düşündürmeli:

Almanya'da, "Almanya'da yargıçlar vardır" diye bir düşünce vardı. Hakikaten kralın aleyhine davranan kişiye yargıçlar sahip çıkmıştı. Biz, demokratikleşme süreci içinde Türkiye'de yargıçların sanıklara sahip çıkmasından yanayız ve kamuoyunu bunun için oluşturmalıyız. Ama bu yargıçlar, kendilerini yargıç telakki eden yargıçlar değildir.

**HASAN BENLİ** – Başka sorusu olan var mı? Buyurun.

**SUPHİ KARAMAN** – Burada olay, Muzaffer İlhan Erdost olayıdır. Türkiye'de ufuklu insan istenmiyor. Bundan 80 sene evvel bir ufuklu insan 19 Mayısta Samsun'a çıktı, dünyanın başına felaketler getirdi. O felaketlerin neler olduğunu 1925-1927 gazetelerinden veya Amerikan Senato tutanaklarından okumak mümkündür.

Türkiye'de 12 Eylül hepimizi yarı bunalır bir hale soktu; düşünemiyoruz, göremiyoruz, duyamıyoruz ve üç maymun rolünü oynuyoruz, bu tip isteniliyor. Ufuk açan insanlar, başka güçlerin bu ufuklardaki amaçlarını gölgelemek tehlikesiyle o egemen güçleri tehlikede bırakıyorlar. Muzaffer İlhan Erdost, bunu aşıyor: *Üç Sivas*'ta bunu aşmış ve bütün yazılarıyla bunu aşıyor. Yani Türkiye üzerinde oynanan oyunların açığa çıkmasını ortaya koyuyor. Ufuklu düşündüğü için suçludur, mahkum etmek lazımdır. Onu mahkum edenler de bunun farkında değiller; ama böyle bir olay işleniyor.

Sevr haritasını görürseniz, o yöreden aşağıya doğru giden, Malatya'ya doğru giden bir sivrilik vardır. Orta Anadolu'daki Osmanlı bakiyesine bırakılan kısım işte o Koçgiri bölgesidir. O kısmın ucunda ve sonunda Malatya ve Sivas var. Malatya ve Sivas, 12 Eylül 1980'e kadar Türkiye'de Halk Partisine büyük oy vermiş yerlerdi. Bugün oralarda Halk Partisi ve onun doğrultusunda olan partiler yüzde üç-beş oy alıyorlar; yani öyle bir trajedi işleniyor.

Bundan 30 sene evvel Güneydoğu'yu Barış Gönüllüleri dolaşıyorlardı, 15-20 sene sonra Güneydoğu'daki büyük deprem çıktı ortaya. Şimdi arkadaşlar şu günlerde Orta Anadolu, Tokat, Elazığ, Malatya, Divriği üzerinden Sivas'a veya Samsun'a giden yörelerde Alevi kesimlerinde cirit atıyor bazı yabancı siyasal gruplar, ajanlar. Hatta devlet destekli, çünkü öğretmen evlerinde misafir kalıyorlar.

Sayın Erdost'un biraz evvel çizdiği tablo jeostratejik bir tablo ve o tablo yakın zamanlara kadar Türkiye'de sadece harp akademilerinde okunuyordu ve herkes de kavrayamıyordu; ama şimdi o stratejiyi başkaları Türkiye adına yapı-

yor ve o dinamit bölgesinden Türkiye'yi vurmaya çalışıyorlar. 2000 yılına kadar gidecek olan bir aşamalı, iki aşamalı, üç aşamalı, dört aşamalı planlar Türkiye'nin dışında yapılıyor ve her birisi birer tuzak taşıyor. Yerine göre Türkiye okşanıyor, mesela şu günlerde; dün akşam Amerika Kongresinde Türkiye'ye çok lehte davranışlar vardı. Sırası geliyor, eğer Türkiye'de bir mukavemet varsa tepki gösteriliyor. Muzaffer İlhan Erdost çizdiği tabloyla Türkiye'de bugün bu jeostratejiyi delen fikirlere sahip olan bir adam olduğunu göstermiştir, vurulmalıdır, hapsedilmelidir. Zaten ona benzeyenler de şu anda hapislerde bulunuyorlar.

Arkadaşlar, biz Türkiye'de büyük olaylarla karşı karşıyayız. 100 kişilik kamuoyundan bir şey çıkmaz; ama bileceğiz, göreceğiz ki, çok önemli olaylarla başbaşa kalacağız. Çok basit bir olay olan türban olayı. Merve evvela geliyor partisinden aday oluyor, sonra gidiyor, 5 Martta Amerikan vatandaşı oluyor. Tam tersi olması lazımken neden böyle olmuş? Bu, onun iradesiyle değildir; bu onun mensubu olduğu partinin iradesiyle değildir, bu başka bir irade, Türkiye'de kimse bu iradenin farkında değil.

Sayın dostum, arkadaşım, kardeşim –kardeşim diyorum bundan sonra– kardeşim Muzaffer'e "geçmiş olsun" diyorum, hepimizin yaratacağımız kamuoyuyla onu korumamızı diliyorum, saygılar sunuyorum. (Alkışlar)

**AVUKAT HALİT ÇELENK** – Değerli arkadaşlar, sayın Erdost bu kitabı yayınladıktan sonra bana gönderdi. Bu kitabı dikkatle okudum. Özellikle uzun yıllar Erdost ile beraber, onun davalarında bulunan bir arkadaşınız, bir savunman olarak o davaların içinde olduğum için acaba bu kitapta bir suç öğesi bulabilirler mi diye ilgi odağım oldu kitabın içeriği ve kitabı dikkatle okudum. Kitapta yürürlükteki yasaların hiçbirine –312 olsun, Terörle Mücadele olsun, Terörle Mücadele Yasasının 8'inci maddesi olsun– aykırı bir öğe bulamadım ve dedim ki, zaten Muzaffer Bey bu çalışmaları yaparken bu konulara da dikkat etmiştir, çok deneyimlidir, bu

kadar yıl içerde yatmıştır, yargılanmıştır, çıkmıştır, bu itibarla memnun oldum, huzur duydum.

Ama arkadan dava açıldı, ben davadan bir sonuç çıkmayacağı düşüncesindeydim. Mahkeme, mahkumiyet kararı verince doğrusu şaşırdım, böyle bir kitap hakkında bir mahkeme nasıl böyle bir karar verebilir diye. Çünkü savunmalarda da anlatıldığı gibi Yargıtayın onama kararlarından sonra birçok yazar, hukukçu, içinde bulunduğum bütün bu kesim birçok yazı yazdı, gerçekten davada yapılan savunmaların yerinde olduğunu, orada bir suç bulunmadığını, orada mahkeme suç olarak kabul ettiği bölümlerin bir alıntıdan ibaret olduğunu ve tırnak içine alındığını, kaynak gösterildiğini ve daha sonra da Muzaffer Erdost'un bunlara yanıt olarak bunları kabul etmediğini, eleştirdiğini yazdılar.

Arkadan ben dedim ki kendi kendime –biraz da iyi niyetle bakıyoruz olaylara– Yargıtay Dokuzuncu Dairesi bu kararı bozar dedim, yani atlamaz; çünkü bu kadar açık bir kitaptı. Ama bir de baktık ki Dokuzuncu Daireden onay çıktı ve o zaman şaşkınlığım büsbütün arttı. Şimdi karar böylece kesinleşiyordu.

Daha sonra Başsavcılık –ki Yargıtay Dokuzuncu Ceza Dairesine mütalaa verirken, bozma lehinde mütalaa bildirmişti; yani burada suç bulunmadığını belirterek kararın bozulmasını istemişti– bu kez Daireler Kuruluna, daha doğrusu Genel Kuruluna itiraz etti ve itirazında da aynı gerekçeleri gösterdi. Bir süre sonra baktık ki, Genel Kurul kararı onayladı. Sayın Erdost da açıkladı, "tam olarak katılanların sayısını bilmiyorum, ama aldığım bilgilere göre 50 kişi kadar katılmış olabilir" dediler. Burada Başkanın muhalefet şerhinden bahsettiler ve bunun dışında da bir kişinin "Başsavcılığın mütalaasına katılıyorum, bozulması gerekir" şeklinde bir ifadesini naklettiler.

Ben burada şaşkınlığımı ifade etmekle beraber bir hukukçu olarak şunu belirteyim: Yarım yüzyılı aşkın bir süre bu davaların içinde bulundum ve 60'lı yıllardan bu yana Muzaffer Beyle beraber oldum hep davalarında. Yani o kitapta

bir suç bulabilmek için bir insanın hukuktan, uygulamalardan hiç haberi olmaması lazım geliyor. Tabii insanları suçlamak da istemiyorum, fakat şunu gördüm ben, bu yarım yüzyılı aşkın zaman içersinde önce Toplu Basın Mahkemesinde, sonra 142 ve 141 ile açılan davalarda ağır ceza mahkemelerinde, daha sonra Devlet Güvenlik Mahkemelerinde bu kadar örgüt, bu kadar insan yargılandı, ama oralarda verilen yanlış kararlarda bile, bu kadar açık seçik ve tırnak içinde gösterilen bir bölümü yazara mal etme biçimindeki büyük hata işlenmedi ve ben bu süre içerisinde böyle bir olayla karşılaşmadım.

Bugünkü *Cumhuriyet* gazetesinde, Cumhuriyet Başsavcılığına itirazda bulunulduğu ve bu konunun tekrar itiraz yoluyla, tashihi karar, karar düzeltmesi yoluyla Genel Kurula gönderilmesinin istenildiği ifade ediliyor. Ben yalnız şunu sormak istiyorum, parantez içinde sormak istiyorum: Biz Cumhuriyet Başsavcılığına başvurduk, dedik ki, "bu hatanın düzeltilmesi için bu dosyayı Daireler Kuruluna, yani Genel Kurula gönderin". Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı böyle bir gönderme işlemi yaptı mı, yapacak mı, o konuda bir bilgi var mı? Çünkü gazetedeki haberde bu açıklığı göremedim.

**MUZAFFER İLHAN ERDOST** – Halit ağbey, dilekçeyi sabah verdim, zaten dün akşam dosyanın savcılığa gelmiş olması gerekir ki, gerekçeli karar alındı. Gece geldi bana gerekçeli karar.

**AVUKAT HALİT ÇELENK** (Devamla) – Şimdi burada önemli olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının, bu dosyayı bozma isteğiyle yeniden Genel Kurula göndermesidir. Tabii şimdi Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığından gönderme beklenir. Neden daha Yargıtay Dokuzuncu Ceza Dairesine dosya gelirken bir mütalaa vermiş, daha sonra itirazı kabul etmiş, Genel Kurula göndermiş, o gerekçelerle burada suç yoktur diyerek. Şimdi bu durumda kendi anlayışına göre görevinin bir icabıdır, bir devamı olmak lazım gelir bu ve bu

dosyayı tekrardan Genel Kurula göndermesi gerekir kanaatindeyim ve göndereceğine de inanıyorum.

Bu konu üzerinde basında yazılar çıktı, değişik gazetelerde köşe yazarları, gazeteciler yazdılar, yani buradaki hata üzerinde açık seçik duruldu. Herkesin anlayabileceği bir yanlışlık var burada. Bu kadar da kamuoyundan sonra Genel Kurulun bu konuda daha dikkatli olacağını, olması gerektiğini düşünüyorum ve lehte bir karar çıkabilir diye düşünüyorum.

Burada bir noktayı ilave edeyim, biz bu mahkemelerde özellikle kitaplarla ilgili davaları izlerken, avukat arkadaşlarımız, savunman arkadaşlarımız bilirler, mahkemede hakimler kitapları okumayı pek sevmezler. Mesela, dosya eğer tek hakimli bir yere, bir mahkemeye gitmişse, hakim bakar kitaba, "yahu bu kadar da büyük 300-500 sayfalık kitap okunur mu" der, o zaman ne yapar? "Ben bunu bir bilirkişiye vereyim de o okusun, bir mütalaa versin, ben de ona göre hareket ederim" der. Üç kişilik ağır ceza mahkemelerinde yine bu söylediğim uygulanır. Bazen de bir üye okur, raporte eder heyete. Artık o üye, o kitabı ne kadar anladıysa, tabii burada o üyenin fikir yapısı, düşünce yapısı, dünya görüşü elbette etkili olur ve o şekilde bir karar oluşur.

Arkadaşlar, şimdi 40-50 hakimin katıldığı bir genel kurulda düşününüz ki, bu insanlar kalkacaklar, her birisi ayrı ayrı kitabı alıp okuyacak, anlayacak, bir kanaat oluşturacak ve kalkacak heyette savunacak, "ben böyle anladım, suç yoktur, kararda şu hata yapılmıştır" diyecek. Şimdi bu son derece zordur, yani pratikte son derece zordur ve biz meslek yaşamımızda hiç böyle heyet içerisinde bütün hakimlerin kitap okuduğunu görmedik. İçlerinde istisna olarak bazı meraklılar çıkabilir, merak eder, okur veya ilgiliyi çok yakından tanıyorsa "Ben de bakayım şuna, bir şey var mı?" diyerek okuyabilir; ama özellikle Genel Kurulda bunun okunması bana biraz zor geliyor. O kadar insan bu kitabı okuyacak, buna inanmak pek o kadar mümkün değildir.

O halde ne yapmalı diye kendi kendime düşünüyorum.

Şimdi oturduk, burada hep beraber bu konuyu düşünüyoruz. Erdost olayları her yönüyle açıkladı ve yalnız hukuki tarafını değil, siyasal tarafını da anlattı. Burada zannediyorum ki bütün arkadaşlar, kitapta suç olmadığı yönünde bir kanaate vardılar. Yani okumayanlar da varmışlardır şu açıklamasıyla, Erdost ne yazmışsa onu anlatıyor. Başında da söylediğim gibi ben dikkatle okudum ve hiçbir suç görmedim.

Bizim burada şöyle bir karara varmamız lazım gelir: Acaba biz, bu aşamada, Genel Kurulda bu kitabın okunabilmesini sağlamak için neler yapabiliriz? Yani bu konuda kafamızı yormalıyız ve bunun bir yöntemini bulmalıyız. Acaba arkadaşlarımın söylediği gibi burada bir metin hazırlamak ve o metni basına vermek yeterli olur mu, ya da başka bir yöntem bulabilir miyiz? Bu konuda düşünmeliyiz ve arkadaşlarımız özellikle bu konuda düşüncelerini belirtmeliler ve buna bir yön bulmalıyız. Aksi halde, ortada çok niteleyemediğim –adaletsiz desem az gelir, acı bir durum desem az gelir– bir durum var; ama her halukârda bunu önlemek için elimizden gelen çabayı göstermeliyiz diye düşünüyorum.

Tabii bir metin yayınlamak mümkündür, o olabilir; hatta o metni Türkiye'deki bütün yazarlara göndermek, demokrat, sosyal demokrat ve Atatürkçü arkadaşlarımıza yollamak, onların bu konularda yeniden yazılar yazmalarını sağlamak bu aşamadan sonra, yani Daireler Kurulunun kararından sonra yeniden bu konuya eğilmelerini sağlamak düşünülebilir. Başka türlü bazı eylemler geliyor, ama bu olayda o düşündüğüm eylemleri önermiyorum kendi kendime, yani yürüyüş gibi vesaire şeyleri düşünmüyorum. Ama biz sadece hukuk planında haklılığımızı ispat etmek ve sesimizi hem kamuoyuna hem de Yargıtaydaki üyelere duyurmak ve bu kitabı okumalarını sağlamak için bir mücadele vermeliyiz.

Takdir arkadaşların, teşekkür ederim.

**Salondan** – Halit ağabey, biliyorsunuz Yargıtayda murafaa denilen bir kurum var. Geliyor sanık katılabiliyor ve savunma yapılabiliyor.

**HALİT ÇELENK** – Genel Kurul onu kabul etmez.

**Salondan** – Yani Muzaffer İlhan Erdost'un bize verdiği gibi orada bir brifing verme olanağı var mı?

**MUZAFFER İLHAN ERDOST** – Hayır efendim, öyle bir şey yok.

**HALİT ÇELENK** – Muzaffer Bey konuşurken ben onu içimden ölçtüm, dedim ki, şu konuşmasını Muzaffer gitseydi, Genel Kurulda hakimlere yapsaydı, saatlerle açık seçik anlatsaydı, "şu sayfada bu var, burada tırnak var, burada alıntı var, şurada satırbaşı var, size o insanların yazdıklarını özetliyorum" deseydi ki, Erdost açıkladı, onlar tırnakları kaldırmışlar, "özetliyorum" laflarını çıkarmışlar.

**MUZAFFER İLHAN ERDOST** –Bunların hepsi yapıldı.

**MUSTAFA ŞERİF ONARAN** – Efendim, Devlet Güvenlik Mahkemesinde Muzaffer İlhan Erdost savunmasını yaparken bir saat süren bir savunma yaptı. Ben, o Yargıçlar Kurulunun durumuna bakarak bir şeyi müşahede ettim. Yargıçlar Kurulu dinlemiyordu, kendi aralarında konuşuyorlardı, içeriye girip dışarıya çıkıyorlardı ve Mahkeme Heyeti Başkanı olan bey dedi ki "Canım kısa kes, bunlar dosyada var" dedi. Ben sonra Muzaffer İlhan Erdost'a dedim ki, "Neden bu kadar uzun konuşma gereksinmesini duydun? O da "Ben bir belge bırakıyorum. O nedenle bu açıklamaları yapmaya mecburum" dedi. Hak verdim, doğrudur; yalnız şunu belirtmek için bunu söylüyorum, mahkeme heyeti önyargılı ve şimdi bu önyargılı infazda, gerçekten Muzaffer İlhan Erdost, ne yapsa boşunaydı. Bundan sonra ne yapılabilir? Bu dayanışma toplantısında, Mülkiyeliler Birliğine düşen bir görev var. Buradaki arkadaşlar, sıradan dinleyicilerdir; ama, sivil toplum örgütleri, bir güç oluşturur ve içimizde sivil toplum örgütlerinden arkadaşlar da var. Ben öyle umuyorum ki, Mülkiyeli-

ler Birliğindeki arkadaşlarımız, bu konuşmaya dayanarak, sonuç bildirgesine benzer bir şey hazırlar ve bunu, sivil toplum örgütlerinin görüşüne açarlar ve onların da desteğini alarak yayımlatırlarsa, bu toplantı amacına ulaşmış olur kanısındayım.

**SADUN AREN** – Bu konunun, bence iki yanı vardır, bir tanesi, bir adalet meselesidir, Muzaffer Erdost arkadaşımızın, bir haksızlığa uğraması meselesidir, buna karşı bir tavır almak gerekir, bunda hiç kuşku yoktur. İkinci yanı da, daha kapsamlı bir yanıdır; yani, Türkiye'deki düşünme özgürlüğüne karşı tavır alınmış olması yanıdır.

Bu ikinci yanı üzerinde duracağım; çünkü, Halit Bey, zaten uğranılan haksızlığı etrafıyla anlattı, onu tekrar etmek, ona bir şey katmak söz konusu değil; ama, o, takip edilmelidir; çünkü, o, çok önemli bir şeydir, insan özgürlüğüyle ilgili. Öbür yanına gelince, öbür yanı, tabii gerçekten çok önemli ve gerçekten hepimizi ilgilendiren ve Muzaffer Erdost arkadaşımın özgürlüğünü aşan bir yanı. Ne yanıdır o? Yalnız bu yanını söylemeden evvel, Muzaffer Erdost arkadaşımızın, çok bilinmeyen yanını yahut da çok bilinç düzeyine çıkarılmamış bir yanını vurgulamak isterim. Muzaffer arkadaşımız şairdir, ressamdır, fotoğraf sanatçısıdır, çok duyarlı bir insandır; fakat, bütün bunların yanısıra, bir de bilim adamıdır, bilimsel düşünür ve artı yalnız bilimsel düşünmekle kalmaz; çünkü, bizde, üniversite üyesi olmayan insanların, bilim adamlığı unutulur, onun için vurgulamak istiyorum. Halbuki, üniversite mensubu olup da, bilim adamı olmayan çok adam vardır, bunu da biliyoruz. Diğer bir yanı da, tabii aydın olarak, sorumlu bir aydındır, sorumluluğu vardır. Yanlış takdim edilen bir şeyi, özellikle bilimsel olarak yanlış olan bir şeyi, bir olguyu, açıklığa kavuşturmak ister, bu sorumluluğunu fiilen yerine getirir.

Şimdi, bunu söyledikten sonra, şunu kısaca söylemek istiyorum; Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra, bütün dünyada ve son zamanlarda Türkiye'de de, işin özüne inmeyen, tabii

bir sorun olan; ama, asıl sorun olmayan sorunlar su yüzeyine çıkarılmıştır, mesela, Türkiye'de bütün toplumsal araştırmalar, tahliller filan şeriat, baş örtüsü, Kürtlük, Alevilik, neyse, bu gibi ikinci derece önemli kavramlarla düşünülmeye başlanmıştır; yani, mesela, biz biliyoruz ki, bu memlekette ara sıra söyleniyor mu; ama, başka bir anlamda söyleniyor, işte, açlık var, sefalet var, işsizlik var filan falan, bunlar olurken, siz ne diye gidip bir adamın, bir hanımın başörtüsüyle uğraşıyorsunuz filan, böyle dendiği oluyor; ama, bu öyle zayıf söyleniyor ki, bunu söyleyen insan, bunun da dünyadan haberi yok, başörtüsünün, şeriatın önemini, Türkiye'nin çeşitli etnik gruplara ayrılmış olmasının önemini filan anlayamamışlar, hala ezbere laflar söylüyorlar, işsizlikten filan bahsediyorlar diye. Gerçekten, dünyaya kabul ettirilmek istenen –tabii bu Türkiye'de tekrar ediliyor– böyle, temel olmayan kavramlarla, toplumu tahlil etmenin birimleri olmayan kavramlarla düşünmeyi ön plana çıkarmaktır, bugün ne yapılıyor. İnsanların doğru dürüst düşünmesini önlemek isterseniz, kavramları doğru dürüst seçmezsiniz, onlara öyle kavramlar takdim edersiniz ki, mesela, Türkiye'yi tahlil edeceksiniz, Türkiye işte bilmem 23 tane etnik gruba ayrılmıştır, İslam vardır, bu gibi kavramlar verilirse, bunlarla düşünürseniz, tabii başka şeyler düşünürsünüz, doğru dürüst bir şeyler düşünemezsiniz; yani, sömürü filan çıkmaz bunlardan veya çıksa bile çaresiz bir şeyler çıkar; yani, filanca ırk, beyaz ırk bilmem neyi eziyor filan gibi şeyler çıkar; ama, dünyayı, sömürüden başlatabilirseniz ve sınıflar olduğunu söylerseniz, etnik grupları filan da sınıf açısından değerlendirirseniz, elbette ki daha salim sonuçlara varırsınız; ama, bu salim sonuçlar, sermayenin işine gelmez. Mesela, artık dünyada madem küreselleşmişiz –öyle deniliyor, ki doğru tabii bir hayli küreselleşmişiz– Amerika demektense büyük sermaye demeli, Amerika'daki sermaye demeli, böyle yaklaşılmalı; çünkü o zaman daha Amerika'da bir sürü dürüst, namuslu adamlar var, işçi sınıfı var filan, bunları siliyorsunuz, Amerika'yı bir ulus-devleti olarak görüyorsunuz, hem

bir taraftan dünyada ulus-devletler çağı geçmiştir diyorsunuz, hem de yalnız onu farkına varılmadan tecrit ediyorsunuz ve yanlış bir kavram yaratmış oluyorsunuz. Şimdi, Muzaffer arkadaşımızın bu kitapta yapmış olduğu şey, Alevi Sünni kavgası, dinsel kavga yahut da ırk, etnik çatışmaların terminolojisiyle konuşmuyor, daha büyük birimlerle ve dünyada bu olayların, diyelim Sivas'taki yakma olayı kısmına bakalım, yakma olayının "işte alçak şeriatçılar, böyle bir şey yaptılar, filanca da buna mukabele etmedi, edemedi" filan bu şekilde düşündürmek isteyenlere karşı yazılmış bir kitap; çünkü, mesele böyle değil, mesele bundan ibaret değil, o kadar; yalnız Sivas'ın kendi içinde bunu tartışırsanız olmaz, Sivas'taki çeşitli etnik gruplar veya dinsel gruplar, mezhepsel gruplar arasında düşündüklerinizi onun içinde hapsederseniz yanlış olur; bütün bir dünyayı dikkate alarak bunları değerlendirmek lazım. Muzaffer arkadaşımızın, bu kitapta yapmış olduğu büyük hata budur; yani, mahkumiyetine neden olan asıl yaklaşım budur; çünkü, demin, hem kendisi söyledi, hem Halit Bey arkadaşımız da söyledi, Alpaslan arkadaşımız da söyledi; yani, orta zekalı bir insanın bile, bu kitabın içinde bölücülük yapılmadığını anlamaması mümkün değil, suçlanan düşüncelerin başkalarına ait olduğunu görmemek mümkün değil, çok açık; yani, bunları bir daha bir daha söylemenin, hiçbir alemi yok, anlamamak isteyen insana, tabii mümkün değildir bir şey anlatabilesiniz.

Aklıma bir küçük olay geldi –belki onunla da bitirebilirim– biz Millet Meclisindeyken, işçi sendikalarıyla ilgili bir yasada bir değişiklik konuşuluyordu, rahmetli Rıza Kuas, partinin sözcüsü olarak konuşuyor, şimdi tam unuttum, üst aramayla ilgili bir şey olabilir; yani, fabrikadan çıkan, işyerinden çıkan işçilerin üstleri aranırdı galiba, Kuas, buna "yok, aranamaz" filan diyor, bu hakarettir bilmem ne, arıyorlar; çünkü, dışarıya bir şey kaçırmasın diye, hırsızlık yapmasın diye, "bu işçilere hakarettir" filan diyor. Bunu katiyen dinlemiyorlar, başka şeyler söyleniyor. O zaman Kuas şöyle bir şey demişti "Eskiden, işçilerin aleyhine bazı ters şeyler

olurdu. Ben zannederdim ki bilemiyorlar, bunlar söylense, doğrusunu yaparlar. Şimdi anlıyorum ki, siz yapmak istemiyorsunuz, her şeyi biliyorsunuz". Şimdi onun için, böyle çok fazla bir kitap anlatılırsa, böyle geniş tutularak, arkadaşımızın bilim adamlığı vasfını vurgulayarak filan, isabetli bir savunma yapmış olmayız, onun için, dar anlamda, hukuksal bir savunma yapılmalı ve ısrarla yapılmalı; yani, sittin sene yapılmalı, nasıl Sivas'taki ateş hala sönmüş değil, Türk halkı bunu her zaman gündeme getiriyor, bu olay da her zaman gündeme getirilmelidir ve getirileceği de anlatılmalıdır.

Benim söyleyeceklerim bu kadar, teşekkür ederim.

**VECİHİ TİMUROĞLU** – Değerli arkadaşlarım, bana öyle geliyor ki, bu dava, başından sonuna kadar savsaklanmış bir davadır. Bu yapılan konuşmalardan sonra, insan hakları dizisi içinde iki tanesi bana çok önemli göründü. Birisi, yasama ve yargı görevi yapan sorumluların, yükümlülerin, davranış biçimleri hakkında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de imzasını attığı bir sözleşme var. Bu sözleşmede, insanları yargılayanların, toplum hizmeti yaptıklarından söz eder, toplum hizmetinin ne olduğunu tanımlar ve bu tanımlamadan sonra da, yargılayan görevlilerin, bu yükümlülüğü üstlenmiş kişilerin, insan onuruna yakışır biçimde, kişisel, ekonomik, toplumsal, onuru koruyacak biçimde davranması gerekir der. Böyle bir yargılamayı yapan, daha başlangıçta böyle bir davayı açan bir savcının, bu yapıtı okumuş olması gerekirdi, demek ki, daha başlangıçta, yargılama görevini üstlenmiş ve toplum hizmeti yapma durumunda olan bir insan, kitabı okumamıştır, ondan sonra, Devlet Güvenlik Mahkemesinin Yargıçları; yani, o heyet okumamıştır, daha sonra Dokuzuncu Daire okumamıştır, daha sonra Genel Kurul okumamıştır, öyleyse, bir dizi savsaklama vardır. Sayın dostum Nevzat Helvacı, bir yargıca sormuş "Bu kitabı okudunuz mu" "Benim okumaya vaktim yok. Bana bunun özetini getirirseniz okurum" demiş ve özetini de raportörden sormuş; yani dava, başından sonuna kadar savsaklanmış bir davadır.

Burada, toplumsal hizmeti yapmakta olan yargıçlara çok büyük bir önem düşüyor.

Bir de, Sadun ağbeyin buyurduğu gibi, daha Sivas'ın ateşi sönmedi. Diğer bir sözleşmemiz var, uluslararası bir sözleşmeye, Türkiye Cumhuriyeti devleti imza atmış; dinin, insan hakları bakımından, dünya barışını, toplumlar arası barışı, halklar arası barışı sağlayan hoşgörüye dönüştürülmesi. Türkiye'de, dini savunanlar, üstelik bu sözleşmeye imza atmış olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve yasama organları, ısrarla, dini, toplumsal barışı bozan bir öğe olarak kullanıyorlar, burası çok önemli; Merve olayı, aslında, böyle bir olaydır; yani, toplumsal barışı istemeyen bir yönetici sınıfın, bir yasama görevlilerinin, toptan bu işi yapmış olmasıdır, aslında, Muzaffer İlhan Erdost'u da bunun için mahkum ediyorlar, toplumsal barışı sağlamaya çalıştığı için. Zannediyorum, bu dayanışma toplantısından çıkacak bildirgede, bu uluslararası iki sözleşmeden söz etmek çok gerekli olacaktır.

Saygılarımla.

**CEM EROĞUL** – İzin verirseniz ben iki cümle söyleyeceğim. Bir kere Erdost gibi toplumun nadir akciğerlerinden biriyle beraber olmak, hepimize temiz bir soluk aldırıyor, bunu yüksek sesle söylemek istedim. Türkiye'de, tabii demokrasiyi falan kurtaramayız, onun için çok kısa amaca gitmeliyiz. Erdost'un hapse girmesini engelleyebilirsek, demokrasiye yeterince, karınca kararınca bir katkıda bulunmuş oluruz, onu düşünelim. Benim önerim, birkaç satırlık bir metin çıkarmaktır, sadece şu: "Aşağıda imzaları bulunanlar, büyük bir adli hatanın işlenmesini engellemek için, son bir çağrıda bulunmak görevini hissetmektedirler. Başsavcının da belirttiği gibi, yazar içeriğine katılmadığı bir alıntıdan dolayı, nihai olarak kesin hüküm giymek üzeredir, böyle bir hüküm, Türk adliyesini yarın da üzecektir, bunu engellemek istiyoruz" diye iki-üç satırlık bir çağrı metninin çıkarılmasını öneriyorum ve bunu hemen imzalayalım ve olabildiğince yayalım. Yani, Türkiye'de

uzun boylu bir demokratik mücadele, o sonra. Bir an önce, hemen Erdost'un hapse girmesini engellemek, bence bir demokratik görev, onu yapmaya çalışalım derim.

**HALİT ÇELENK** – Ben sözlerimi bitiremedim ve bitirmek için şunları söylüyorum; düşünüyorum, demin söylediğim gibi bir çare, pratik bir çare, burada düşünürken aklıma şu geldi, diyelim kitabı okutamıyoruz, bu hakimlerin her birisi kitabı ayrı ayrı okumuyorlar, acaba iki-üç sayfalık, çok canlı, ana noktalara değinen, hiç ayrıntıya girmeden, kitaptaki sayfasını da göstererek, alıntıları işaretleyerek çok kısa, on sayfa değil, iki sayfa bir şey yazıp, bütün bu 50 üyeye ayrı ayrı ulaştırmanın yolunu arayalım diye düşünüyorum; ama, bunun psikolojik tarafı da var; yani, bunu bir öneri değil; ama, değerlendirmek üzere bir düşünce olarak sunuyorum.

Teşekkür ederim.

**MUZAFFER İLHAN ERDOST** – Değerli ağabeylerimi de yordum, şimdi, sorunu çok güçleştirmeden, bir arkadaş, üç-dört cümlelik bir metin yazar, buraya katılan arkadaşlar imza verir veya vermez, isimlerini versinler, bu isimlerle, yarın sabah bu toplantı sonucunda, şu metin basına verilirse, bence burada amaç sonuçlanmış olur; çünkü, bu iletilmiş olur, hem topluma iletilmiş olur, hem konuyla ilgili makamlara iletilmiş olur. Bu tashihi karar talebinden, bir sonuç çıkacağından ümitli değilim, Halit ağabeyim ümitli; ama, ben ümitli değilim, ben, ceza en son noktasında da kesinleşecek diye kaygılı da değilim. Savunduğum değerler var, bu değerleri sizinle paylaşıyorum, sizin değerleriniz. Bu savunduğum değerlerden dolayı, sizin savunduğunuz, sahip olduğunuz değerlerden dolayı, bu değerlere hasım olanlar tarafından, cezalandırılmam gibi bir konum var, bu nedenle, sorun, hepimizin sorunu, sadece bu değerler açısından. Yoksa benim kişisel olarak hapse girip girmemem çok önemli değil, ben yattım, yatmasını da bilirim, hiç de kaygılı değilim ve oraya götüreceğim ve çalışıp bazı şeyler de üreteceğim bir gerçek;

boş durmayacağım, hiçbir zaman, hiçbir yerde boş durmadım. Şimdi, yalnız bir şey istiyorum; eğer, ben içeri girersem, öyle af falan istemiyorum, herhangi bir şekilde af istemiyorum, ancak, sadece olsa olsa yargılanmanın yenilenmesi istenebilir, yargılanmanın yenilenmesi hangi bakımlardan nasıl istenir, bu konuda çaba harcarsanız, bu bana yeter.

Teşekkür ederim, çok sağ olun.

**HASAN BENLİ** – Birkaç dayanışma mesajı var, onları okumak istiyorum; *Öğretmen Dünyası Dergisi* Yazı İşleri Müdürü **Zeki Sarıhan**, CHP Genel Başkan Vekili **Cevdet Selvi**, Yenimahalle Belediye Başkanı **Tunca Alemdaroğlu**, Türk Sosyal Bilimler Derneği Başkanı **Prof. Dr. Oğuz Oyan, Ahmet Telli** ve **Öner Yağcı** ve ÖDP Genel Başkan Yardımcısı **Yıldırım Kaya.** Bir mesaj da, **Emin Değer**'den gelmiş, bir paragrafını okumak istiyorum: "Erdost'un başı hep düzenin yargısıyla derde girmiştir. Düşüncelerini, bir aydın sorumluluğuyla dile getirmenin ödülüdür bu, dava adamı olmanın cezası da diyebiliriz. Düzen, hep satın alabilir miyim içgüdüsüyle cezalandırmak ister, kimileri düzenin yüzünü kara çıkarmaz; ama, kimilerini satın almak zordan da beter bir olmazlıktır, dava adamı davasını satmaz da ondan."

Dayanışma mesajlarına teşekkür ederiz.

Katıldığınız için hepinize teşekkür ederim.

*Mülkiye*, Mülkiyeliler Birliği Genel Merkezi Yayın Organı, Mayıs-Haziran 1999, Sayı: 216

# 10
# MUZAFFER İLHAN ERDOST İLE "KÜRESELLEŞME" VE "YENİ DÜNYA DÜZENİ" KİTAPLARI ÜZERİNE

SÖYLEŞEN: **IŞIK KANSU**

Türkiye'nin Yeni Sevr'e Zorlanması Odağında Üç Sivas; Küreselleşme ve Osmanlı 'Millet' Modeli Makasında Türkiye *ve* Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye *adlı üç kitabınız bir bütün oluşturuyor. Bu üç kitabın vardığı nokta tek: Türkiye hem toprak, hem de toplumsal açıdan parçalanmak, darmadağın edilmek isteniyor. Kitaplarınızda vardığınız yorumu gerek Clinton'ın son Türkiye ziyareti, gerek AGİT toplantısı, gerek Türkiye'nin AB adaylığı açısından değerlendirir misiniz?*

Bu üç kitaba, *Ulus, Uluslaşma, Demokratikleşme* adlı 1991'de yayınlanan kitapçığımı da ekleyeyim.

Sorunuzu şöyle yanıtlayayım:

Aralık 1990'da Almanya'nın değişik kentlerinde insan hakları ile ilgili söyleşiler yapmıştım. Bonn'da değişik kurum ve kuruluşlardan gelen Almanlara konuşmalarımın bir özetini sundum. Ayrılırken Kiliseyi temsilen gelmiş orta ya-

şın üstünde bir bay, Sovyetler Birliği'nin dağılmakta olduğunu, "komünizm"in bittiğini, Türkiye'nin de bir önemi kalmadığını söyledi. Bir bakıma da, Türkiye'nin insan hakları sorunlarından bize ne der gibiydi. Ölçütü de, anlayacağınız gibi "komünizm tehlikesi"ydi. Kendisine, yumuşak bir dille, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden çok önce de jeopolitik bir öneme sahip olduğunu söyledim, gelecekte de önemin artacağını ekledim. Elini başının üstünden savurarak, bir şeyler söyledi. Ben, bunu, "Sen onları külahıma anlat!" biçiminde algıladım.

Tam da bu tarihlerde, CIA analistleri, Türkiye'yi odağına alan yeni stratejiler oluşturmaya başlamışlardı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlaşan ve varlıklarını tek başlarına sürdürmeye güçleri yetmeyen ulusların, Türkiye ile yeni birlikler oluşturmasının olanağı bulunduğunu yazıyorlar, Türkiye'nin böyle bir birliğin çekici bir merkezi olması için de azınlıkların istemlerine yanıt veren federal bir sisteme geçmesini öneriyorlardı.

Aynı CIA analistleri, Türkiye'nin bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönettiği topraklarda yaşayanlarla bir birlik oluşturmasının tarihsel "hakkı" bulunduğunu, Orta Asya ülkelerinde ise etnik (Türk) bağın böyle bir birliktelik için belirleyici olacağını yazıyorlardı. Ayrıca, Türkiye'nin, Batı Avrupa'nın kuyruksokumunda yaşamaktan ayrılarak Doğuya da yönelmesi gerektiğini yazacaklardı.

Bütün bunların gerçekleşmesi için, Türkiye'nin Atatürkçü geleneği geride bırakarak, yeniden pantürkizme ve panislamizme dönülmesi öneriliyor; laikliğin eskidiği, müslüman olan ama etnik bakımdan Türk olmayan topluluklara da "azınlık" statüsü tanınması gerektiği söyleniyordu. Bunun için de, Osmanlı "millet" modelinin uygulanabilir bir model olduğu öne sürülecekti.

Türkiye'nin yeni politikasını belirleyen CIA analistleri (Henze, Fuller ve Lesser), bu konudaki yazılarını bir kitapta topluyorlar, ve kitap, CIA'nın yan kuruluşlarından biri olan ve ABD yönetimine jeopolitik görüşler ürettiği bilinen RAND

Corporation tarafından yayınlanıyordu: *Turkey's New Geopolitics*. Yani "Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği". Bu yeni "jeopolitiği" belirleyen ise, Türkiye'nin kendisi değildi, bir başka deyişle, bu kitapta yer alan yazılar, CIA analistlerinin ABD yöneticileri için ürettikleri Türkiye ile ilgili politikaları içeriyordu.

Başkan Carter'ın danışmanlığını yapmış ve bir zamanlar ABD Ulusal Güvenlik Kurulu başkanlığında bulunmuş olan Zbigniew Brzezinski, ardarda yayınladığı kitaplarda sorunu daha geniş bir perspektiften irdeleyecekti. İlkin tarih atlasları açılıyor, etnik, dinsel ve mezhepsel farklılığın en yüksek olduğu Avrasya'da, "istikrar"ın Roma, Hun, Moğol, Osmanlı imparatorlukları gibi, "otoriter" bir güç tarafından sağlanmış olduğu anımsatılıyordu. Bir yandan bölgenin (Kafkaslar, Balkanlar, Orta Asya'nın) etnik ve dinsel farklılık açısından birer kara delik, gelecek için birer cadı kazanı olduğu açıklanıyor ve öte yandan bu bölgede istikrarı sağlayacak otoriter gücün ABD olduğu duyumsatılıyordu.

Brzezinski, *Kontrolden Çıkmış Dünya* ve *Büyük Satranç Tahtası* kitaplarında ve "Yeni Bir Avrupa Stratejisi" irdelemesinde, Kafkaslarda ve Orta Asya'da yeni "bağımsızlaşan" cumhuriyetlerden etnik ve dinsel toplulukların oransal bileşimlerini yayınlıyor, Henze ve Fuller, Türkiye'de, Balkanlar'da ve Kafkaslar'da yaşayan etnik ve dinsel toplulukların adlarını sayıyorlardı. Bunlarla, istikrarın her an bozulabileceği duyumsatılıyor ve bölge ABD gibi "otoriter" bir gücün kontrolü altına alınmadığı takdirde cumhuriyetlerin yeniden Rusya'nın birer sömürgesi olacağı anlatılmak isteniyordu.

1996'nın ilk günlerinde, *New York Times*'ta, "Third American Empire" adlı irdelemelerinde Jacob Heilbrunn ve Michael Lind, Clinton'ın, Bosna'yı NATO'nun doğu sınırı olarak gördüğü için değil, Amerika'nın Ortadoğu'da hızla genişleyen nüfuz alanının batı sınırı olarak gördüğü için Bosna'ya 20 bin asker gönderdiğini yazıyorlardı. Bu, aynı zamanda, ABD'nin *müslüman ulusların resmi-olmayan birliğinin liderliğini* üstlendiği yeni rolünü açıklayan bir olguydu ve ya-

zarlara göre, Clinton, Bosna'nın müslüman olarak kalması için buraya asker göndermişti.

Balkanlar'ın İkinci Dünya Savaşına kadar "Yakın-Doğu" içinde yer aldığını belirten Lind ve Heilbrunn, bölgenin, Avrupa'nın doğu kesimi olmaktan çok, Doğunun batı kesimi olduğunu anımsatmak gereğini duymuşlardı. Bu yazıyı yorumlayan Cengiz Çandar ise, Birinci Dünya Savaşına kadar Orta Asya'nın da "Ortadoğu" içinde anıldığını anımsatıyor, ve Orta Asya ile Kafkaslar'ın "Üçüncü Amerikan İmparatorluğu" kapsamı içinde düşünülmek gerektiğini yazıyordu.

Şu da eklenmeli: 9 Aralık 1996'da Virginia'da biraraya gelen yeni ve eski 10 CIA analisti, Türkiye'nin 2020 yılına değin geleceği üzerine bir toplantı düzenlemişti ve Türkiye'yi odağına alan dört ayrı senaryo tasarlamışlardı. Bu dört senaryonun ortak paydası "savaş"tı. Senaryoların, Türkiye'nin "küçülmesi" ya da "büyümesi" gibi birbirine karşıt alternatifler içermesine karşın, bunlar, özünde ve aslında, ABD'nin dünyaya egemen olmasının koşulunun Türkiye'nin "büyümesine" endekslendiği senaryolardı. Bir başka deyişle, bunlar, Rusya büyürse Türkiye küçülür, Türkiye büyürse Rusya küçülür ikilemine Türkiye'nin kilitlendiğini çığlıklayan, ama aslında, ABD'nin yeni Avrupa stratejisinin uygulanabilmesinin Türkiye'nin büyümesi koşuluna bağlı olduğunu duyumsatan senaryolardı. Bir bakıma da, bu senaryolar, Türkiye, ABD'nin yörüngesinden kendini uzaklaştırdığı zaman, küçülmeye ve özellikle de boğazlara Rusya'nın egemen olmasına yargılı olacağını duyuran mesajlar içermekteydi. On CIA analisti, Türkiye ile Rusya'yı, bileşik kaplar yasasına uyarlanır biçimde, birinin büyümesini ötekinin küçülmesiyle açıklıyorlardı. Büyüme ve küçülme, toprak olarak, nüfus olarak ve ekonomik güç olarak ifade ediliyor, büyüyen Türkiye ise, 225 milyonluk "Türk Federasyonu" biçiminde açıklanıyordu. Doğal ki, Türkiye dışındaki Türkler ile oluşturulacak Türk federasyonu, Türkiye'nin kendisinin federal bir devlet sistemine geçmiş olmasıyla olanaklıydı. Bir başka deyişle, 225 milyonluk Türk federasyonu için, Türkiye'nin ulus-devlet kimli-

ğini "aşmış" olması gerekiyordu.

Lüksemburg bildirisinin (Aralık 1997) ardından, Başbakan Mesut Yılmaz'ın, Clinton'la görüşmeden çıktıktan sonra yaptığı basın toplantısında, Clinton'un dünya haritasını gösteren küreye hergün baktığını ve Türkiye'nin dünyadaki yerinin önemini her sabah dua eder gibi bir kez daha yinelediğini aktarması gibi, ABD, dünyaya egemen olmak için, Türkiye'ye Türk ve müslüman ulusların ağırlıklı olduğu federal bir bölgesel güce, federal bir bölgesel güç olması için de kendisinin federal bir devlet sistemine dönüşmesini dayatmaktaydı. Bunun için olsa gerek, Clinton, Yılmaz'a, Türkiye ile "stratejik işbirliği" önermişti.

Bu, bağımsız bir Türkiye tasarımı değil, ABD'nin Avrasya'ya egemen olmak için Türkiye'ye yüklediği bir misyondu ve Türkiye'yi belirsiz bir geleceğe sürükleyecek yayılmacı bir politika olması açısından da kaygıyla karşılanmak gerekirdi.

ABD, Sovyetler Birliğinden ve Osmanlı İmparatorluğundan boşalan ve her biri hemen hemen bağımsız cumhuriyetlerden oluşan Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'ya hakim olmak isterken, aynı zamanda, Rusya'nın bütün bu cumhuriyetler ile bağlarını sınırlamaya, Rusya'yı kendi etnik Rus sınırına çekilmeye zorlamayı ve hatta onu kendi içinde federasyonlara bölünmeye yöneltmeyi, yeni Avrupa stratejisinin temeline oturtmuştu. Bir başka deyişle, Sovyetler Birliği dönemindeki sosyalist dünya sistemi ile kapitalist dünya sistemi arasındaki çatışmanın ya da rekabetin yerini, şimdi, dünya kapitalistleri arasında bir çatışma ya da rekabet almıştı. Bu paylaşımın öznesini ise, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlaşan ülkeler oluşturuyordu.

Zbigniew Brzezinski, Avrupa ve Asya kıtalarını birlikte "Avrasya" olarak imlediği irdelemesinde, Avrasya'nın, dünya enerji kaynaklarının %75'ini coğrafyasında bulundurduğunu belirttikten sonra, –Demirel'in "Adriyatik'ten Çin Seddine" olarak nitelediği– "Avrasya"ya egemen olan gücün, Batı Avrupa ve Doğu Asya üzerinde "muazzam bir nüfuz kurabileceğini", "Ortadoğu'yu ve Avrupa'yı otomatik olarak kontrol

edebileceğini" yazacaktır.* Gene Brzezinski'nin "Amerika'nın tarihi mirası" olarak nitelediği bu egemenliği sağlayacağı odağın ise, eski Osmanlı İmparatorluğunun merkezi / kalbi Türkiye olduğu başka yazarlar tarafından da vurgulanacaktır. Heilbrunn ve Lind, Basra Körfezinden Balkanlar'a, "bir zamanlar Osmanlı Türklerinin egemen olduğu bu bölgelerin, Üçüncü Amerikan İmparatorluğunun *kalbi olma* sinyalleri verdiğini" 1966'nın ilk günlerinde yazıyordu. Demirel ise, 25 Mayıs 1998'de, "Avrasya'nın muazzam potansiyelleri ve fırsatlarıyla *küresel pazarın tam ortasında* yer aldığını" ve "Türkiye'nin ise Avrasya'nın kalbi" olduğunu söyleyecektir. Dolayısıyla, sorunun temelinde, "muazzam potansiyelleri ve fırsatlarıyla" "küresel pazar" ve küresel pazarın "tam ortası" vardı. Kuşku yok ki, küresel enerji kaynaklarının %75'ini coğrafyasında bulunduran Avrasya'da, Hazar Havzası enerji kaynakları, bu "pazar"ın birincil öznesini oluşturmaktaydı. Çünkü, petrol ve doğalgaz, vanaları ellerinde bulunduranlara, yalnızca ekonomik bir güç değil, aynı zamanda politik ve stratejik bir güç de sağlamaktaydı. Bu nedenle, Brzezinski, ABD'nin, "sürdürülebilir bir Avrasya stratejisi"nin, "Amerika'nın küresel üstünlüğüne meydan okuyacak herhangi bir düşman koalisyonun ortaya çıkmasına" izin vermemesini, "manevralar ve diplomatik manipülasyonlar

* Doç. Dr. Türkkaya Ataöv, 1969'da yayınlanan *Amerika, NATO ve Türkiye* (Aydınlık Yayınları, Ankara, s. 24) kitabında, General D. Eisenhower'in "dünyada Orta Doğu'dan stratejik önemi daha çok olan bölge yoktur" sözünü aktardıktan sonra şunları yazıyordu:

"Bu görüşler dünya egemenliğini hedef alan Amerikan jeopolitik teorilerine uygundur. Amerikan jeopolitikçilerine göre, dünya egemenliği "kenar kuşak bölgesi" (*rimbland*) dedikleri toprak parçalarına egemen olma yolundan geçer. Bu teorinin babası Amerikan jeopolitikçi Nicholas Spykman'dır (1893-1943). [Nicolas Spykman, *American Strategy and World Politics*, (Amerikan Stratejisi ve Dünya Politikası), New York, Harcourt, 1992.] Yale Üniversitesinde uluslararası ilişkiler profesörlüğü yapmış olan bu zatın dünya egemenliği formülü şudur: "Kenar kuşak bölgelerine egemen olan devlet Avrupa ve Asya'ya egemen olur. Avrasya'ya egemen olan da bütün dünyaya sahip olur." Kenar kuşak ülkeler dediği bölgede, Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan ve Kore kuşağı vardır. Bugünkü NATO, CENTO ve SEATO ittifaklar zinciri hatırlanırsa, Amerika'nın bu dünya egemenlik teorisini uygulamakta olduğu anlaşılır."

kullanarak" "engellemesini" ve "uzak bir olasılık da olsa tek bir gücün böyle bir olaya kalkışmasına ise kesinlikle izin verilmemesini" (*Türkiye Günlüğü*, sayı: 47) yazıyordu.

2 Temmuz 1993 Sivas kıyınının hemen ardından Emniyet Genel Müdürlüğünün hazırladığı ve anımsadığım kadarıyla ilkin *Türkiye* gazetesinde ve oradan alınarak 8 Temmuz 1993'te *Cumhuriyet*'te yayınlanan raporda, 35 aydının diri diri yakıldığı Sivas olaylarının, "Batının stratejik uygulamalarından biri" ve "yabancı ajanların provokasyonu" olduğu görüşüne yer verilerek, şu değerlendirme yapılıyordu: "Yeni dünya düzeni içersinde, Türkiye'nin, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar'da etkin görev alması isteniyordu. Buradaki amaç, Japon ve Alman sermayesinin, bu bölgelerdeki etkinliğini kırmaktı."

*Üç Sivas*'ın sunuş yazısında yer verdiğim bu pasajlara, *Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye*'den şu paragrafı ekleyeyim: "Lind ve Heilbrunn'un, 'Üçüncü Amerikan İmparatorluğu' yazısı, Cengiz Çandar'ın "Musul ve Kerkük"le sınırlı "stratejik ufku"nu Adriyatik'ten Çin Seddine değin genişletmiş görünüyor. Ama bu arada Üçüncü İmparatorluğun "payanda"sı ve "denge noktası" olacağını söylediği *Türkiye'de, bu "stratejik ufku" karartacak "herhangi bir oluşumu", Amerika'nın "bertaraf etmeye kararlı olduğunu*" yazarak, kimi kararmış yürekleri de ferahlatıyor. Bu "oluşum"a giren "şeyler" nelerdir, "bertaraf" edilecek "şeyler" kimler olabilir soruları, ister istemez Muammer Aksoy'u (31 Ocak 1990), Bahriye Üçok'u (6 Ekim 1990), Uğur Mumcu'yu (24 Ocak 1993), Sivas kıyınını (2 Temmuz 1993), Gazi Olaylarını (12 Mart 1995) akla getiriyor."

Brzezinski'nin "Yeni Bir Avrupa Stratejisi"ni irdeleyenler, bu stratejinin, ABD'nin: (1) Avrasya'ya egemen olma, (2) Avrupa'yı ve Ortadoğu'yu kontrolü altına alma, (3) Rusya'nın yayılımcı amaçlara yeniden dönüşünü engelleme ve onu kendi içine çekilmeye zorlama olarak özetleyebileceğimiz bir strateji olduğunu göreceklerdir. Dolayısıyla ABD'nin egemenlik ve nüfuz arayışı, Avrasya odağında, ABD, AB,

Rus ve Japon sermayelerinin çatışmasının nedenlerini de açıklamamıza olanak sağlıyor. Yunanistan'ın erken AB üyeliği, Türkiye'nin geciktirilmiş AB adaylığı ve AB'nin sınırlarını Doğu Akdeniz'e genişletecek olan Kıbrıs'ın öncelenmiş AB üyeliği için AB'nin önde gelen üyelerinin çaba harcamaları, kuşkusuz, uluslararası sermayelerin bu egemenlik ve nüfuz savaşımından kaynaklanıyor.

Bakü-Ceyhan petrol boru yolunun yapımına karşı çıkan Rusya'nın, gene bu yola bir alternatif olarak Bulgaristan ve Yunanistan üzerinden Ege denizine ulaşacak bir petrol boru yolu arayışı içinde olduğunu ve bunun için de Bulgaristan ve Yunanistan'la birlikte bir konsorsiyum oluşturduğunu, *Üç Sivas*'ta yazmıştım. Daha sonra, *Küreselleşme*'de, Kıbrıs'ta konuşlandırılmak istenen S-300 füzelerinin, basında açıklanan bir habere dayanarak, Türkiye üzerinden Akdenize bağlanacak petrol boru yollarının açılması olası limanları denetleyecek bir menzile sahip füzeler olduğuna değindim. S-300 füzelerinin "savunma" amaçlı ve kısa menzilli füzeler olduğu, bana Almanya'da, davet edildiğimiz Yunan lokantasında, Avrupa Birliğinde Yunan Masasından sorumlu sosyaldemokrat bayan tarafından yanıt olarak söylendiğinde pek şaşırmadım. Ama bu, bana, füzelerle AB'nin ve özellikle de Almanya'nın ilgisi ya da en azından siyasal desteği olduğunu düşündürdü. Rus yapısı S-300 füzelerinin Kıbrıs'a, Türkiye'nin olası saldırısını önlemek amacıyla konuşlandırılacağı ileri sürülüyordu. Ama basında çıkan haberlere göre, bu füzeler, İskenderun Körfezi dahil Türkiye'nin Akdeniz kıyılarını denetimi altına alacak özellikteydi. Bir başka deyişle, Bakü-Ceyhan petrol boru yolu tasarımına karşı çıkan ve bu nedenle Yunanistan'la yeni bir petrol yolu için konsorsiyum oluşturan Rusya'nın, Bakü-İskenderun çıkışını olduğu kadar, Samsun-Ceyhan çıkış kapısını denetimi altına alacak nitelikte bir menzili olan füzeleri Kıbrıs'ta konuşlandırmasını, Türkiye'nin Kıbrıs'a olası bir müdahalesine karşı ve savunma amacıyla konuşlandığını düşünebilmek doğru olabilir miydi? Aynı anlamda, Bakü-İskenderun boru yolu tasarımı

gündeme gelmeden önce, Sovyetler Birliği ile İskenderun limanı arasına silahlı adamlarını konuşlandırmış bulunan ve bu yol tasarısının ön çalışmaları sırasında ve günlerinde aynı güzergahta toplu öldürümler gerçekleştiren kimi örgütlerin eylemleri ile, bu yolun yapılmasına karşı çıkan devletlerin amaçları arasında örtüşen noktalar düşünmek çok mu yanlış olurdu? Üstelik böyle bir örtüşmenin kanıtı sayılabilecek haberler gazetelerde sık sık yer alırken. PKK olgusunun doğuşu, yükselişi, duraksayışı, gerileyişi ve düşüşü ile petrol boru yollarıyla doğrudan ilgilenen devletler, örgütler, tekeller arasında maddi ve manevi bir ilişkiler ağının bulunduğu yadsınamayacağı gibi, Kıbrıs'a AB üyeliği şemsiyesi altında Türkiye'nin AB adaylığının onaylanması, Avrasya coğrafyasında Hazar havzası enerji kaynaklarının paylaşımı savaşından da sanırım soyutlanamazdı.

Kuşkusuz bu tür ilişkiler, her durumda, petrol boru yollarından doğrudan pay almak amacını taşımaz, ama kimi ödünler koparmak amacıyla bu tür eylemlerden yararlanılmak istenilebilir. Belirli bir aşamaya ulaşıldığı ya da yararlanılan eylemler negatif sonuçlar vermeye başladığı zaman, kimi zaman yeni taktik politikaların üretilmesi de ister istemez gündeme gelebilir. Hangisi olursa olsun, bizim sorunumuz açısından sonuç değişmiyor. Türkiye ve Yunanistan arasındaki çelişkilerden ayrı olarak, Doğu Akdenizde olduğu kadar Avrasya ve Ortadoğu'da ABD'nin yeni Avrupa stratejisi açısından, ABD'nin AB ile iç çatışmasının, ABD ve AB'nin (birbirine göre farklı da olsa) Rusya ile çatışmasının, Hazar petrollerine yaşamsal gereksinimi bulunan Japonya'nın farklı bir konumda ilgisinin odağını Kıbrıs'ın oluşturduğunu düşünmek sanırım yanlış olmayacak.

ABD ile AB arasındaki bu çatışma, aynı zamanda, kendini, AB'nin, AB üyesi olmayan altı NATO ülkesini ve dolayısıyla Türkiye'yi de, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliğinden (AGSK) dışlamış olmasında da gösteriyor.

*Son üç kitabınızda da yeni-Sevr modeli önemli bir yer tutuyor. Türkiye'ye ABD'den ve AB'den zaman zaman dayatılan "azınlık" ve "federasyon" gibi modelleri, Sevr'in, yani etnik ya da dinsel ayrışmanın ara basamakları olarak tanımladınız. Bu konuyu açar mısınız?*

Eski ABD Dışişleri Bakanı Kissinger, bir konferans için, TÜSİAD'ın davetlisi olarak, Kasım 1996'da Türkiye'ye geldi. Konferansıyla ilgili olarak bir gazeteciyle yaptığı görüşmede Sovyetler Birliği'nden boşalan ülkelerin, yeniden Rusya'nın eline geçmemesi gerektiğini söyleyecekti. Kissinger'a göre, Hazar havzası enerji kaynaklarının işletilmesi ve Batı pazarına ulaşım yolu önemliydi; ABD'nin Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini oluşturabilmesi için, bu ülkelerle ırk ve din yakınlığı bulunan Türkiye'ye gereksinimi vardı. Hazar havzası petrolü ile ilgili bir soruyu da, soruyla yanıtlayacaktı: "Sanayi ülkesi olan Japonya'nın, sanayileri gelişmekte olan Çin ve Endonezya'nın, gereksindikleri enerjiyi nereden sağlayacaklarını sanıyorsunuz?".

*Kazakistan* ve *Türkmenistan* petrol ve doğalgazının Çin üzerinden Çin Denizine, İran ve Pakistan üzerinden Hint Okyanusuna, Hazar Denizi üstünden ve Kafkaslar üzerinden (Çeçenistan'dan) Karadenize, Hazar Denizi içinden ve Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden Akdenize, İran üzerinden Hint Okyanusuna ya da Basra Körfezine; *Azerbaycan* petrolünün ve şimdi doğalgazının da, Gürcistan ve Türkiye üzerinden ya da İran ve Türkiye üzerinden Akdenize, ya da Karadeniz limanlarına, Karadeniz limanlarına gelen petrolün, Gürcistan limanlarına geliyorsa Anadolu'dan Akdenize ya da Trakya'dan Ege denizine, Rusya limanlarına geliyorsa Bulgaristan ve Yunanistan üzerinden Ege denizine ya da tankerlerle boğazlardan Ege ve Akdenize ulaşımı tasarıları birbirini izledi. Ermenistan'ın tutumu, şu anda adı olan ASALA'nın açıklamaları, ve Doğu Anadolu'da petrol boru yoluna yönelik PKK'nın uyguladığı terör eylemleri, Türkiye'nin

yeni yol arayışlarında belirleyici oldu. Dolayısıyla, enerji kaynaklarına kendi coğrafyalarında sahip olan ülkeler ve yönetimleri, enerji yollarının geçeceği ülkeler, enerji kaynaklarına kumanda etmek isteyen sanayileşmiş ülkeler, bu ülkelerin birbirleriyle ve enerji kaynaklarını elinde bulunduran ülkeler ile bu enerjilerin pazarlanacakları yollar ve limanlar, yeni ve yeni olduğu kadar sermayenin küreselleşmesinin odağını belirleyen yeni bir petropolitiğin oluşmasına kaynaklık ediyor. Coğrafik konumu nedeniyle kimi ülkelerin jeopolitik önemi artıyor, enerjinin stratejik önemi dolayısıyla, kimi ülkeler petropolitik açıdan önem kazanıyor.

Ülkelerin jeopolitik konumlarının nitelik değiştirdiği bu ortamda, Türkiye, Körfez Savaşı sırasında olduğu gibi bir kez daha büyümek ya da küçülmek ikilemine kilitlenmiş bulunuyor. Nasıl bir büyüme ve nasıl bir küçülme?

Türkiye'nin kaçınılmaz olarak bir "bölgesel güç" rolünü üstlendiğini ileri süren Cengiz Çandar, ya Türk beşeri sınırlarına kadar çekileceğini, yani küçüleceğini, ya da Türk beşeri sınırlarına kadar genişleyeceğini yani büyüyeceğini yazıyordu. "Türkiye bir tek böyle kalamaz!" diye de ekliyordu. "Bir tek böyle kalamaz!" derken, "ulus-devlet" olarak kalamaz demek isteniyordu. Beşeri sınırlarına çekilecek derken, Türkiye'deki Türk etnik sınırlarına çekileceğini ve küçüleceğini, beşeri sınırlarına genişleyecek derken Musul ve Kerkük'teki Türk etnik sınırlarına kadar genişleyeceğini söylüyordu. Türkiye'deki etnik Türklerin Kerkük ve Musul'daki etnik Türklerle, Türkiye'deki etnik Kürtlerin Irak'taki etnik Kürtlerle birleşeceğini ve Türkiye'nin beşeri sınırlarına genişleyeceğini yazıyordu. Bunun devlet sistemi olarak anlamını, Körfez Savaşı başladığı sırada, Özal'ın görüşlerini yansıtan Güneri Civaoğlu şöyle açıklayacaktı: "Örneğin Türkiye'deki 43 milyon Türkün, Musul-Kerkük'teki soydaşı Türkmenler ve Türkiye'deki 12 milyon Kürdün Musul/Kerkük'teki soydaşı olan Kürtlerle birlikte oluşturacakları (...) *bir federal devlet*."

Sözün kısası, Türkiye'nin, küçülmekten, yani Türki-

ye'deki "etnik" Türklerle yapayalnız kalmaktan kendini kurtarmasının tek yolunun federe bir devlet olmaktan geçtiği duyuruluyordu. Bu, ABD'nin ve örtük olarak kimi AB ülkelerinin Türkiye'ye gizli ya da açık, resmi ya da resmi-olmayan yollarla önerdikleri "azınlık" ya da "federasyon" önerilerine Türkiye'deki yandaşları yazarların yakıştırdıkları gerekçeydi. Ama bunun arkasında yatan belirleyici neden, kuşku yok ki Sevr'di.

ABD'nin federasyon önerileri ise yeni değildi. Daha 1965'te, ABD, Irak, İran ve Türkiye Kürtlerini federe bir cumhuriyet olarak birleştirmek ve bunu Türkiye'ye bağlamak istemişti ve öneri de genç başbakan Demirel tarafından Genelkurmayın hükümete verdiği bir brifingde dile getirilmişti. Gene ABD, Kasım 1986'da, Savunma Bakanı Yardımcısı William Taft aracılığıyla, İran'da molla rejimini çökertmek amacıyla, Türkiye'nin önüne "Türk-Kürt federasyonu" planını koymuştu. Yalçın Doğan, Ağustos 1995'te, o zaman başbakan olan Mesut Yılmaz'la ABD'ye gittiğinde, "Her konuştuğu Amerikan yetkilisinin, Türkiye'de, Kürt sorununun çözümünde bir federasyon düşünmenin mümkün olup olmadığını" sorduğuna tanık olacaktı. CIA'nın yeni başkanı Deutch, Ağustos 1995'te, kamuoyundan saklanan ve "kokusu" çıkınca da gazetecilere bir halıcıda yakalanan Ankara ziyareti sırasında, basına yansıyan bilgilere göre, ABD, CIA vasıtasıyla, Türkiye, Irak, İran ve Suriye topraklarında bir Kürt devleti oluşturulmasını ve bunun federasyonla Türkiye'ye bağlanmasını önermişti. Gazetelerden birinde, bunun gerçekleştirilmesi karşılığında, ABD, Çiller'e "tek başına iktidar" sözü vermişti. (Demek ki, Türkiye'de kimin iktidar adayı olacağı, kimin ya da kimlerin ve ne için iktidar olacağı, ABD tarafından belirleniyordu!)

Türkiye için "federasyon"un Amerika ya da Almanya'da olduğu gibi bir yönetim biçimi olmadığı, ayrılmanın ve ayrı devlet kurmanın bir basamağını oluşturduğu, tarihsel ve güncel konumla ilgisi olan herkesin bildiği bir konuydu. Ama, bu "federasyon", Kürtlerle sınırlı bir federasyon olarak

görünmekle birlikte, özünde Türkiye Cumhuriyeti'ni dağıtmanın, tam da Sevr ölçülerine göre, etnik ve dinsel temel üzerinde Türkiye'yi eyaletlere bölerek ulus-devleti bitirmenin bir başlangıcı olduğu, ayrılmacı Kürt hareketlerinin, Kürtlerin ayrılmasıyla sınırlı olarak desteklenmediği, Türkiye üzerindeki talepler irdelendiği zaman ortaya çıkacaktı.

"Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasından sonra, Türklük, Araplık, Rumluk, Ermenilik, Kürtlük sorunlarının nasıl çözülmeye çalışıldığının, ne gibi öneriler ileri sürüldüğünün" "üzerinde durulmaya değer bir konu" olduğunu ileri süren İsmail Beşikçi, "10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Andlaşmasının bu kapsamın içinde ele alınması" gerektiğini yazacak, "Uluslararası Paris Kürt Konferansı"nda, Sovyet Kürdolog Lazarev, "Öyle ki, bugün, 1989'da, Paris'ten bakıldığında, Sevr umut, Lozan yenilgi, Paris yeniden dirilen umuttur." diye konuşacaktı. Sevr, ayrılmacı Kürtler açısından yalnızca bir "Kürdistan" sorunu olarak gündeme getirilmiş olmakla birlikte, Cumhurbaşkanı Demirel, *National Geographic*'i örnekleyerek, "Sevr'in iki tane daha devlet kurmak istediğini" söyleyecekti. İkinci devlet kuşkusuz "Ermenistan" olmalıydı. Bu nedenle, ayrılmacı Kürt hareketi, bağımsız bir Kürdistan talebiyle ortaya çıktığı zaman, Ermenistan talebini yineleyen Ermenileri ya ortağı olarak, ya da hasmı olarak yanında ya da karşısında bulacaktı. Dolayısıyla, Sevr'deki Ermenistan'ın, Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte yeniden gündeme geldiğini düşünen devletler de aynı biçimde, Kürdistan'la birlikte Ermenistan'ın kurulmasını da "gizlice" gündeme getirmiş oluyorlardı. Daha Kıbrıs hareketinin ardından, 1974'te, Lübnan'da Amerikan Üniversitesi'nde, "Geçerli olan Lozan değil, Sevr'dir" görüşü kitaplarda yer alıyor, derslerde okutuluyor, bir başka deyişle, Kürdistan talebi, Ermenistan taleplerinin "anahtar"ı olarak kullanılıyordu. Garo Sasuini'nin ilk kez 1969'da Beyrut'ta yayınlanan "Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yüzyıldan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri" adlı kitabı, bu konuya daha bir açıklık getirecek nitelikteydi.

"Sevr'in iki devlet daha kurmak istemesi", Sevr'in Türkiye'yle ilgili bütününü gözlerden gizler gibidir. Çünkü, "Dünya Anavatanları Kurtarma Komitesi"nin Aralık 1995'te Yunanistan'da dağıttığı bir haritaya göre, Trakya ve Ege'de ayrı bir devlet kurulmuyor ama, bu bölgeler Yunanistan toprağı olarak açıklanıyor ve gene aynı biçimde, eski Ermeni yerleşim yerlerinden Klikya, Suriye toprağı olarak gösteriliyor; Sevr'in hazırlık toplantılarında uzun uzadıya tartışılan Karadeniz Rum Pontus Devleti, Sevr Andlaşmasında büyük Ermenistan toprağı içine alınıyorsa da, bu haritada, Pontus Yunan devleti olarak geçiyor. Bu örnekleri çoğaltmak olanaklı, ama ana çizgiyi belirleme bakımından sanırım yeterli.

Ortadoğu'da uzun zamandır İsrail'in karşılaştığı sorunların çözümü için geliştirilen görüşler var. Daha yirmi yıl önce, İsrail hariç, Ortadoğu'da, yirmi yıllık, otuz yıllık, elli yıllık ulus-devletlerin, karşılaştıkları temel sorunların üstesinden gelemedikleri ileri sürülüyor, bunların, eski ve geleneksel etnik ve dinsel/mezhepsel örgütlenmelerine göre yeniden örgütlenmesi, ve bunun için de Osmanlı "millet" modelinin uygulanabilir bir model olduğu yazılıyor ve günümüze değin de tartışılıyordu.

Türkiye için de aynı "model" gündemde. Türkiye'nin, Adriyatikten Çin Seddine kadar olan bölgede, bir yandan bölgesel güç olması öneriliyor, bölgesel güç olarak, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya ülkelerinin federal olarak Türkiye ile birleşmeleri için Türkiye'ye federal devlet sistemi dayatılıyordu. 1996'da Kafkaslar Konferansı için Türkiye'ye gelmiş bulunan Fuller, federasyon için Osmanlı "millet" modelinin uygulanabilir bir örnek olduğunu söylüyordu. Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya cumhuriyetlerine okullar aracılığıyla "tarikat" ihraç etmeye devam eden Fethullah Gülen de benzer model için, Osmanlı'nın "hoşgörüsü"nü öne çıkarıyordu. Bunun için de Osmanlı'nın "hoşgörüsü" dillerden düşmüyor; Osmanlı'ya boyun eğmemiş "kafir"lerin kellelerini fetih yolu boyunca kazıklara oturtarak çevresine dehşet saçmış Osmanlı "hoşgörü"sü ise gözardı ediliyordu.

Ulus-devlet olarak Türkiye'nin bölgede bölgesel güç olması, ABD'nin ve AB'nin bölgeye egemen olmalarının engelini oluşturuyor, ve bu, ayrıca, Batının, özellikle Sevr'i hazırlamış İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, Sevr'in kendilerine toprak kazandırdığı Yunanistan ve Ermenistan'ın, Sevr'deki Ermenistan'ın sınırlarını belirlemekle görevlendirilen ABD'nin, Cumhuriyet'in kurulmasının ardından arşivledikleri, Sovyetler Birliği dağılmaya başlarken, aynı biçimde Türkiye'nin de dağılmasının günü geldiği kanısıyla masalarının üstüne yaydıkları Sevr özlemlerini gerçekleştirmelerine de engel oluyor. Sevr Andlaşmasının bir kez daha ve kesin olarak tarihin arşivine kaldırılacağını gördüklerinde, Sovyetler gibi etnik ve dinsel topluluklara göre dağılmayan Türkiye'nin ulus-devlet olarak bölgesel güç haline gelmesinin önüne geçmek için, bu kez, "azınlık"lara, ya da "federasyon"lara göre ve olmazsa "eyalet"lere göre devlet sisteminin düzenlenmesini, bir başka deyişle güdülmeye elverişli bir "bölgesel güç" olmasını öneriyorlar.

> *Kimilerine göre "küreselleşme" "emperyalizmin oyunu" filan değil. Aynı çevrelere bakılırsa, küreselleşmeye bu tanıyı koyanlar, geçmiş, eskimiş varsayım ve değer yargılarının etkisinde kalmış geri kafalar. Öyle mi?*

Küreselleşmeye, "emperyalizmin oyunu" değil, emperyalist hegemonyanın yeni stratejisi demek bence daha doğru olur. Burada bir "oyun" değil, Brzezinski'nin "tarihi miras" olarak nitelediği "ABD'nin global üstünlüğünü" gerçekleştireceği, "Ortadoğu'yu ve Avrupa'yı otomatik olarak kontrol edebileceği" "Batı Avrupa ve Doğu Asya üzerinde muazzam bir nüfuz kurabileceği" "küreselleşme"dir sözkonusu olan.

Uluslararası sermayeye kumanda eden ABD'nin, devletlerin adlarıyla da nitelendirilen daha alt-sermayeleri kontrol altına alması ya da bu sermayeler üzerinde nüfuzunu artırması stratejisini, emperalizmin, emperyalist paylaşım aşa-

masından emperyalist hegemonya aşamasına geçişinin bir göstergesi olarak algılamak gerekir. Özellikle evrensel ölçekte toplumsal bir nitelik almış bulunan sermayenin, içinde "vücut" bulduğu devletin adıyla, yani kendi "ulus" kimliğiyle özdeşleşmiş olarak, öteki "ulus"ların sermayeleri üzerinde bir nüfuz oluşturmaya yönelmesi, emperyalizmin yeni bir aşaması olarak açıklanabilir. Çünkü, ABD, artık, "paylaşmak"tan değil, tek başına egemen olmak ve öteki ülke sermayelerini nüfuzu altına almaktan, kontrol etmekten sözediyor.

KGB'nin, Sovyetlerin dağılmasının öngününde, CIA'ya transfer ettiği, ya da transfer edilmiş gibi algılamamız gereken kimi "komünist"ler, emperyalizmin bu yeni aşamasını, emperyalizmin sonu olarak açıkladılar. Emperyalist ülkelerin her biri, evrensel ölçekte toplumsal bir nitelik kazanan sermayelerini, kendi ulus-devletlerinden aldıkları gücün koruması altında (doğal ki bu güç her şeyden önce askersel bir güçtür) ihraç ederek, kendi ulus sınırları dışında ve küresel ölçekte özellikle yüksek oranlarda artı-değer üretiyor ve bu artı-değerin çok büyük bölümünü üretildiği ülkeden çekiyorlar. Doğal ki, bu ülkeler sömürge değil de ulus-devlet iseler, doğal ki ulus-devletin engeliyle, en azından kimi sınırlamalarıyla karşılaşıyorlar.

Marx (ölümü: 1883), Engels (ölümü: 1895), emperyalizmi tanımadılar. Lenin, *Emperyalizm*'i 1916-17'de yazdı. O günden bugüne, tekniğin ve teknikbilimin gelişmesi ölçüsünde sermaye de nitel ve nicel değişikliklerden geçti, geçiyor. Emperyalizm de "paylaşım" evresinden küreselleşme evresine evrimleşiyor.

Lenin, *Emperyalizm*'de, elektrik sanayisinde dünya pazarına egemen olan General Elektrc. Co. / GEC (Amerika) ile General Elektrik Şirketi / AEG (Almanya) gibi iki büyük tekelin, tekel olarak oluşumlarını açıkladığı yerde yer alan istatiklerin birinde, tekellerin "devasa" büyüklüğüne kanıt olması açısından GEC'in 1910'daki net kârının 45,6 milyon mark ve aynı yılda AEG'nin 21,7 milyon mark olduğunu be-

lirtir. Buna karşılık dünkü *Cumhuriyet*'te (14 Ocak 2000) ise, "ABD'de, American Online ile Time Warner'ın birleşerek kurdukları 350 milyar dolar değerindeki yeni şirket"in dünya gündemini sarstığı haberi yer alıyordu.

Bir başka deyişle, "geçmiş, eskimiş" olan "emperyalizm" olmadı, sermayenin niceliği ve buna bağlı olarak niteliği değişti. Emperyalizm de, bugün, kapitalizmin tek dünya sistemi olmasıyla orantılı olarak "gelişerek" küreselleşme sürecine girdi. Geçen yüzyılın (20. Yüzyılın) başlarında, sömürgecilikten farklı olarak, meta ve özellikle sermaye ihracıyla karakterize edilen emperyalizm, bugün de, ister meta olarak, ister yatırım sermayesi olarak, ister borç-para olarak geldiği ülkede, küresel ölçekte kâr, rant ve faiz olarak ülkeleri soğuruyor. Doğal ki, bu soğurma, her ne kadar karşılıklı anlaşmaya dayanıyor görünse de, yüzyılın başlarında İngiliz donanmasının namlularının koruması altında sürdürülen meta ve para ticareti ve sermaye ihracı, bugün üç okyanus ve Basra Körfezi ile Akdenizdeki filolarıyla, ABD'nin namlularının baskısı altında sürdürülüyor.

> *Bazı sol çevreler son dönemde ulusal değerlerin, ulusallığın bir anlamı kalmadığını ısrarla vurguluyorlar. Hatta sizin, kitaplarınızda ulusallığa vurgu yaptığınız için "sosyalist" kimliğinizle bağlantı kurularak eleştirildiğinizi de biliyoruz. Ne diyorsunuz?*

Bu gerçekten "felaket" soruyu yanıtlamak için söze neresinden girsem diye düşünüyorum. "Ulus"tan mı, "ulusallık"tan mı, "sosyalist" olmaktan mı başlasam, karar vermekte duraksıyorum.

Lenin'in iki yazısını, "Hangi Mirası Reddediyoruz?" ve "Büyük-Rusların Ulusal Gururu" yazılarını anımsıyorum. Ulus-öncesi dönemde, ulus olma ve uluslaşma sürecinde, burjuva ulustan sosyalist ulusa geçiş aşamasında, ilerici, demokrat ve sosyalist olan değerleri, Lenin övgüyle kucaklar;

gerici olan, anti-demokratik olan ve sosyalist karşıtı olan değerleri, "miras" olarak reddeder. Bir imparatorluk kurmuş ve uygarlıklara kendi uygarlığını eklemiş olan Osmanlı tarihinde övünç duyduğumuz nice değer, utanç duyduğumuz nice gerçek vardır. Ulusal Kurtuluş Savaşının başarılarından olduğu kadar, onun kazanımları ile kurulan ve Kemal Atatürk'ün övünçle "en büyük kültürümüz" dediği Büyük Millet Meclisini kurmuş olmamızdan övünç duyarız. Karşıdevrim hareketlerinden, irtica ayaklanmalarından, işkencelerden, darağaçlarından, cezaevi baskınlarından utanç duyarız ve bu mirası sosyalistler olarak reddederiz. Bir başka deyişle, sosyalistlerin övünç duyacağı değerler, yalnızca ve yalnızca "sosyalist" olmakla, sosyalistlerin oluşturdukları değerlerle sınırlı değildir, olamaz da. Sovyetler Birliği kurulduğu zaman, kimi "sosyalist"ler, daha önce yapılmış demiryollarının "burjuva"ların yaptığını ve "burjuva olan" demiryolları olduğu için sökülmesini önerdikleri zaman, sosyalizmin liderlerini güldürmüşlerdi.

Burjuva demokratik devrimin karakteristik örneğini oluşturan 1789 Fransız devriminde kimi bankalar uluslaştırılmış, bir başka deyişle burjuva demokratik devrim, sosyalist devrimin bazı görevlerini gerçekleştirmişti. Bunun gibi, Ekim Sosyalist Devriminde de, kırsal alanda başlangıçta gerçekleştirilen demokratik devrimdi. Yani, demokratik devrimde kimi sosyalist devrimin görevlerinin, sosyalist devrimde kimi demokratik devrimin görevlerinin gerçekleştirildiği biliniyor.

Bunu iki nedenle anlatıyorum: *Birincisi*: Kongre dönemi (Erzurum ve Sivas Kongreleri), (Sivas Kongresi kararlarını uygulayacak ve bir bakıma geçici hükümet olarak görev yapacak olan) Heyeti Temsiliye dönemi, ve (Cumhuriyetin kurulmasına öngelen) Meclis dönemi, bağımsızlıkçı ve ulusalcı demokratik devrimin ilk evresini oluşturur. Cumhuriyetin kurulmasıyla demokratik devrimin ekonomik alanda gerçekleştirilme evresi de başlar. Demokratik devrim süreci işler ama, kırsal alanda demokratik devrimin hazırlıklarına baş-

lanmadan, sanayi alanında ve bankacılıkta, sosyalist devrimin görevleri yaşama geçirilecektir. Bugün adına KİT dediğimiz, "devletçi" politikanın uygulanmasıyla kurulmuş bulunan Kamu İktisadi Kuruluşlarının özelleştirilmesinin yolu açıldığı zaman, başbakan olan Tansu Çiller, Türkiye'de de "sosyalizm"in yıkıldığını söylerken, bir yönüyle de olsa, bir gerçeği dile getiriyordu. Türkiye'de sosyalist bir iktidar hiçbir zaman olmamıştı, ama (bağımsızlıkçı ve ulusalcı) demokratik devrim iktidarı, sosyalist devrimin görevlerini önemli ölçüde sanayi ve bankacılıkta gerçekleştirmişti.

Bir "sosyalist" olarak, kırsal alanda demokratik bir devrim yapılmamış olmasını, daha sonra çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Yasasının demokratik devrimi dejenere eden bir yasa olduğunu ve hazine (yani kamu) topraklarının toprak ağalarının elinde toplanmasına ve dolayısıyla kırsal alanda feodalitenin ağır bastığı yörelerde feodalitenin yeniden güçlenmesine olanak sağladığını yazarken, demokratik devrimi savunduğum açıktı. Ama bunun sosyalist kimliğimle birebir bağlantılı olduğunu, yani marksist bir tahlil sonucu bu sonuca vardığımı göremeyecek denli sosyalizmin "s"sinden habersiz olanların bunu anlaması olanaksızdı. Bunlar, sosyalizmi, kazma kürek Çarlık sarayına yürüyen isyancı bir topluluk olarak tanımaktan öte bir bilgisi olmayan sözde "sosyalist"lerdi. Çünkü, sosyalizmin kaidesini demokratik devrim oluşturur. Demokratik devrimi savunmayan bir sosyalistin, ne devrimden ve ne de demokratik devrim ile sosyalist devrim arasındaki diyalektik bağdan haberi vardır. Özellikle de bu demokratik devrim ulusalcı ve bağımsızlıkçı bir demokratik devrim ise.

*İkincisi*: Bugün KİT'lerin özelleştirilmesinin ardında, ilkin, işçi sınıfının grevli toplu sözleşmeli sendikal kuruluşlarının yıkılmasının amaçlandığını görmek gerekir. KİT'lerin özelleştirilmesinin ardında, bu işletmelerin kapılarının sendikalara kapatılması, Türk-İş'in ve DİSK'in giderek birer işçi bürosu haline getirilmesi amacı yatıyor. Bir başka deyişle, toplu sözleşmeli sendikal güç, işçi sınıfının ellerinin için-

den kayıp gidiyor. İkincisi, KİT'ler, özelleştirme örtüsü altında, yabancı tekellerin eline geçiyor. Bugün gıda ve deterjan sanayisinin hemen tümü yabancı tekellerin eline geçmiş bulunuyor, ve özelleştirmenin ardından yarın ülkenin bağımsızlığının ve demokratikleşmesinin temelini belirleyen tüm sanayi dalları yabancı sermayenin, tekellerin eline geçmiş olacak. Ne deniyordu beş yıl önce? Şimdi yüz devlet ve bin tekel var, yarın bin devlet ve yüz tekel olacak. Nasıl yüz devlet bin devlet olacak! Kafkaslar'ı irdeleyen ABD'li uzmanlar, "Ooo diyorlar, biz buradan 50 devlet daha çıkarırız". Doğal ki, Orta Asya, Balkanlar, Ortadoğu ve Türkiye bunun dışında değil. Sözün kısası, yeni "efendilerimiz" bu yabancı "tekel"ler olacak, emekçiler ise köleleşecek.

Bu nedenledir ki, Marx'ı ve marksizmi özümsemiş bir sosyalist olarak, bağımsızlıkçı ve ulusalcı demokratik devrimi ve bu devrimin önderi Kemal Atatürk'ü savunuyorum. Ama, laik cumhuriyete karşı, ulus-devlete karşı, bağımsızlığa ve özgürlüğe karşı, emperyalist, etnik ve dinsel gericilikle aynı kulvarda koşan "ilerici" aydınların, bu tür politikaları genel olarak meyhanelerde birbirlerini heyheyleyerek ürettikleri biliniyor. Bu nedenle, şunu belirtmem gerekir ki, meyhane kültürünü, Cemal Süreya'nın duyumsattığı gibi, zaman zaman küçük güzellikler üretilmesine olanak sağladığı ölçüde küçümsemiyorum. Ama bu kültürün bütüncül bir dünya anlayışının karşısına çıkarılmasını doğru bulmuyorum, ve bu tür bir kültür anlayışına sempatiyle bakılmasını da içinde bulunduğumuz durum açısından kaygıyla karşılıyorum.

"Ulus" ve "ulusallık" sorunuza gelince:

Sizin de belirttiğiniz gibi, "ulusal değerlerin, ulusallığın bir anlamı kalmadığını ısrarla vurgulayan bazı sol çevreler"in, "ulus" üzerinde olduğu gibi,"ulusallık" üzerinde de gereği kadar düşünmedikleri kanısındayım. "Ulus"u ve "ulusallık"ı, "enternasyonalizm" adına yadsıyan "küreselleşmeci" bir grup türedi. Enternasyonalizm, ulusların kendi içlerinde evrimleşmesi ve devrimleşmesiyle, ulus sınırlarının ve dola-

yısıyla uluslar arasındaki çelişki ve çatışkıların silindiği, insanlığın eşitleştiği bir dünya sistemidir; küreselleşme ise, sermayenin küresel ölçekte emperyalist bir güç olarak emeği köleleştirdiği, ülkeleri siyasal sistemleriyle birlikte güdülediği, enternasyonalizme karşıt bir dünya sistemidir.

İnsanlığın eşitleştiği ve özgürleşerek bütünleştiği bir okyanusa benzetilen "enternasyonalizm" ile enternasyonalizme öngelen nasyonalizm arasındaki diyalektik bağı bilmeyenler, ancak onlar, ulusu ve ulusallığı, enternasyonalizmin karşıtı, uzlaşmaz karşıtı olarak niteleyebilirler. Ulus, enternasyonalizmin tezidir, bir başka deyişle ulusun anti-tezi enternasyonalizmdir. Yani ulusun yadsınmasıdır enternasyonalizm; ama bu, diyalektik anlamından soyutlanır, birinin ötekinden doğduğu gerçeği yadsınırsa, o zaman mekanik olarak, ulusal olan enternasyonali ve enternasyonalist olan da ulusu yadsır. Yumurta yadsınırsa tavuk nasıl ki sanal bir tavuk olursa, ulus yadsındığı zaman enternasyonalizm de olsa olsa sanal ördek olur.

Uluslararası dediğimiz sermaye, kendi "ulusal" bayrağının çekildiği filoların koruması altında küreselleşiyor. Sermayenin küresel egemenliğinin, emeğin ve emekçinin küresel köleleşmesi olduğu ise, görmezlikten geliniyor.

"Ulus" ve "ulusallık" uluslararası sermayeye kumanda eden devletlerin kendileri için geçerli olduğu gibi, bu devletlerin küreselleşme yolunda egemenlikleri altına almak istedikleri ülkelerin kendileri için de geçerli. Enternasyonalizme, "burjuva ulus"un "sosyalist ulus"a devrimleşmesiyle yaklaşılacağı, ulusal sınırlar silinmeden enternasyonalizme ulaşılamayacağı bilinen bir teori. Bu nedenledir ki, sosyalizmi savunanlar, sosyalizmin olmazsa olmaz aşaması olan bağımsızlığı ve ulusallığı savunmak zorundadırlar. Çünkü ulusal sorun, sosyalist devrimin sorunu değil, demokratik devrimin sorunudur. Bunu burjuva ya da proleter iktidarın gerçekleştirmiş olması, sorunun ulusal niteliğini değiştirmiyor, bağımsızlık gibi. Ulusal bağımsızlık ulusla birlikte vardır, ulus olduğu için vardır, ama bu, her ulus bağımsızdır demek de-

ğildir. Tarih, yeniden, Türkiye sosyalistlerinin, yani emeğin ve emekçilerin gündemine, demokratik devrimi koymuş bulunuyor, doğal ki bu, sosyalistlerin sosyalistler olarak iktidarının engeli anlamına gelmiyor, sosyalist iktidar olarak çözümleyeceği demokratik görevlerin daha ağır bastığını ve belirleyici olduğunu öğretiyor.

Küreselleşme sürecinde, evrensel ölçekte emek ve emekçi köleleşirken, küresel egemenliği gerçekleştiren sermaye tam özgürleşir. Küreselleşmeye koşut olarak sermayenin daha az tekelin elinde toplanmasıyla, sermayeyi denetimi altına alan tekeller, yalnızca emekçiler üzerinde baskı uygulamazlar, alt sermayeler üzerinde de baskı uygularlar. Bu nedenle, küresel ölçekte egemen duruma gelen sermaye, egemenliği altına aldığı ülkelerde, yalnızca emek üzerinde baskı uygulamaz, kendilerine göre daha alt dilimlerde kümelenen sermaye grupları üzerinde de değişen baskılar uygularlar. Adını doğru koymak gerekirse, buna, *küresel faşizm* demek gerekir. "Nasyonal faşizm"e yani ulus ölçeğinde "ulusal" faşizme karşılık düşen küresel faşizm, kimi "sosyalist"lerin ağzında, "enternasyonalizm"in bir alternatifi olarak tanıtılıyor.

Burada yanıltıcı olan, sermayenin, içinden geldiği ulus-devletin zırhını kuşanmış bir sermaye olmasına karşın, küresel bir sermaye olarak algılanmasıdır, yani tam da "ulus" zırhı içinde sermayenin küresel ve hatta evrensel görünümüdür. Uluslararasılaşmış görünen "ulusal" sermayelerin, daha somut bir anlatımla, kendilerini devletlerinin adları ile ifade ettiğimiz, ABD, AB, Rus, Japon sermayelerinin aynı zamanda birbirleriyle egemenlik savaşıdır sözkonusu olan. Küreselleşmenin, bu sermayelerin arasındaki paylaşım savaşı olduğu ve giderek tek bir sermayenin (ABD sermayesinin) öteki sermayeleri nüfuzu ve kontrolü altına alması savaşı olduğu da bugün kendiliğinden anlaşılıyor.

Sosyalistler olarak savunduğumuz ulus'un ve ulus-devlet'in, bugün burjuva ulus ve burjuva ulus-devlet olması, emperyalist sisteme bağımlı bir devlet olması, faşist uygulamalarla içiçe geçmiş bir devlet olması, bizim, emperyalist ba-

ğımlılığı ve faşist uygulamaları savunduğumuz anlamına gelemeyeceği gibi, amacımızın burjuva ulusu ve burjuva ulus-devleti, sosyalist ulus ve sosyalist ulus-devlete karşı savunduğumuz anlamına da alınmamalı. Ulusa ve ulus-devlete, bugün bağımsızlaşmanın, demokratikleşmenin, devrimci demokratikleşmenin tek nesnel koşulu olduğu için, bir de bu nedenle sarılıyoruz. Cumhurbaşkanınızı, başbakanınızı, milletvekillerinizi beğenmeyebilirsiniz, ama iyileştirmek için savaşım verme olanağını "ulus"tan ve "ulus-devlet"ten aldığınızı nasıl gözardı edebilirsiniz. Sonuna kadar değiştiremeyecek olsanız da.

*Çağdaş, uygar düşüncede karamsarlığa yer yoktur. Kitaplarınızda, Türkiye'nin çıkışını, demokratikleşmede ve özgürleşmede arıyorsunuz. Bu konuda iyimser misiniz?*

*Üç Sivas*'ı yayınladıktan kısa bir süre sonra kitap toplatıldı. Ama ben *Üç Sivas*'taki açıklama ve değerlendirmelerimi birçok konuşmamda yineledim. Özellikle de Sivas olayları nedeniyle düzenlenen panel ya da toplantılarda. Ne var ki, Sivas'ta şenlikleri düzenleyen Pir Sultan Abdal Derneği yöneticileri dahil beni dinleyenler, uzaydan gelmiş birinin konuşmasını izler gibi dinlediler. Hatta geçtiğimiz yıldönümünde katıldığım paneli izleyen bir kızcağız, hep aynı insanlar konuşuyor, aynı şeyleri söylüyorlar diye de tafralandı. Yani konuşmalarımın içeriği, mesajı anlaşılmadı bugüne değin, anlamak isteyen de pek olmadı dersem sanırım yanılmış olmam.

*Üç Sivas*'la da ancak dava nedeniyle ilgilenildi. İlgi de, kitap ve kitabın içeriğinden değil, benim cezaevine girmemden kaynaklanıyordu.

*Üç Sivas*'ın toplatılmasına bir protesto niteliğinde, son iki kitabı yayınladım. Ciddi olarak ilgilenen oldu mu bilmiyorum. Doğal ki bu konuşmayı hazırlayan sizi ve bu konuşmanın hazırlanmasını isteyen arkadaşları bunun dışında tu-

tuyorum. Kitapta ele alınan konuların insan haklarıyla yakın ilgisi olmasına karşın, insan hakları kuruluşları da ilgilenmedi, ne *Üç Sivas*'la ve ne de *Üç Sivas*'ta yakaladığım ipuçlarını sürdürdüğüm sonraki kitaplarımla.

Ama buna karşılık, Sivas olaylarının tertiplenmesi ile PKK olgusu arasında bir ilişki bulunduğunu ve bunu izleyerek, PKK'nın, Hazar Denizi ile Akdeniz arasında tasarlanan petrol boru yolları üzerinde ve bu yolların önünü kesmek amacıyla silahlı çatışmalar başlattığını yazdığım için, yalnızca PKK sempatizanı çevrelerin değil, kimi insan hakları savunucuları dahil solcuların da denebilirse pasif afarozuyla karşılaştım. Ama burada yeri gelmişken bir giz'imi de fısıldayayım: Ankara'da Tüyap Kitap Fuarında "düşünce özgürlüğü ve insan hakları" ile ilgili bir panelde, insan hakları yöneticilerinden birinin Cumhuriyeti yetmiş yıllık baskı dönemi olarak nitelediği konuşması, Cumhuriyeti özünde savunduğunu bildiğimiz paneli yöneten arkadaşımız tarafından "cesur bir konuşma" olarak onurlandırıldığı zaman, saçımı yolmayı bırakıp, *Üç Sivas*'ı yazmaya koyuldum. İlkin tek bir yazı olarak düşünmüştüm, uzayınca ben de kitap olarak yayınladım.

İyimser olup olmadığımı sormuştunuz değil mi? Karamsar değilim. Bu ülkeyi ve dolayısıyla özgürlüğümüzü ve bağımsızlığımızı, emperyalist paylaşımın ayakları altına atanların arkasından koşanlarla bir savaşım sürdürmenin olanaklarına sahip olduğum için hiç karamsar değilim.

Kimi CIA analistlerinin "bizim oğlanlar" dediği, benim ancak "eli sopalılar" olarak ifade edebileceğim kimi "yöneticiler"in buyruğunda, yarım milyondan fazla insanın (öğrencinin, işçinin, öğretmenin, sendikacının, aydının, yazarın, bilim adamının), demokrat, ilerici, devrimci oldukları için, salt bu nedenle, çöpçülere, çobanlara, hademelere dövdürüldüğü, yerlerde sürükletildiği, üzerlerinde tepinildiği, cezaevlerinde çürütüldüğü, ilerici ve yurtsever aydınlar işlerinden alınarak sokağa konurken, "kurtarıcı" olarak cinayet işlettikleri sokak serserilerine büyük servetler edinmelerinin yolunun

açıldığı ve bunun Türkiye'nin siyasal yapılanmasına yansıdığı ve siyasal erkin üstünde bir erk oluşturulduğu bir ülkede, karamsar nasıl olunabilir. Karamsar olmak demek, bütün bunlara boyun eğmek, sessiz kalmak demektir.

Kitaplarımda Türkiye'nin kurtuluşunu demokratikleşmede ve özgürleşmede aradığım sorunuza gelince: Bunu, Sivas olaylarından bir yıl kadar sonra ayrılıkçı Kürtçü bir dergide yayınlanan ve *Üç Sivas*'a aldığım, üstelik *Üç Sivas* kitabımın mahkum edilmesine gerekçe oluşturan pasajlara karşılık olarak yazmıştım. Bu sözler, Cumhuriyetin kurulduğu Sivas'ta halkların üstünün betonlandığı, şimdi Türkiye Cumhuriyetini yıkarak ve egemen Türklüğü Anadolu'dan kovarak halkların özgürlüğe kavuşacağı ileri sürülen sözlere karşılık yazılmış bir yanıt niteliğindeydi. Ama genel olarak Türkiye'nin sorunlarının çözümsel bir anahtarı olarak da algılanabilirdi. Burada, halklara özgürlük sloganı altında Türkiye Cumhuriyetini dağıtarak değil, demokratikleşerek, devrimcileşerek ve özgürleşmenin önünü açarak faşizmden, emperyalist bağımlılıktan ve (12 Mart ve 12 Eylül niteliğinde) militarizmden kurtulabileceğimizi yazmıştım.

"Halklara Özgürlük" sloganı altında Türkiye Cumhuriyetini dağıtmak" çabası içinde olanların önemli bir kısmı, şimdi "yanıldık" diyor. Ne var ki, yirmi yıl süren kanlı eylemlerin sonucu olarak, bilinçli biçimde ekonomik açıdan Türkiye'nin ekonomisi zayıflatıldı ve emperyalist bağımlılık daha da pekiştirildi, emekçiler yoksullaştı; siyasal açıdan etnik ve dinsel gericilik güçlendi. Dolayısıyla demokratikleşme ve özgürleşme otuz yıl geriye çekilmiş oldu. Bununla da kalmadı, demokratikleşme savaşımının ve ulusal ekonominin temel dinamiği olan emekçiler ve özellikle de işçi sınıfı, savaşım isteğini, savaşma gücünü ve işin daha dramatik yanı kendine güveni yitirdi.

*Mülkiye*, Ocak-Şubat 2000, Sayı: 220

BEŞ

# KÜÇÜK KÖYLÜLÜĞÜN YIKIMINDAN GAP'IN "İŞGAL"İNE*

## 11
## SERMAYENİN İLKEL BİRİKİMİ VE KÜÇÜK KÖYLÜLÜK

Türkiye Alice'in Harikalar Diyarına benziyor.

Emekçi yığınların ve bu arada köylülüğün acılı yoksullaşmasını simgeleyen rakamlar, sanayinin tarımı geride bıraktığının, bir başka deyişle, ülkenin, tarım ülkesi olmaktan sanayi ülkesi olmaya evrimleştiğinin kanıtı olarak sunuluyor. Tarımın yıllık gelir payının, 1977'de yüzde 29,12 iken, 1984'te yüzde 21,48'e düşmesi, sınai üretimin yıllık gelir içersindeki payının artmasıyla açıklanıyor. Demek ki hızla sanayileşiyoruz, ya da hızla gelişiyoruz.

Sanayi alanında bir gelişme olduğu yadsınamaz; ama bu, tarımsal ürünlerin düşürülen fiyatlarının toplamıyla da

* "Sermayenin İlkel Birikimi ve Küçük Köylülük", Haziran 1986'da yayınlanmış. İki dergi yaprağı halinde kitapların arasına koymuşum. Elime geçtiği günlerde, buğday fiyatları yeni açıklanmıştı. Yazıyı kitaba almak, bir ek yazmak istedim. Bunu ikinci bir ek izledi. Okur, burada, 1986'da yayınlanan yazıyı ve 2000 yılında yazılan iki ek'i birlikte okuyabilecek.

açıklanamaz. Sermayenin, küçük köylülüğün acılı yoksullaşması pahasına, hızla büyümesi ise ulusal ölçekte bir gönenç göstergesi hiç olamaz.

Bu değişmenin "püf noktası" kavranmıyor değil. Kimi demokrat yazarlar, tarımın yıllık gelir payının azalmasının belirleyici nedeninin tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki düşüşten kaynaklandığını vurguluyor. Gene de bu, tarımdan sanayiye, bir "kaynak aktarımı" olarak niteleniyor. Yıllardır duyarım bu terimi. Sanayiden tarıma "kaynak aktarıldığı" hemen hiç görülmedi. Ama, tarımdan sanayiye "kaynak aktarımı" azalınca, tehlike çanlarının çaldığı günleri yaşadık. Faşist örgütler ülkeyi bir ağ gibi sardı. Yurtsever, demokrat, ilerici düşün adamları, bilim adamları, yazarlar, savcılar, sendikacılar, öğretmenler pusuya düşürüldü, toplu faşist katliamlar gerçekleştirildi. Tarımdan sanayiye "kaynak aktarımı" büyük ölçeklere ulaştığı zaman ise, gelişmenin ve gönencin davulları çaldı, bazı yüzler iyi "güldü".

Çok değil, yedi-sekiz yıl önce, köylülüğün "sömürülme"sinden de sözedilirdi. Emekçilerin "sömürüldüğü" yazılırdı. Şimdi ise, bu terim, ürpertiyor kimi demokrat yazarı. Uysal ve "çelebi" olmak gerekiyor, burjuvazinin uslandırdığı çocuklar gibi konuşmak, olsa olsa, tarımdan sanayiye "kaynak aktarımı"nın arttığını söylemekle yetinmek gerekiyor. Eğer, ulus ölçeğinde, ortaklaşa toplumsal mülkiyetten sözetmek olanaklı olsaydı, tarımdan sanayiye "kaynak aktarımı" teriminin, kendi içersinde tutarlı olabileceğinden sözetmek de olanaklı olabilirdi. Ama, özel mülkiyetin ve özel mülk işletmelerin temel oluşturduğu bir ülkede, tarımdan sanayiye kaynak aktarımı demek, tarımsal üreticilerin, yani köylülüğün ürettiği değerin, sanayi sermayesi tarafından, daha somut bir anlatımla, bu "kaynak"ı paylaşan sermaye ve servet sahipleri tarafından, maledinilmesi demektir. Tarımsal üründe içerilen köylülüğün emeğinin değerinin önemli bir bölümünün, kâr, faiz ve rant olarak, karşılığı ödenmeden maledinilmesinin burjuvaca evcilleştirilmiş karşılığıdır "kaynak aktarımı" terimi.

## I

Sermayenin, biri ilkel birikim öteki sermaye birikimi gibi özünde farklı iki birikim biçimi vardır. Sermaye birikimi, kapitalist işletmede üretilen artı-değerin genişletilmiş yeniden-üretime yatırmak için ayrılan bölümünden oluşur. İlkel birikim ise kapitalist işletmede üretilen artı-değerden oluşmayan, esas olarak, köylülüğün tasarrufunda ya da mülkiyetinde bulunan üretim araçlarının ya kitlesel olarak zorla ya da kapitalist iç pazar aracılığıyla sermayenin öğelerine dönüştürülmesiyle sağlanan birikimdir.

Köylülüğün tasarrufunda bulundurduğu topraklardan yığınlar halinde zorla sökülüp atılarak mülksüzleştirildiği klasik biçimine İngiltere'de rastladığımız, ülkemizde de daha dar ölçeklerde gerçekleştirilen ilkel birikimi *Kapitalizm ve Tarım*'da örnekleyerek yazmıştım. Sermayenin ilkel birikiminin genel ve uzun süren biçimi ise, genişleyen iç pazara çekilen köylülüğün (sınai ürünler değerleri üzerinden ya da değerlerinin üstünde satılarak, tarımsal ürünler değerlerinin altında bir fiyatla satınalınarak) yoksullaştırılmasıyla gerçekleştirilir.

Türkiye çok partili parlamenter sistemden uzaklaştırıldığı günden bu güne, köylülüğün, kapitalist pazardan sağladığı üretim araçlarının ve geçim nesnelerinin fiyatlarındaki yükselmeye oranla, tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki azalan artışlar (gerçek düşüşler) sonucu, kendileri özünde kapitalist işletme olmayan küçük köylü işletmelerinde, ürettikleri değerleri, artan oranlarda karşılıksız bırakmaya ve acılı yoksullaşmaya yargılandılar; köylülüğün karşılıksız bırakmak durumunda kaldığı değeri maledinen sermaye, ilkel birikimin artmasıyla yeni bir gönenç dönemi yaşamaya başladı.

## II

Şöyle de açıklanabilir: Kimi üreticiler diyor ki, 1 kg tütünün maliyeti 1.044 lira, ama Tekel, bu tütünü 885 liraya alı-

yor. Araştırma yapan yazar diyor ki, (taşıma ve işçilik hariç) 1 kg ekmeklik buğdayın 1979'da maliyeti 3,36 lira, taban fiyatı 5,03 lira, "kâr oranı" yüzde 33,20 idi. 1985'te, (gene taşıma ve işçilik hariç) maliyet fiyatı 55,87 lira, taban fiyatı 63.00 lira, "kâr oranı" yüzde 11,32 oldu.

1 kg ekmeklik buğdaydan üretici köylünün, kâr olarak değil de, işçilik olarak, yani emeğinin ücreti olarak, 8,87 lira aldığı açıktır.

Çocukluğumda, bir dönüm toprağa, bir teneke, yani 17-18 kg buğday ekilirdi. Ortalama bire-on bir verimle, bir dönümden 10 teneke, yani 170-180 kg buğday kaldırıldığında, köylü ücretine karşılık 1 kg buğday için 8,87 lira aldığını kabul edelim.

1 kg buğday üretmek için ne gerekli? Bir kere toprak gerekli. Sonra tohum gerekli. Toprağı işleyecek saban ya da pulluk gerekli. Sabanı ya da pulluğu çekecek öküz, at ya da traktör gerekli. Gübre ve ilaç gerekli. Tırpan ve döven, ya da biçerdöver gerekli. Biz, bunların tümüne, üretim aracı diyoruz. Ama, tohumu, sabanı, öküzü, traktörü, ilacı, motorini bir tarlaya yığalım. Bunlar, tohumu eker, biçer mi? Hayır. Başka ne gerekli? Tarlayı sürecek; tohumu ekecek, ekini biçecek, harmanlayacak emek gerekli. Demek ki, üretilen buğday, üretim araçlarından, üretilen 1 kg buğdaya aktarılan emek, üretim araçlarında nesneleşmiş geçmiş (cansız) emektir. Doğrudan üreticinin 1 kg buğdayda içerilen emeği de, canlı emektir. Üretilen buğdayın değeri de, üretim araçlarından ürüne aktarılan cansız emek ile, doğrudan üreticinin canlı emeğinden oluşur.

Köylü 1 kg buğdayı, değeri üzerinden bir fiyatla sattığı zaman, hem üretim araçlarından bu ürüne aktarılan değeri, hem de kendi emeğinin değerini, fiyat olarak almış olacaktır. Köylü, ürününü, değeri üzerinden değil de, maliyet-fiyatı üzerinden sattığı zaman, ancak, bu ürüne üretim araçlarından aktarılan değer ile kendi ücretini (yani bu ürünü yeniden üretebilmek için emek-gücünü yenileyebileceği değerin fiyatını) almış olacaktır. Dolayısıyla, canlı emeğinin değeri-

nin bir bölümünü karşılıksız bırakacaktır. Çünkü, her canlı emek, konumuz açısından söylemek gerekirse, tarımsal emek üretkenliğinin belirli bir düzeye ulaşmasıyla birlikte, aynı ürünü üretecek emek-gücünü yenileyecek miktardan (gerekli-emeği yenileyecek değerden) bir fazla değer, kapitalist sistemin terimiyle söylersek, bir artı-değer üretir.

Üretici köylü, ürününü, maliyet-fiyatı üzerinden satmak durumunda kalıyorsa, burada, geçmiş emeğin değerini, canlı emeğin ise gerekli-emeğe tekabül eden bölümünü gerçekleştirmiş, artı-emeğe tekabül eden değerini karşılıksız bırakmış olur.

Kapitalist tarım işletmesinde, sermayenin kârı dediğimiz bölüm, bu artı-emeği temsil eden değerden oluşur. Eğer buğday, maliyet-fiyatı üzerinden değil de, üretim fiyatı üzerinden satılırsa, kapitalist tarım işletmecisi, sermayesinin kârını, ürünün içerdiği artı-değerden sağlayacağı gibi, küçük köylü de, tohum, motorin, araç, ilaç ve benzeri üretim aracına yatırdığı küçük sermayesinin kârını, kendi artı-emeğinin değerinden sağlar.

Bitmedi: Sınai işletmede, sermayenin bileşimi yüksektir. Bir başka deyişle, üretim araçlarını temsil eden değişmeyen sermayeye yatırılan kısım, işçi ücretlerini temsil eden değişen sermayeye oranla fazladır. Tarımda ise, sermayenin bileşimi düşüktür. Artı-değer oranı, sınai işletmede ve tarımsal işletmede, aynı, diyelim yüzde 100 olsun. Toplam sermayeye göre, sınai işletmede, işçi ücretlerine ayrılan kısım az, tarımsal işletmede, gene toplam sermayeye göre işçi ücretlerine ayrılan kısım daha fazla olacağından, toplam sermayeye oranla, artı-değer oranı, tarımsal işletmede daha fazladır. Kapitalist tarım işletmesinde, artı-değerin, sınai işletmeye göre fazla olan bölümü, toprağın rantı olarak toprak sahibine ödenir. Bir başka deyişle, kapitalist tarım işletmesinde, artı-değerin bir bölümü sermayenin kârını, bir bölümü toprağın rantını oluşturur.

Kapitalist tarım işletmesinde, üretilen ürün, kendi değeri üzerinden satıldığı zaman, bu ürünün fiyatı, toprağın ran-

tını, sermayenin kârını, işçinin ücretini ve üretim araçlarından ürüne aktarılan değeri içeriyor demektir.

Açıklamayı kolaylaştırmak için, şöyle diyelim:

Diğer bütün koşulları (kiracı, ortakçı ve benzeri durumları) dışlayalım ve toprağı ve üretim araçları kendisine ait olan ve kendi ailesinin emeğiyle üretimde bulunan küçük tarım üreticisi köylüyü "model" olarak alalım.

Üretici köylünün ürününün fiyatı (bunu, şimdilerde ve bellibaşlı ürünlerde "taban fiyatı" adıyla devlet belirliyor), değeri üzerinden belirlendiği zaman, o, toprağının rantını, küçük de olsa sermayesinin kârını, kendi ücretini, üretim araçlarından ürüne aktarılan değeri, fiyat olarak gerçekleştirmiş olacaktır. Ama, ürünün fiyatı, üretim-fiyatı üzerinden belirlendiği zaman, o, toprağının rantını; maliyet-fiyatı üzerinden belirlendiği zaman sermayesinin kârını (ki, bunlar üretici köylünün canlı emeğinin artı-emeğine tekabül eden değerlerdir) karşılıksız bırakmış olur. Ürünün fiyatı, maliyet-fiyatının altında belirlendiği zaman, çiftçinin "ücreti" de azalmaya başlayacak, bir başka deyişle, gerekli-emeğine tekabül eden değerin bir bölümü de karşılıksız bırakılmış olacaktır.

Başlangıçta, üretim araçlarına ve elli dönümlük toprağa sahip olan ve buğday üreten küçük köylünün aylık ücretinin 6.650 lira olduğunu, yani normal geçim koşullarına göre çok düşük olan asgari ücretten de beş katı az olduğunu saptamıştık.

Sorulması gereken soru şu: Peki ama, köylümüzün ürettiği ürünün içerdiği ve karşılıksız bıraktığını söylediğimiz değer ne oldu? Anahtar ve inek masalındaki gibi, yanıp kül olmadığına göre, bu değeri kim maledindi? Bu değer, onun satınaldığı tohumun, saban ve traktörün, gübre ve ilacın, yem ve motorinin, gene kapitalist pazardan sağladığı geçim nesnelerinin tekel fiyatları tarafından emildi. Yani, sermaye, kendi ürününü, değeri üzerinden, hatta tekel fiyatıyla, yani değerinin üstünde bir fiyatla satarak, buna karşılık köylünün ürününü, içerdiği değerin çok altında bir fiyatla satın

alarak, bu değeri, karşılıksız maledindi.

Burjuvazi, bu harikalar diyarını nasıl yarattı? Daha önce *Bilim ve Sanat*'ta yayımlanan "24 Ocak ve Demokrasi" adlı yazımda anlatmaya çalışmıştım.

*Bilim ve Sanat*, Haziran 1986

Rakamlar için kaynak:

1) "Üreticinin Alım Gücü Düşüyor", *Ziraat Dünyası*, Kasım 1985, no: 368.

2) Mehmet Altan, "Sermaye Birikim Modeli ve Rantlar", *Güneş*, 6 Nisan 1986.

# 12
# KIRILDI KOLUM!..*

## "SERMAYENİN İLKEL BİRİKİMİ VE KÜÇÜK KÖYLÜLÜK"E BİRİNCİ EK

"Sermayenin İlkel Birikimi ve Küçük Köylülük" yazısı, ondört yıl önce, Haziran 1986'da, *Bilim ve Sanat*'ta yayınlanmış. Dergiden koparılmış iki yaprak olarak geçiverdi elime. Tam da bugünlerde açıklanan buğday taban fiyatları dolayısıyla, konunun yeniden güncelleştiğini düşündüm.

Tahıl taban fiyatlarının düşük olması dolayısıyla siyasal iktidara yönelik eleştirilere, siyasal iktidarın (doğal ki taban fiyatlarından sorumlu bakanın) verdiği yanıtlar da ilginçti. Köylü ailesinin satacağı birkaç teneke buğdayın fiyatının birkaç lira fazla olmasının, yani köylünün eline biriki milyon lira fazla geçmesinin, köylü ailesi için fazla bir önem taşımadığı söylendi ve hükümete yönelik eleştirilerin arkasında, büyük toprak sahiplerinin ya da büyük tarım işletmesi sahiplerinin bulunduğu sorgulanır anlamda duyumsatıldı.

* Bir halk türküsünden: "Ah gülüm gülüm / Kırıldı kolum / Tutmuyor elim".

Kapitalist sistemin (özellikle "komünizm"e karşı) pek coşkulu savunurlarının, kendi düşünceleriyle çelişik bu tür görüşlerin, aslında, uluslararası sermayenin kıskacında yapılmış politik açıklamalar olduğu biliniyor. Ama aynı zamanda, buğdayın taban fiyatının, giderek, "taban fiyatı" belirlenmesindeki amacın karşıtı bir anlayışla saptanmaya başlandığı da gözden kaçmıyor. Dolayısıyla, tarımsal üreticiler olarak özellikle küçük köylülüğü korumayı amaçlayan devlet tekel fiyatlarının, onları yoksulluğa ve yoksullaşmaya yargılayan bir devlet tekel fiyatı haline geldiği de, açıklığa kavuşuyor.

Çiftçiyi, geleneksel sermaye biçimleri olan tefeci ve ticaret sermayesinin sömürüsünden olduğu kadar, uluslararası tarımsal sermayenin rekabetinden korumak amacıyla uygulanmakta olan "taban fiyatları"nın saptanmasında, ülke ölçeğinde, tarımsal emek üretkenliğinin ortalaması ile doğal üretkenliğin ortalaması ve kırsal alan için belirlenen asgari ücret ölçüt olarak alınmak gerekir. Taban fiyatlarının belirlenmesinde, emek üretkenliğinin ve doğal verimliliğin Türkiye ortalamasının çok üstünde olan gelişmiş ülkelerin buğday fiyatları belirleyici oranda ölçüt olarak alınmaya başlanırsa, tarımsal üreticilerin, devlet tekel fiyatlarıyla korunmasının yerini de, onları yoksulluğa ve yoksullaşmaya yargılayan bir devlet tekel fiyatı almış olur.

Anadolu köylülüğünün belkemiğini oluşturan ve *tahıl üretmeye yargılı küçük köylü* ailesinin, "devlet tekel fiyatı" olan "taban fiyatları" sayesinde varlığını şöyle ya da böyle koruduğu bilinir. Bir bakıma geleneksel yöntemlerle üretimde bulunan, parsellenmiş ve birbirinden ayrı alanlarda (tarlalarda) üretim yapan küçük köylünün ürününün fiyatının, üretkenliğin yüksek olduğu büyük-ölçekli tarımsal alanlarda üretilen ürünün maliyet-fiyatına göre belirlenmesi durumunda ise, küçük köylü, ürününün fiyatında, bu üründe içerilen değeri tam olarak gerçekleştiremez; benzeşim yoluyla söylersek, toprağının rantını, sermayesinin kârını karşılıksız (bedava) bırakır ve kimi zaman ücretinin (ki, bu, genellikle

asgari ücrettir) bir kısmını da aynı biçimde karşılıksız bırakmak zorunda kalır.

Peki ama, ürünlerinin değerinin altında bir fiyatla satılması sonucu, çiftçinin, karşılıksız bırakmaya zorlanmış olduğu *değer*, nereye gider?

Geleneksel yaşamın egemen olduğu dönemde, bu değer, genel olarak topluma, özel olarak bu ürünlerin tüketicilerine karşılıksız (bedava) bırakılmıştır. Genellikle de, ürün fazlaları meta olarak pazara sunulduğu için, ancak değişime konu olan ürünün içerdiği değerin karşılığı ödenmeyen bölümü topluma bedava bırakılmış olur. Ama çiftçinin büyük ölçüde üretim araçlarını ve geçim nesnelerini kapitalist pazardan meta olarak sağlamaya başladığı ve kendi ürününün önemli bölümünü aynı pazara meta olarak sunduğu bir sistemde, köylünün karşılıksız bıraktığı değer, genel olarak sermaye tarafından maledinilir.

Tarımsal ürünlerin taban fiyatlarının siyasal partiler arasında köylülüğün oy'unu almanın aracına ve hatta bir çeşit "açık arttırmaya" dönüştüğü dönemler belleklerde olmak gerekir. Özellikle CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) genel başkanı Bülent Ecevit ile AP (Adalet Partisi) genel başkanı Süleyman Demirel arasında, bu açık artırmanın, siyasal iktidarın "alınıp verilmesinde" belirleyici bir rol oynadığı bilinir. Ne var ki, bunun, 12 Eylülün ortamını hazırlayan ve sermayenin bunalımına yol açan nedenlerin başında geldiğinin aynı ölçüde bilindiğini ise söylemek olanaksızdır.

12 Eylül öncesi dönem, sermayenin bunalıma girdiği bir dönemle örtüşür. 12 Eylülün nedenlerini, kuşku yok ki, yalnızca içerde aramak, bizi tam bir yanılgıya götürür. 12 Eylülün iç nedeni olarak, yalnızca sermayenin bunalımını görmek de o ölçüde yanlış olur. Ama gene de, sermayenin bunalımının, 12 Eylülün hazırlanışında ve gerçekleştirilmesinde önemli bir yeri vardır. Hem küçük-burjuvazinin (ve özellikle köy küçük-burjuvazisinin) çıkarlarını temsil eden sosyaldemokrat parti ile sanayi burjuvazisinin çıkarlarını temsil eden liberal parti arasında, karşılıklı olarak tarımsal ürünle-

rin fiyatlarının arttırılması sonucu, bu tarımsal ürünleri işçilerin geçim nesnesi olarak dolaylı ve hammadde olarak doğrudan tüketen sermayenin kâr oranı azalır. Çünkü, tarımsal ürünlerin fiyatlarındaki artış, hammadde fiyatlarındaki artış olarak ve işçi ücretlerindeki artış olarak, maliyet-fiyatının yükselmesine, ve kâr oranının düşmesine neden olur. Dolayısıyla, tarımın sanayileşmediği bir dönemde, köylülüğün ve işçilerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi, kaçınılmaz olarak, sermaye birikiminde bir azalmaya yol açar.

Bir başka deyişle, sermaye birikiminin iki biçiminden de sermaye negatif olarak etkilenir. Sermaye birikiminin ilki, ilk ya da ilkel birikimdir. İlk birikimdir, çünkü sermayeye öngelir; başlangıçta servet olarak birikir; ilkel birikimdir, çünkü sermayenin üretime girmediği, ama geleneksel olarak üretilen üründe nesneleşen değer, sermaye tarafından soğurulduğu için "ilkel" birikim olarak adlandırılır. Sermaye birikimi ise, kapitalist işletmede üretilen üründe içerilen değerin bir bölümünün (ücret içinde karşılığı ödenmemiş değerin, yani artı-değerin) sermaye sahibi tarafından maledinilmesiyle gerçekleşir. İlki *dolaylı*, ikincisi *doğrudan* birikimdir. Biri, kapitalist üretime geçişin koşuludur, öteki yeniden-üretimin genişletilmesinin. Kırsal alanın tam sanayileşmediği, ama kapitalist sistemin egemen duruma geldiği aşamada, bu iki birikim birbirine eklemlenir ve eklenir. Biri, yani ilk ve ilkel birikim azaldığı ölçüde, ikincisi, yani doğrudan sermaye birikimi de azalmaya başlar. Sermayenin bunalımı, yeniden-üretimin genişlemesinin engeli olur, istihdam azalır, işsizlik artar.

12 Eylül öncesi, tarımsal ürünlerin, "genel oy" üzerinde belirleyici bir etken olarak, siyasal partilerin tarımsal ürünlerin fiyatlarını arttırma yarışına girmeleri, aynı zamanda, sermayenin hem ilk birikiminin azalmasına ve hem de kâr oranının düşerek sermaye birikiminin azalmasına neden olacak, ve bu da sermayenin bunalımında belirleyici bir rol oynayacaktı. Gelişme süreci içersinde sermayenin bunalımı

aynı zamanda ülke ve ulus ölçeğinde bunalım demekti. *Sistem içinde sistemin kurallarına uyarak* bunalımdan çıkmanın yolu yoktur. Sistem içinde, bunalımdan çıkmanın tek bir yolu vardı, işçi ücretlerini ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının artış oranlarını, enflasyon oranının olabildiğince altına çekmek. 24 Ocak Kararları özünde bunu amaçlamış, ama bunun, demokratik yöntemler içinde gerçekleşmesinin olanaksız olduğunu karara geçirmemişti! Çünkü, birincisi için grev ve toplu sözleşmenin askıya alınması ve ilerici sendikaların etkisizleştirilmesi gerekiyordu; ikincisi için ya siyasal partilerin kapatılması ya da genel oyun askıya alınması zorunluydu. Bunlar da, ancak, demokratik yöntemlere son verilerek yapılabilirdi; bir başka deyişle parlamentonun feshedilmesi gerekiyordu. Toplumsal ortam ise, sokaktaki kan ile, daha önceden oluşturulmuştu. Senaryo hazırdı, roller belirlenmiş ve verilmişti. Gong vuracak, perde açılacaktı.

IMF'nin Türkiye'ye (başbakan olarak da Demirel'e) dikte ettirdiği 24 Ocak Kararları, (12 Eylülden sonra açıkça ifade edildiği gibi) "bu parlamentoyla yaşama geçirilemez"di. "Bunu Demirel'e söyledik" diye açıkladılar, "hatta ipe bile gidebilirdik" diye de eklediler. İpe gitmediler; ama parlamentoyu feshedenler, sistem olarak 24 Ocak Kararlarına karşı olan çocukları ipe gönderdiler, "korkmadıklarını" da ayet okuyarak imamlık tasladıkları kürsülerde seslendirmekte duraksamadılar.

Bana gelince: küçük köylülüğün çözümsüzlüğünü, 12 Eylülden önce de yazdım. Ama 12 Eylülün ertesinde, beni kardeşimle birlikte, yasak olmayan "yasak yayın" bulundurduğumuz gerekçesiyle gözaltına aldılar, "on yaşındaki bebeleri zehirlediniz" diye bizi bir kısmı sokaktan ve bir kısmı çobanlıktan gelmiş erlere dövdürdüler. İlhan'ı öldürttüler. İlhan'ı öldürtenler, tarımsal ürünlerin taban fiyatının belirlenmesinde, köylülüğün, ekonomik/sendikal örgütü gibi yararlandığı "genel oy"u askıya aldılar, siyasal partileri kapattılar; ilerici sendikaları kapattılar, grev ve toplu sözleşmeyi yasakladılar. Parlamento, zaten 12 Eylül (1980) gecesi kapatılmış-

tı. Daha sonra açıldı parlamento. Siyasal partiler, yeniden kuruldu. Bir süre sonra, feshedilen partilerin kurulması ve mallarının geri verilmesi yasallaştı. Ama, 12 Eylül öncesinde, tarımsal ürünlerin taban fiyatlarını artırdığı için köylülüğün çoğunluğunun oylarını alarak, yüz'ün altına düşmüş olan milletvekili sayısını ikiyüz'ün üstüne çıkaran ve iktidara gelen CHP Genel Başkanı Ecevit'in, 12 Eylülden bunca yıl sonra, yeniden başbakanı olduğu siyasal iktidarın bakanları, bu kez, 24 Ocak Kararlarını dikte ettirmiş olan IMF'nin kararları doğrultusunda buğday fiyatlarını olabildiğince aşağı çekmenin köylü aileler için pek önemli olmadığını söyleyebildiler. Çünkü, köylülüğün vereceği oyları, artık tarımsal ürünlerin taban fiyatları değil, ilkin tarikat ve cemaat liderleri belirliyor.

24 Ocak Kararlarını ve 12 Eylülün ekonomik çözümlemelerini, "Demokrasi Çıkmazı / (24 Ocak - 12 Eylül)" adlı yazımda (*"Demokrasi" ve Demokrasi*, Onur Yayınları, Ankara, Eylül 1989, s. 36-66) açıklamaya çalışmıştım. Ozan, "Sabahın sahibi var!" diyor ama, sabahın sahibinin akşamın sahibi olabileceği bu dizede gözardı ediliyor. Kapatılan siyasal partilerin yerine yeni siyasal partiler kurulurken, parlamento yeniden açılırken, emekçi sınıf ve katmanlar ve özellikle de işçi sınıfı ve köylülük, kendisini, 12 Eylül öncesindeki konumunda bulabildi mi? Yoksa, 12 Eylül uygulamaları, emekçi sınıfın içinden sınıfsal özünü soğurup bu sınıfı sınıfsızlaştırdı mı? Sınıf-dışı mı oldu bu büyük sınıf. Yoksa bu sınıf, 12 Eylülde, zorla ellerinden alınan demokratik ve ekonomik haklarının, 12 Eylül Anayasasıyla ve bu anayasaya uyarlanarak hazırlanan siyasal partiler yasasıyla, sendika yasasıyla, grev ve toplu sözleşme yasasıyla ve daha bir dizi yasayla, bu kez anayasal ve yasal olarak ellerinden alınmış olduğunun tam da bilincine hâlâ varamadı mı? Çünkü emekçi sınıf ve katmanlar, 12 Eylül sürecinde ve onu izleyen dönemde, emekçi sınıf ve katmanlar olarak birlik olmak, birlik kurmak yerine, etnik, mezhepsel ve dinsel kümeler oluşturarak, içten bölündüler. Tarikatlar, etnik farklılıklar, mezhep ayrılık-

ları, emekçilerin ve emekçilerin gençlik içindeki önuzantıları olan öğrenci gençliğin bilincinde öne çıkacak, modern sınıf kimliğinin yerini, etnik, mezhepsel ve dinsel bölünmeler alacaktı. İşçi, çalıştığı fabrikada, işçi olarak değil, Türk ya da Kürt olarak, Çerkez ya da Gürcü olarak, sünni ya da alevi olarak, nakşi ya da nurcu olarak kümelenmeye başlayacak ve sınıfsal çıkarlarını, sınıf-dışı öğelerle savunacaktı, doğal ki savunursa.

1960'lı yıllarda, bellibaşlı üç siyasal parti, modern toplumun modern sınıflarını temsil ediyordu. Kalın çizgileriyle belirtmek gerekirse, AP (Adalet Partisi) burjuvazinin, CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) küçük-burjuvazinin, TİP (Türkiye İşçi Partisi) işçi sınıfının çıkarlarını temsil ediyordu. Modern burjuva toplumun bellibaşlı sınıflarını temsil eden siyasal partilerin yerini, 12 Eylül sürecinde, giderek, örtük ya da açık, etnik ve mezhepsel partiler almaya başlayacaktı. Örtük ya da açık etnik ya da mezhep partilerinde olduğu gibi, burjuvaziyi ve küçük-burjuvaziyi temsil eden ve dolayısıyla modern sınıf partileri görünümünde olan partilerde de, az ya da çok tarikat şeyhlerinin ve tarikatların yeni adı olan cemaat liderlerinin siyasal etkisi belirleyici olmaya başlayacaktı.

Sovyetler Birliği daha dağılmadan, CIA analistleri, olanca güçleriyle, etnik, dinsel, mezhepsel ve tarikatsal yapılanmayı, siyasal yapılanmaya taşımaya çalışacaklar, bir yandan, Türkiye'ye etnik, dinsel ve mezhepsel ya da aynı amaca götürecek biçimde bölgesel federasyon önereceklerdi. Siyasal partileşmenin bu gerici niteliğinin, etnik, mezhepsel ve tarikatsal karşıtlıklarıyla birlikte parlamentoda ve devlet içinde yapılaşması ise, Türkiye'ye dayatılan federasyon modelinin *de facto* gerçekleşmesinden başka bir şey değildi.

Özellikle 12 Eylülle birlikte, köylülük, bir yandan emekçi olarak çıkarlarını savunan siyasal partilerinden yoksun bırakıldığı ve öte yandan yoksulluğu ölçüsünde siyasal iradesini tarikat şeyhlerine ya da cemaat liderlerine bağladığı dönemde, mezhepsel ve dinsel kümelenmeler siyasal davranışlarında belirleyici olmaya başlamıştı.

Sınai ürünler *tekel fiyatlarıyla* değerlerinin üstünde bir fiyatla, tarımsal ürünler *devlet tekel fiyatlarıyla* maliyet-fiyatlarının altında bir fiyatla birbirleriyle değişilmiş, köylü işletmelerinde yaratılan ve üreticinin karşılıksız bırakmak zorunda kaldığı değerin bir bölümü, bu kez sermaye tarafından *doğrudan* maledinilmiş, dolayısıyla, sermaye "gülmeye" başlarken, artan genel gönence oranla köylülük (tüm emekçiler gibi) daha da yoksullaşmıştır.

Bu yoksullaşma ile yumaklanan "susma" süreci, şimdi yeni bir boyutta "çiçek" açıyor. Çiçek açıyor, çünkü, GAP başta olmak üzere, büyük-ölçekli üretime elverişli olan tarımsal alanların birer *tarım üssü* olarak işletileceği günlerin öngününü soluyoruz. ABD'li tarım tröstlerinin, yabancı personel istihdam edeceği, hatta yalnızca yabancı personelin istihdam edileceği, mal ve makine giriş çıkışlarının serbest olacağı (gümrük ve dolayısıyla denetim dışı olacağı) bir çeşit "otonom" (bağımsız) tarımsal "üsler" oluşturmasına olanak sağlayan ve ABD ile Türkiye arasında, Ecevit'in ABD'yi ziyaretinde imzalanan "Ticaret ve Yatırım İlişkilerinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma"yı Meclis onaylamış bulunuyor. (Kanun no: 4485, 7.12.1999.)

"Toprak işleyenin, su kullananın" sloganı, küçük-burjuva demokrasisinin sloganıdır. Aşiretlerin egemen olduğu yörelerde, aşiretin ortak mülkü sayılan topraklarda, aşiretler çözülmeden toprak reformunun olanaksızlığına daha önce de değinmiştim. Ama, 80'li yılların sonlarında, sanırım 1988'de, Diyarbakır'da, insan hakları panelinde konuşurken, GAP'ın genel bir tablosunu çizmiş, suyun doğal üretkenliği ve aynı zamanda emek üretkenliğini onlarca kat artıracağı toprakların, satışı ve devri sınırlandırılarak, bölge halkının mülk edinmesine ve tasarrufuna öncelik verilerek, demokratikleşmenin gereklerinden birinin yerine getirileceğine değinmiştim. Adları ünlenmiş büyük sermayelerin bu bölgede daha şimdiden geniş toprakları kapatmaya başladığı haberlerini dikkate alarak. Ana-ata bu topraklarda yaşayanların, ulusun ortak birikiminin ürünü olan GAP'ın kendilerine sağla-

yacağı olanaklardan, eşit olarak ve öncelikle yararlanmaları, yasal olarak kendilerine yeterli bir toprağın verilmesi gerekirken, burada ortakçı ve benzer biçimde yalnızca tasarruf hakkına sahip yarı-köle durumunda bulunan köylülerin, bu geleneksel tasarruf haklarının da ellerinden alınarak, salt emek-gücü satıcıları haline geleceklerinin kaygısıyla, bölgesel ve demokratik bir toprak düzenlemesinin gereğine değinmiştim. Şimdi ise, yöre halkının ve özellikle yaşamını şu ya da bu tarzda tarımdan sağlayan çiftçi ailelerin, işledikleri topraklardan yalıtılması bir yana, aynı topraklarda kurulacak kapitalist tarım işletmelerinde istihdam edilmelerinin de artık olanaksızlaşacağı, eğer bu topraklar duvarla çevrili değilse, bunlara ancak telörgülerin gerisinden bakabilecekleri (bir askeri üs gibi) bir döneme girmiş bulunuyoruz.

Demokratik bir toprak düzenlemesi yerine, ve böyle bir yasal düzenleme yapılmadan önce, GAP'ta, ABD'nin "otonom" tarım üsleri kurmasına olanak sağlayan bir anlaşmanın Meclis'te onaylanmış olması üzerinde durulmaya değer önemli bir konudur. Yatırımı Geliştirme Anlaşmasına dayanarak ABD'nin uzun yıllar için kiralayacağı topraklarda, özellikle de (Suriye sınırında bulunan ve geçenlerde yayınlanan küçük bir haberde belirtildiği gibi stratejik önemi dolayısıyla Genelkurmayın devrine onay vermediği) Ceylanpınar Devlet Üretme Çiftliği başta olmak üzere, bölgede ve Türkiye genelinde, İsraillilerin çalıştırılacağına ilişkin haberlerin basında yeraldığı, hatta, Demirel'in, Cumhurbaşkanlığının uzatılmasına olanak sağlayacak Anayasa değişikliğinin Mecliste onaylanacağı günlerde, bunu, Urfa'dan Urfalılara ve Türkiye'ye muştuladığı günlerde, Alarko'nun, GAP'ta 50 bin makinelik bir makine parkı oluşturacağı haberleri de basında yer alacaktı. Bu bölgenin, PKK'nın, devlete ya da özel idareye ait makine parklarını yaktığı bölge olduğunu bilmem anımsatmaya gerek var mı?

EVET, evet, ben de sayın bakan gibi düşünüyorum! Buğday taban fiyatlarını birkaç lira fazla belirlemek, küçük köy-

lünün olsa olsa bir-iki, bilemediniz üçdört milyon "lira" fazla almasına olanak sağlar, bir şişe Yeni Rakı parası demek olan bir paranın da, bir ailenin yıllık yaşamında pek bir önemi olmamak gerekir! Ülkeyi bir baştan bir başa "işgal" etmiş küçük köylülüğün, dünyanın gönençle kucaklaştığı teknolojik atılım döneminde, beş-on dönümlük topraklara akrep gibi yapışarak her yıl yeniden ve artan boyutlarda yoksulluğu yaşayarak, kendi ellerini bağladıkları gibi, ülkenin de ayakbağı olmalarına kendilerini kilitlemiş olmalarının anlamı kaldı mı? Üstelik her şeyin evrensel eşdeğerin eşdeğeri olan dolarla değişildiği bir çağda!

20 Ağustos 2000

# 13
# "İÇERİM YANIYOR ANEY!.."*

## "SERMAYENİN İLKEL BİRİKİMİ VE KÜÇÜK KÖYLÜLÜK"E İKİNCİ EK

(1)

"Destekleme politikalarının yoksul köylüye değil, varlıklı çiftçiye yaradığı iddiası"nın, "her şeyden önce Türkiye tarımının büyük ölçüde küçük-orta işletmelere dayandığı gerçeğini gözardı eden" bir iddia olduğunu vurgulayan Korkut Boratav, "Ankara'da, bakanlıkların, müsteşarlıkların toplantı salonlarında", "Amerika'dan gelen birtakım insanların Türkiye Cumhuriyetinin yüksek bürokratları ile biraraya gelerek", "Türkiye tarımının geleceğini, çiftçinin, köylünün kaderini belirleyecek politika modelleri inşa ettiklerini, kanun taslakları oluşturduklarını" yazacaktır.

Boratav, "Birtakım yabancı uzmanların", "IMF'ye verilen niyet mektubunun içerdiği çizgiler doğrultusunda milyonlarca çiftçi ve köylüyü piyasa güçlerine teslim ederek Türkiye

* Bir halk türküsünden: "Urfa'nın etrafı dumanlı dağlar / İçerim yanıyor aney gözlerim ağlar ..."

tarımını gerileten süreçleri hızlandırma çabası içersinde" olduklarını belirterek, "Recep Önal ile Gazi Erçel" imzalarını taşıyan "niyet mektubu"nda, başka şeyler yanında, (1) destekleme politikalarının 2001-2002 yılına kadar adım adım kaldıracağını, (2) 2000'de hububat destekleme fiyatlarının dünya (Chicago borsası) fiyatlarının %35'ini aşmayacağını, Türkiye adına, IMF'ye sunulduğunu yazarak soruyor: "*Türkiye'yi kim yönetiyor*?" (Korkut Boratav, "Çiftçiden Uzak Durun", *Cumhuriyet*, 2 Şubat 2000; "Kuşbakışı Türkiye Tarımı", *Cumhuriyet*, 9 Şubat 2000; "Türkiye'de ve OECD'de", *Cumhuriyet*, 16 Şubat 2000.)

Efendiler efendisi Korkut Boratav, yazısının sonunda, Türkiye'de, "neredeyse yetmiş yıla uzanan destekleme politikalarını fiilen rafa kaldırmak", "çiftçi ve köylüyü piyasa koşullarına, giderek dünya piyasasını belirleyen güçlere teslim etmek" için "modeller" oluşturan "Dünya Bankası uzmanlarına" şunu soracaktır: "*Yaptığınız işten hiç olmazsa biraz yüzünüz kızarmıyor mu*?"

Ben olsam sormazdım.

Türkiye'de yalnızca "tarımsal desteklemeyi tasfiye etmek" için değil, yalnızca köylülüğün belini kırmak için değil, aynı zamanda köylülükle birlikte ulusun ve özellikle de ulus-devletin belini kırmak için modeller oluşturmakla görevlendirilmiş olanlara yüzlerinin kızarıp kızarmadığını sormazdım.

(2)

Boratav'ın da zaman zaman değindiği gibi, tarımsal desteğin azaltılarak sıfırlanmasını, Türkiye tarafından Uluslararası Para Fonuna – IMF'ye verilen "niyet mektubu" ile açıklamak ya da başlatmak, kuşkusuz olanaklı değil. Çünkü bu, uluslararası sermayenin küresel egemenliği doğrultusunda, "sermaye-devlet"lerin, Dünya Bankası ve IMF aracılığıyla, "emek-devlet"lere dayattıkları politikaların belirleyici bir öğesiydi, tarihi de oldukça eskiydi.

"Emek-devlet"lerde "hükümetler tarafından yapılan satın almalar"ın sınırlanarak, tarımsal desteklerin azaltılması ve taban fiyatların aşağı çekilmesi, dünya ticaretine egemen olan güçlerin gerçekleştirdiği Tokyo Raundunda (1973-1979) kararlaştırılmış, ve bu karar doğrultusunda, işçi ücretlerinin düşürülmesini ve tarımsal desteğin azaltılmasını amaçlayan 24 Ocak (1980) Kararları, IMF tarafından Türkiye'ye dikte ettirilmişti.

1986 yılında başlayan ve 1994 yılında Marakeş'te (Fas) Dünya Ticaret Örgütünün (DTÖ) kurulmasıyla sona erecek olan Uruguay Raundunun *ilk aşamasında*, yani 1986'da ise, "tarımsal desteklerin azaltılması" kararı alınacaktı.

Bir başka anlatımla, tarımsal ürünleri destekleme politikalarının 2001-2002 yılına kadar kaldırılacağını Türkiye adına yükümlenen "niyet mektubu"nun, aslında, (1) uluslararası sermayenin egemen temsilcilerinin başlattıkları Tokyo Raundunda (1973-1979) "hükümetin satın aldığı mallar"ın fiyat ve miktarlarının azaltılması kararının, (2) Dünya Ticaret Örgütünü doğuracak olan Uruguay Raundunda (1986-1994) "tarımsal desteklerin azaltılması" kararının, ve (3) ilki Seattle'da (30 Kasım-3 Aralık 1999) yapılan ve karar almadan dağılan Milenyum Raundunun programının birinci maddesini oluşturan "tarımda tam serbestleştirmeye (*liberalisation*) geçiş"in hedef-amacı doğrultusunda, Türkiye'ye dayatılmış bir "niyet mektubu" olduğu biliniyor. Her ne kadar Milenyum Raundunun ilki Seattle olan ve ABD'nin Seattle kentinde başlayan toplantısı, karşı gösteriler dolayısıyla ve bazı ülkelerin muhalefeti nedeniyle karar almadan dağılmak durumunda kalmış olsa da. Çünkü, tarımsal desteklerin sıfırlanmasını ve tarımda tam serbest ticarete geçilmesini Çok Taraflı Yatırım Anlaşmasını — MAI'yi, ABD, bazı ülkelerle yaptığı ikili anlaşmalarla imzalamaya başlamıştı bile. Haziran (1999) ayında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatında — OECD'de yapılan bir toplantıda Amerikan heyeti sözcüsü, MAI gibi bir anlaşmanın DTÖ/WTO (Dünya Ticaret Örgütü) içinde tüm üyelere kabul ettirilmesinin pek kolay ol-

mayacağına inandıklarını söylemiş ve bu anlaşmayı çeşitli ülkelerle *ikili anlaşmalar çerçevesinde* imzalayacaklarını duyurmuştu. ABD ile Güney Kore arasında MAI'nin tüm maddelerini içeren bir ikili anlaşma imzalanmış, Güney Kore'nin, aynı zamanda Japonya ile benzer bir anlaşma imzalaması için sıkıştırıldığı haberleri yayılmıştı.

(3)

İlk kez, 1995 yılında, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı) içinde, çok gizli olarak oluşturulmaya başlanan MAI'nin, iki yıl sonra, Fransa'da, gizli bir el tarafından kamuoyuna sızdırılmış olması gibi, deprem (17 Ağustos 1999) nedeniyle Türkiye'ye uğrayan ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright da, iki ülke arasında hazırlıkları devam eden bir anlaşma olduğunu "ağzından kaçırmış" ya da elaltından Türkiye kamuoyuna "muştulanmış"tı.

"Dışişleri Bakanlığınca hazırlanan ve Başbakanlığınıza arzı Bakanlar Kurulunca 27.10.1999 tarihinde kararlaştırılan" "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Ticaret ve Yatırım İlişkilerinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı", Başbakan Bülent Ecevit tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına (12 Kasım 1999 günü) gönderilecek ve gerekçesinde de, bu anlaşmanın "Sayın Başbakanımızın Vaşington ziyareti sırasında imzalanması hususunda bir mutabakata varıldığı" görüşüne yer verilecekti.

Eylül ayında Amerika'ya giden Türkiye hükümet delegasyonu, 29 Eylül 1999'da Washington'da, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti adına Sanayi ve Ticaret Bakanı Ahmet Kenan Tanrıkulu ile Amerika Birleşik Devletleri hükümeti adına ABD Ticaret Temsilcisi Charlene Barshefsky arasında "Ticaret ve Yatırım İlişkilerinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma"nın imzalanmış olmasının heyecanıyla (sevinciyle de denilebilir) yurda dönecek, ve "Anlaşma", TBMM'de onaylana-

rak yasalaşacaktır. (Yasa No: 4485.)

Mecliste 7 Aralık 1999'da onaylanan "Anlaşma"yı, *Cumhuriyet*, bir hafta sonra, 15 Aralıkta "*MAI artık iç hukukumuzda*" başlığı ile verecekti. "Anlaşma"nın Mecliste onaylandığını, konuyla özel ilgileri dolayısıyla, ama bir hafta sonra öğrendiklerini sandığını Işık Kansu/Banu Salman'ın haberinin üst başlığı ise şöyleydi: "*Türkiye, uluslararası sermayenin anayasasını ABD ile yaptığı bir anlaşmayla kabul etti.*"

"Türkiye MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu" sözcüsü Gaye Yılmaz ise, bu anlaşmanın, OECD'de imzalanması başarılamayan, hükümet sözcülerinin "kabul edilemez nitelikte olduğunu ifade ettikleri MAI ile, başarısızlıkla sonuçlanan son DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) Bakanlar Konferansının gündem maddelerini kapsayacak denli "esnek ve belirsiz bir dilde yazıldığını" belirtiyordu. (*Cumhuriyet*, 15 Aralık 1999.)

Bu "esnek ve belirsiz bir dilde yazılan" "anlaşma" ile, Türkiye *açık ve belirgin* olarak şunları kabul ediyordu:

(1) Türkiye tüm yatırım önlemlerinden ve korumacılıktan vazgeçecek. (2) Yüksek teknoloji üreten ABD çıkarlarına yönelik olarak fikri mülkiyet haklarına güvence verecek. (3) (Türkiye NAFTA üyesi olmadığı ve ABD, NAFTA üyesi olduğu için) ABD'li yatırımcılar tek taraflı olarak tahkime gidebilecek. Türkiyeli girişimciler ise ABD'de olası yatırımları (!) için aynı olanaktan yararlanamayacak. (4) ABD, özellikle GAP bölgesinde kurulacak serbest bölgelerde Türkiye'de yapacağı yatırımların kâr ve katma değerini herhangi bir engelle karşılaşmadan yurtdışına transfer edebilecek. Bu serbest bölgelerde ABD yurttaşlarına çalışma olanakları sağlanacak. (Bkz: Işık Kansu / Banu Salman, "MAI artık iç hukukumuzda" *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1999; Alparslan Işıklı, "Seattle, Avrupa Birliği ve Türkiye", *Mülkiye*, Ocak-Şubat 2000, s. 94.)

Anlaşma TBMM'de görüşülürken, Doğru Yol Partisi milletvekili İlyas Yılmazyıldız, "Bu serbest sanayi bölgelerinde eğer yabancılar çalıştırılacaksa, sermaye de kârı olduğu gibi

alıp götürüyorsa, o zaman Türkiye'nin istifadesine yönelik pek bir durum kalmamaktadır." diyecek, Fazilet Partisi İstanbul Milletvekili Ali Coşkun ise, ABD'nin yatırımlarda enerji ve GAP bölgesini hedef aldığının altını çizecek, GAP'ı imleyerek şöyle diyecekti: "Şimdi 20 küsur milyar dolarlık bir yatırımdan sonra hazırlanan altyapıda yabancı teşebbüsleri davet ederken, Türkiye'nin ne aldığını, karşılığında ne verdiğini fevkalade iyi değerlendirmenin önemini arzetmek istiyorum. Çünkü teslimiyetçi politikalarla Türkiye şimdiye kadar sağladığı altyapılar dolayısıyla fevkalede büyük kayıplara uğrayabilir. Bu çerçevede tarım ve tarıma dayalı sanayi yatırımları öne çıkmaktadır. *Bizim istihbaratımıza göre Güneydoğu Anadolu'da kurulacak olan işyerlerine kendi ülkelerinin pasaportları ile yabancı işçiler getirilmek istenmektedir.* Oysa ki Türkiye'de en büyük sorun işsizliktir." (*Cumhuriyet*, 15 Aralık 1999.)

MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu Türkiye sözcüsü Gaye Yılmaz ise, "Anlaşma"nın: "Taraflar, karşılıklı yarar sağlayacak şekilde, malların ve hizmetlerin değişiminin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi ve uzun vadeli kalkınma için uygun koşulların ve kendi vatandaşları ve şirketleri arasındaki ticaretin çeşitliliğinin güvence altına alınması için gerekli tedbirlerin alınacağına" ilişkin 1. maddesinin, tek başına OECD'de imzalanması başarılamayan ve hükümet sözcülerinin "kabul edilemez nitelikte" olduğunu ifade ettikleri MAI ile, ve başarısızlıkla sonuçlanan, son DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) Bakanlar Konferansının gündem maddelerini kapsayacak denli "esnek ve belirsiz bir dilde yazıldığını" belirterek, bu madde ile, tüm dışalım vergilerinin azaltılacağını ve son aşamada sıfırlanacağını, Türkiye'de üretimin baltalanacağını, eğitim, sağlık, ulaşım gibi hizmet sektörlerinde kuralsızlığın ve özelleştirmelerin başlayacağını, ulusal ekonomik kararlara dış müdahalenin artık açıktan yapılacağını; herhangi bir yeni teknoloji talebinde bulunulamayacağını; sendikal hakların serbest ticarete engel oluşturduğu iddiasıyla etkisiz hale getirileceğini vurgulayacaktı.

(*Cumhuriyet*, 15 Aralık 2000.)

Bu nedenle de, "Anlaşma"nın "şifre"sini, OECD içersinde oluşturulan MAI ve DTÖ tarafından Seattle'ın gündemine getirilen MIA ile "Anlaşma"nın giriş bölümünün 3. maddesinde de belirtildiği gibi, "Her iki ülkenin [Türkiye ve ABD'nin] Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olduklarını dikkate alarak ve bu Anlaşmanın Dünya Ticaret Örgütünü kuran Marakeş Anlaşması ve DTÖ ile ilişkili veya himayesi altında sonuçlandırılmış olan anlaşmalar, mutabakatlar ve diğer belgeler çerçevesindeki tarafların (yani Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin) hak ve yükümlülüklerine halel getirmeyeceği" hükmüne yer verilmiş olmasından, bu "anlaşma"nın hedeflerini, özünü, temelini, MAI'nin ve Dünya Ticaret Örgütünün program maddelerinin oluşturduğu çıkarılabilirdi.

(4)

"MAI anlaşması, 1995 yılında ilk kez OECD içinde tartışılmaya başlandıktan bir yıl sonra, 1996 yılında, henüz yeni kurulmuş olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ/WTO) tarafından "Çokyanlı Yatırım Anlaşması Çalışma Grubu" (MIA) oluşturulmuş, OECD içinde geliştirilen MAI ile DTÖ içinde geliştirilen MIA birbirine koşut olarak yürütülmüştür.

Dünya Ticaret Örgütünün (DTÖ) 1999 Milenyum Raundu adı verilen ve üç yıl içersinde tamamlanması planlanan toplantılar turunun gündeminde yeralan maddelerin başında, birinci madde olarak, "Tarımda Tam Serbestleşmeye Geçilmesi" (*Full liberalisation in Agriculture Sector*) yer alıyor, bunu, "2. Hükümet Satın Almaları" (*Government Procurement*); "3. Tarımsal-olmayan Ürünlerde Gümrük İndirimi) (*Tarif reduction in non-agriculture Products*); "4. Serbest Ağaç Kesimi Anlaşması" (*Free Logging Agreement*); "5. Çokyanlı Yatırımların Kurallara Bağlanması (MFI — *Multilateral Framework for Investment*) ve diğer maddeler (toplamı 9 madde) izliyordu.

OECD bünyesinde oluşturulan MAI'nın "ruh"u, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) MIA'nın bedenine girmişti, ya da tersi.

Türkiye ile ABD arasında parafe edilen "Ticaret ve Yatırım İlişkilerini Geliştirme Anlaşması", daha sonra, "Çokyanlı Yatırım Anlaşması Çalışma Grubu"nun (MIA), Seattle toplantısına götüreceği "Çokyanlı Yatırımların Kurallara Bağlanması" (MFI) maddesinin, bu madde DTÖ içinde kabul edilmeden önce, uygulanmasından başka bir şey değildi. Şu farkla ki, Seattle toplantısı karşı gösteriler dolayısıyla karar almadan Aralık (1999) başında dağılmış, OECD ve DTÖ üyeleri de olan Türkiye ile ABD arasındaki bu ikili "Anlaşma", Aralık (1999) ortasında, Mecliste sessiz sedasız onaylanmıştı.

"Ticaret ve Yatırım İlişkilerini Geliştirme Anlaşması"nın şifre çözümü ise, 1995-1997 arasında iki yılı aşkın bir süre gizlilik içersinde görüşülen ve olgunlaştırılan, ama "gizli bir el tarafından" Fransız kamuoyuna sızdırılan MAI'nin "deşifre" olan maddelerindeydi. Şöyle:

1) Yabancı yatırımcı, gittiği o ülke yurttaşlarının sahip olduğu haklara eşit ya da daha fazla hak ve yetkiler talep edecektir.

2) En çok kayırılan ülkelere tanınan tüm ayrıcalıklar, MAI sonrasında, anlaşmaya taraf olan bütün yabancı ülkelerin yatırımcıları ile bu ülkelerde yatırımı bulunan ve aslında MAI'ye taraf olmayan ülkelerin yatırımcılarına da tanınacaktır.

3) "Yatırım" tanımı, içersine portföy yatırımlarını ve zihinsel iyelik haklarını da (patent-telif) alacak kadar geniş tutulacaktır.

4) Yabancı yatırımcı, gittiği ülkede emek standartlarına, çevre yasalarına uymak ya da belli düzeyde iş olanağı yaratmak, ihracata katkıda bulunmak, GSMH'ye katkıda bulunmak, üretim sürecinde yerli girdi kullanmak, teknoloji transferinde bulunmak gibi kısıtlamalara tabi tutulmayacaktır.

5) Yabancı yatırımcılar yatırımları ile ilgili her kademe-

deki elemanı, istedikleri ülkeden yatırım yapacakları ülkeye getirebileceklerdir. Bu kişiler ulus devletin vatandaşı ile eşit haklara sahip olacak ve eşleri için ulus devletlerin iş ayarlamaları gerekecektir.

6) Her türlü kamulaştırma, dolaylı kamulaştırma ya da kamulaştırmaya ya da dolaylı kamulaştırmaya benzer sonuç yaratabilecek her türlü devlet girişimi yasaklanmaktadır.

7) Uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Tahkim Kurallarına gidilecek ve şirketler devletleri dava edebileceği halde, devletler şirketleri uluslararası tahkimde yargılama hakkına sahip olmayacaktır.*

8) Her türlü sivil itaatsizlik, grev, tüketici boykotları vb. toplumsal demokratik hareketler, ulus-devletler tarafından engellenecektir. Aksi takdirde devletler şirketler tarafından tek taraflı olarak belirlenecek bir tazminat tutarını ödemekle yükümlü olacaklardır. (*MAI nedir? Neden Karşıyız?*, Genel-İş Emek Araştırmaları, Ankara 1999, s. 13-15.)

(5)

Türkiye ile ABD hükümetleri arasında kararlaştırılan

* "Dünya Ticaret Örgütüne üye ülkeler arasında yaşanan ticari uyuşmazlıklar hukuk normları çerçevesinde değil, özel olarak oluşturulan *Panel*'ler eliyle ve *Uluslararası Tahkim Mekanizması* adı verilen bir özel sistemde çözüme kavuşturulmak zorundadır. Örgüt'ün bu anlamda en sık başvurduğu Tahkim Komisyonu ise, Dünya Bankasında kurulmuş olan ICSID — Yatırım Uyuşmazlıkları Çözümü İçin Uluslararası Merkez adı verilen bir tahkim mekanizmasıdır. Bu sistem, Dünya Bankasınca hazırlanmış bir Yatırım ve Ticaret Uzmanları Listesinde belirlenen isimlerden oluşturulmaktadır. Panel üyelerinde hukukçu olma şartı bile aranmamaktadır. ICSID Sözleşmesine göre: "ICSID'ın yerleşim yeri Dünya Bankası Merkezi içinde olacak (mad: 2); Merkez, bir İdari Konsey ve bir Sekreteryaya sahip olacak ve bir arabulucular ve bir Hakemler Paneli oluşturulacak (mad: 3); Dünya Bankası Başkanı otomatik olarak İdari Konsey'in başkanı olacak (mad: 5); her aktif devlet her panele kendi yurttaşlarından ya da başka ülke yurttaşlarından 4 kişi atayacak; Başkan ise her bir panele tek başına 10 kişi atayabilecek (mad:13)." Türkiye'nin taraf olduğu ICSID sözleşmesinin 54. maddesine göre de, "Her üye bu sözleşmeye uygun olarak verilmiş her kararı bağlayıcı kabul edecek ve kararın parasal yükümlülüklerini kendi sınırları içinde kendi devleti mahkemesinin nihai bir kararı gibi yerine getirecektir." (*MAI Nedir?*, s. 17-18.)

"Ticaret ve Yatırım İlişkilerini Geliştirme Anlaşması" ise, MAI'nın deşifre edilmiş maddelerinin ve Dünya Ticaret Örgütünün program maddelerinin "esnek ve belirsiz bir dille" yazılmış olmasından başka bir şey değildir. Oleyis Sendikası Eğitim Uzmanı Hakan Reyhan'ın saptamasına göre *Resmi Gazete*'de yayınlanmayan, bizim ise internetten edindiğimiz "Anlaşma" 16 giriş maddesi ile 8 esas maddeden oluşmaktadır.

"Ticaret" ve "yatırım"la sınırlı görünmekle birlikte, "Anlaşma"nın, stratejik, siyasal ve ideolojik boyutları olduğunu, temel karşıtlığını ise küreselleşme ile ulus-devlet çelişkisinde aramak gerektiğini belirtelim.

*Cumhuriyet*'in (26 Ağustos 2000) "Sosyal Sigortalar Kurumunun *sağlık ve emeklilik sigortalarının birbirinden ayrılması*"nı, "Sosyal Güvenliğe IMF Modeli" başlığı altında vermiş olmasını ve bunun sermayenin küresel egemenliği açısından anlamını, Mercedes Benz Yönetim Kurulu Üyesi Kurt Lauk'un İstanbul'da yaptığı bir konuşmada hedefler açısından değerlendirmek, konunun özünü öğrenmemiz bakımından yararlı olacak.

Kurt Lauk'un konuşması şöyle:

"Aslında çok daha hızla küreselleşebilirdik, fakat iki önemli engelle karşılaştık bu süreçte: demokrasi [engeli] ve trilyonlarca dolar değerindeki emeklilik fonlarının kamu, yani ulus-devletlerin kontrolünde olması. Doğrudan yatırımların ya da bir başka deyişle sanayinin küreselleşmesi için gerekli adımları zaten yıllardan beri kat ediyoruz. Ama artık bizim için asıl önemli olan, finansal sermayemizi küreselleştirebilmek. Yani borsalarda işlem gören hisse senetlerinin prim yapması ve (...) sermayelerimizin giderek daha da *büyümesi, büyümesi*. ... Ama bunun için borsalara sürekli para girişi yapılması gerekiyor ve *bu para da emeklilik fonlarında yatıyor*. ... Öte yandan, doğrudan yatırımlarımızın küreselleşmesinde de ciddi bir direnç ile karşılaştık: *demokratik* devlet yapıları. Bakın Asya sermayesi nasıl para kazanıyor! Çocuk işçi, kadın emeği, sendika, insan hakları gibi sorun-

larla uğraşmıyor. ... Çünkü bu bölgede ve Güney Amerika'da dikta yönetimler işbaşında. Ama biz Avrupa'da ne yapıyoruz? Yok işçi hakları, yok sendikal haklar, yok insan hakları, yok sosyal güvenlik katkı payları, sonuçta da kârlarımız kuşa dönüyor. Demokrasiden vazgeçmek zorundayız." (*MAI Nedir*?, s. 1.) (Hitler'in yaptığı başka bir şey miydi?)

Bu konuşma, 1997 Mayısında, bir Alman vakfının İstanbul'da The Marmara Otelinde düzenlediği, "Küreselleşmenin Nimetleri" konulu panelde yapılmıştı. Konuşmacıya göre, demokrasiden vazgeçilmesi, dikta bir rejime dönülmesi, küreselleşmenin temel koşuluydu. Ya da sermayenin küreselleşmesi içinde "insan"a yer yoktu, ve hele kamçısını sırtında özgürce şaklatacağı kölelerinin ülkesi Türkiye'de "insan"ın sözü mü olurdu!

Katolik kilisesine bağlı Lingen Akademisinin çağrısı üzerine, "İslamın Avrupa için önemi" konferansında konuşan Steinbach ise, "Türk devleti ve Türk ulusunun Atatürk'ün bir paşa fermanıyla yarattığı, uyduruk, zorlama ve yapay bir ulus olduğunu" söylerken (Tamer Balcıoğlu, "Türkiye'de Alman Vakıflarının Marifeti", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1999) sermayenin küreselleşmesinin önündeki engelleri ve bu engellerin başında özellikle de "ulus-devleti" dile getirmiş oluyordu.

Bir başka deyişle, "küreselleşme", özü gereği, ulus-devlet ile, dolayısıyla bağımsızlık ve ulusal egemenlik ile çelişiyordu. Sermayenin "büyümesi, büyümesi, büyümesi" için, bu engeller "süpürülmeli" ve "emek"le gelen her şey, her şey, her şey, ve bu arada "emek"li fonları da, sermayenin devasa ağzına boşalmalıydı.

(6)

"Dikta" ise, Dünya Ticaret Örgütünü güdüleyen sermayenin politik gücünü temsil eden devletlerin egemenlikleri altında soluyabilen ülkelere ve dolayısıyla emeğe ve emekçilere kumanda etme stratejisiydi. Bu egemen devletlerin kendi-

leri, aslında birer ulus-devletti, sermaye ithal eden (borç alan) ulus-devletlere göre sermaye ihraç eden (borç veren) ulus-devletlerdi. Sermaye ihraç ederek, sermaye ithal eden ülkelerden faiz adı altında emekçilerin yarattığı değeri daha düzenli, daha artan oranlarda sızdırabilmeleri, emekçinin artan oranlarda daha çok üretmesine ve azalan oranlarda daha az tüketmesine bağlıydı. Ama küçük üretim demek, emek üretkenliğinin düşük olduğu, üretilen ürün fazlasının artan nüfusa oranla daha da azaldığı bir üretim biçimi demekti.

Doğal üretkenliğin artışına, bir değil birkaç kat artışına olanak sağlandığı zaman, dolaylı (borçlandırarak) sermaye ihracının yerini, doğrudan sermaye yatırımının almasının olanakları da doğmuş olurdu. Ne var ki, büyük-ölçekli tarımsal işletmenin önünde, sermaye yatırılması ve işletmeye açılması düşünülen toprakların, daha önceden küçük köylü işletmeleri olarak sahiplenilmiş olması ya da tasarruf edilmesi engelleri vardı ve ilkin bu küçük mülkiyet engelinin kaldırılması gerekirdi.

Kapitalizmin seyir defterinde sömürgeciliğin ve sömürge sömürüsünün yerini, geçtiğimiz yüzyılın başında, emperyalizmin ve emperyalist sömürünün aldığı bilinir. Silahın işgal ettiği alanlara uzanan ticaretin yerini, silahın önünde, silahın menzili ve koruması altında meta ve sermaye ihracının aldığını görürüz. Şu da var ki, yabancı bir ülkede, sermaye yatırımı, siyasal ve toplumsal devinimler dahil bütün "riskleri" içersinde taşır. Sermaye, bu riskleri, sermaye yatırımı yerine, sermaye ihracına (borçlandırmaya) ağırlık vererek azaltacaktır. Giderek, sermaye yatırımının yerini sermayeler birliğinin borçlandırma sistemi alıyor, ve bu sistem, borçlanan ülkelerin ekonomilerini denetliyor, aynı zamanda ülke içinde siyasal kadrolaşmayı belirliyordu. Doğrudan sınai yatırımın yerini, borçlandırma almış ve bunu, artan borç ve faizlerinin şemsiyesi altında, doğrudan tarıma yatırım izlemişti. Bu kez, uluslararası sermaye, sömürgeciliği anımsatır bir özellikte toprağa yatırım yapmaya yöneliyor ve ayrıca temeli

toprak olan ormanlara kendi toprağı gibi tasarruf etmek istiyordu.

Ulusal ölçekte toplumun ortaklaşa malı olan devlet iktisadi kuruluşlarının, özelleştirilerek, özel sermayenin ve hisse senetleri aracılığıyla yabancı sermayenin eline geçmesi oranında, işçi sınıfının ulus adına "patron"u olan devletin yerini, özel sermaye ve yabancı sermaye alıyordu; Dünya Bankası ve IMF, bu sınıfın kendisinin olduğu kadar, sendikal, yani ekonomik haklarını belirleyen tek yetkili "patron"u olmaya başladı. Kırsal alanda, devletin "baba" olarak verdiği destekle varlığını koruyabilen köylülük, Dünya Bankası ve IMF'nin "alacaklı" olarak baskısı altında, aynı devletin "gayri meşru" çocuğu olarak cami avlusuna bırakılmaya başlandı. Ya da bunun yasal olanağı sağlandı.

"Borç yiğidin kamçısıdır" gibi beylik "laflar"ın örtüsü altında, ulusun iradesi, giderek uluslararası sermayeyi yönlendiren kuruluşların yörüngesine girecek ve giderek *irade devri* süreci tamamlanacaktır. Ulusun iradesinin, borçlanılan sermayenin temsilcisi kuruluşlara devri sürecinde, demokratik yöntemlere son verilmesi ya da askeri darbelerle kesintiye uğratılmış olması, uluslararası sermayeye kumanda eden kuruluşlar açısından, birbirinden ayrı, birbirine karşıt süreçler olarak değil, aynı irade devri sürecinin birbirini tamamlayan, birbirlerinin yerini alan aşamaları olarak, yani biri sivil (demokratik) ve öteki askeri (militer) aşamaları olarak algılanmak gerekir. Sivil yönetim ile askeri yönetim arasındaki fark, sistem olarak kapitalizmin ve uluslararası sermayenin egemenliğinin biri açık ve öteki kapalı süreçleri gibidir. Bir başka deyişle, ikisi de, nesnel sonuçları bakımından, emekçi halk üzerinde uluslararası sermayenin diktatörlüğünden başka bir şey değildir, biri (sivil) kapalı diktatörlüktür ve öteki (militer) açık diktatörlüktür.

(7)

Tıpkı Düyunu Umumiye gibi,

Benim *Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri*'nden (Onur Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1989, s. 119-122) okuyalım:

**" 19. GALATA TEFECİSİNDEN TEFECİ DEVLETLERE**

**İmparatorluğun merkezi devlet sistemi, özellikle toprakların önemli bir kısmının hâlâ devlet mülkiyeti niteliğini korumuş olması, üretim ilişkilerinin çözülüşüne de merkezi bir nitelik vermiştir. Köylülüğün tefeci sermaye karşısında genel yıkımı, (diğer tefeci sermayenin etkilerini saymazsak) köylülüğün doğrudan tefeciyle karşı karşıya gelmesi biçiminde değil, devletin tefeciyle karşı karşıya gelmesi sonucu dolaylı olmuş, ve köylüler, gene devletin tefeciye ödemeyi yüklendiği faizi ödemek zorunda kaldığı için, yıkıma uğramış ve yer yer mülksüzleşmişlerdir.**

**Gülhane Hattına (1839) gelindiğinde, Tatlısu Frenki, Yahudi, Rum ve Ermenilerden oluşan Galata sarrafları, politik yozlaşmayı son doruğuna çıkarmış bulunuyordu. Vergiler iltizama konulduğu zaman, Galata sarrafları, nüfuzlu kişilere, iyi toprakların gelirini mültezim olarak satın almaları için avans veriyor, daha sonraları kendileri aslan payını alıyorlar; devletin sıkışık olduğu zamanlarda faizle hazineye borç para veriyor ve vadesinde rüşvet yedirerek alacaklarını tahsil ediyorlar; devlet tarafından verilen senetleri pek düşük bir para ile alıyor ve gene vadelerinde, rüşvet yedirerek, senetleri tahsil ediyorlardı. Gülhane Hattı ile, iltizam usulü kaldırılmak, vergilerin devlet memuru tarafından toplanmasını sağlamak ve bu arada "Galata sarraflarının işine de hayli ket vurulmak" (Dr. Refii-Şükrü Suvla, "Tanzimat Devrinde İstikrazlar", *Tanzimat* s. 268.) istenmişti. Ama gerçekler daha inatçıydı. Devlet, borçlarını ödeyebilmek ve büyüyen giderlerini karşılayabilmek için ise, geciken borçlarını ödeyemez hale geldiği Galata sarraflarının ve bankerlerinin sermayesiyle yetinebilecek durumda değildi. 1854'te, Kırım Savaşından az sonra, imparatorluk, ilk kez İngiltere'den borç para aldı. Borçlanılan miktar 3.300.000 Osmanlı altını idi, ve %6 faizliydi, %80 fiili ihraçlı olan bu borçlanma sayesinde, 2,5 milyon altın sağlanmış, karşılık olarak Mısır vergisi gösterilmiştir. İngiltere, 2,5 milyon altını, 3,3 milyon altın almak üzere veriyor, ve buna Mısır vergisi karşılık gösteriliyor, bir başka anlamda Mısır vergisi ipotek ediliyordu. Bu borçlanmayı, hemen ertesi yıl yeni bir borçlanma izlemiş ve 1854-1877 yılları arasında, 444.273.158 lira Osmanlı altını borçlanılmış, bu miktarın ancak 128.079.151 lirası, yani %52'si ele geçmiştir. Bir başka deyişle, borç olarak fiilen 128.079.151 lira Osmanlı altını alınmış, buna karşılık 444.273.158 lira borçlanılmıştır: yani 128 milyon lira için 116 milyon lira (%48) faiz yükü altına giril-**

miştir. (Aynı yazı, s. 270, 271-275.)

Bundan daha önemli olan husus ise, borçlara karşılık gösterilen gelirlerdir. 1855'te alınan borca, Mısır vergisi ile Suriye ve İzmir gümrükleri; 1858-59'da alınan borca İstanbul oktruvasiyle gümrükleri; 1862'de alınan borca, tütün, tuz, damga ve temettü resimleri; 1863'te alınan borca, gümrükler, ipek, zeytinyağı, tütün ve tuz aşarı; 1865'te alınan borca, Ergani madeni; 1869'da alınan borca, muhtelif vilayetler aşarı; 1872'de alınan borca, Selanik, Edirne, Tuna vilayetleri varidatı ile Anadolu ağnam (koyun) resmi vb. karşılık gösterilmiştir. (Aynı yazı, s. 272-275.)

1863'te, 8,8 milyon lira borçlanarak alınan 6,25 milyon liranın tamamı Galata sarraflarına olan borçlara tahsis edilmiş, ve 1877'de Türk-Rus savaşı çıktığında, dış devletlerin hiçbirinden borç para alınamayınca, devletin ipotek edilmemiş gelirleri, "Rüsumu Sitte" adı alında Galata sarraflarıyla Osmanlı Bankasına terkedilerek, bunlardan 10 milyon lira borç alınmıştır. Bu gelir, tuz, tütün, ispirto, pul, İstanbul ve Bursa ipek öşrü ve İstanbul ve çevresi balık resmini içermekteydi. (Aynı yazı, s. 271, 275.)

İmparatorluğun 1874-75 yılı bütçesinde 25 milyon Osmanlı lirası gelir gösterilmişti; gerçekte, yıllık geliri 17 milyon liraydı. Oysa, devlet, yılda 13 milyon lira dış borç ödemek zorundaydı; geriye kalan dört milyon ile devletin tüm giderlerini karşılaması olanaksızdı. Bu nedenle de borçlarını ödeyemedi. (İsmail Hüsrev, agk, s. 127.) Alacaklı devletlerin baskısı altında, 1881'de kabul edilen Muharrem Kararnamesine dayanılarak, (Galata sarrafları ve Osmanlı Bankasının borçlarına karşılık gösterilen gelirleri toplayacak olan "Rüsumu Sitte"yi de kapsamak üzere), ipotek edilmiş gelirleri toplayacak olan Düyunu Umumiye İdaresi kuruldu.* Düyunu Umumiye İdaresi, karşılık gösterilen kaynakların gelirini, hem dış ve hem de iç (Galata sarrafları ve Osmanlı Bankası) borçlara karşılık tahsil edecekti.

Burada, okur, iki noktayı, Galata sarraflarının, yabancı devletlerin koruyuculuğu altında olduğunu, ve yabancı devletlerin, iltizam sistemini uygulaması sonucu, doğrudan üreticinin —devlet tarafından kendisine yüklenen— ağır faiz yükünü, kendi devletine değil, doğrudan yabancı alacaklıya ödemekle yükümlü hale geldiğini görmüştür sanırım.

1903'te İmparatorluğu biraz rahatlatacak yeni bir anlaşmaya varıldı. Düyunu Umumiye, tahsil ettiği gelirin tümünü değil, gelirlerden, belirlenen bir miktarı alacak, fazla olan kısmın %75'ini devlete verecek, %25'ini gene borçları için alıkoyacaktı. Hüsrev, bu

*Duyunu Umumiyeye, sırasıyla bir İngiliz ve bir Fransız başkanlık ediyordu; bir Alman, bir Avusturyalı, bir İtalyan ve bir Osmanlı üye, ve bir de Osmanlı Bankası murahhası vardı. (İsmail Hüsrev, agk, s. 228.)

**öntemle Düyunu Umumiyenin ne ölçüde devlet gelirine elkoyduğuna bir örnek olarak, 1914-15 yılı bütçesinden, karşılaştırmalı bir tablo veriyor: Harbiye nezareti bütçesi, 6.000.000 altın lira (genel giderin %17,65'i); nafıa nezareti, 557.320 lira (%1,62); dahiliye nezareti, 1.044.650 lira (%3,07); maarif nezareti, 554.590 lira (%1,61); Düyunu Umumiye, 11.657.280 lira (genel giderin %34,29'u). (Hüsrev, agk. s.131.)**

**Görülüyor ki, içerdeki tefeci sermaye, ve bu sermayenin daha sonra bağlanacağı yabancı sermaye, merkezi feodal devleti çökertip tüketmiştir ve son darbeyi de, tefeci niteliğiyle karşısına çıkan yabancı sanayi sermayesinden yiyecektir.**

Daha özet bir söylemle, İmparatorlukta, devlet, gerek ürün olarak, gerek nakit (para) olarak tahsil ettiği vergileri, konularına ya da yörelerine göre belirlenen başlıklar altında, dış borçlarına karşılık göstermiş, borçlarını ödeyemeyince, alacaklı devletler, bu vergileri *doğrudan* tahsil edecek olan "Düyunu Umumiye İdaresi"ni kurmuştur. Giderleri gene bu vergilerden karşılanan Düyunu Umumiye ile başlayan İmparatorluğun yarı-sömürgeleşmesi süreci, gene İmparatorluğun dağılmasıyla eklemlenecek, Lozan'ın bir numaralı sorunu olarak genç Türkiye Cumhuriyetinin önüne konacaktır.

(8)

Siz dediler "gerilla" iseniz, biz de "kontrgerilla"yız. Gerilla ne idi, kontrgerilla kimdi?

Devlet, sanki, aldığı borç paralar ile yeni işletmeler kuracak, borcun ana parası, bu işletmelerde üretilen yeni değerlerden, yani emekçinin artı-emeğinden, faizleri ise gene emekçinin artı-emeğinden oluşan sermayenin artı-kârından ödenecekti! Böyle olmadı. Borçların faizleri, yeni borçlarla ödendi, ana borçlar, emekçinin ücretinden (nafakasından) kesilerek ödendi. Yani işçinin ücretinden, köylünün ürününün fiyatından, öğretmenin, memurun maaşından verilen "ödün"le ödeniyor ve her yıl borçlar ve faizler artıyor, her yıl verilen ödünler işçiden, köylüden, yaşamlarını emekleriyle sağlayanlardan kesilerek yeni borç alınıyordu. Ama alınan

borçlar, diyelim buharlaşmıyor, bir yola, bir köprüye yatırılıyorsa, bunun borç faizi emekçiye ödetiliyor, sağladığı rantı sermaye emiyordu. Her kez "anlaşma" masasına emekçinin ücreti yatırılıyor, sermayenin makası ise faiz kuponlarını kesiyordu. Doğal ki, bu, her zaman o kadar kolay olmuyordu, olamazdı da. Çünkü emekçinin ücretinin masaya yatırıldığı her dönem, yeni bir grev, yeni bir gösteri, yeni bir direniş, oylar için yeni bir parti arayışı, yeni bir sistem arayışı da gündemdeki yerini alıyordu. Bu nedenledir ki, borçların anaparalarını, ekonomik yani sınıfsal çıkarlarını arayan emekçiler; faizlerini ise, emekçilerin sendikal, siyasal ve ideolojik özgürlüklerini savunan öğrenci gençlikten bilim adamına, yazardan sanatçısına ilerici aydınlar, işkencede, cezaevinde, darağacında ödemeye yargılanacaklardı.

Cumhuriyetin ve bağımsızlığın başkenti Ankara'da ve büyük kentlerde, borç verilen paralarla işlikten yapımevine, yapımevinden fabrikaya benzer işkence üretim merkezleri, ve daha sonraki adıyla derin araştırma laboratuvarları kuruldu. Saatin tiktakları gibi "işkence" tam bir devlet "disiplini" içinde ve sistemli olarak 24 saat aralıksız "üretilmeye" başlanmıştı. Bir kapıdan kamyonlarla, cemselerle, binek otomobillerle "ham ürün" yani "yeni sanık"lar giriyor, içerde işleniyor, yoğruluyor, eğriliyor, bükülüyor, dokunuyor, kesiliyor, koparılıyor, ambalajlanıyor ve öteki kapıdan kalıplaşarak cezaevlerine taşınıyordu. Cezaevlerine giren "işlenmiş" de olsa, orda yeniden ölçülüyor, kesiliyor, biçiliyor, "kafes"e ya da "hücre"ye ondan sonra konuyordu. Devletin katı disiplini içinde, içinde "görevliler"in işkenceden sorguya, sorgudan operasyona koştuğu devasa makine ben deyim aylarca, siz deyin yıllarca çalışır durumda kalacaktı. Ta ki, hammadde tükenene, işkence yapacak tek bir insan kalmayana değin.

Bunun "politik" köklerini ise, ABD Dışişleri Bakanı Dulles ile Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu arasında 1958'de imzalanan "dolaylı saldırı" anlaşmasında bulmak olanaklıydı. Dolaylı saldırı anlaşmasına göre, her ileri-

ci, devrimci, reformcu, cumhuriyetçi hareket dünya komünist silahlı kalkışmasının dolaylı bir saldırısı sayılıyordu. Dolaylı saldırı, "özel savaş" yöntemleriyle önlenecekti. Kuruluşun giderleri ise, Türkiye'ye bağış olarak verildiği sanılan tarımsal ürün fazlalarının Türk lirası üzerinden Merkez Bankasında ABD hesabına toplanan paralardan karşılanıyordu.

Her ilerici, bağımsızlıkçı, ulusalcı eylem, her demokratik etkinlik, dünya komünist ayaklanmasının bir öğesi olarak, askeri darbelerin şemsiyesi altında, bu eylemler ve etkinlikler içersinde bulunanların her biri "gerilla" olarak, (Ziverbey Köşküne benzer) derin araştırma laboratuvarlarında, "özgür dünyanın" (yani kapitalist/emperyalist dünya sisteminin) "kontrgerilla"ları tarafından sorgulanıyordu. Sorgulamanın biricik yöntemi "işkence" olmakla birlikte, bu, "işkence" olarak değil, "özel savaş" olarak adlandırılıyordu. Eşeği süren osuruğuna katlanacaktı! İş bu denli basitti. 650 bin gözaltı; 210 bin dava; 98 bin 404'ü örgüt üyesi, bini devrimci sendikalı olan 230 bin kişinin yargılaması; 1 milyon 683 kişinin fişlenmesi; 388 bin kişiye pasaport yasağı; 30 bin kişinin işten atılması; 7 bin 233 devlet görevlisine sürgün; 7 bin kişi için idam istemi; 517 kişiye idam cezası, 49 kişinin idamı; gözaltında ve cezaevinde 171 işkenceden ölüm, 300 kişinin kuşkulu ölümü, yüzbinlerle yakılan kitap, kitap olarak yakılan İlhan, yakılan insan, öğrenciler, işçiler, öğretmenler, sendikacılar, gazeteciler, yazarlar, bilim adamları. Ötekiler ise "iyi gülecekler"di!..

Sivil (demokratik) diktatörlükten askeri (militer) diktatörlüğe geçişin toplumsal ortamını oluşturan sokaktaki kanın bilincine kanı dökenler daha sonra da varamadı. İster sağ, ister sol olsun; ister alevi, ister sünni olsun; ister Türk, ister Kürt olsun, emekçileri, özellikle de bir ulusun (evet "bir" ulusun, çünkü, ulus, yüzlerce kez yinelediğim gibi, ne etnik toplulukların, ne dinsel ve mezhepsel toplulukların, ne de aşiret, tarikat, cemaat topluluklarının bir birliği, federasyonudur. Ulus, tekniğin ve teknikbilimin gelişmesi ölçüsünde birbirinden yalıtık ekonomik birimlerin merkezlere ve

merkezler aracılığıyla birbirlerine bağlandığı, kastsal sınıf erkinin, yeni toplumun ekonomik sınıflarının eline geçtiği, dolayısıyla ekonomik ve siyasal sistem bakımından yeni, yeni bir "birlik"in, "birim"in ortak adıdır) üyelerini, onları aynı ulusun üyeleri yapan özelliklerinin dışında, doğuştan aldıkları etnik niteliklerine ve geleneksel olarak ailelerinden kendilerine intikal eden dinsel ve mezhepsel özelliklerine göre birbirlerinden ayırarak, birbirleriyle karşıtlaştırarak, birbirlerine düşmanlaştırarak kaos yaratanlar, bu kaosu yaratmak için kullanıldıklarının bilincine varamadılar. Bu kaosu "tetikçi" olarak yaratanların, bu kaosu sona erdirecek "kurtarıcı"ların kendilerini —doğal ki yalnızca "görevlendirilmedikleri" halde tetikçi olmuş olanları— işledikleri cinayetlerden ipe göndererek kurtaran kurtarıcılar olduğunu da bilemediler.

12 Eylül (1980) süreci, parlamenter sisteme geçildiğinde de, bu kez kendi anayasasıyla ve yasalarıyla, yani anayasal ve yasal bir sistem olarak devam edecektir.

Toplum, beklediği "kurtarıcı"nın, onu kurtarıcı aramaya yönelten kaosun ve kargaşanın yaratıcısı tarafından "gönderildiği"nin bilincine varmadan. Bir başka deyişle, toplum, ulus-ölçeğinde üzerine abanan "kurtarıcı"yı, kendi iradesini temsil eden kurtarıcı olarak alkışlamış, ama ulusun kurtarıcı iradesi olarak ortaya çıkan erkin, ulusun dışında ve dışarda oluşmuş bir irade tarafından belirlendiğinin bilincine varamamıştı, 12 Eylülden sonra da varamadı. Şimdi çocukların bir çeşit bulmaca olarak oynadıkları "yap-boz"a (*puzzle*) benzer, kimi televizyonlarda yarışma programlarında izlediğimiz, büyük bir karenin bölündüğü küçük karelerin tek tek yerine konmasıyla bir portrenin, bir haritanın, bir tablonun, bir manzaranın, tam tamamlanmadan bilinmesi gibi, ilk birkaç kare yerine konduğu zaman, "portre"nin, işaret parmağını gözümüzün içine sokmaya hazır "amca"mızın portresi olduğunu, "harita"nın dünya haritasının merkezine konan Avrasya haritası olduğunu, "tablo"nun Avrasya'nın kalbine oturan Türkiye üzerinde çarptığını, "manzara"nın Osmanlı

"model"inde kendi içinde (Kürtler, Ermeniler, Lazlar, ya da sünniler, aleviler gibi) bölünmüş Osmanlı "millet" modelinde bir federasyon ve kendi dışında (Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya'ya yayılan) büyük bir Türk konfederasyonu olduğunu, şu ya da bu biçimde, ilk sezme, bilme, bilincine varma, karşı çıkma yeteneğinde olanlar, ödüllerini, ya arabalarına yerleştirilen bir bomba olarak, ya evlerine gönderilen bombalı bir paket olarak, ya arkadan enselerine sıkılan bir kurşun olarak alıverdiler.

Kareler, kaosun ve kargaşanın ağır bulutu altında, giderek tamamlanmaya, "harita" ya da "manzara", emekçi sınıf ve katmanlar tarafından da, kitlesel olarak, duyumsanmaya başlandığı zaman, yapılabilecek pek az bir şey kaldığı da görülecekti. Çünkü, emekçi sınıfın kendisi bile, köylü ve işçi olarak, siyasal ve ideolojik eğilimlerini emekçi kimlikleriyle birleştirmek ve sınıfsal bir güç olmak yerine, etnik kökenlerine, mezheplerine, tarikatlarına göre birbirleriyle bölünmüş olacak, bu bölünme tüm sınıf ve katmanlar açısından Meclise yansıyacaktı. Sermayenin ve emeğin temsilcileri olarak değil, daha çok sünni-alevi olarak, Türk-Kürt olarak, nakşbendi-nurcu olarak, 12 Eylül anayasasının baskıcı maddelerini değiştirmek yerine, ulusun (tüm toplumun) ortaklaşa malı olan ekonomik kuruluşların özelleştirilmesine ve yabancı sermayenin eline geçmesine olanak sağlayan, yabancı sermaye için ulusal yargının yerine Dünya Bankası başkanının hakemliğini koyan "tahkim"e olanak sağlayan değişiklikleri çağdaşlığın ve uygarlığın gereği olarak onaylayacak, "Ticaret ve Yatırımı Geliştirme Anlaşması"nı yağdan kıl çeker gibi oylayıp yasalaştıracak bir Meclis.

Bir başka deyişle, Türkiye'yi içersine alan Avrasya için belirlenmiş ve kararlaştırılmış bir program, siyasal, yönetsel ve ekonomik hemen bütün alanlarda bir bütünün parçaları olarak gerçekleştirilecektir.

İster ilerici olalım ister gerici, ister devrimci olalım ister faşist, ister Türk olalım ister Kürt ya da Çerkez, ister sünni olalım ister alevi, dışarda ve üstte belirlenmiş ve bize bizim

kendi irademizmiş gibi dayatılmış bir "irade"nin güdülediği hedeflere doğru, küreselleşme denen "mağara"ya doğru sürülüyoruz.

Bizim dışımızda, bizim herhangi bir katkımız olmadan, herhangi bir görüşümüz alınmadan oluşturulan bir "irade"nin güdülediği doğrultuda, kimi zaman (17 Ağustos 1999 depreminde olduğu gibi) birbirimize sarılarak, kimi zaman (2 Temmuz 1993 Sivas kıyınında olduğu gibi) birbirimize saldırarak, ama programlanmış olarak ordan alınıp buraya konulan yazılmış yazgımızı, ömrümüz gibi tamamladığımızın bilincine varmadan.

Bir bütünün parçaları olan, ama etnik ve mezhepsel parçalanmış kimliğimizle ve mekanik mantığımızla bakıldığında, birbirleri arasındaki bağı göremediğimiz, yaşadığımız hemen tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik olayların birbirine bağlı ve bağımlı olduğunu, hepsinin tek bir programın, tek bir hedefin parçaları ve öğeleri olduğunun bilincine varacağımız bilgileri edinmemize ve bilimi öğrenmemize engel olarak, buna olanak sağlayanları *döverek* öldürdüğümüzün de bilgisine ve bilincine varmadan.

Şu var ki, diyalektik olarak bilincine varmadığımızı, tarihsel olarak bilebiliriz.

Tarihsel olarak, çünkü, bölgesel (örneğin: Ortadoğuyu kontrol altına alma), kuşaksal (örneğin: Türkiye-İran-Pakistan'a uzanan "yeşil kuşak"la, Sovyetlere karşı, emperyalist sistemi, siyasallaşmış islamla koruma), alansal (örneğin: Balkanlar'dan Ortadoğuya ve Ortadoğunun Sovyet-öncesi tanımı içersinde yer alan Orta Asya'ya yayılan alanda müslüman toplulukların liderliğini üstlenme) dolaylı küresel egemenlik arayışları, Sovyetler dağıldıktan sonra, doğrudan küresel egemenlik stratejisinin birer boyutunu oluşturacak, "stratejik işbirliği" adı altında, ne acı ki, Türkiye, ABD'nin küresel egemenlik yörüngesinde kendisine verilen yere oturtulmuş olmasının *övüncünü* yaşayacaktır.

"Stratejik işbirliği"nin içe yönelik stratejisi ise, doğal ki, sermayenin sermaye olarak egemenliğine olanak sağlayacak

"güvenli" bir ortamın oluşması, bir başka deyişle, şiddete/teröre son verilmesi demekti. Kürt silahlı eyleminin belinin kırılmasını, Hizbullah'ın deşifre edilmesini ve şiddeti/terörü yöntem olarak sürdüren örgütlerin içerde ve dışarda kıskaca alınmasını, sermayenin kaosa dayalı silahlı egemenliğinin yerini, uzlaşma ve hoşgörüye dayalı yatırıma dayalı egemenliği aşamasına geçiş programının bir parçası olduğunu düşünmek, sanırım yanlış olmayacaktır. Ama, ulus-devleti tehdit eden bu şiddet/terör eylemlerinin etkisizleştirilmesi, aynı zamanda ulus-devletin ekonomik olarak güçlenmesi de demekti ve bunun en önemli öğesini küçük-köylülük oluşturuyordu. Ulus-devletin belkemiğini oluşturan küçük-köylülüğün belini kırmak ise, tarıma, tarımsal ürüne desteğin azaltılması ve sıfırlanmasıyla olanaklıydı. Devlet desteğinin 2002 yılında sıfırlanacağına ilişkin "niyet mektubu", uluslararası sermayenin, küçük köylülüğü, uluslararası tarımsal sermayenin minderinde güreşe davet etmesi demekti. İkincisi ise, DİSK/OLEYİS Sendikası Eğitim Uzmanı Hakan Reyhan'ın belirttiği gibi, "Türkiye'nin, başta GAP bölgesi olmak üzere, muhtelif stratejik yerlerini serbest ticaret bölgesi haline getirme yönünde bir projeyi de" içersinde taşıyacak olan Ticaret ve Yatırımı Geliştirme Anlaşmasıydı. "ABD stratejisinde ticaret ve siyasetin içiçe girdiği"ni vurgulayan Reyhan'a göre, "Bu Anlaşma, Clinton'un Türkiye ziyaretinde bahsettiği, ABD Ticaret Misyonunun bir parçasıdır. Ticaret Misyonu, Avrasya coğrafyasının en stratejik bölgelerine, serbest ticaret bölgesi adı altında yerleşme misyonudur. ... Ticaret misyonerleri ile GAP bölgesine yerleşecek olan ABD, serbestleşen Güneydoğu ekonomisini Kuzey Irak ile bütünleştirerek Kuzey Irak'ı denetimi altına alabilecek"tir. (Hakan Reyhan, "12 Eylül'den günümüze emek hareketlerinin gündemi", *Mustafa Kemal*, Şubat-Mart 2000, sayı: 19-20, s. 45-46.)

Bir kez daha anımsamak için yineleyelim: Tokyo Raundunda (1973-1979) serbest piyasa ekonomisinin küreselleştirilmesi sonucu, devletin ürün alımlarının sınırlandırılmasına ve tarımsal desteğin azaltılmasına; Uruguay Raundunda (1986-1994) ilk aşamada (1986'da) tarımsal desteğin azaltılmasına; Milenyum Raundunda (1999-2000) "Tarımda tam serbestleşmeye (*liberalisation*)" geçilmesinin programa alınmasına koşut olarak, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti adına, IMF'ye sunulan "niyet mektubu"nda, destekleme politikalarının 2001-2002 yılına kadar adım adım kaldırılacağı; 2000 yılında tahıl destekleme fiyatlarının, dünya fiyatlarına (Chicago borsasına) göre düzenleneceği sözü verilecektir. Gaye Yılmaz'ın vurguladığı gibi, "ancak tarım desteklemelerinin ne kadar olacağına, taban fiyatının hangi düzeyde tutulacağına Uluslararası Para Fonu — IMF karar verdiği" için destekler azalıyor ve fiyatlar aşağı çekiliyordu.

Ama bu söylendiği kadar basit, yalnızca gazete sütunlarında haber olarak kalacak soyut bir olay değildir. Benzeştirerek söylemek gerekirse, IMF, azgelişmiş ülkelerde küçük işletmelerde üretilen tarımsal ürünlerin fiyatlarını belirlemek için, gelişmiş, tarımın sanayileştiği, büyük-ölçekli işletmelerde üretilen tarımsal ürünlerin fiyatlarını (Chicago borsası fiyatlarını) ölçüt olarak almak demek, azgelişmiş ülke köylüsünün ürettiği üründe içerilen değerin sermayesine tekabül eden kârını, toprağına tekabül eden rantını, ve dahası köylü ailesinin emeğine tekabül eden ücretinin bir kısmını gerçekleştirememesi, ve karşılıksız bıraktığı değerin bu bölümünü sermayenin maledinmesi demekti.

Bu fiyat farkının temelinde ise, dünya pazarı şemsiyesi altında, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki doğal üretkenliğin ve emek üretkenliğinin eşitsizliği yatmaktadır. Emek fazlası ülkelerde, emeğin genel olarak ve geleneksel biçimde emekçi ailesinin doğrudan ürettiği ürünlerin, sermaye fazlası ülkelerde üretilen ürünlerle, fiyat açı-

sından rekabete zorlanması, küçük köylünün ürününün değerinden daha fazla bir bölümünün karşılıksız soğurularak sermayeye aktarılması demektir.

Uluslararası sermayeyi temsil eden kuruluşların ve bu devletlerin amacı da, tarım tekellerinin önündeki engellerin "temizlenmesi" ve bunun için de, kapitalist sistemin egemenliği ölçüsünde, yani meta ürettiği ve tükettiğini meta olarak sağladığı ölçüde, devlet desteğiyle varlığını sürdürebilen ve dolayısıyla işledikleri toprakları gerek sahibi olarak, gerek zilyedi olarak ellerinde tutan küçük köylülüğün, bir yandan sermayenin asgari ücretli işçisine dönüştürülmesi (yani toprağının rantını ve sermayesinin kârını içeren ürettiği ürünün fiyatında, ancak asgari ücreti gerçekleştirmiş olması) ve öte yandan, büyük ölçekli tarıma elverişli, doğal üretkenliğin yüksek olduğu ve sermayenin emeğe ağır bastığı ve dolayısıyla emek üretkenliğinin yüksek olduğu tarım tekellerinin işletmelerinde üretilen ürünlerin maliyet-fiyatlarının uluslararası *baskısı* altında, küçük toprakları işleyen küçük köylülüğün kendisini üretim araçlarından ve dolayısıyla topraktan yalıtarak ve salt emek-gücü satıcıları olarak kentlerin varoşlarına yığarak, büyük-ölçekli işletmelerin engeli olan küçük mülkiyeti belirli ölçüde tasfiye etmesidir.

(10)

Türkiye ile ABD arasında imzalanan "Ticareti ve Yatırımı" Geliştirme Anlaşması, anlaşmaların doğası gereği, tarımsal desteğin azaltılması ve tarımda tam bir serbestliğe (liberalizasyon) geçilmesi gibi koşullar içermiyor. Ama, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı) içersinde, 1995 yılında çok gizli olarak başlatılan MAI'den (Çokyanlı Yatırım Anlaşmasından) ve DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) içinde oluşturulan MIA'dan (Çokyanlı Yatırım Anlaşması Çalışma Grubundan), bu ikili anlaşmayı yalıtmak da o denli olanaksız görünüyor.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti adını Sanayi ve Ticaret

Bakanı Ahmet Kenan Tanrıkulu ve Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti adına ABD Ticaret Temsilcisi Charlene Barshefsky tarafından, "Vaşington'da, 29 Eylül 1999 tarihinde" imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Arasında Ticaret ve Yatırım İlişkilerinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşma"nın, giriş bölümünün 3. paragrafında, anlaşmada taraf olan "Her iki ülkenin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olduklarını dikkate alarak ve bu Anlaşmanın Dünya Ticaret Örgütünü kuran Marakeş Anlaşması ve DTÖ ile ilişkili veya himayesi altında sonuçlandırılmış olan anlaşmalar, mutabakatlar ve diğer belgeler çerçevesindeki Tarafların hak ve yükümlülüklerine halel getirmediği"nin not edildiğinin gözönünde bulundurulmuş olmasından da anlaşılacağı gibi, bu anlaşma, Gaye Yılmaz'ın vurguladığı gibi, "OECD'de imzalanması başarılamayan, hükümet sözcülerinin '*kabul edilemez nitelikte*' olduğunu ifade ettikleri MAI ile başarısızlıkla sonuçlanan, son DTÖ Bakanlar Konferansının (Seattle) gündem maddelerini kapsayacak denli esnek ve belirsiz bir dilde yazılmış"tır. (*Cumhuriyet*, 15 Aralık 1999.)

"İki ülke arasındaki ortaklığı, dostluğu ve işbirliği ruhunu arttırma arzusuyla" gerçekleştirilen bu anlaşmaya göre, "Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra 30 gün içinde" "Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri Ticaret ve Yatırım Konseyi (Konsey)" kurulacak, tarafların ilgi duydukları ticaret ve yatırım konuları, ticaret ve yatırıma engel oluşturan hususları saptamak ve bunları ortadan kaldırmak doğrultusunda çalışacak, görüşme istemleri, otuz gün içinde görüşülerek gerçekleştirilecektir.

Anlaşmanın 7 Aralık 1999'da yürürlüğe girdiği gözönüne alınırsa, Konseyin bugüne değin birkaç kez toplanmış ve birçok karar almış olması gerekir. Ama, MAI'nin hazırlanışında olduğu gibi, bu konuda da "gizlilik" sürdürülüyor olmalı ki, Konseyin görüştüğü konuları ve aldığı kararları basından öğrenmek olanaklı olmuyor.

Buna karşılık, bu anlaşmanın net ve kesin sınırları "giz-

li" tutulduğu için bazı tahminler ileri sürülüyor. Anlaşmanın Mecliste görüşüldüğü sırada, Fazilet Partisi İstanbul Milletvekili Ali Coşkun, "bizim istihbaratımıza göre" diye konuşuyor, ve ardından da, "Güneydoğu Anadolu'da kurulacak olan işyerlerine kendi ülkelerinin pasaportları ile yabancı işçilerin getirilmek istendiğini" söylüyor. Bir başka deyişle, ana muhalefet partisi milletvekili, "kendi istihbaratına göre" yasalaşan anlaşmanın gizli gizini çözmeye çalışıyor.

OLEYİS Eğitim Uzmanı Hakan Reyhan ise, yukarda da değindiğimiz gibi, bu Anlaşmanın, "Türkiye'nin, başta GAP bölgesi olmak üzere muhtelif stratejik yerlerini serbest ticaret bölgesi haline getirme yönünde bir proje" olduğuna değinerek, Anlaşmanın imzalandığı 29 Eylül 1999 tarihi ile Anlaşmanın yasalaştığı 7 Aralık 1999 tarihleri arasında, 17-22 Ekim 1999'da, ABD'nin 22 büyük şirket temsilcilerinden oluşan bir delegasyonun, Koç grubu ve ABD Büyükelçisi Mark Parris'in eşliğinde GAP bölgesinde "gezdirilmesi"ni, "Anlaşmanın hükümleri konusunda verilen ilk sinyaller" olarak niteliyordu. (*Mustafa Kemal*, s. 45.) Anlaşma hükümleri ise birbiriyle içiçe geçmiş ekonomik, siyasal ve stratejik amaçlar taşıyordu.

"Anlaşma"nın girişinden ve maddelerinden olduğu kadar, bu anlaşmanın kaynağını oluşturan MAI ve MIA'ya göre, ABD'li işadamları, GAP başta olmak üzere stratejik önemi bulunan yörelerde oluşturacağı tarımsal işletmelere, dilediği ülkeden, örneğin İsrail'den yönetici personel, emek-gücünün en ucuz olduğu ülkelerden dilediği kadar işçi getirebilecek. Türkiye'den istenirse bir kişi olsun istihdam edilmeyecek. İşletmeler her türlü denetimden bağışık olacak. Kimi yazarların yorumlarına göre, buralara nükleer santraller bile kurulabilecek, kimilerine göre gizli bir üs olarak kullanılabilecek, mal ya da ürün adı altında askeri ikmal istasyonları olarak kullanılabilecek. Konseyin alacağı kararlara göre, her türlü kamulaştırma; kamulaştırmaya benzer sonuç yaratacak her türlü devlet girişimi yasaklanacak; her türlü sivil itaatsizlik, grev, tüketici boykotları ve benzer toplumsal demokratik ha-

reketler engellenecek; aksi durumda, devlet tazminat ödeyecek. Yabancı yatırımcı, emek standartlarına, çevre yasalarına uymak, belli düzeyde iş olanağı yaratmak, ihracata ve ulusal gelire katkıda bulunmak, üretim sürecinde yerli girdi kullanmak, teknoloji transferinde bulunmak gibi, kısıtlamalara bağlı olmayacak. Ama bu Anlaşma, anlaşmanın "giriş"inin 6. maddesinde yer alan "yerli ve yabancı özel yatırımın, büyümeyi artırmada, istihdam yaratmada, ticareti artırmada, teknolojiyi geliştirmede ve ekonomik kalkınmayı güçlendirmedeki temel rolünü kabul ederek" imzalandığına göre, büyümenin artırılması, istihdam yaratılması, ticaretin artırılması, teknolojinin geliştirilmesi, ekonomik kalkınmanın güçlendirilmesi, Türkiye açısından *negatif* büyüme, negatif bir istihdam, negatif bir ticaret artışı, negatif bir teknolojik gelişme, negatif bir ekonomik kalkınmayı güçlendirme olduğu da o denli açıktır. Doğal ki, Anlaşmanın özündeki ve gizindeki amaçlar bakımından bu negatifler, taraflardan ötekinin büyümesini, istihdamını, ticaretini, ekonomik güçlenmesinin, teknolojisini artırmasının ve geliştirmesinin pozitifleri olacağının da o denli açık olduğunu birlikte düşünmek koşuluyla. Bununla kalsaydı! Çünkü sorun, salt ekonomik bir sorun değildi, ekonomi-politik bir içeriği vardı.

(11)

İzmir Ziraat Odaları İl Koordinasyon Kurulu toplantısında, "Yaşadığımız süreçte yabancı çiftçiler[in], Türk çiftçisinin topraklarını da alma noktasına gelecekleri" (*Cumhuriyet*, 9 Şubat 2000) duyurulurken, Başbakan Bülent Ecevit, 15 Haziranda (2000), yani Anlaşmanın imzalanmasından dokuz ay, yasalaşmasından altı ay sonra Diyarbakır'da, Amerikalı işadamlarının, üyelerini genellikle Kürt kökenli yurttaşların oluşturduğu GÜNSİAD ile irtibat bürosu kurmak istemelerine karşı çıkacak, bu işadamlarının, GÜNSİAD'la değil, TOBB'la (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile) işbirliği yapmasını isteyecektir.* (*Serbesti*, sayı: 7, Bahar-Yaz 2000, s. 2.)

Ticaret ve İşbirliğini Geliştirme Anlaşmasının yasalaşmasından dört ay sonra, Alarko Şirketler Topluluğu Başkanı Üzeyir Garih, Urgenç'te (Özbekistan), Alarko Şirketler Topluluğunun Güneydoğu'da, Şanlıurfa ile Diyarbakır arasında, 200 milyon metrekarelik alanı kapsayacak dört milyar dolarlık bir tarımsal teknoparkı gerçekleştirmeyi planladıklarını açıklaması, kimi basında alkış almıştı. (Bengi Tüzün, "Güneydoğu'ya Dev Proje", *Radikal*, 16 Nisan 2000.)

"Master planlarının" Tarım Bakanlığı tarafından kabul edilmesi durumunda, "Türkiye'nin Avrupa'nın sofistike gıda ürünleri merkezi olacağını belirten Garih, burada yaratılacak tarımsal bilgiden *Kafkasya ve Orta Asya'da verimli toprakları olan ülkelerin de faydalanabileceği*"ni, "projede yer almak isteyen yerli ve yabancı şirketlerle proje safhasında ön anlaşma yapmayı" ve "Dünya Bankası kaynaklarından da yararlanmayı *düşündüklerini*" söyleyecektir. Açıklanmayan ise, bu proje kapsamında yatırım yapılması düşünülen ve dolayısıyla bir ön çalışma yapılmış olması gereken 200 bin dönümlük toprağı işleyen çiftçi ailelerin bugünkü konumları ve gelecekleridir.

Alarko'nun projesi, "Rab"bın "Mısır Irmağından Büyük Irmağa kadar" olan diyarı, "Abram'ın zürriyetine verdiğini ahdettiği" (*Tevrat*, Tekvin Bölümü, 16/18) toprakların içinde bulunan GAP'ın verimli topraklarıyla sınırlı değildi kuşkusuz. Dünya Ticaret Örgütünün Milenyum Raundunun gündeminde, devletlerin, doğal orman, milli park gibi doğal kay-

* Bu satırların yazıldığı ve yazının noktalandığı tarihten (12 Eylül 2000'den) sonra *Cumhuriyet*'te (21 Eylül 2000) "HADEP'li Başkan Çelik'e Ziyaret" başlığı altında yayınlanan haber, GAP'a yönelik ABD'li işadamlarının ekonomik amacını açıkladığı kadar, siyasal boyutu açısından da değerlendirilebilirdi. Şöyle: "HADEP'li Başkan Çelik'e ziyaret — Diyarbakır (*Cumhuriyet* Bürosu) — ABD Adana 2. Konsolosu Charles Blahave ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan 3 yetkili dün saat 09.30 sıralarında HADEP'li Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Feridun Çelik'i ziyaret ettiler. Basına kapalı olarak yapılan görüşmenin ardından bir açıklama yapan Çelik, bölgede gelişmelerle ilgili fikir alışverişinde bulunduklarını belirtti. Bölgedeki son günlerde meydana gelen olumlu gelişmelerin uluslararası kamuoyunda da ilgiyle izlendiğini ifade eden Çelik, 'Bunlar rutin ziyaretlerdir. *Özellikle bölgede yatırımlara yönelik çabalar fazla*. Kendileri gelişen bu ortamı olumlu bulduklarını belirttiler.' diye konuştu."

naklarının kereste tekelleri tarafından işletilmesi koşulunu hükümetlere dayatan "Serbest Ağaç Kesimi Anlaşması"na koşut olarak, Alarko Holding Yönetim Kurulu Başkanı İshak Alaton, Oral Çalışlar'ın "Sol Geleceği Tartışıyor" dizisinde yer alan ve solculara dönekliğin erdemini sık sık yinelediği yazısında, İsveç'te, özel sektörün, orman zenginliğinin %88'inin tapulu özel mülk olduğunu ve İsveç ekonomisine orman ürünlerinden yılda 24 milyar dolar katkı sağladığını yazıyor, dolayısıyla, Dünya Ticaret Örgütü tarafından Milenyum Raundu (Seattle) programının 4. maddesine konan "Serbest Ağaç Kesimi Anlaşması"nın Türkiye'de uygulanmasına (bu anlaşmanın öneri olarak kamuoyuna yansımasından önce) sol'un karşı çıkmamasını öneriyordu. Bir başka deyişle, Alaton, devletin, doğal orman, milli park gibi doğal kaynaklarının kereste tekelleri tarafından işletilmesi koşulunu dayatan ve "dünya kereste tekelleri" önünde ülkelerinin kendi orman kaynaklarını koruyan sınırlamaları kaldırmasını önerirken, DTÖ'nün "Serbest Ağaç Kesimi Anlaşması"nın (*Free Logging Agrement*), Ticaret ve Yatırımı Geliştirme Anlaşması çerçevesinde kurulmuş olması gereken Konsey'in "istişare" konularından birisinin de ormanların yabancı işadamların işletmesine açılması olduğunu duyurarak, solun, ülkenin çıkarını düşünerek "salak"lık etmemesini önceden anımsatmıştı. Doğal ki, toplulukların ortaklaşa malı olan, bu nedenle ve ulusun ortak malı olması anlamında Türkiye'de devlet malı olan ormanların, feodal malikanelerden intikal eden ve bu günkü sahiplerinin kapitalist orman işletmecisi olarak işledikleri ormanlardan İsveç ekonomisine ihraç nedeniyle sağladığı katkı ile DTÖ'nün (Dünya Ticaret Örgütünün) Seatle Bakanlar Konferansının gündemine koyduğu gibi, ulusal ormanların yabancı kereste tekelleri tarafından işletilmesi için özelleştirilmesi, ekonomik açıdan olduğu kadar, politik açıdan da farklıdır. Özellikle de MAI'nin örtük bir anlaşması olan ABD ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya göre, ABD'li kereste tekellerinin üretecekleri ürün olarak nitelenecek ormanlardan elde ettikleri ürünle-

rin gümrüksüz ihracı sözkonusu olduğunda.

(12)

OLEYİS Sendikası Eğitim Uzmanı Hakan Reyhan, "12 Eylül'den Günümüze Emek Hareketlerinin Gündemi" adlı irdelemesinde şunları yazıyordu:

"MAI kriterlerini, WTO (DTÖ) bünyesinde, dünyanın bütün ülkelerine topluca kabul ettirme konusunda başarısız olan uluslararası sermaye, ulus-devletlere baskı yaparak, uluslararası tahkim gibi sistemleri benimsemelerinin yanında, ülkeler arası ikili ticaret anlaşmaları yoluyla da amacına ulaşmayı hedeflemektedir. İkili anlaşmalar, tahkime göre daha uygun görülmektedir. Zira, bu durumda muhatap parlamento değil, hükümet olmakta ve bu anlaşma anayasal/yasal bir değişiklik gerektirmeyip daha gizli bir şekilde yürürlüğe sokulabildiğinden uygulanabilirliği daha az riskli olabilmektedir.

"Özellikle ABD, MAI anlaşmasını, ancak böyle ikili anlaşmalarla tek tek kabul ettirebileceklerini düşünerek bu süreci başlattı. Güney Kore ile, MAI'nin bütün ilkelerini içeren BIT Anlaşmasını imzaladı. Ardından, ... Türkiye hükümeti, Eylül 1999'daki ABD ziyaretinde, kamuoyunu da bilgilendirmeden, içeriği çok sonraları o da kısmen bilinebilecek olan bir ticaret anlaşması imzalandı. 'Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile ABD Hükümeti Arasında Ticaret ve Yatırım ilişkilerinin Geliştirilmesine İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun' 7 Aralık 1999'da kabul edildi. Metin, Resmi Gazete'de bile açıklanmadı. (...) olabildiğince gizli tutuldu. Ama, anlaşma sürecinde, 17-22 Ekim 1999'da, ABD'nin 22 büyük şirket temsilcilerinden oluşan bir delegasyonun, Koç grubu ve ABD Büyükelçisi Mark Parris'in eşliğinde GAP bölgesinde gezdirilmesi, Anlaşmanın hükümleri konusunda ilk sinyalleri vermişti. (*Mustafa Kemal*, s. 44-45.)

"İlk sinyalleri" ise, GAP için tek kuruş kredi vermeyenle-

rin GAP'ın gerçekleşmesini engellemek, en azından geciktirmek için, bölgeyi kaosun karanlığında kana bulayanların arkasında duranların, GAP'ı "gapmak" için GAP'a üşüşenler izleyecekti. "Gerek iç, gerekse dış borç sarmalına sokulmuş Türkiye'nin" "GAP Master Planının 1990-2005 dönemi sonu itibariyle belirlediği hedef ve büyüklüklere ulaşabilmesi için yapılması öngörülen (1998 yılı sabit fiyatlarıyla) 7 katrilyon 224 trilyon 452 milyar lira"ya karşılık, 2000 yılı bütçesinde devletin tüm yatırımları için ancak 3 katrilyon lira ayırdığını ve bu nedenle de, devletin gerekli yatırımı yapmaktan yoksun olduğu GAP'ta, bölge insanının "toprak sahipliği" açısından kuşkuyla baktığı "yabancı"yı yatırım konusunda "kurtarıcı" olarak gördüğünü belirten Işık Kansu, yöreye en çok ilgi duyan ülkeler arasında İsrail ve ABD'nin başta geldiğini yazıyordu. "Gerek Atatürk Barajının yapımı, gerekse Urfa tünellerinin gerçekleştirilmesi aşamasında kredi açmaktan bile çekinen dış ülkelerin, son dönemde GAP'a ve bölgeye özel önem verdiği, kredi musluklarını açtığı, hatta hibe yardımlarını adeta akıttığı"nın dikkat çektiğini vurgulayan Kansu, bu "hibe yardımlardan birkaç örnek" veriyor. Şöyle:

"ABD Ticaret ve Kalkınma Ajansı"ndan GAP uluslararası havaalanı için 720 bin dolar, coğrafi bilgi sistemi için 377 bin dolar. Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı'ndan hasat sonrası teknolojileri için 399 bin Kanada Doları, Atatürk Baraj Gölü çevresi planlaması için 350 bin Kanada Doları. Fransa'dan kanal regülasyonu ve sulama teknolojileri için 1 milyon frank. İsrail firmaları olan Naan, Netafim ve Filtration Ltd. tarafından atıksu arıtma ve bilgisayar sistemi destekli bağcılık tasarısı için yaklaşık 82 bin dolar. Dünya Bankası'ndan GAP sanitasyon ve kentsel planlama ile Şanlıurfa-Harran ovaları tarla içi geliştirme projeleri için yaklaşık 650 bin dolar." (Işık Kansu, "GAP Bölgesinden İzlenimler / Suyla Gelen Suyla Giden", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 2000.)

MAI —Çokyanlı Yatırım Anlaşması—, MIA —Çokyanlı Yatırım Anlaşmaları Çalışma Grubu—, DTÖ —Dünya Ticaret Örgütü—, bu örgütün doğuşunu hazırlayan Tokyo Raundu (1973-1979), bu örgütü son toplandığı Marakeş'de (Fas) doğuracak olan Uruguay Raundu, Milenyum Raundunun ilki olan Seattle (30 Kasım-3 Aralık 1999) Bakanlar Konferansından karar olarak çıkarmak için DTÖ'nün belirlediği dokuz maddelik program şemsiyesi altında 29 Eylül 1999 günü Washington'da imzalanan, 7 Aralık 1999 günü Türkiye Büyük Millet Meclisinde onaylanarak yasalaşan Türkiye ve ABD arasında gerçekleştirilen Ticaret ve Yatırımı Geliştirme Anlaşmasının, tıpkı Dolaylı Saldırı Anlaşması gibi, bir günlük, bir aylık, bir yıllık bir geçmişi olmadığını, ben deyim yirmi yıllık, siz deyin elli yıllık bir geçmişi olduğunu da düşünmek gerekir. Ama, "elli yıllık geçmişin" içinde "ben de varım" diyenler, Anlaşmayı kurnaz köylü ağzıyla muştulayanlar, insanın yüzündeki çizgileri daha bir acımsı eğiyorlar.

Başbakan Bülent Ecevit ise, kırsal alana "özel sektör ve yabancı sermayeyi getirmeliyiz" (*Milliyet*, 12 Haziran 2000) dediği ve Amerikalı işadamlarının, üyeleri Kürt kökenli olan GÜNSİAD ile değil, TOBB'la işbirliği yapmalarını önerdiği, Diyarbakır'da, Anlaşmanın arkasındaki "giz"i yenileyin sezinlemiş olacak ki, toprak reformunu gerçekleştirmekten de söz edecekti: "Toprak reformunu gerçekleştireceğiz. Atatürk bile toprak reformu yapmada aşılmaz engellerle karşılaştı. Benim de önümde engeller var." (*Milliyet*, 12 Haziran 2000.)

Sanırım 1988'deydi. Diyarbakır'da, İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesinin düzenlediği panelde, GAP'ın genel bir çerçevesini çizerek, bölge topraklarının Sabancı gibi, Koç gibi büyük sermayenin kapıştığı duyumlarına karşı, her şeyden ve herkesten önce, ister toprağın sahibi olsun, ister ortakçılık sistemiyle işletsin, bu toprakları *işleyenlerin* işledikleri toprakların sahibi olarak, GAP'ın (yani tüm ulusun) kazanımlarını paylaşması gerektiğini vurgulamıştım. Doğal ki,

aşiret ilişkilerinin egemen olduğu yörelerde, aşiret ilişkileri çözülmeden, toprak reformu yapmanın pratik açıdan çoğu zaman olanaklı olmadığını gözönünde bulundurarak. Bunun gibi, tarikat bağlarının yeniden güçlendiği yörelerde, toprak bağının yerini alan dinsel bağımlılığı, toprak reformunun çözemeyeceğini, yani kırsal alanın demokratikleşmesi açısından tek başına yeterli olmayacağını da bilerek.

Yörenin, toprak reformu açısından toprak mülkiyet biçimlerinin ve toprak büyüklüklerinin olduğu kadar özelliklerinin irdelenmediği, koalisyon programında ve hükümetin ortakları arasında ve dahası gündemde bir "toprak reformu" bulunmadığı bir sırada, Sayın Ecevit'in, imzalanan ikili anlaşmanın ardından, ABD'li işadamlarının, Diyarbakır'a Kürt kökenli işadamlarıyla birlikte bir irtibat bürosu kurduklarını görmesi üzerine toprak reformunu anımsamasını ve dile getirmesini, ben, bir çeşit anakronizm olarak algılıyorum.

Çünkü, Amerikalı işadamlarının ya da tarım tekellerinin, Üzeyir Garih'in belirttiği gibi 200 bin dönümlük toprakları işletmeye açmaları için, her şeyden önce, önlerindeki, ister işlediği toprağın sahibi olsun, ister geleneksel tasarruf hakkına sahip olarak ortakçılık yöntemiyle toprağı işlesin, küçük tarım işletmeleri engelini aşmaları gerekir. Yabancı (ABD'li) büyük sermayenin kırsal alanda, "serbest bölge" adı altında özerk (otonom) tarımsal birimler oluşturmasının yasal olarak yolunun açıldığı ve tam da bu toprakları dev tarım tekellerinin kapmasının hazırlıklarının hızlandığı sırada, Türkiye genelinde artık geç olan, ama GAP için geç kalınmış olan toprak reformu söylemi, bize Osmanlı belgelerinde sık yinelenen "nikah üzerine nikah olamayacağı gibi, tapu üzerine de tapu olamaz" söylemini anımsatıyor. Çünkü bir ve aynı toprak, toprağı işleyene mi tapulanacak, yoksa ABD'li tarım tekellerinin işletmesine mi verilecek, bu, aydınlığa kavuşmuyor.

Şu anda toprak reformuyla ilgili yazımın yayınlandığı *Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri* kitabımın *birinci* baskısı yanımda bulunmadığı için, bazı yanlışlar yap-

mayı göze alarak şunları belirteyim.

Medeni Yasanın kabulüyle birlikte, İmparatorlukla mülkiyeti devlete ait (yani "miri mülk") olan ve köylü ailelerin ırsen tasarruf ettiği topraklar, bu köylülerin mülk toprakları haline gelecek; İmparatorlukta mülk olan büyük toprakları ortakçı olarak işleyen köylüler, gene ortakçı olarak kalacaktı. GAP sözkonusu olduğunda, burada da miri topraklar, bu toprakları işleyen köylülerin özel mülk toprakları haline gelmiş, kişilere, ailelere ya da sülalelere ait büyük toprakları parseller (tarlalar) halinde işleyen köylü aileler ile toprak sahipleri arasındaki yarı-feodal bağımlılık ilişkisi ise olduğu gibi bugüne değin devam etmiştir. Tekke ve tarikatların kapatılmasıyla, tekke ve tarikatlara vakfedilen toprakların bir kısmı bu toprakları işleyen köylülerin mülk toprağı haline gelecek, ve özellikle miri araziden vakfedilen topraklar Vakıflara (kamu adına devlete) intikal edecektir. Aşiretlerde, topraklar özel mülk olarak görünmekle birlikte, aşiretin ortaklaşa mülkü sayılmakta, bir bakıma tasarruf hakkı, mülkiyet hakkı gibi algılanmaktadır.

Büyük mülk topraklar, kapitalizmin geliştiği bölgelerde kapitalist tarım işletmelerine dönüşürken, geleneksel ilişkilerin yaygın olduğu Güneydoğu'da, bir ya da birkaç köyün, kişi, aile ya da sülaleye ait olan topraklarda, yarı-feodal ilişkilerin korunduğu, köylü aileler tarafından ortakçılık sistemine göre ekilip biçilen topraklar olarak günümüze kadar devam ettiği biliniyor.

1930'larda, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, özellikle ortakçı olarak toprak sahibine feodal bağla bağlı köylülerin, işledikleri toprakların sahibi yapılacağını söyleyerek, toprak reformunun özünde demokratik devrimin bir parçası olacağını duyuruyordu. 1926'da aşar vergisinin kaldırılmasıyla köylülük dinsel (şer'en) toprak vergisinden ve dolayısıyla devlete, teokratik anlamda feodal bağımlılıktan kurtulmuş, demokratik devrimin önemli bir yönü gerçekleştirilmişti. Köylünün ortakçı olarak toprak sahibine feodal bağımlılığına son verilmesi demokratik devrimin bir öğesi olarak gündeme gelmişti.

1937'de Meclisi açış konuşmasında, Kemal Atatürk, Anayasada, toprak reformuna olanak sağlayacak değişikliğin yapılmasını isteyecekti. İkinci Dünya Savaşının ertesinde Çiftçiyi Topraklandırma Yasası *Tasarı*sında, topraksız ve az topraklı ortakçılar, kiracılar ya da tarım işçileri tarafından işlenen toprağın, "o bölgede dağıtmaya esas tutulan miktarın, toprak sahibinin kendisinin seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak suretiyle" bu toprağı işleyen ortakçı çiftçi ve işçilere dağıtılmak üzere kamulaştırılacağını içeren, 14 ve 17. maddeler demokratik içeriklerinden boşaltılarak yasalaşmıştı. Ancak, çeşitli nedenlerle sahipsiz kalmış ve hazine malı sayılan topraklar ile köylülüğün ortaklaşa mülkü sayılan mera ve çayır gibi topraklar, köylülere verilerek özel mülk topraklara dönüştürülmüş, birkaç yıl sonra büyük kısmı toprak ağalarının mülküne dönüşerek yarı-feodal ilişkilerin güçlenmesine olanak sağlanmış, bunun yanısıra, ortakçılığın yaygın olduğu Güneydoğu'nun yapısında herhangi bir demokratik dönüşüme olanak sağlanmamıştı.

1961 Anayasasına bağlı olarak 1973'te çıkarılan Toprak ve Tarım Reformu Yasasını uygulamak için, pilot bölge olarak seçilen Urfa'da, toprakların yeni sahipleri açısından etnik ve dinsel yönlendirmeler belirleyici olacak ve toprak reformu dejenere edilecek, öte yandan Anayasa Mahkemesi 1978'de yasayı iptal edecekti. Ama buna karşılık, 1966'da çıkartılan Tapulama Yasasına göre, İmparatorluk döneminde verilmiş bulunan senetler (bu senetler görevlere karşılık olarak toprağın görev süresince feodal gelirleri tahsile olanak sağlayan senetler de olsa), mülkiyet için esas alınacak, bu tür toprakları ata-baba işleyen köylüler, bir sabah, işledikleri toprakların "tapulu" sahibi ile jandarmayı karşılarında bulacaklardı. Bir başka deyişle, toprak reformu ardında koşan köylüler, kendilerini, *negatif* bir toprak "reformu"nun kucağında bulmuşlar, demokratikleşme arayışları karşısına dikilen jandarmanın dipçiği, onları, bu kez işledikleri toprakları (toprağın "yeni" sahibi izin verirse) "ortakçı" olarak işlemeye boyun eğdirecekti. Ama yukarda belirtildiği gibi, top-

rak reformu, Türkiye geneli açısından artık geçti, GAP için ise, GAP'a başlandığı günden günümüze değin ise gündemdeydi. Doğal ki, sermaye tarafından paylaşılmadan önce, ve doğal ki ABD'li işadamlarına kapalıyken!..

(15)

Ticaret ve Yatırımı Geliştirme Anlaşmasıyla ilgili olarak kurulmuş olması gereken Konseyin, "eylem planı" konusunda, bilgi sahibi değiliz. Ne var ki, doğrudan ya da dolaylı olarak GAP'ın odağına alındığı ve basına yansıtılmış bazı "senaryolar"dan sezgisel de olsa, "eylem planının" özünü çıkarsamak olanaklı.

Ticaret Bakanlığı eski müsteşarlarından Şeref Durugönül, ilk baraj açıldığı sıralarda, M. Emin Değer'e, "İsrail GAP ile çok ilgili. Heyetler gidip geliyor. Gelecekte bu ilgiye dikkat etmek gerekir." diyecekti.

Hüseyin Akyol'un, *Ortadoğu Denkleminde İsrail-Türkiye İlişkileri* (Öteki Yayınevi, Ankara, Mayıs 1998) kitabında verdiği bilgiler arasında GAP ve tarım ile sınırlı olanları aktaralım:

"GAP'ta görevli 30 ziraat mühendisi, ekonomist, mimar ve sosyal uzman, 3 haftalık bir eğitim seminerine katılmak için aralık ayının [1997] ortalarında İsrail'e gittiler. Türk tarım uzmanları için ikincisi düzenlenen seminerde, tarım işletmeciliği, iletişim, ekonomi ve su yönetimi gibi konular ele alındı. Seminer, bugüne kadar 68 ülkeden gelen uzmanları eğiten İsrail Tarım ve Kırsal Kalkınma Bakanlığı ile Uluslararası Tarım Kalkınma Merkezi (CINADCO) tarafından düzenlendi. CINADCO yetkililerinin verdikleri bilgiye göre, GAP uzmanları için düzenlenen seminerde, ayrıca, atık suyun pamuk gibi endüstri bitkilerinin yetiştirilmesinde kullanılması üzerinde de duruldu. Tarım ve Köy İşleri Bakanı Mustafa Taşar'ın 1997 yılı aralık ayı başında İsrail'e yaptığı ziyaret sırasında imzalanan mutabakat metninde, GAP bölgesinde, İsrail'in geliştirdiği tarım tekniklerinin uygulanaca-

ğı bir tatbikat merkezinin kurulması kararlaştırılmıştı. Türkiye ve İsrail, 1998 yılı Nisan ayında da tarım işbirliği anlaşması imzalayacak. Sözkonusu *tarım uzmanları anlaşmasının arka planda* ne olduğunun açığa çıkması ise fazla sürmedi. Dünya Noel kutlamaları dönemine girdiği günlerde gazetelere yansıyan *bir resmi açıklamayı deşifre ettiğimizde* şöyle bir durumla karşılaştık:

"ABD'nin *başta işkence olmak üzere* çeşitli konularda uzman yetiştirmek amacıyla çeşitli ABD yanlısı ülkelerden gönderilen kişileri eğittiği Panama Okulunun İsrail'de bir şube açtığı ortaya çıktı. Kırk yıldır "eğitim" veren okul, 1997 yılı Aralık ayında Türk "öğrenciler"i de kabul etti.

"İsrail Dışişleri Bakanlığına bağlı Uluslararası İşbirliği Merkezinde (MASAV) eğitim gören ve aralarında Türkiye'den uzmanların da bulunduğu 400 "stajyer diplomat"ın, aynı döneme rastlayan Ramazan, Noel ve Yahudi bayramı Hanuka'yı, Kudüs'te, İsrail Cumhurbaşkanı Ezer Weizman'ın da katıldığı bir gecede, birlikte kutladıkları belirtildi.

"Kutlamalarda, *din, dil, ırk ve kültür farklılıklarına* rağmen, *kardeşlik ve barışı simgeleyen* bir mum yakıldığı kaydedildi." (s. 30-31.)

(16)

Eski ve yeni on CIA analisti tarafından 9 Aralık 1996'da Virginia'da gerçekleştirilen konferansla ilgili olarak, *Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye* kitabımda oldukça ayrıntılı bilgi aktarmıştım. (Bkz: s. 117-120.) Bu Konferansta, on CIA analisti, 1999 yılından 2020 yılına kadar Türkiye'nin geleceği için dört ayrı senaryo tasarlıyor ve sonuçta da dört senaryonun özeti veriliyor. İkinci senaryonun özet-sonucu ise şöyle: "Türkiye ve İsrail, Suriye'yi işgal eder. Irak üç devlete bölünür. Batı bölgesi Suriye ile federasyon kurar. *Son durum*. Türkiye ve İsrail Ortadoğu'ya askeri bakımdan egemen olur. Yunanistan'ın yenilgisinden sonra NATO iyice zayıflar."

Bu konferansın, ABD Savunma Bakanlığının katkısıyla SAIC (Uluslararası İşbirliği Bilim Uygulamaları Stratejik Değerlendirme Merkezi) tarafından düzenlendiğini ayrıca belirtelim.

ABD'de Ulusal Stratejik Araştırmalar Enstitüsünün (INSS) hazırladığı "Fırat üçgeni: GAP'ın Güvenlik Sorunları" başlıklı 55 sayfalık raporla ilgili haber ise, *Sabah*'ta, üç ayrı başlık altında verilecekti. Başlıklar şöyleydi:

(1) "Amerika, su savaşının senaryosunu hazırladı / Suriye'nin İşgal Planı / Yıl 2010, Suriye ve Irak orduları Türkiye'ye saldırdı. NATO kuvvetleri, yardım için Türkiye'ye gönderildi."

(2) "İşte Türk-Arap Savaşı."

(3) "Türkiye'de savaş senaryosu — ABD'nin stratejik Araştırma Enstitüsü raporuna göre, GAP'ın Ortadoğuyu "susuz" bırakması, savaş nedeni." Senaryoya bakılırsa, 2010'da çıkan", "zor ve kanlı" savaşta barajlarımız füze tehdidi altında olacak.

Senaryoya göre, son üç yıldır devam eden kuraklık sonucu, Irak'a ve Suriye'ye Dicle ve Fırat'tan gelen suyun yarıyarıya azalması, bu ülkelerde ekonomik ve siyasal bunalıma neden olmuş, GAP projesinin tamamlanması da suyun azalmasında belirli bir etken oluşturmuştur. "Ekonomik ve siyasal çıkmazın ardından, Suriye ve Irak, nehirler üzerindeki haklarına dayanarak, bu durumu Türkiye'ye karşı savaş nedeni (*casus belli*) sayarlar." "NATO kuvvetleri Türkiye'ye gelmeye başladığı günlerde savaş patlak verir. Suriye ve Irak ordusu çok kuvvetli bir füze saldırısı başlatır. Düşmanın vuracağı ilk hedefler Gaziantep ve Mardin olacaktır. Atatürk ve Keban barajlarının da füze saldırısında ilk hedeflerden olacağı açıktır. ... İlk füze saldırısının ardından, bu kez liman kentleri olan İskenderun'a ve Mersin'e saldırı başlatırlar. Adana ve İncirlik'teki havaalanları bombalanır. Savaş bölgesindeki demiryolu ve karayolları kullanılmaz hale gelirler."

Senaryo uzun. Gaziantep, Urfa ve Mardin düşmanın

elindedir. Harran ovasını da düşman birlikleri ellerinde tutmaktadır. NATO Acil Müdahale Birliği (ARRC) ve Amerikan Deniz Keşif Gücü (MEF) Batıdan, Türk birlikleri ise doğudaki Mardin kentinden saldırır, Harran ovasında kuvvetler birleşir, bütün amaç Türk sınırlarını savaş öncesi duruma getirmektir. Türkiye, NATO ve ABD'nin belirleyici ölçüde desteği ve katılımı sayesinde, eski sınırlarına (yani bugünkü sınırlarına) kavuşur. (Güney Öztürk, "Suriye'nin İşgal Planı", *Sabah*, 13 Şubat 2000.)

Bir başka deyişle, Türkiye'nin bugünkü sınırlarını, ABD ve NATO'nun desteği altında koruduğu duyumsatılmaktadır. Bir önceki senaryoyla ve özellikle, "Türkiye ve İsrail'in Ortadoğuya egemen olması" açısından iki senaryo birlikte değerlendirildiğinde, GAP ile ABD'li işadamlarının ilgisi daha iyi anlaşılabilir, ama bütün buna karşın bazı noktalar karanlıkta kalır.

Körfez Savaşında ateşkes 3 Mart 1991'de imzalanmıştı. 7 Mart 1991'de de Kürtler, ABD Başkanı Buch'un çağrısı üzerine ayaklanacak ve Saddam'a karşı acil yardım isteminde bulunacaklar. Ama Beyaz Saray sözcüsü Bill Harlow'un ağzından, bu istek "Irak'taki karmaşa bu ülkenin kendi iç sorunudur" denilerek geri çevrilecekti. Çünkü, ateşkesin imzalanmasıyla birlikte, Buch'un önüne konan senaryoların birinde, Irak'ta üç ayrı devletin kurulması vardı. Güneyde (8 milyonluk) bir şii Arap devleti, kuzeyde (4 milyonluk) bir Kürt devleti, orta ve batı Irak'ta (3 milyonluk) sünni Arap devleti.

Bush, güneydeki şii Araplar ile kuzeydeki Kürtleri ayaklanmaya çağırmıştı ama, İsrail'in, bu modelin, ya güneyde İran'la, ittifak içinde bir şii islam devletinin kurulmasına yolu açacağını, ya da şafi (sünni) olan Kürtlerin ayrılmasıyla, Irak'ta şiilerin egemen duruma geleceğini ileri sürmesi üzerine, güneyde şiilerin, kuzeyde Kürtlerin ayaklanmasına destek verilmemesi kararını alacaktı.

Kürtleri ayaklandırmaya yönelten ABD, ayaklanan Kürtlerin acil yardım isteklerini, bunun Irak'ın iç işi olduğu-

nu ileri sürerek geri çevirmiş olmasını, Stephen Pelletiere, 1970'lerdeki duruma benzetecektir. 1970'lerde, İran Şahının yönlendirmesiyle, CIA (ABD) ve MOSSAD (İsrail), Molla Mustafa Barzani'ye silah, para ve yiyecek vererek, Sovyetler Birliği ile askeri ve ekonomik bir anlaşma imzalamış bulunan Irak'a karşı, Kürtlerin ayaklanması sağlanmış; Irak'ın (Saddam'ın), Cezayir'de, İran'ın istediği ödünleri vermesi ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerini kesmesi koşuluyla, Barzan'a verilen her türlü destek kesilmişti. Kürtler, Irak birliklerinin ve uçaklarının bombaları altında İran sınırını geçerek canlarını kurtarabilmişlerdi. Doğal ki birçok ölü vererek. Bunun gibi, Körfez Savaşının bitiminde ateşkesin ardından ayaklanan Kürtler, "Bush bize ayaklanın dedi, biz de ayaklandık!" diyecekler, ama ayaklanan Kürtlere, ABD, bu ayaklanmanın, Irak'ın iç işi (!) olduğu gerekçesiyle yardım etmeyecekti. 6 Nisan 1991 günlü *Cumhuriyet*'te birbirinden ayrı yerde iki haberin başlıkları şöyleydi: (1) "Uludere'den notlar: "Bush 'ayaklanın' dedi, ayaklandık"; (2) "ABD'de Kürt tartışması: Bush: Karışmayacağız."

İşin garibi, Kürtlerin Süleymaniye'de ayaklanmasının ertesi günü, Barzani'nin temsilcisi Diazi ile Talabani, Şam üzerinden İstanbul'a gelmişler, Ankara'ya getirilmişlerdi. Özal, Moskova'ya giderken, uçakta, basına, Talabani ile Diazi'nin Ankara'da olduğunu ve yetkililer ile görüştüğünü açıklayacak; Kürt liderlerin Ankara'da olduğunu, Özal'ın bu açıklamasından öğrenen ABD Büyükelçisi Abramowitz (Yugoslavya'da Yugoslavya'nın bölüneceğine ilişkin "kehaneti" tutmuş olan, ama Türkiye'de Türkiye'nin bölüneceği "kehaneti"nin tutmaması nedeniyle kendisine yöneltilen bir soruyu, "Ben Türkiye'nin ikiye, üçe bölüneceğini sanıyordum, oysa dörde, beşe bölünecekmiş, onun için tarihin belirlenmesinde yanılmışım diyen Abramowitz), Türkiye'nin, ABD'nin Kürt politikasından ayrı bir politika oluşturduğunu sezinleyince pek bozulacaktı.

Ama Körfez Savaşının ardından, Özal'ın sağladığı olanaklarla, Kuzey Irak'taki Kürtleri, Saddam'ın saldırılarına

karşı korumak amacıyla, Türkiye'de ve bölgede konuşlandırılacak olan Çekiç Güç'ün, ABD'nin ısrarla Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu yinelediği günlerde, Kuzey Irak'ta, Kürt devleti kurulması doğrultusunda çaba harcaması ve (ABD'nin karşı olduğunu sık yinelediği) PKK'ya modern silahlar taşıması, Türkiye'nin tepkisine neden olacak, Çekiç Güç'ün gizli misyonunu deşifre eden ve eleştiren Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı Muhaberat gemisi, NATO manevrası sırasında, 6. Filoya bağlı Saratoga gemisinden atılan iki adet Sea-Sparrow füzesiyle vurulacaktı.

Konu uzun ve uzuyor. Ama soruyu sormamız için bu kadarı yeterli. Soru şu: GAP'ta, ABD'li işadamlarının, İsrailliler ve Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan, etnik bakımdan Yahudi vb. kökenli işadamlarıyla birlikte oluşturacakları serbest sanayi bölgesi adı altındaki tarımsal işletmeler, salt birer ekonomik işletmeler mi olacak, yoksa Türkiye, Suriye, Irak ve İran'ın bölünmesinin anahtarı demek olan pankürdist vizyonun gerçekleştirilmesinin stratejik üsleri olarak mı kullanılacak?

İkincisi daha ağır basıyor ve, ABD'nin küreselleşmesinin kaidesini oluşturacak olan Avrasya'ya ve Ortadoğu'ya egemen olması ve buna bağlı olarak, ulus-devlet yerine, ulus-devletleri içinden dağıtacak etnik-devlet modelini oturtması amacıyla, denebilirse, bire-bir örtüşüyor.

Bitmedi.

(17)

*Yeni Dünya Düzenine Zorlanması Odağında Türkiye*'de de yazdım: Fethullah Gülen, 9 Şubat 1998'de, Vatikan'da Papa'ya sunduğu mektupta, Papa'yı, "Hıristiyanlar, Yahudiler ve Müslümanlar"ın "üç büyük dinin babası olduğu ikrar edilen Hazreti İbrahim'in doğum yeri olarak bilinen Urfa'daki Harran'da bir ilahiyat okulu kurmaya" ya da "Harran Üniversitesinin programlarını genişletmeye" çağırdığı biliniyor.

Gülen'e yakınlığıyla bilinen İstanbul İlim ve Kültür Vakfının bu doğrultuda düzenlediği "Kur'an'ı Anlama Sempozyumu"na "Bediüzzaman Saidi Nursi'nin Düşüncesinde Müslüman Hıristiyan Diyaloğu ve İşbirliği" başlıklı bir bildiri sunan Cizvit Sekretaryası Genel Sekreteri Prof. Dr. Thomas Michel, "modern dünyada da müslümanlarla hıristiyanların işbirliği yapmaları gerektiğini" söyleyecek, bir başka deyişle, "musevilik", dışarda tutulacaktı. Çünkü Saidi Nursi, ölümünden kısa bir süre önce *Time* muhabirine "komünizm tehlikesine" karşı "iseviler ile müslümanların" ya da "müslümanlık alemi ile hıristiyanlık aleminin birleşmesini" öneriyordu. Saidi Nursi, Arap taifeleri ile Türklerin, "hakiki bir tesanüt ve ittifak ile elele verip Kur'an'ın bayrağını dünyanın her tarafında ilan edeceklerini", *Hutbe-i Şamiye*'de, 1911'de dile getirmiş, kitapçığına 1950'li yıllara gelirken düştüğü dipnotlarda,"Kürre-i arzın şimdiki en büyük devleti" Amerika'nın, Asya ve Afrika'da ancak "islamiyet"le barışa ve mutluluğa kavuşulacağına karar verdiğini ve bu nedenle "yeni doğan islam devletlerini okşadığını ve teşvik ettiğini ve onlarla ittifaka çalıştığını" yazmış; daha sonra da, müslümanlık alemi ile hıristiyanlık aleminin, komünizme, anarşizme ve *siyonizme* karşı birlikte savaşımını önermiş, bir bakıma museviliği dışlamıştı. *Time* muhabirine, Ankara'da (3 Ocak 1960'ta) "Dünyadaki komünizm ve siyonizm tehlikelerine karşı müslümanlarla hıristiyanlar birleşince komünizm ve siyonizm tehlikesi ortadan kalkacaktır." dediğini, Saidi Nursi, *Yeni Sabah* (8 Ocak 1960) muhabirine aktarmıştı. Bunu, Saidi Nursi'nin son sözleri olarak algılamak gerekirdi, çünkü, aynı yılın şubat ayında zorunlu ikamet yeri olan Emirdağ'dan Güneydoğuya geçecek, Urfa'ya vardığında ölecekti. Saidi Nursi'nin takipçisi olan Fethullah Gülen ise, islam aleminin temsilcisi, sanal halife olarak, Papa'ya sunduğu mektubunda, Papayı "üç monoteist" dinin "babası olduğu ikrar edilen Hazreti İbrahim'in doğum yeri olarak bilinen Harran'da bir ilahiyet okulu kurmaya" ya da "Harran Üniversitesinin programlarını genişletmeye" çağıracak ve ilki

Washington'da olmak üzere çeşitli dünya başkentlerinde konferanslar serisinin başlatılmasını önerecekti.

İstanbul'da Eylül 1998'de düzenlenen "Kur'anı Anlama Sempozyumu", bu önerinin bir devamı olarak gerçekleştirilmişti. Bu yıl Nisan (2000) ayında, "Müslüman, Hıristiyan ve Musevi bilim adamları, üç semavi dinin atası kabul edilen Hz. İbrahim'in mekanı Harran'da, Hz. İbrahim Sempozyumu'nda buluşacak" (*Zaman*, 13 Nisan 2000); Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Genel Koordinatörü Mustafa Çalışan, sempozyumun, *dinlerarası hoşgörüye ve dünya barışına* önemli katkılar sağlayacağını söyleyecekti.

Ne var ki, Papa'nın Ur'a gideceği günlere denk düşürülen Urfa'daki sempozyum sırasında, Papa, Türkiye'deki Ur'a değil, Irak'ta bulunan Ur'a giderek (!) hac farızasını yerine getirecek, bir başka deyişle, Papa'nın Ur ziyareti, Gülen'in sempozyumuyla kucaklaşmayacaktı. Özgen Acar'ın haberi, bir "yanlış"lığın altını çizmekle birlikte, hangi yanlışların vurgulandığını duyumsamamıza da olanak sağlıyordu. "Papa"nın hac farizası yanlış" başlığı altında yayınlanan haberin özeti şöyleydi:

"Amerikalı İncil araştırmacıları, Papa'nın, Hz. İbrahim'in doğduğu Türkiye'deki Ur (Urfa) yerine, Irak'taki Ur'u benimseme yanlışlığına dikkat çekti. Papa, Bağdat engelleyince gidemediği Ur'a hac yolculuğunu, çarşamba günü Vatikan'dan dünya ile duygu bağlarını keserek yaptı. İbrahim, Musa ve İsa peygamberlerle bağlantılı kutsal yerlere 2000 yılında öngördüğü 'hac farızası'nı Mısır'da Sina'da sürdüren Papa, martta Ürdün, İsrail ve Filistin'e de gidecek." (*Cumhuriyet*, 26 Şubat 2000.)

Ur'a gidemeyen Papa'nın, Vatikan'da altı bin kişinin katıldığı bir törende, duyuları ile (istihareye yatıp, zikir durumunda) Ur'a yaptığı hac ziyaretini, ABD, Papa'nın Saddam Hüseyin'e bir ödünü olarak nitelemişti.

*Biblical Archaeology* dergisi, "Papa yanlış yere mi gidiyor?" başlıklı yazısında, "Galiba Papa yanlış Ur'a gidiyor. Oysa Türkiye'ye gitmesi gerekirdi." diyor ve "Papa'nın

Ur'ları karıştırdığını, Hz. İbrahim'in Irak'taki güney Ur'da değil, Türkiye'deki kuzey Ur'da (Urfa) doğduğunu yazıyordu. Katolik dünyasının lideri Papa, iki yıl önce, İsa'nın doğumu nedeniyle, 2000 yılını "Hac Yılı" ilan etmiş, Irak, Mısır, Ürdün, İsrail ve Filistin'e "Hac farizası" ziyaretleri yapacağını açıklamıştı. Bir başka deyişle, iki yıl önce açıklanan programda Türkiye yoktu.

Ama, Fethullah Gülen, tam da bu açıklamanın ardından, 9 Şubat 1998'de, Papa'yı, Hazreti İbrahim'in doğum yeri olan Harran'a, İlahiyat okulu kurmaya, olmazsa Harran Üniversitesini bu doğrultuda genişletmeye çağırmıştı. Papa'nın buna karşın Harran'ı/Urfa'yı "hac farizası" dışında tutması, dinsel bir yönelim mi, yoksa, politik bir karşı tutum mu, bu bizim bilgimiz dışında kalıyor. Ama, Gülen'in, Komünizmle Mücadele Derneklerinden başlayarak, Berlin Duvarının yıkılmasının ardından Azerbaycan'a, ardından Orta Asya Türk cumhuriyetlerine "arkadaşları"nı göndermesi ve buralarda okullar açması, nasıl ki, ABD'nin yönlendirdiği bir politikanın uygulanması ise, Harran'da üç dinin buluşturulması da, ABD'nin (ve İsrail'in de) bir Ortadoğu politikası sonucu olamaz mıydı? Politikaya yeni bir boyut ekleyen GAP'ın suladığı toprakların olduğu kadar, "su"larının da, "üç monateist din" başlığı altında sunulan "hoşgörü" ve "kardeşlik" şemsiyesi altında paylaşılıp paylaştırılması düşünülmüş olamaz mıydı? Özellikle ABD'nin başta işkence olmak üzere çeşitli konularda uzman yetiştiren Panama Okulunun İsrail'deki şubesine Aralık 1977'de Türkiye'den giden stajyer diplomatların da katıldığı ve Ramazan, Noel ve Hanukanın örtüştüğü gecede yakılan mumun kardeşliği ve barışı simgelemesi gibi.

Sürdürelim:

Din, dil, ırk ve kültür farkı gözetmeyen bu kardeşliğin, bir örneğini Ürdün ırmağının suyuna karşılık, Fırat'ın suyundan Suriye'ye verilmesinde somutlaştırmak da olanaklıydı. 27 Mart 2000 günlü *Cumhuriyet*'ten:

"*Ortadoğu'da Fırat için gizli anlaşma.*"

"*Cenevre* (Ajanslar) — ABD Başkanı Bill Clinton ile Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, Ortadoğu barış görüşmelerini yeniden canlandırma çabaları çerçevesinde dün Cenevre'de biraraya gelirken Suriye ile İsrail arasındaki gizli görüşmelerde iki önemli konuda anlaşmaya varıldığı öne sürüldü.

"İsrail ordu radyosunun haberinde İsrail ile Suriye'nin su ve Golan Tepelerindeki İsrail şirketlerinin geleceği konusunda anlaştıkları belirtildi. Habere göre Suriye, Ürdün ırmağının kollarından su almaktan vazgeçti ve bu ihtiyacını *Fırattan karşılamayı* kabul etti. Radyo, ABD'nin, bunun karşılığında tazminat olarak Türkiye'ye mali yardım yapacağını öne sürdü."

Golan tepelerinin, İsrail tarafından, 1967 yılında işgal edildiğini belirtelim. Bu tepelerden, yıllık debisi 460 milyon metreküp olan Yarmuk Nehri geçiyor. Fatih M. Yılmaz'ın "Suda İsrail Parmağı" başlıklı haberiyle (*Milliyet*, 3 Ocak 1998) Sami Kohen'in, "Su Sorununda Yeni Boyutlar" adlı yazısı, Yarmuk suyuna karşılık Fırat suyunun verilmesinin yeni bir konu olmadığını duyumsatıyor. Kohen, ABD'nin Suriye ile İsrail'i bir odaya tıkıp Golan Tepelerinin Suriye'ye verilmesi konusunda "artık anlaşın" diyeceğini belirtiyor. "İsrail-Suriye görüşmelerinde —daha önce İsrail-Ürdün müzakerelerinde olduğu gibi— su konusu da ele alınıyor. Golan'daki Yarmuk Nehrinin geleceği (daha önce Ürdün'de Şeria Nehri için olduğu gibi) sıkı pazarlıklara konu olacak. Bunun Türkiye'yi ilgilendiren tarafları var. Suriye bu vesile ile su ihtiyacını gündeme getiriyor. Ve sonuçta Fırat Nehrinden gelen suların yetersizliğini vurgulamayı fırsat biliyor." Sami Kohen, Suriye'nin, Fırat'ın "sınıraşan" sularının Türkiye ile komşuları arasında "paylaşılması" gerektiğini ileri sürdüğünü; Şam'ın, Türkiye'nin 1987 protokolüne göre verdiği saniyede 500 metreküplük miktarı düşük bulduğunu ve "takvim" esasına dayalı yeni bir anlaşma talep ettiğini yazıyor. Türkiye ise, sınıraşan sular üzerindeki hükümranlık hakkının

kendisine ait olduğunu ve dolayısıyla Fırat'ın ve Dicle'nin ortak kaynak sayılamayacağı tezini savunuyor. Kohen, Türkiye'nin, Suriye'nin önerdiği "takvim" esasına göre değil, "tahsis" yani kullanım hakkı esası üzerinde anlaşmaya hazır olduğunu, 1993'te üç aşamalı bir plan sunduğunu, ama bunun arkasının gelmediğini belirtiyor.

Fatih M. Yılmaz'ın haberinde ise, İsrail'in, Suriye ile barışmak için Fırat'ın suyunu koz olarak kullandığı yazılıyor. Dışişleri Bakanlığında Fırat ve Dicle'nin sularının paylaşımı konusunda hazırlanan raporda, "İsrail'in işgal altında tuttuğu Golan tepelerinde kendisi için son derece önem taşıyan su kaynaklarını hiçbir şekilde elden çıkarmak istemediği, Suriye'nin Golan'daki su kaybının Fırat'tan verilecek fazla suyla karşılanmasını istediği" belirtiliyor. 3 Ocak 1998'de *Milliyet*'te yayınlanan haberde yer alan Fırat'ın suyunun Golan tepelerinin suyuna karşılık Suriye'ye verilmesi planının, 27 Mayıs 2000'de *Cumhuriyet*'te "Ortadoğu'da Fırat için gizli anlaşma" başlığı altında "gerçekleşmiş" olarak önümüze konduğunu görüyoruz. Fırat'ın suyu, İsrail, Suriye ve ABD arasında gizli anlaşmaların konusu oluyor. Dışişleri Bakanlığı ise bunun raporunu hazırlıyor!

*Üç Sivas*'ta ve daha sonra petrol ile ilgili senaryoların üstünde doğrulan ve büyüyen örgütlere şöyle bir değinmiş ve bu örgütlerden, emperyalist güçlerin, birbirlerinden farklı açılardan, en azından yararlandıklarını yazmıştım. "Hizbullah"a yönelik operasyonlarla birlikte, sorularım da çoğalmış, sorularım yanıtsız kalınca, soru olarak genişletmeyi sürdürmüştüm. Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ile Hizbullah lideri Velioğlu'nun Urfa-Mardin-Diyarbakır'dan "hicret"e zorlanması, PKK ve Hizbullah'ın birbirlerinden farklı misyonları olmakla birlikte, birbirlerine karşı kullanıldıkları alanlarda, Urfa-Mardin-Diyarbakır üçgeninde, GAP için belirlenen bir plana ve takvime uyarlanmış ve günü geldiğinde sona erdirilmiş olup olmadıklarını da ister istemez düşünecektim. Bunun "bedel"inin de, Ticaret ve Yatırımı Geliştirme Anlaşması ile verilmiş olup olamayacağı sorusunu soruverdim kendime.

Ver "tahkim"i, al Öcalan'ı mı dendi, al Velioğlu'nu, ver Yatırımı Geliştirme Anlaşması mı dendi? Doğal ki böyle olmuyor bu işler. Ama öykülemeye uygun düşüyor bu söylemler.

(18)

Nereden nereye geliverdim.

Oysa, Korkut Boratav'ın, "Çiftçiden Uzak Durun" (*Cumhuriyet*, 2 Şubat 2000) başlıklı yazısında IMF'ye verilen "niyet mektubu" dolayısıyla, niyet mektubunu verdirenlerin hiç mi yüzlerinin kızarmadığını sormasına değinerek, ben olsaydım sormazdım, demiştim. Böyle başlamıştım bu yazıya.

Bu "Ek"i, *Cumhuriyet*'te yayınlanan bir haberle bitireyim: Sadullah Usumi'nin haberinin birinci sayfadan başlığı şöyle: "IMF'nin dediği oldu / Hükümet çiftçiye sırt çevirdi." Özeti de şöyle:

"Hükümet ve yetkili kurumlar tarım ürünlerine verilecek prim konusunda da Türk çiftçisinin isteklerine sırt çevirdi ve IMF ile Dünya Bankasının dayatmalarına boyun eğdi. IMF ve Dünya Bankası yetkilileri ile görüşmeler yapan yetkili kurullar prim miktarlarını dün tespit etti.

"Zeytinyağına 80 Cent yerine 28 Cent, pamuğa 20 Cent yerine 9 Cent, ayçiçeğine 15 Cent yerine 6 Cent verilmesi kesinleşti." (*Cumhuriyet*, 4 Eylül 2000.)

TARİŞ Pamuk Birliği Başkanı Mehmet Bakanoğlu, pamuğa geçen yıl 12 sent prim verilmişken ve girdilerdeki artış %100'ü aşmışken, bu yıl primin 9 sente düşürülmüş olmasının, "ne akla, ne mantığa, ne de ticari anlayışa sığmayacağını" söylüyor; TARİŞ Zeytinyağı Birliği Başkanı Cahit Çetin, "80 sent prim düşünüyorduk. Ancak en az 60 sent prime razı olabilirdik. Ama 28 sent gerçekten çok az." diyordu. Tekirdağ Ziraat Odası Başkanı Şerif Baykurt, "Bu yıl zaten verim düşük" diyor ve ekliyordu: 200 kilo beklediğimiz tarlalardan 50 kilo ayçiçeği toplanıyor, 15 sent prim verilse bile çiftçi zarardan kurtulamazdı. Ama 6 sent prim üreticileri perişan edecektir." Hemen yanında Anadolu Ajansının Muş kaynaklı

haberinde, Mercimekkale Tarım Kredi Kooperatifi Başkanı Adnan Levent, "Tarlasından ve hayvanından beklediği ürünü alamayan çiftçiler şimdiye kadar borcunu ödeyemedi. Kredi sözleşmesi gereğince bizler de haciz işlemlerini başlattık. Her bir çiftçinin 100 milyon ile 2 milyar liraya kadar borcu var." diyor; hemen altındaki, "*Cumhuriyet* Diyarbakır Bürosundan verilen ve "Kuraklığın bedeli ağır: 14.6 trilyon" başlığı altında yayınlanan haberde, "Kuraklık nedeniyle kuru tarıma dayalı hububat ekiminde yaklaşık 14 trilyon 639 milyar liralık zarar meydana geldiği belirlendi. Yüzde 50 düzeyinde olan zarar, 5 binin üzerinde aileyi etkileyecek." diye yazılıyordu. (*Cumhuriyet*, 4 Eylül 2000.)

Ama ne gam! Cumhurbaşkanlığının son günlerinde, Süleyman Demirel, Şanlıurfa'da, "10 yıl içinde Şanlıurfa'nın Kaliforniya'yı yakalayacağını" ileri sürüyor ve "zaten Harran'da 'Harran'dan New York'a' diye slogan ürettiklerini" söylüyordu. (*Cumhuriyet*, 21 Şubat 2000.) İbrahim Tatlıses'in yaptırdığı Oxford okulunun balkonundan, ya ortakçısı, ya zilyedi, ya sahibi olarak işledikleri toprakların ellerinin altından kaymakta olduğunu "muştuladığı" sözlerini, bu toprakları işleyenlerin ya da çocuklarının "Baba bizi bırakma!" çığlık-sağanağı altında, "Baba", on yıl içinde Kaliforniya'yı nasıl yakalayacağımızın anahtarını uzatıyordu: "Amerikalılar gelecekmiş, İsrailliler de. Tarım yapacaklarmış."

"Elli yıldır bu işin içinde" olduğunu yineleyen birinin Cumhurbaşkanlığının yedinci yılını bitirirken, GAP'a, Amerikalıların, İsraillilerin geleceğini, tarım yapacaklarını, gazetelere gizlice sızan haberlerden okumuş gibi "miş"li "muş"lu açıklamasını televizyondan işittiğim zaman, İlhan'ı öldürdüklerinde, göğsümün altında yanan yangının benzerini duyuverdim, ve bilmeden mırıldandım:

"*İçerim yanıyor aney*!.."

6 Eylül 2000

EK NOT — Bu yazıyı bitirdikten sonra ve üzerinden okuduğum sırada, tam da IMF'nin dikte ettirdiği 24 Ocak (1980) kararlarının ürünü olan 12 Eylülün (2000) yirminci yılında, yıldönümünde gazetelerde yayınlanan Ecevit'in açıklaması, bir yakınma olması dışında, neyin nereye kadar geldiğini ve nereye götürüleceğini duyumsatması bakımından önem taşıyordu.

Büyüme hızının bu yıl yüzde 6'ya ulaştığını son aylarda yüzde 10 gibi bir düzeye ulaşmasının beklendiğini anlatan Ecevit, bu gelişmelerin finans çevrelerini ve IMF'yi kaygılandırdığını anımsatarak şöyle devam etmişti:

"Bu çevreler hızlı bir büyümenin ve kalkınmanın istikrar sürecini olumsuz yönde etkileyeceğini ileri sürüyorlar: Çok ağır olumsuz koşullara karşın bu olumlu sonuçların ortaya çıkması Türk toplumunun olağanüstü iç dinamizminden kaynaklanmaktadır. Toplumumuzun bu özelliğini bildiğimiz için de, biz, statik değil dinamik bir istikrar süreci uygulamaya çalışıyoruz."

Ecevit, Cottarelli'nin açıklamaları konusunda ise şunları söyledi: "Uluslararası kuruluşların görüş ve kaygılarını belirtmeleri doğal, ama Türkiye'nin ekonomi, finans ve sosyal politikalarını bu yabancı kuruluşlar değil, kendi ilgili toplum kesimlerimizle birlikte devletimiz belirler. Hiçbir yabancı kuruluşun kendini devletimizin veya toplum kesimlerimizin yerine koymaya hakları yoktur. Ücret ve gelir politikalarımızı da yabancı kuruluşlar dikte etmeye kalkışmamalıdırlar. Biz bu politikaları, çalışanların ve girişimcilerin toplumsal uzlaşmalarıyla çözme yolundayız. Desteklerini beklediğimiz yabancı kuruluşlar, bize politika ve çözüm dayatmak yerine, üzerinde mutabık kaldığımız makro ekonomi dengelerini gözetmekle yetinmelidirler." (*Cumhuriyet*, 12 Eylül 2000.)

Bir kez daha çığlıklansam yadırganır mıyım: "*İçerim yanıyor aney!..*"

# Pandora'nın Bir Başka "Kutu"su

Muzaffer İlhan Erdost, sermaye-devletlerin, emek-devletleri "özgür" sömürgeler olarak egemenlikleri altına alma yarışına giriştikleri süreçte, Türkiye'yi dışardan kuşatan ve içerden kavuran olayların ardındaki "giz"i yakalamaya çalışıyor.

Yazar, başlangıcında bakir ve o ölçüde temiz olan yeryüzünü kirletecek tüm kötülükleri içersinde taşıyan söylencedeki "kutu" ile Türkiye'nin geleceğini küresel egemenliğin yörüngesine kilitleyen "kasa" arasındaki örtüşmeyi açıklıyor.

"Laiklik" üzerine tartışmaların eleştirel olarak irdelendiği "Pandora'nın Bir Başka 'Kutu'su" bölümünü, "Oy Sivas!.. Koca Sivas!..", "Türkiye ve Avrupa Birliği Makasında 'Azınlıklar' Sorunu", ve "Küçük Köylülüğün Yıkımından GAP'ın İşgaline" bölümleri izliyor. Kısaltılmış adlarıyla, *Üç Sivas*, *Yeni Dünya Düzeni*, ve *Küreselleşme* kitapları üzerine Erdost ile yapılan görüşme ve konuşmalardan oluşan bölümde ise, yazar, Türkiye'ye, Türkiye'nin dışında biçilen "Türkiye'nin Yeni Jeopolitiği"ni, "stratejik işbirliği" adı altında kucaklayan politikaların girdabında, küçük de olsa bir ışık gezdiriyor.

2012
2972899
AHR

ISBN 975-351-018-7

9 789753 510189